Ivan Gundulić

OSMAN

Bulaja naklada

Osman

Ivan Gundulić

Sadržaj

PJEVANJE PRVO

PJEVANJE DRUGO

PJEVANJE TREĆE

PJEVANJE ČETVRTO

PJEVANJE PETO

PJEVANJE ŠESTO

PJEVANJE SEDMO

PJEVANJE OSMO

PJEVANJE DEVETO

PJEVANJE DESETO

PJEVANJE JEDANAESTO

PJEVANJE DVANAESTO

PJEVANJE TRINAESTO

PJEVANJE ČETRNAESTO I PETNAESTO (napomena)

PJEVANJE ČETRNAESTO

PJEVANJE PETNAESTO

PJEVANJE ŠESNAESTO

PJEVANJE SEDAMNAESTO

PJEVANJE OSAMNAESTO

PJEVANJE DEVETNAESTO

PJEVANJE DVADESETO

Rječnik

Rječnik Mažuranićeve dopune

Bilješka o autoru

O Mažuranićevoj dopuni "Osmana"

Impressum

PJEVANJE PRVO

Ah, čijem si se zahvalila,[1]
tašta ljudska oholasti?
Sve što više stereš krila,
sve ćeš paka niže pasti!
Vjekovite i bez svrhe
nije pod suncem krepke stvari,
a u visocijeh gora vrhe
najprije ognjen trijes udari.[2]
Bez pomoći višnje s nebi[3]
svijeta je stavnos svijem[4] bjeguća:
satiru se sama u sebi
silna carstva i moguća.[5]
Kolo od sreće[6] uokoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli gori ustaje.
Sad vrh sablje kruna visi,
sad vrh krune sablja pada,[7]
sad na carstvo rob se uzvisi,
a tko car bi, rob je sada.
Proz nesreće sreća iznosi,[8]
iz krvi se kruna crpe,[9]
a oni kijeh[10] se boje mnozi[11]
strah od mnozijeh i oni trpe.

Od izdajstvâ i od zasjeda
ograđena je glava u cara,
a u čas se zgoda ugleda
od ke ne bi pametara.[12]
O djevice čiste i blage[13]
ke vrh gore slavne i svete
slatkom vlasti pjesni drage
svijem pjevôcim[14] naričete,
narecite sad i meni
kako istočnom caru mladu[15]
smrt vitezi nesmiljeni
daše u svomu[16] Carigradu.
Znam da bi se otprije htilo[17]
da ja pjevam, vi kažete,
kô se[18] on rodi srećno i milo
caru Ahmetu prvo dijete;
i po smrti oca svoga
s ke pomoći, s ke zasjede[19]
vrh pristolja otmanskoga
Mustafa mu dundo sjede;
kô li se opet carsko misto[20]
Mustafi ote, tere u slavi
na pristolje ono isto
sultan Osman car se stavi[21] ;
i on mlađahan kako paka,
željan starijeh slavu sresti[22] ,
podiže se na Poljaka[23]
s mnogom silom, s malom česti[24] .
Ali da tijem pjesni moje
sasma duge ne ishode,
samo objav'te smrti svoje
hude uzroke, tužne zgode![25]

Vladislave[26] , poljačkoga
slavna kralja slavni sinu,
čim tva[27] puni slava mnoga
svega svijeta veličinu,
na spijevanja ova obrati
veličanstvo vedra čela,
u kijeh ti ištem prikazati
nedobitna tvoja djela.
Kraljeviću plemeniti
jur u smrti cara Osmana
svemogućom tvôm dobiti
zamnjela je[28] svaka strana.
Tim s mê trublje[29] da svit sliša
slavu tvoju svakčas veću,
ti sveđ djeluj djela viša,
a ja pjet ih pristat neću.
Jadna u srcu uspomena
caru Osmanu biješe ostala
da mu je vojska nebrojena
od poljačke ruke[30] pala,
i da zemljom svom velikom
od tega[31] se digla slava,
glaseć carskijem dobitnikom
kraljevića Vladislava.
Ili putnik kopnom jaše,
il' pomorac more brodi,
Vladislav se klikovaše
slavan carskoj pri nezgodi[32] .
Gozbe časteć družba mila
i pastiri stada pase[33]
strenitelja turskijeh sila
popijevahu u sve glase.

Jur na krilijeh od vjetara
glas po svemu svijetu prši
kô[34] kraljević silna cara
kopja slomi, sablje skrši.
U vedrini nad oblacim
s istoka mu do zapada
sunce upisa zlatnim zracim
ime kojim slava vlada,[35]
kažuć da on pri Nesteru[36]
Istočnoga razbi Zmaja,[37]
leteć za njim u potjeru
sivi Orô do Dunaja.[38]
Čim s ovega[39] dijete oholo[40]
pečali se, grize i mori,
misleć da svijet vas okolo
tuđom hvalom njega kori,
kliče: »Ja ti, ah, nikako,
kraljeviću, ne zavidim:
suđeno je bilo tako
dobitnika da te vidim.
Ni me manje sreća muči
tebi dobra, meni huda;
er komu se što odluči,
vik ne ubjegne togaj suda.[41]
Nu sve rane srca moga
i muke su i žalosti
s neposluha viteškoga[42]
i s bojničke nevjernosti.
Ah, neumrli vitezovi,[43]
glasoviti Turci stari,
s kijem dobiše[44] vas svijet ovi
moji djedi, vaši cari,

gdi načini vaši bojni
i djela su slavna ona
u kih izgled jes dostojni
viteškijih od zakona?[45]
Vi u trudu dni vodeći,
snažna srca, smione obraze
kazahote[46] podnoseći
ljetna sunca, zimne mraze.
U pogubah krepci[47] uzrokom
od posluha vjere čiste[48] ,
tijekom polja, gore skokom,
rijeke plovom prihodiste,
misleć da je svake zledi[49]
trpjet bolje, pače umriti,
neg careve zapovijedi
s neposluha pristupiti.
Sve požude, sve pohlepe
viđahu se vaše mile
jahat bojne konje lijepe
i iz luka tratit strile.
Pače svaki u odluci[50]
za raskoše svoje obra
sablju o pasu, kopje u ruci,
luk o plećih, konja dobra.
Bila vam su brašna hode[51]
bez razluke svaka žita,
a poskupo[52] hladne vode
pića ugodna, plemenita.
Konju i vami strehe općene
stahu noćnijeh sred pokoja
kućarice opletene
od hrastovijeh tancijeh hvoja.[53]

I vojvode i viteza,
i na kopnu i sred mora,
i postelja i trpeza
biješe koža zvijerî od gora.
Pače u sjever posred zime,
jezdeć mrazno Podunavje,
steraše vam mnokrat svime
snijeg postelju, stijenje uzglavje.
Odjeća vas resi laka
svita sama i priprosta,
a za oklopje u junaka
srce i prsi bijehu dosta.
Grđahote[54] vi sva blaga
i sva plemstva razmi ono
ko[55] dobije sablja i snaga
vojujući sveđ smiono.
Suđahote[56] da nevolje
najveće su stat bez rati[57]
i da je umrijet vele bolje
neg isprazno dni trajati.
Veljahote[58] da kudjelje
žene predu doma u tmini,
a junaci neprijatelje
da zatječu na ravnini.
Držahote[59] za čâs svoju
i najveću diku i slavu
za vašega cara u boju
izgubiti rusu glavu[60] .
Vapijahote[61] : »Smrti prijeka,
ne stavljamo pamet na te:[62]
da se carstvo prostre, a neka
životi se naši skrate!«

Ah, blažena i čestita
koli doba vaša scijenim[63] !
Lasno dobit krunu od svita
bi s vitezim tač hrabrenim.
Jaoh, a sada sve je inako:[64]
vojevode i vojnici,
sve je otišlo naopako,
nevjerni su svikolici!
Na boj ide svak pod silu;
grije ga ljeto, zima mu udi;[65]
a oblaču zlato i svilu -
ljudska obličja, ženske ćudi![66]
ter pod zlatom dočim sjaju
u napravah bez procjene,[67]
neprijatelje pozivaju
ne na bjenja neg na plijene.[68]
Hodeć zemlju, brodeć vodu,
da u lasti plovu, hrane[69]
sprijed jedeke u povodu[70] ,
naprćane zad seksane.
Svioni[71] su njih šatori,
stoli zlatni na kijeh[72] sjede,
ptica u moru, riba u gori
jestojske ih slijedom slijede.[73]
Na trpezah vrhu sagâ
duge i obilne gozbe čine,
pijuć dokli svijes i snaga
od vina im svijem pogine.
Pernice im raskošne su,
gdi u bludijeh svu noć tonu,
u mirisu i uresu,
proć naravi i zakonu.

Od momaka i od dvorana
svaki ograđen uokolo
jaše u zlatu konja vrana,
glavu diže, gleda oholo,
ter se gizda, ter se diči
taštom slavom od junaka:
vas u vidjenju i u riči,
a u stvoru ništa paka.[74]
Ah, kolikrat pun nemira
vidjeh jednog od krstjana
gdi ih na jata goni i tira
kako ovce sa svijeh strana;
viknuh, skočih sam na konju
bojnik ujedno i vojvoda,[75]
pri sramotnom bezakonju[76]
ne pazeć se od nezgoda.[77]
Pače ne ostah[78] , za osvetit
tej prikore sasma grube,[79]
vraćat ovijeh, onijem prijetit,
ne mareći za pogube.[80]
Ah, zločesti i neznani,
od šta ste se, rijeh, pripali?
Jeda i vi, kô krstjani,
po dvije ruke nijeste imali?
Jeda i oni nijesu ljudi?
jeda i u vas srca nije?
Što vas straši? što vas trudi?
tursko staro smjenstvo gdi je?
Bolje vam je smrt stignuti[81]
i u boju s kopjem pasti
negli tako poginuti
bez zamjene[82] i bez časti. -

Nu zaman se snaga izmuči,
jezik vika, ruka udara,
jer od ovih strah se stuči
s neposluhom janjičarâ.[83]
Spahoglani, ki sred rati[84]
rvahu se još smioni,
kô ovi počeše ustupati,[85]
uzmakoše prešno i oni.
Ovo uzroči mê bojnike
leški mači[86] da posijeku
i od krvi druge rike
kraj Nestera da proteku;[87]
pače, da taj rijeka svudi
napuni se i zajazi
telesima mrtvijeh ljudi
kijeh poljačka vlas[88] porazi.
Ali hoću unaprijeda
da mâ ruka svijetom vrti[89]
i ona sama zapovijeda
vrh života i vrh smrti.
Čim mi cari štete svake
i našega smo uzrok vaja,
ki častimo ne junake[90]
neg hotime od saraja;[91]
i hoćemo, tko otprije
služeć bludno dni provodi,
s neprijateljim da boj bije
i da vlada i gospodi.
Mi, za uzmnožit[92] veće zlata,
ne gledamo nijedna ina,
ter junačka što bi plata,
sad je carska trgovina.[93]

Ali trg se carski tjera
i od trgovac namjesnikâ:[94]
zgone u vojsku skup pastijerâ,
a plaćaju se od bojnikâ.[95]
Tim pastijeri iza stada
vojevodam pod ovacim
kako hoćeš da ikada
udriti se smiju s junacim?
Ne, ne, istočni bojni puci,
začeo sam djela veća,
a u ovoj sablji u ruci
svijeta je udes, vaša sreća!
Car Lesandro[96] primogući
u bremena starijeh ljeta,[97]
mlad kô i ja vojujući,
dobi carstvo svega svijeta.
A i Suliman[98] car hrabreni,
pradjed slavni moga djeda,
sablju opasa[99] vrsnik meni[100]
i vojskami zapovijeda.
Dva cara ova još odavna
za izgled[101] stavih željam mojim:
njih[102] ću slidit djela slavna,
dokli vas saj svijet osvojim!
Hrabrene su ove sprave[103] ;
ja znam što ću i što je trijebi!«[104]
Prista[105] i, pun želje od slave,
stvari uzmnožne[106] zače u sebi.
Carska blaga nebrojena
u Istok odnijet misô obraća[107] ,
i pisma u kijeh šte se imena
od svijeh vitêz kijeh on plaća;[108]

a to da tuj, ne pazeći
sipat pinez[109] odsvudijere,
ki uzmnože skup najveći
od junakâ izabere;[110]
k janjičarom ter saviše
vele veći[111] broj iznova
po izboru još ispiše
od istočnijeh vitezova;[112]
a i čete spahoglana
dvakrat veće s tijem učini
s nova skupa izabrana,
s kim ih združi i sjedini.
Neka se uzdom tom ukrote
i poslušni unaprijeda,
ne štedeći svê[113] živote,
lete gdi car zapovijeda.
Jošte odluči u svôj volji,
pod zakletvu paček reče:
tko se ukaže junak bolji,
da čâs bolju prid njim steče,
na vladanja carska svoja
hteći samo da se uzvise
ki dobiju čâs sred boja
s neprijateljim rvući se;
ter ne pjenez, blud i žene,
negli sama krepos gola
put od milosti i od scjene
u carskoga bude stola[114] .
Blagodarstvom ovacijeme[115]
svemoguć se izit nada
i u kratko prostrijet vrijeme
s istoka se do zapada.

Ovu odluku stanovitu,
pod zakletvu i pod vjeru,
najprije učini on očitu[116]
glavi od paša Dilaveru[117] ,
s deset tisuć ki bojarâ[118]
u istočnoj skupnih[119] strani
lansku jesen mlada cara
od poljačke sile obrani.
Tim car pašu velikoga
Husaina smaknu onada[120] ,
a uzvisi slavno ovoga,
da u svê mjesto[121] carstvo vlada.
Nu što njemu ne zataja,
još i hodži[122] svomu objavi
i hadumu[123] od saraja,
bijelijeh vila crnoj glavi[124] .
Pak svakomu da se uzmúčī[125]
misô ovoga dogovora,
za koristan svjet odluči
bogoljupstvom skrit ju zdvora.[126]
Zato glase prosu opeta
i svakomu čini znati
da grob sveca Mahumeta
na Meci[127] će poć klanjati;
a otole[128] put krajina
pomorskijeh svrnut reče,
sidonskoga emirina[129]
s odmetnicim da posiječe.

---

1. 1. Ah, čime si se zanijela (čime se uznosiš, razmećeš); stihovi 1-28. daju

uvodnu intonaciju čitavom epu.

2. 7-8. a u vrhove visokih gora najprije (najčešće, najlakše) udara grom: aluzija na cara Osmana koji se nalazi na vrhu moći i na kojega će udariti grom (tj. pobunjeni janjičari).

3. 9. *s nebi* - s neba

4. 10. *svijem* - svima

5. 12. poredaj: silna i moguća carstva.

6. 13-16. »Kolo od sreće«, slika prolaznosti

7. 17-18. Sad se sabljom (oružjem) kruna (kraljevstvo) stječe, sad po kruni (po vladaru) sablja udara.

8. 21. iz nesreće sreća izlazi (i obrnuto).

9. 22. kruna se stječe pokoljem (krvlju).

10. 23. *kijeh* - kojih

11. 23. *mnozi* - mnogi

12. 25-28. carska je glava okružena izdajstvom i zasjedom, i u čas se može dogoditi što nitko ne pamti.

13. 29-56. Invokacija; Gundulić ne zaziva Gospu, kako bi se očekivalo i kako je postupio njegov uzor T. Tasso (u *Gerusalemme liberata*), već se utječe za nadahnuće djevicama (muzama) »vrh gore slavne i svete« (s Helikona), postupa dakle prema praksi klasičnih epskih pjesnika.

14. 32. *pjevôcim* - pjevačima, rj. pjesnicima.

15. 34. *istočnom caru mladu* - mladom turskom caru Osmanu; pridjev *istočni* često se u Gundulića upotrebljava u značenju *turski,* s obzirom na činjenicu da je Tursko carstvo na istoku; car Osman je glavni junak Gundulićeva epa; rodio se 1604. kao prvi sin cara Ahmeta I, kojega je naslijedio njegov brat Mustafa I, stric Osmanov (1617); Mustafa je svrgnut 1618. i na carski prijesto popne se Osman II, junak epa, koji je zaglavio u pobuni janjičara 1622.

16. 36. *u svomu* - u njegovu

17. 37. znam da bi najprije trebalo

18. 39. ***kô se*** - kako se.

19. 42. *s ke pomoći, s ke zasjede* - kakvom pomoći, kakvom zasjedom

20. 45. *kô li se opel carsko misto* - kako li se opet carsko prijestolje

21. 48. *car se stavi* - zacari se

22. 50. *slavu sresti* - slavu steći

23. 51. *na Poljaka* - na Poljake, tj. na Poljsku

24. 52. *s malom česti* - s malo sreće

25. 53-56. Pjesnik moli muze da mu objave samo »hude uzroke« njegove (Osmanove) smrti

26. 57. *Vladislav* - sin i nasljednik poljskog kralja Žigmunda, bio je za hoćimske bitke (1621) još prijestolonasljednik; sudjelovao je na Hoćimu, ali je većim dijelom odležao bolestan od groznice; vojskom su zapovijedali najprije Hotkjevič, pa onda Ljubomirski. Ipak je hoćimska slava pripala njemu; odlikovao ga je i papa kad je na svojim putovanjima po evropskim zemljama posjetio Rim. Prolazio je i kroz Anconu i tada odsjeo u kući ankonskih Gundulića, pa je to možda bio samo jedan razlog više da mu Ivan Gundulić posveti svoje glavno djelo.

27. 59. *čim tva* - budući da tvoja

28. 68. *zamnjela je* - zašumjela je (zazvučala)

29. 69. *s mêtrublje* - po mojoj pjesmi (epu)

30. 76. *od poljačke ruke* - od poljske vojske

31. 78. *od tega* - od toga

32. 84. *pri nezgodi* - pri porazu

33. 86. *pase* - paseći

34. 91. *kô* - kako

35. 96. *ime kojim slava vlada* - igra riječi s imenom poljskoga kraljevića

36. 97. *Nester* - Dnjestar, rijeka u ondašnjoj Poljskoj na kojoj se nalazi Hoćim. Dnjestar protječe kroz današnju Ukrajinu i Moldovu, a Hoćim (Hotin) se nalazi u zapadnoj Ukrajini.

37. 98. *Istočnoga (...) Zmaja* - turskog cara

38. 100. *sivi Orô do Dunaja* - kraljević Vladislav do Dunava; historijski nije točno da je poljska vojska 1621. tjerala Turke do Dunava. To je jedno od više Gundulićevih slobodnih povezivanja hoćimske bitke s ranijim povijesnim zbivanjima i bitkama, što je u skladu sa zamisli da što sjajnije proslavi junaka od koga je očekivao da stane na čelo kršćanskih vojski protiv Turaka, koji su po njegovu mišljenju već bili prešli zenit svoje moći.

39. 101. *čim s ovega* - budući da, zbog toga (tj. zbog slave Vladislavljeve)

40. 101. *dijete oholo* - car

41. 112-113. Doslovce preuzeti stihovi iz *Jeđupke* što se pripisivala Andriji Čubranoviću, a zapravo je Pelegrinovićeva; *togaj suda*, te sudbine; s ova dva stiha, kao i s onim 103, *suđeno je bilo tako,* autor izražava carev fatalizam, vjerovanje da su sudbine unaprijed određene; takva gledanja uostalom nisu bili oslobođeni ni Gundulić, ni njegovo vrijeme, pa se

tome, u petom deceniju XIX. st., prilagodio i Ivan Mažuranić pjevajući dopunu *Osmanu:* prvi stihovi XIV. Mažuranićeva pjevanja glase:

Nebesa su knjige od vijeka
gdje svojim prstom Višnji piše.

42. 115. *s neposluha viteškoga* - zbog neposlušnosti vojske

43. 117. i dalje: počinje Osmanovo razmatranje Turaka *nekad* i Turaka *sada*; u kontrastima, jednom od bitnih sredstava baroknoga stila, Osman daje sliku Turaka u stara vremena, kad su oni pobjeđivali gdje god bi došli; razmatranje počinje s uzvikom *ah,* s kojim je započeo i sam ep, i sadrži u sebi i čežnju za starim slavnim vremenima i tugu nad sadašnjom situacijom.

44. 119. *dobiše* - pobijediše

45. 123-124. u kojima se (u djelima starih Turaka) dostojno ogledaju viteški (ratni) zakoni.

46. 127. *kazahote* - arhaizam umjesto kazaste, pokazivali ste; pjesnik taj i nekoliko arhaizama iste tvorbe (*suđahote, grđahote* itd.) upotrebljava svjesno za stilske svrhe, kako bi staru slavu izrazio starim izrazima.

47. 129. *krepci* - snažni, jaki

48. 129-130. *uzrokom od posluha vjere čiste* - budući da ste bili poslušni (odani) čistoj vjeri (islamu koji je uključivao apsolutnu vjernost caru).

49. 133. *svake zledi* - svakakve nevolje

50. 141. *u odluci* - riješen, odlučan

51. 145. *hode* - hodeći

52. 147. *poskupo* - malo

53. 151-152. kuće (su vam bile) ispletene od tankih hrastovih grana.

54. 165. *grđahote* - grdili ste, pogrđivali ste, tj. odbacivali ste

55. 167 *ko* - koje

56. 169. *suđahote* - sudili ste, smatrali ste

57. 170. *bez rati* - bez rata

58. 173. *veljahote* - govoraste, govorili ste

59. 177. *držahote* - držali ste, smatrali ste

60. 180. *rusu glavu*; rus - pridjev od *rusa* (= ruža); vrlo čest epitet u narodnoj pjesmi sa značenjem: svježa kao ruža.

61. 181. *Vapijahote* -vapili ste, vikali ste

62. l82. ne mislimo na te.

63. 186. *scijenim* - držim, smatram

64. 189. i dalje: počinje kontrast: *nekadašnjim* Turcima suprotstavljaju se *današnji* Turci; tuženje počinje s uzvikom *jaoh* da se izrazi sva silina Osmanovih osjećanja nad sadašnjin neposlušnim Turcima.

65. 194. ljeti mu je vruće, zimi mu je hladno.

66. 196. ljudi (junaci) po vanjštini, žene po ćudi (tj. strašljivci).

67. 198. u skupocjenim ukrasima.

68. 200. (mame neprijatelja) ne na megdan, nego na pljačku.

69. 202. *hrane* - imaju, sa sobom vode

70. 203. *u povodu* - što ih vode (vojnici)

71. 205. *svioni* - svileni

72. 206. *na kijeh* - na kojima

73. 207-208. ako ratuju na moru, imaju uza se ptice (divljač) za hranu, ako su na kopnu, onda vuku za sobom ribe.

74. 223-224. sav (je) u vanjštini i u pričanju, a u stvarnosti ništa.

75. 230. ujedno i vojnik i vojskovođa.

76. 231. pri sramnom kršenju ratne discipline.

77. 232. ne imajući na umu opasnost da stradam (tj. da budem ranjen ili da poginem)

78. 233. *ne ostah* - ne prestadoh

79. 234. tu strašnu sramotu (tj. nejunaštvo, izdaju)

80. 236. ne mareći za opasnost.

81. 245. *smrt stignuti* - pasti u boju, poginuti

82. 248. *bez zamjene* - (da nikoga ne ubijete) u zamjenu za svoj život

83. 251-252. jer se strah onih što su bježali spojio s neposlušnošću janjičara

84. 253. *sred rati* - usred boja

85. 255. kad ovi počeše odstupati (bježati natrag)

86. 258. *leški mači* - poljska vojska

87. 259-260. da proteku uz rijeku Nester druge rijeke, ali od krvi

88. 264. *poljačka vlas* - poljska vojska

89. 266. da moja ruka svijetom upravlja (po svojoj volji)

90. 271. koji dajemo (uzvisujemo na) časti (položaje) ne po junačkim zaslugama

91. 272. nego pohotnike iz dvora (ili iz harema)

92. 277. *za uzmnožit* - da sakupimo

93. 279-280. s onim čim se prije plaćale za junaštvo sada se vodi trgovina: naime, nekada su se visoki položaji u državi davali za junačka djela (dakle za zasluge), a sada se ti položaji prodaju za novac.

94. 281-282. ali poput cara trgovinu (položajima) vode i carski namjesnici

95. 283-284. (namjesnici) regrutiraju u vojsku pastire koji se u ratu i ponašaju kao pastiri, tj. nehrabri su, kukavični i plašljivi, a plaću im daju kao da su (doista) ratnici.

96. 293. *car Lesandro* - Aleksandar Veliki, makedonski car

97. 294. u staro doba, tj. u starom vijeku.

98. 297. *Suliman,* turski car Sulejman I. od 1520. do 1566, jedan od najvećih turskih careva, stoga je i dobio naslov Veličanstveni; opsjedao je Siget u Mađarskoj 1566, koji je branio Nikola Šubić Zrinjski.

99. 299. *sablju opasa* - zacari se, postane carem

100. 299. *vrsnik meni* - moj vršnjak

101. 302. *za izgled* - za uzor

102. 303. *njih* - njihova

103. 305. *sprave* - pothvati

104. 306. S tim stihom završava carev upravni govor; u njemu je riječ o stvarima poznatima i stoga je sasvim prirodno da je izražen u upravnom obliku. Od sljedećega stiha započinje unutrašnji monolog u neupravnu govoru, čime se izražava ono što se tek naslućuje, dakle za sada nepoznato.

105. 307. *prista* - prestade (govoriti)

106. 308. *uzmnožne* - velike, moćne

107. 310. *misô obraća* - u mislima namjerava

108. 311-312. i popise u kojima su imena svih ratnika (vojnika) što ih on plaća (misli se na svu sultanovu plaćeničku vojsku)

109. 313-314. *ne pazeći sipat pinez* - ne gledajući na cijenu

110. 315-316. (da) izabere vojnikâ koliko najviše bude mogao

111. 318. *vele veći* - mnogo veći

112. 320. od vitezova (vojnika) što će ih sakupiti na istoku

113. 327. *svê* - svoje

114. 340. *u carskoga (...) stola* - pred carskim prijestoljem

115. 341. *ovacijeme* - ovakvim

116. 347. *učini (...) očitu* - objavi

117. 348. *Dilaver* - istaknuti turski državnik podrijetlom iz hrvatskih strana; prije bitke kod Hoćima bio je carski namjesnik (beglerbeg) u više turskih pokrajina; za same hoćimske bitke imenovao ga je Osman velikim vezirom, maknuvši s toga položaja Husain-pašu. Dilaver je lik savršena ratnika i viteza koji do posljednjeg daha ostaje vjeran caru; njegova ljubovca, lijepa Perzijanka Begum, izmišljeno je lice.

118. 349. *bojarâ* - bojnika, ratnika

119. 350. *skupnih* - skupljenih

120. 354. *smaknu onada* - skine onda s položaja (velikog vezira)

121. 356. *da u svê mjesto* - da u njegovo ime

122. 358. *hodža* - svećenik i učitelj Osmanov; tada je tu dužnost vršio Omer-efendija

123. 359. hadum od saraja je eunuh (uškopljenik) koji je čuvao carski harem

124. 360. u antitezi: *crnom* poglavaru *bijelih* vila, tj. crncu ili crnom (crnoputnom) hadumu koji je upravljao carskim ljepoticama.

125. 361. *uzmúčī* - prešuti, sakrije

126. 364. (misao da se pođe na istok po novu vojsku) treba izvana prikriti *bogoljupstvom,* tj. hodočašćem u Meku

127. 368. *na Meci* - u Meki, muslimanskom najsvetijem mjestu; tamo se Muhamed rodio, ali nije na tom mjestu pokopan

128. 369. *otole* - odatle

129. 371. sidonski emirin ili emir (knez) bio je Fahredin koji se 30 godina odupirao turskom sultanu; 1634. se smirio, ali je godinu dana kasnije pogubljen

PJEVANJE DRUGO

O mladosti tašta i plaha[1]
koja srneš s nerazbora[2]
bez bojazni i bez straha
gdi poguba tva se otvora,[3]
smiona si i slobodna,
zašto ne imaš misli u sebi;[4]
trudna dila tim su ugodna
i najteža laka tebi.[5]
U ponosnoj tvôj pohlepi
sinje more mlaca utopi[6]
komu vosak perje oblijepi,
a sunčani zrak rastopi.
Tebe uza se i oni ima[7]
ki sred voda u ognju zgori,
gdi se s koli sunčanima
satarisa i obori.
Car Lesandro s tobom hode,
sit jednoga svijeta slave,
plaka da se još nahode
novi svijeti i države.
S tebe[8] i otmansko plaho dijete[9]
sada srne svojom vlasti,
ne razbiruć otprije[10] štete
u ke[11] pak bi mogô upasti.

Ah, u Istok, care Osmane,
mlađahan se još ne puti,
dokli verne i uzdane
tve svjetnike budeš čuti!
Mudro su oni razmislili,
što još mlados tebi ne da,
u svê volje samoj sili
ka nadalek ne pogleda.[12]
Pršeće su tvoje odluke[13] ,
prividjenstva er ne imaju;[14]
prednje zgode za nauke,
ljeta bo ti još ne daju.[15]
Tvom zelenom primaliću[16]
zrelijeh dana jesen doć će:[17]
prije vremena nemoj u cviću
slavi tvojoj trunit voće.[18]
Pridobivat neprijatelje
i podlagat nepodložne,
plemenite toj su želje,
misli hrabrene i uzmnožne;
nu od pogube ne čuvati
ni tvrdit se od zasjeda
smiona će se plahos zvati
bez razbora i bez reda.
Tako gusti gaj sred gora
lijep se i zelen zdvor zamjeri[19] ,
a u tamni skut zatvora[20]
ljute zmije, vrle zvijeri.
Tim Dilaver, pokli začu
prešne odluke[21] mlada cara,
svakčas misô ćuti jaču
i pogube nove stvara;[22]

sveđ nahodi u pameti
veće sumnje, vrlje strahe,
da ne može tim neg rijeti
carske sprave sasma plahe[23] .
Zato prije neg se krene
mlad car izvan Carigrada,
podiže se da spomene
što ga straši i pripada.
S učiteljem i stražnikom
ženskijem[24] k caru hrlo poje[25] ,
znav pod kletvom da velikom
car se i njima otkrio je.
Došad svaki glavu skloni,
sprijed na prsi desnu stavi,
skut na usta carski doni[26]
i ponižen svim se objavi.
Usred mjesta ispisana
zlatnijem cvijetjem više modra[27]
pristolja su carska izbrana
u prilici zlatna odra.[28]
Vrhu sagâ tkanijeh zlatom
stoji tugdjela zgar crvena,
zlatnom žicom i bogatom
sva napravom izvezena.
U zelenoj tuj haljini,
zlato i biser ku[29] nakiti,
s podvitijem sprid kolini[30]
sjedi Osman car čestiti[31] .
Veo na rusoj glavi okolo
snježan svit mu je u sto dijela,
a u kamenu dragu oholo
sunce sja[32] mu vrhu čela

Vrh kamenka svîm bogata[33]
sinja perja trepti kita[34] ,
tankom žicom čista zlata
u drag način lijepo svita.[35]
Mlađahan se car ponosi
ispod toga lip nad svima:
crne oči, zlatne kosi,
a rumeno lice ima.
Mahnu rukom, i uputi
na mjesto se svjetnik svaki,
otkli, za otkrit sve što ćuti,
poče vizijer govor taki:
»Saviše je (on pokliče),
gdi car slavni zapovijeda,
da se jedan rob ističe
ulagati svîh besjeda[36] .
Nu čâs ova na koju me
milos carska uzvisila
udahniva smjenje u me,
a za slavu carskijeh dila[37] .
Viteški uče neposlusi[38] ,
s kih poljačka dobit slidi,
da tko jednom zlo okusi,
drugi put ga tja prividi.[39]
Kud kučaju[40] mê besjede,
ako tvoje carstvo prosi:
jedno sunce vrh nas grede,
svijet jednoga cara nosi.[41]
Mustafa ti dundo žive
i š njim mnozi u željenju
s nove tvoje suprotive[42]
da opet na taj stô[43] ga uspenju.

I bratja ti živu istino[44] ;
ali mati Mustafina[45] ,
žena ohola, ne misli ino
neg uzvisit sebe i sina.
I da joj se toj kad zbude -
višnja ukloni što desnica! -
ne bi ošla tvorbe hude[46]
za utvrdit se vik carica.[47]
Bratju bi ti bez milosti
podavila i poklala,
neka u tmine iz svjetlosti
i drugi put ne bi upala.[48]
Vele ona zna[49] i smije,
vele se od nje pripovijeda,
šapat, žamor vas umije
vilovitijeh od besjeda.[50]
Ona sama usred tmina,
u najgluše doba od noći,
kad zasjede ke zapina[51]
zovuć pakô k svôj pomoći,
s lijevom nogom stane izutom
raspasanoj u haljini,
prospe kose, crnijem prutom
oko sebe krug učini;
pak, nakazni i sve srde
po imenu zvati klikne,
i strašive kletve i tvrde
neposlušnim dusim vikne.
Glas je[52] da ona od djetinje
mliječne puti pomas kuha
i na ovnu priko sinje
noći leti vragoduha,

na kom jaše sveđ bez straha
k planinskomu vilozmaju,
gdi vještice podno oraha
na gozbe se strašne staju.
Riječ je da prije čarajući
glad ti u vojsku posla iz pakla,
ki ti veće[53] neg mogući
mač poljački vitêz zakla.
Vilenika roditelja,
vještícu joj mater glase;[54]
na granicah od Rdelja[55]
u Ugrovlasijeh[56] rodila se.
Od njih na zao put se stavi
i na djela strašna i kleta,
da bio mjesec okrvavi,
žarkom suncu svjetlos smeta.
Crnu vedrinu od nebesa,
sitne zvijezde zgar priteže;
more smuća, zemlju stresa,
povjetarce vihrim žeže.
Zgrade ori, njive hara
trijeskom, gràdom, zlom godinom[57] ;
priobraža se i pritvara
pticom, zvirim, dubom, stinom.
Odmetna je kaurkinja,
a u vjeri toj se zače;
nevjerna je sad Turkinja:
svi zakoni se od nje tlače.
Ne ima od duše svê spoznanja,
ni drugoga boga sluša;
njoj su u njoj sva uzdanja:
ona njoj je bog i duša.[58]

Ljubi sina, ukoliko
po njem se uzda svijet vladati,
i, za to steć, nijedno priko
djelo[59] izvršit vik ne krati.
Do carskoga ištom stola,
otkli pade, da uzrasti,
ne gleda ona (tač je ohola)
zlata, snage, vjere i časti.
Nije lijepa; nu hitrosti
zna s kojom se vid zaslijepi;[60]
u raskošah, u milosti
oblijepi se, dokle olijepi.[61]
Ugrovlaški vojevoda,
sudeć ljepos po pogledu,
za poklon ju caru poda
Mahumetu, tvomu djedu.
Sve se ovo od nje kaže;
sve ovako je li, nije li?
Ja mnim mnogo da se laže,
nu se istine vele veli.
Tim potrebne ja tri stvari
tve svjetujem carstvo sada,
ako u Istok poći mari
iz staroga Carigrada:
da drugoga cara prvo
ovdi živa ne ostavi,
er se u suho lasno drvo
oganj primi i pojavi;
pak da mater i Dauta,
Mustafina zeta, umoriš
i sve što ti priječa puta
da rastrijebiš i oboriš;

a za bratju najposlije
među mudrijem riječ je taka,
da velika rijeka nije
ka se u vele dijeli trakâ.«
Vizijer, cara ki je najbliže,
veće usta svâ zatvori;[62]
učitelj se hodža diže,
i ovako progovori:
»Rob, ki verno dosle uči
da se u znanju carstvo uzmnoži,
da se umnaža sad odluči
s carskom slavom zakon božji.
Kroz mâ usta čuj svjet stavni[63]
ki me nebo rijet nadiše;[64]
ja redovnik, ti car slavni,
a Bog višnji svijeh je više.
Nemoj, slavni care od carâ,
u pogubi tvoje glave
da otmanska kuća stara
trepti i š njom sve nje slave,
ter joj s prijekom pak nezgodom
zgine u tebi što nju resi,
gdi čestitim još porodom
utvrdio stola nijesi.[65]
Prosti, prosti, gospodine,
ako budem rijet odveće:
zatajati ne ima istine
tko u svjetu izdat neće.
Neka istina mjesto ima,
a ma glava tajčas padi
pod nogami evo tvima
roba starca, care mladi!

Hvalim carstva tvoga odluke
i vizijerove uspomene,[66]
nu ako dobre kad nauke
ču od tvoga sluge mene,
vidi mi se spomenuti[67]
da tve carstvo ljubi pravu
uzme otprije neg se uputi
boja istočna slidit spravu;
ne robinju nepoznanu
od koljena potištena
neg gospođu izabranu,
svijetle kuće, slavna imena;
zašto, ako te sam na licu
ures lijepi usprimaga,[68]
ter robinju za caricu
od neznana uzmeš traga,
u kojoj se nać će muci,
spomenujuć zgodu hudu,
tvoji sinovi, tvoji unuci
i nakon njih koji budu?
Ah, razmisli sa mnom sada,
što će rijeti od njih svaki?
Pun nemira, smeće i jada
daće tužbam govor taki:
'Man se[69] brojim od slavnoga
otmanskoga ja koljena,
ako je žena oca moga
pastirica zaplijenjena.
Djedi mi su svi očini
cari istočni privisoci;
smerni gorštaci[70] u planini
matere su moje oci.

Djeda očinijeh bojna ruka
grad pod sabljom vlada ovi;
djed materin svaki huka
s teškim ralom za volovi.
Djed car svaki zgradi i sasta
dvor, ki sunčan zrak opsiva;[71]
djedom goranin splete od hrasta
kućaricu gdje pribiva.
Dvorili su kitni zlata
jednim plemići usred grada;
druzijem grad je bio pojata
a dvorani drobna stada.
Oni istočni Zmaji ognjeni
prikriliše svijet u slavi;
svaki gusar ovijeh splijeni
i na vrat im uzu stavi.'
Ah, dvije vrste protivnije
i razlike toli u sebi
tko sad vidi, tko li prije
vidje združit vik pod nebi?
Komar s orlom, a mrav s lavom[72]
vik poroda ne izvede,
a ovčarica s svijeta glavom[73]
hoć da rađat care grede?
Česar nijemski, kralj franački,
španjska kruna, Leh čemerni,
i britanski mač junački,
i ćesel-baš poluvjerni,[74]
knez moškovski s prekopskijeme
haračarom[75] , i gospoda
sva od svijeta ištu pleme
suproć sebi cić poroda[76] ;

a ti sam, ki na sem svijeti
kralj si od kraljâ, car od carâ,
za dostojan plod vidjeti[77]
kćer ćeš uzet tamna ovčara?
Ah, nije čudo da nejači[78]
trag Osmanov[79] sveđ izlazi:
krv divjačna uzdivjači
plemstva u ženah tko ne pazi.
Da sred srca ne scijen' tvoga
ti bi čuo želje od boja,
da od koljena kraljevskoga
nije kaduna majka tvoja.
Od ruskijeh cara ishodi,
Miholjskoga[80] kći je pana,
svijetlijem očim bio dan vodi,
ljepota je nje sunčana.
Tatarin nju ocu ote
i tvom ćaćku caru Ahmatu
za zamjernos od ljepote
svu u suhu posla zlatu.
Grčkijeh cara i despotâ[81]
raških kćeri gospodične,
rajska biješe kijeh lipota,
bijehu carom ljubi slične.
Tvoji djedi toga cića
unuci su bili carâ -
slavna Ivana Palkošića[82] ,
Đurđa despota[83] i Lazara[84] .
Pače Zmaj se ovijem putom
u Orlovo gnijezdo umjesti,[85]
i prid bojnom sabljom ljutom
prsten pirni[86] ču se uljesti.

Zato i milos tva čestita
ne robinje, neg gospoje
od koljena plemenita
za ljubovce išti tvoje!
Uzmi dvije, tri i četiri,
rajske slike svaka budi,
iz svijeh strana izabiri
lipos ku ti srce žudi!
S izbranom ćeš ljubi otiti
ti pokojit bojne trude,
a svekra ćeš ostaviti
da ti carstvo ovdi bljude.
Ti ćeš stjecat porod novi,
nova mjesta; nove sriće,
a on čuvat grad će ovi
i od bratje ti straža biće.
Ni mož sumnjit da on tada,
kad se vidi u visini
sred staroga Carigrada,
odmetnik se ne učini.
Tko Otmanović nije od starih,
sablju otmansku ne ima u ruci,[87]
a on će imat dio u carih
koji mu će bit unuci?
Tve ćeš carstvo potprijet tako
i bez misli[88] putovati
i, utvrđen krepko i jako,
najčestitiji car se zvati.«
Hodža dospje; ali smino
slidi za njim hadum crni:
»Slavni care, tač jedino
vas trag gubit svoj ne srni!

Caricu uzmi! Razlog prosi[89]
da od nje stječeš porod mio;
nu ne davi prije nego si
sinovim se poštapio!
Robu je ovo dosta otkriti,
diljit riječi trijebi nije
pred onijem ki na sviti
mnogo može, vele umije.
Samo, ako je vaša želja
u Istok s vojskom putovati,
od Poljaka neprijatelja
utvrdit se prije ne krati!
Dvjema sabljam na dvije strane
mučno vlada jedna ruka,
a svê pustit bez obrane,
za inih hitat, zla je odluka.[90]
Najprije mudar način gleda
da uzdrži[91] što je njegovo,
prostire se pak naprijeda
i prihitat ište novo.[92]
Carstvu tvomu cića toga
spomenut se meni vidi
s krunom kralja poljačkoga
sprva iskat da mir slidi.
I poznô si i vidio
sred krvava ljuta boja,
gdje sâm glavom tvôm si bio,
koli je teška sila svoja![93]
Huđe i gore ne išti čuti[94] -
Višnji ukloni tu nevolju!
Ako u Istok ti se uputi,
a on ostane sam na polju,[95]

koje strane, ki li puci
oprijeće se kraljeviću,
ako dobit nosi u ruci,
a na vedru čelu sriću?
Tko vojevodi i vitezu
Kotkoviću[96] da odoli?
Radovilskom[97] tko li knezu
bojnom slavom ki se oholi?
Koji miri da ne padu
pan Zbaravški[98] ke nastupi?
Ku li tvrđu i ogradu
da Zamoški[99] ne razlupi?
Ali obranit tve države
ka će oružja, čije desnice
od hrabrene Krunoslave[100] ,
Korevskoga[101] vjerenice?
Na konju se mnokrat ona
tište poljskijeh iz tabora
i slobodna i smiona
doprije do istijeh tvih šatora;
gdje u slici ognja živa,
reseći je teško oklopje,
silno carstvo tve poziva
i na sablju i na kopje.
Prosti, care, ako začu
smiono hvalit tve zlotvore:
sam si u poljskom poznô maču
istine ove mê govore.
Nu nije čudo da obrane
proć njima se ne nahode:
vojske im su izabrane
od vojevoda i gospode.[102]

Odrvat im moć se nije!
strašne i vrle njih su sprave:[103]
svaki se od njih za čâs bije
i za ime steć od slave,
među kopja, među mače
proz led teče i proz vodu,
i u oganj živi skače
u slobodi za slobodu.
Tim ako mir š njima žudi
tva vlas sklopit, care od carâ,
s pomnom stražom čuva' i bljudi
Korevskoga tamničara.
Pače tvrdijeh od obzida,
gdi je zatvoren, oblas vaša
pomnu i uzdanu stražu prida'
komu od vernijeh tvojijeh paša;
er toliko junak slavni
glasovit je sred Poljakâ,
svikolici da su spravni
za otkup njegov činit svaka.«
Prista svaki od svjetnikâ,
a car stavno kliče u glasu:
»Živi dundo, svakolika
i mâ bratja živa da su!
Bog ukloni da onoga
smrtnom ranom vik ozledim
vrh pristolja ki ovoga
sidio je gdi ja sjedim!
Ako sam ja sad uzmnožan,
i on u bitju bi mojemu,[104]
i kô je život svoj[105] podložan
meni, i moj tač bi njemu.

Nu ću uzmnožit straže take
dundu i bratji na pohodu,
da od zasjede svake opake
utvrdiću mû slobodu.
A maćeha oca moga
da od pastorka mrzi sina,
čudit mi se nije do toga:
to je općena svijeh krivina.
Neka ona gore oblijeta
i po tminah noćnijeh jaše;
suđena mi ne bud' šteta,[106]
vilinstva me nje ne straše!
Nu sad hrlo, gdi prostiru
države se mê velike,
sve gospođe da se izbiru
svijetle krvi, rajske slike!
Zatijem, potom[107] bio dan svane,
poklisar se naš odijeli,
ter Poljakom od mê strane
mir ponesi, ki svak želi!
A na stražu stani jedan
Korevskoga tamničara,
neka unaprijed nije vrijedan
utjecati vik[108] s privara!«
Crnac hadum odi skoči
i iznać se vile obeća
zlatnijeh vlasa, rajskijeh oči,
u kijeh svjetlos sja najveća.
A odluči se u Poljaka
Hercegovac Alipaša[109] ;
med njegova riječ je svaka,
il' spovijeda, ili upraša.

Podsmijeh mu je sveđ sred usti,
svakomu se smerno klanja,
hitrina je sve što izusti,
unjigu'e[110] s mudra znanja.
Zna, vuhujuć riječcom blagom,
od besjeda sve nauke,
i moguć je veće snagom
od jezika negli od ruke.
S tijem načinom prve časti
u carevu dvoru steče,
i od pastira paša uzrasti
poznan blizu i daleče.
Od tamnice najposlije
Korevskoga straža je dana
Rizvanpaši[111] ki bi prije
rob istoga slavna pana.
Uto i noć nebu stavi
stražu od zvijezda svud okolo,
da prije reda ne objavi
svijetlo sunce zlatno kolo.

---

1. 1-24. Apostrofiranje mladosti koja, bez iskustva, srlja u propast; kao primjeri navedeni su mitski Ikar i Faetont, zatim Aleksandar Veliki, te Osman.
2. 2. *s nerazbora* - zbog nerazboritosti
3. 4. gdje se otvara tvoja propast
4. 6. *zašto ne imaš misli u sebi* - jer nemaš dovoljno razbora...
5. 7-8. poredaj: trudna i najteža djela tebi su tim ugodna i laka
6. 10. *sinje more mlaca utopi...* - aluzija na mitskog letača Ikara; prema mitu, Dedal i sin mu Ikar pobjegoše iz zatvora kretskoga kralja pošto su sebi voskom nalijepili krila. Ikar je međutim, mlad i neiskusan, letio previsoko, vosak mu se rastopio, krila otpala, a on pao u more i utopio

se.

7. 13. i dalje: *Tebe uza se i oni ima....* - tj. taštu i plahu mladost imao je uza se i onaj...; misli se na Faetonta, maloljetnog sina boga Helija (Sunca); Helije je na upornu molbu sina prepustio ovomu da upravlja »sunčanima kolima«: sin se suviše približio Zemlji i Zeus ga, da ne sprži svijet, obori strelicom.

8. 21. *s tebe* - zbog tašte i plahe mladosti

9. 21. *otmansko plaho dijete* - car Osman

10. 23. *otprije* - unaprijed

11. 24. *u ke* - u koje

12. 31-32. koja (mladost) samo u snazi svoje volje ne vidi daleko (ili: tko ima snagu samo u svojoj volji, a ne u razboru, taj ne vidi daleko)

13. 33. *pršeće su tvoje odluke* - kolebljive (nestalne) su tvoje odluke

14. 34. *prividjenstva er ne imaju* - jer nemaju (moći) predviđanja

15. 35-36. jer ti tvoje godine još ne pružaju pouku iz prijašnjih zgoda

16. 37. tvojim mladim godinama (tvojoj mladosti)

17. 38. poredaj: doć će jesen zrelijih dana

18. 39-40. nemoj u cvijeću upropastiti plod (tj. još si mlad, u cvijetu, i nemoj, još u mladosti, dovesti u opasnost plodove, tj. vojne uspjehe).

19. 50. *zdvor zamjeri* - izvana vidi

20. 51. a u tamnom kutu skriva

21. 54. *prešne odluke* - nagle, brzoplete odluke

22. 55-56. (razmišljajući o carevoj odluci) Dilaver neprekidno i intenzivno razglaba i nove opasnosti stvara (pretpostavlja).

23. 60. *sasma plahe* - sasvim nagle (prenagljene, nepromišljene)

24. 65-66. *stražnikom ženskijem* - (s) čuvarom carskog harema

25. 66. *hrlo poje* - brzo prođe

26. 72. *skut na usta carski doni* - poljubi carske skute

27. 74. *zlatnijem cvijetjem više modra* - (vezenim) zlatnim cvijećem na modroj tkanini

28. 75. *u prilici zlatna odra* - u slici zlatna kreveta (kao zlatni krevet)

29. 82. *ku* - koju

30. 83. s naprijed podvijenim koljenima

31. 84. *car čestiti* - moćan car; *čestit* je veoma čest epitet u narodnoj pjesmi, ali ne znači ono što danas s tim epitetom vežemo; u Gundulića i u drugih

dubrovačkih pjesnika on znači moćnika, čovjeka s mnogo blaga i podložnih ljudi; uobičajeno značenje; sretan, slavan uz Osmana nikako ne pristaje, jer on nije previše slavan zato što je ostao poražen na Hoćimu; nije sretan kad mu je vojska neposlušna.

32. 88. *sunce sja...* - skupocjeni dragulj sjaji...

33. 89. *vrh kamenka svîm bogata* - povrh dragulja veoma skupocjena

34. 90. poredaj: trepti kita sinja (sinjeg) peja.

35. 92. na dopadljiv način lijepo savijena

36. 104. *svîh besjeda* - svoje besjede (govor)

37. 108. *carskijeh dila* - carskih poslova

38. 109. *viteški uče neposlusi* - neposlušnost vitezova (vojnika) uči, upozorava

39. 111-112. Sentencija koja izražava pouku iz hoćimskog boja; po smislu odgovara narodnoj poslovici: *tko se jednom opeče, i na hladno puše*

40. 113. *kud kučaju* - kamo smjeraju, na što ciljaju

41. 115-116. paralelizam sa značenjem: kao što je jedno sunce na nebu, tako treba da je i jedan car na zemlji; to je samo priprema za ono što slijedi u narednim stihovima

42. 119. *s nove tvoje suprotive* - zbog (kakve) tvoje nove nesreće (neuspjeha)

43. 120. *na taj stô* - na to prijestolje

44. 121. *istino* - uistinu, doista

45. 122. *mati Mustafina* - majka svrgnutog cara Mustafe, a maćeha Osmanova, doista će (u epu) za pobunu pridobiti svoga zeta Dauta, koji će stati na čelo pobunjenika

46. 127. *ne bi ošla tvorbe hude* - ne bi propustila (nikakve) zle čine

47. 128. *za utvrdit se vik carica* - da se zauvijek učvrsti (kao) carica, jer Mustafa je neoženjen i nesposoban za ženidbu, slabe volje, i carstvom bi upravljala njegova majka

48. 131-132. *neka u tmine iz svjetlosti* - kako s vlasti i časti ne bi i opet pala u nemilost

49. 133. *vele ona zna* - mnogo ona zna

50. 135-136. razumije sav govor (šapat i žamor) vještičjih besjeda

51. 139. *kad zasjede ke zapina* - kad koje zasjede (klopke) zapinje

52. 149. *glas je* - govori se

53. 159. *ki ti veće* - koji ti više

54. 161-162. govori se da joj je otac bio vilenjak, a mati vještica

55. 163. *na granicah od Rdelja* - na granici Erdelja, pokrajine u današnjoj Rumunjskoj

56. 164. *Ugrovlasi* - Rumunji

57. 174. *zlom godinom* - zlom kišom (olujom koju prati žestoka kiša)

58. 184. ona je sebi bog i duša

59. 187-188. *priko djelo* - zločin

60. 193-194. *nu hitrosti zna...*- ali posjeduje lukavosti

61. 196. *oblijepi se, dokle olijepi* - maže se dok ne postane lijepa

62. 222. *veće usta svâ zatvori* - ušuti, umukne

63. 229. *svijet stavni* - čvrsti (sigurni) savjet

64. 230. koji mi je (savjet) nebo naložilo reći

65. 239-240. gdje još čestitim sinom nisi učvrstio prijestolje

66. 250. *i vizijerove uspomene* - i vezirova upozorenja

67. 253. i dalje: Hodžinim govorom autor zapravo izlaže svoje vlastito, vrlo oštro klasno stajalište: da se car oženi carskom kćeri, dakle iz porodice sebi ravne. U tim se, kao i u drugim prilikama, u *Dubravci* naprimjer, Gundulić očituje kao zadrti plemić u doba kad se u Dubrovniku patricijski sloj tanjio, i brojčano i ekonomski. Gundulić je, kako se čini, sve zlo u Dubrovniku vidio u tome što se ne poštuju stare plemićke uredbe. Takav svoj stav pripisao je on i hodži, iako je tome proturječila turska praksa: u turskom je carstvu sposobnost mogla sebi prokrčiti put od seoske kolibe do časti velikog vezira (npr. Mehmed-paša Sokolović koji je kao dijete otrgnut od roditelja negdje u Bosni za harač u krvi).

68. 261-262. ako te samo ljepota dragina privlači

69. 273. *man se* - uzalud. U ovoj i narednim strofama, zaključno do 296. stiha, redaju se kontrasti, tipični za barokni stil, u kojima se izražava visoki položaj očeva i djedova budućih careva s očinske strane - ako bi se Osman oženio kakvom priprostom djevojkom - i ropski nivo s majčine strane.

70. 279. *smerni gorštaci* - skromni, priprosti gorštaci

71. 286. dvor koji sjaji kao sunce

72. 301. i dalje: drastična poredba koja ni po čemu nije adekvatna smislu

73. 303. *s svijeta glavom* - s carem

74. 308. *ćesel-baš poluvjerni* - Perzijanac poluvjerni; po uvjerenju hodže Perzijanci su poluvjerni jer pripadaju sekti *šijita,* za razliku od Turaka koji pripadaju *sunitima*

75. 309-310. *s prekopskijeme haračarom* - s gradom Prekopom (na Krimu) u kojem je stolovao tatarski kan, obavezan da Turcima plaća harač

76. 312. *suproć sebi cić poroda* - prema sebi (prema svome rangu) po rodu

77. 315. da bi vidio dostojan plod (porod)

78. 317. *da nejači* - da slabiji

79. 318. *trag Osmanov* - pleme Osmanlija, prema Osmanu ili Otmanu (1258-1326), koji je osnivač i turskog Otomanskog carstva i dinastije Otmanovića

80. 326. *Miholjski* - po svoj prilici Mogilevski (prema gradu Mogilev u Bjelorusiji).

81. 333-340. Što Gundulić na usta hodže tvrdi kako su Osmanovi djedovi bili potomci bizantskih i srpskih vladara, ne odgovara povijesnoj istini.

82. 339. *Ivan Palkošić* - Ivan VI. Kantakuzen, bizantski car od 1341. ali svečano postavljen tek 1347. u Carigradu.

83. 340. *despot Đurađ* - sin Vuka Brankovića, vladao je Srbijom od 1427. do 1456. Da bi stekao kakvu-takvu sultanovu naklonost, poslao je svoju kćer Maru u carev harem, ali je sultan i dalje napadao Srbiju.

84. 340. *Lazar* vladar srpske srednjovjekovne države do Kosovske bitke 1389; nazivao se *samodržavni gospodin, knez samodržac.* Naziv despot za srpskog vladara uveden je kasnije.

85. 341-344. Prije borbi između Bizanta (kojemu je orao u grbu) i Turaka, Orhan *(Zmaj)* se oženio kćerkom bizantskog cara, i tako se *Zmaj* uselio u *Orlovo gnijezdo.*

86. 344. *prsten pirni* - vjenčani prsten

87. 366. ne može steći otmansku krunu

88. 370. *i bez misli* - i bez briga

89. 377 *razlog prosi* - razbor zahtijeva

90. 389-393. Na dvije strane ratovati (imati neprijatelja) teško je jednoj ruci (jednom čovjeku); *svê* (tj. svoje carstvo) ne zaštititi od Poljske, a juriti za drugim (tj. ratovati protiv Fahredina), bila bi rđava odluka. Riječ je zapravo o dva državnička aforizma.

91. 394. *da uzdrži* - da učvrsti

92. 393-396. još jedan državnički aforizam

93. 404. koliko je jaka sila njegova (Poljakova)

94. 405. Hadum želi poštediti Osmana i zato ne prikazuje dalje što su sve Turci pretrpjeli od poljske vojske

95. 408. *sam na polju* - sam na bojnom polju, tj. pred nezaštićenim turskim granicama

96. 414. *Kotković* - Jan Karol Hotkjević, glavni zapovjednik poljske vojske kod Hoćima

97. 415. *Radovilski* - poljski velikaš Albert Stanislav Radzivil

98. 418. *Zbaravški* - Kšištof Zbaraski, kao poljski izaslanik odlazio je u Carigrad i sklopio mir sa sultanom 1623. (Gundulić je prema svojoj koncepciji u epu zgodu preokrenuo: prikazao je sultana kako šalje poslanika u Poljsku, što ne odgovara povijesnim činjenicama.)

99. 420. *Zamoški* - Tomaš Zamoyski, poljski knez kojemu je otac bio kancelar i veliki hetman. Od 1633. bio je krunski kancelar; na Hoćimu nije sudjelovao.

100. 423. *Krunoslava* - jedna od ženskih junakinja epa sazdana po uzoru na Tassove junakinje; u njoj se samo izdaleka naziru crte zajedničke s Katarinom, kćerkom moldavskog vojvode Mogile udatom za poljskog i ukrajinskog magnata Samuela Koreckog (kojega Gundulić naziva Korevski).

101. 424. *Korevski* - Samuel Korecki, poljski velikaš; 1616. bio zajedno sa ženom Katarinom zarobljen od Turaka; Katarina je bila otkupljena, a on je uspio pobjeći i na putu u domovinu prošao kroz Raguzu, grad na Siciliji, a ne kroz Dubrovnik kako se ranije mislilo; u novoj borbi protiv Turaka ponovno je zarobljen i u Carigradu zadavljen.

102. 437-440. Još jednom isticanje aristokratizma: nije čudo što Poljaci pobjeđuju kad im je vojska sastavljena od »vojvoda i gospode«.

103. 442. strašni su i opasni njihovi bojevi

104. 470. *i on u bitju bi mojemu* - i on je bio što sam ja (tj. car)

105. 471. *svoj* - njegov

106. 483. *suđena mi ne bud' šteta* - ako mi nije suđeno; još jednom sultanov fatalizam

107. 489. *potom* - pošto

108. 496. *vik* - nikada

109. 502. *Alipaša* - nehistorijsko lice

110. 508. *unjigu'e* - dodvorava se

111. 519. *Rizvanpaša* - nehistorijsko lice

PJEVANJE TREĆE

Mraznoj zimi dođe svrha
s primaljetna jur dohoda;
snijeg s planinskih kopneć vrha,
što uze goram, rijekam poda.
Na glas tihi od vjetrica
biješe ranit zora obikla[1]
s vijencom koji svî[2] ružica
u rajskijeh poljijeh nikla;
kad sunčana zraka plaha
po nebu se pruži vedru,
a poklisar carski uzjaha
zlatnom sabljom reseć bedru.
S lijepom družbom on se otpravi
s otmanskoga Carigrada
put država kijem u slavi
kralj poljački Šišman vlada.
Car mu prida u pohodu
s tvrdom stražom od bojnikâ
bogdanskoga vojevodu,
Gašparova[3] namjesnika;
dim Gašpara Milostića,
ki u hrvatskom rođen kraju,
bî li znanje ili srića,[4]
jur stolova na Dunaju.

Ne poteži nu ga tjera
misô da prije sklad se uzroči[5]
među Suncem od Sjevera
I Mjesecom od Istoči.[6]
Sada jedne, a sad druge
konje jaše na promjenu,
probijući strane i luge[7]
po ravnini, po kamenu.
U rumelska jezdi polja,[8]
opet srpska naprijed slidi,
gdi su od grada Drenopolja[9]
vrh Marice[10] rijeke zidi;
vrh Marice rijeke koja
mnokrat brzi tijek ustavi,
kad Orfeo[11] kraj nje poja
drage pjesni od ljubavi.
Kažu Srblji i Bugari
bistre vode sedam vrela,
koja probi i udari
na spijevanja svâ vesela;[12]
spovijedaju vihri plasi
da uspregoše vrle sile,
slavni pjesnik gdi se oglasi
pod začinke svoje mile.[13]
Još govore: jato od ptica
slijedeć dubja gnijezda prini
za od razlicijeh čuti žica
i od glasa sklad jedini.[14]
Na skladanje vele medno
kon spijevôca ljubovnika
od razlicijeh zvijeri ujedno
kupljaše se množ velika.

Od Orfea ovdi prvo,
neka se uvijek pak začinje,
ču zvijer, ptica, kami i drvo
skladne i slatke bugarkinje.
Bugarin ih slavni ostavi
slovinskomu svom jeziku,
djela od slave da u slavi
bugare se u njih viku.[15]
Tim u njih se još začina[16]
što se u pjesan stavi odavna
od Lehsandra Srbljanina
vrh svijeh carâ cara slavna.
U njih svud se vitez hvali
koga krunom kopje obdari:[17]
Stjepan Uroš i ostali
od Nemanjîć kuće cari.
U njih žive slava obilna
ku Kobilić steče mudri,
kad handžarom cara silna
na Kosovu smrtno udri.
Prosvijetlit se u njih hajô,
ne zavideć sunce žarko,
Svilojević još Mihajô
i Kraljević junak Marko.
U njih jošte vas svijet puni
glas i bojna djela slovu
od Lauša ki se kruni
u Budimu i Krakovu.
Glas se u njih sred narodâ
od istoka do zapada
vjera, gospostvo i sloboda
Dubrovnika mirna grada.[18]

U njih Janko vojevoda[19]
visoko se uzvisio,
da je obrana i sloboda
od ugarske krune bio.
Svaka strana ka je najdalja,
svako doba, svako vrime
Matijaša[20] sliša kralja
nedobitno u njih ime.
U njih Đurđa Skenderbega[21] ,
satritelja turskijeh sila,
priko svijeta lete svega
još viteška bojna dila.
Na veliku u njih glasu
Šišman Bator[22] jošte stoji
da otmanske vojske rasu,
kih nebrojni bijehu broji.
U njih svakčas rastu u slavi
svi poljački kralji izbrani:
Jadželoni, Vladislavi,
Kažimiri i Šišmani.[23]
O Šišmane[24] , vedra krvi,
ki od Leha i od Kraka[25]
tretji imenom, slavom prvi,
u kraljevstvu si od Poljakâ,
u njih i ti, o mogući
poljski kralju, slavan jesi
da sjevernoj carskoj kući[26]
ote krunu ka te resi;
da otmanska teška sablja
pod tvim britkim mačom puče;[27]
da svud tvoj konj, tva korablja
zemlji i moru posluh uče[28] .

Nedobitan s toga uzroka
carevat si svijetu sio,
ako od Zapada i od Istoka
dva cara si pridobio.[29]
Jedan, s čudom neizmerne
tve kriposti čim zamjeri,
za ljubovce da ti verne
dvije kraljice, carske kćeri;
drugi, oholo ki pod nebi
vrh carâ se svijeh ponosi,
samomu se klanja tebi,
s poklisarim mir ti prosi.
Nu je najveća tvoja slava,
kruno vedra i čestita,
što imaš sina Vladislava,
ki na carstvo sviće od svita.
O prislavni kraljeviću,[30]
nedobitna tvoja dila
ja bugareć slavan biću -
ta je imena tvoga sila.
Ah, srećnijeh mojijeh dana!
Ki ću pokoj nać u trudu,
ako u smrti cara Osmana
sred tve slave živjet budu!
Ja po sebi ne imam vlasti,
ako milos' tva me ostavi;
ti uzdrži, za ne pasti,
pod tve krilo tko se stavi!
Sivi Sokole[31] od Sjevera
koji letiš sunca više,
trebuju mu tvoja pera
tko ište djela tva da piše.

Zašto ne ja, danu Orfeo,
kad bi od tebe spijevat htio,
vele bi se prije smeo
neg bi izrekô stoti dio.
Na kraljevstvo od koljena
od sto kralja kralj te rodi[32]
ki sjeverna nebrojena
mjesta vlada i gospodi.
Kraljica je majka tvoja,
česarova sestra slavna,[33]
od sjeverne kuće[34] koja
česaruje svijet odavna.
Česarova kćeri obdari
i tvu mlados Višnji zgare;[35]
rodiše te kralji i cari,
i ti rađa' kralje i care!
Kruna od krstjan ka je najdalja[36]
u rodu te blizu gleda;
franačkoga imaš kralja
i španjskoga bratučeda,
koga carstvu Indije sada
nove svijete more plodi,
komu sunce sred zapada
ni u noći ne zahodi.
Moškovsko je kneštvo glavu
pod tve noge priklonilo,
kad se u boju u krvavu
od tve ruke pridobilo.
Ti od sjevera sjever brži
sred Nestera i Dunaja
rva, tište, slomi i skrši
ognjenoga ljuta zmaja.

Svijetlo Sunce, sini, sini
u vedrinah od istoka,
tjeraj Mjesec k noćnoj tmini,
dan da svane s tvoga oka![37]
Kraljeviću, živi, živi
nedobitan dovik vika;
u pravednoj suprotivi[38]
dobij Sveda odmetnika![39]
Rasti, rasti, Vladislave!
Svi narodi tvoj glas čuju
i za jedne tvoje glave[40]
sto kruna ti odsad kuju.
Slijedi, slijedi tva vlas mnoga -
tijesan joj je jur kraj ovi -
preko mora Ledenoga
novoj zemlji bit car novi.
Svemogućstvu tvomu, vidim,
svijet bit jedan neće dosta! -
Ali je vrijeme da put slidim
gdi poklisar carski osta.
Jaše vizijer i najbliže
goru od sedam vrjela gleda;[41]
k južnom kraju Vitoš[42] diže
vrh u dubju niklu iz leda.[43]
Kunovica[44] , grlo od svijeta
ka verigom dugom veže,
i Planina Stara[45] opeta
prostire mu se i proteže.
Dno vječnoga leda i mraza,
gdi su pukle ove gore,
starijeh doba čeljad kaza
od oružja boga dvore.[46]

Da se gvozden stan nahodi
Martov ovdi bi na glasu:
gvozdje miri, gvozdje podi,
stupi i vrata od gvozdja su.
Tim još i sad, gdi se reče
da je od boja bog[47] stanovô,
gvozdena se ruda siječe,
mjesto je zvano Samokovo.[48]
Provadijom[49] jaše paka
i na žalijeh mora Crna,
otkud sviće danja zraka,[50]
bijeli mu se grad od Varna.
Pazi Varno nadaleče,
gdi vojujuć jur junački
smrt Vladislav[51] slavni steče,
kralj ugarski i poljački.
Ali vele s boljom kobi
sad Vladislav novi u slavi
blizu Varna cara dobi
i u potjeru s vojskom stavi,[52]
čim s junacim, kim je bio
knez Kotković Ivan glava,
svôm je rukom osvetio
čâs staroga Vladislava;
a Kozaci, srnuć hrli
starijeh šteta u zamjenu,[53]
požegli su i potrli,
pače smakli Varno u plijenu.
Nove raspe[54] stara grada
mimohodeć paša žali
i proć volji svojoj tada
bojnijeh Kozâk vojske hvali.

Bugarska mu sela ostaju
s lijeve strane: k desnoj kuča[55] ,
gdi se k morskom stere kraju
plodna i pitna svim Dobruča[56] .
U njoj težak mukom dugom
od truda izdan vik ne osta,
er što uzore za dan plugom
s općinom mu 'e hrane dosta.[57]
Prostrana je zemlja toli
da, tko gleda sjemo tamo,
stalo mu se[58] svudi okoli
s poljem nebo vidi samo.
Dvakrat ovdje zlatne pčele
u ljeto se jedno roje,
i tolikrat ovce bijele
jagančiće kote svoje.
Iz Dobruče uz Zagorje[59]
k Podunavju paša slidi;
lijepa mjesta, drag prostor je,
sve se puno selâ vidi.
Kite zlatne i rumene
vise o dubju voća zrela,
pod kim traje dni ljuvene
čeljad mirna i vesela.
Rojna ulišta, mliječna stada,
žitne njive svak uživa;
Nikopolje od zapada,
Drstero[60] , otkud sunce siva -
Nikopolje[61] , komu nije
od sto oka[62] mos daleče,
rimski česar ki prostrije
gdi najširi Dunav teče.

Vrijeme mrakom od zabiti
cara i carska krije imena:
samo je svijetla vik na sviti
djela uzmnožnijeh uspomena.
Čas poklisar ne puštava,
nu pospješno naprijed hodi
uprav rijeke od Dunava,
na Ćelijah[63] da ju brodi.
Ćelije su grad njekada
glasovita bile imena:
obilježja jedva sada
naziru se iz kupjena.
Bogdanski[64] u njih vojevoda
Stjepan caru odrva se;
gdi visocih krov bi podâ[65]
sad na suncu stado pase.
Mru gradovi ogrnuti
od kamenja stanovita,
a od umrle čovjek puti
žali er ne ima vječnijeh lita.
Ah, ponosna naša čudi!
I jes jošte ki se vara,
i u životu tvrd se sudi,
videć kami da se obara![66]
Poharana grada ziđe[67]
s desna ostavi Turčin kraja,
i upriječi put da priđe
priko rijeke od Dunaja:
gdi zlamenja mjesto hrani[68]
još i ostatke male njeke
od mostova koje lani
car prostrije priko rijeke.

Mos bo oholi Dunav ne da
vrh svê rijeke držat brze,
neg samo oni ki mu od leda
stavi sjever ki ga mrze.[69]
Tim poklisar cara Osmana,
kô u bogdanska polja ujaha,
vidjenje mu kobnih strana[70]
stupit ne da bez uzdaha;
pače, sve što naprijed jaše,
huđa žalos sveđ ga trudi,
kosti gole čim plesaše[71]
od pobjenijeh turskijeh ljudi.
Srcu odoljet moći ne ima,
da od bolesti vas ne trne,
pazeć silom prid očima
carski rasap[72] kud se obrne.
Vidje polje svim široko
ko car prikri s vojskom prije -
sokolovo sivo oko
prigledat ga moćno nije -
da na svaku diže stranu
turskijeh kosti gore gori,[73]
gdi iz pô svijeta množ sagnanu
mač poljački na tli obori.
Slijedi teški put u jadu,
i ostaju mu naširoku
Ugrovlasi[74] u zapadu,
crni vali[75] u istoku.
Ne ustavlja se čas po putu
Turčin, paleć zemlju uzdasi,
paček za otkrit žalos ljutu
u ovake se tužbe oglasi:

»Ah, davori, družbo mila!
Poznaste li mjesta kleta,
gdi neizmjerna naša sila
minutoga pade ljeta?«
Beg bogdanski uza nj hode[76]
molit mu se ovdje stavi
broj junakâ, mjesta i zgode
da mu od turske vojske objavi,
veleć: »Kaž' mi - biće utjeha
druga naći sred nevolje -
sve što od cara bi do Leha
i kô caru Leh odolje.«

---

1. 6. *obikla* - uobičajila
2. 7. *koji svî* - koji je savila
3. 20. Gašpar Milostić, u dokumentima spominjan kao Grazziani, rodom iz Hrvatske; nakon službe u austrijskog nadvojvode Ferdinanda, zatim u napuljskog potkralja i engleskog poklisara u Carigradu, Milostić je prešao u tursku službu dobivši čast kneza u Moldaviji; zbog potajne suradnje s Poljacima zavojeva na nj bosanski paša; pogiba od vlastitih ljudi zbog blaga koje je nosio sa sobom. Gundulić kao Alipašina pratioca spominje Milostićeva nasljednika ne navodeći mu ime.
4. 23. *bî li znanje ili srića* - bilo zbog znanja ili zbog sreće
5. 26. *da (...) sklad se uzroči* - da se sklopi mir
6. 27-28. u metafori: između kralja Žigmunda (Sunce od Sjevera) i Osmana (Mjesec od Istoči, tj. Istoka)
7. 31. stih doslovno preuzet iz *Jeđupke*.
8. 33. *rumelska (...) polja* - od *Rumelija,* kako se nazivao čitav evropski dio Turske
9. 35. *Drenopolje* - grad u evropskom dijelu Turske, na rijeci Marici, danas poznat pod imenom Jedrene (Edrine); bio je prijestolnica turskog carstva do osvojenja Carigrada
10. 36. *Marica* - rijeka što izvire u Bugarskoj i zatim preko Grčke i Turske

utječe u Egejsko more.

11. 39. *Orfeo* - Orfej, mitski pjevač iz Trakije kojega Gundulić dovodi u vezu s postanjem naše narodne pjesme; tako je divno pjevao da su se zaustavljale ptice i zvijeri da ga slušaju; kada je njegova žena Euridika umrla od zmijinog ugriza, Orfej ju je pokušao izbaviti iz podzemnog svijeta, ali je prekršio uvjet da se neće osvrtati da je vidi prije nego što izađe na površinu

12. 41-44. Srbi i Bugari pričaju da je Orfejevo veselo pjevanje probilo i poteklo sedam vrela

13. 45-48. Priča se da su plahoviti vjetrovi zaustavili svoje opake sile kad bi se Orfej oglasio svojim milim začinkama (pjesmama)

14. 49-52. Još se pripovijeda kako bi jato ptica premještalo svoja gnijezda s drveta na drvo kako bi slušale jedinstvene pjesme

15. 61-64. Orfeja Gundulić smatra Bugarinom, jer Trakija, odakle je prema mitu taj slavni pjevač, pripada Bugarskoj. Prema autorovu shvaćanju, Orfej je pjesme ostavio da slave slavna (velika) djela dovijeka.

16. 65. i dalje: nižu se slavni slovinski knezovi i vladari počevši od Aleksandra Velikog, koji se kao Slaven spominje u Pribojevića, H. Lucića, Orbina, pa onda i u Gundulića, koji ga kao i Lucić prije naziva Srbljaninom; prema tadašnjem shvaćanju slavenskog kontinuiteta na Balkanskom poluotoku, svi su narodi što su ikad tu živjeli, ili bar prolazili, smatrani Slavenima; nakon Aleksandra Velikog slijede slavni srpski vlardari, knezovi i junaci: *Stjepan Uroš i ostali / od Nemanjîć kuće cari,* Miloš Kobilić (Obilić), Mihajlo Svilojević (spominje ga i Lucić u *Robinji*), Kraljević Marko i Lauš (Ladislav) koji je bio i ugarskohrvatski i poljski kralj; svi su oni i junaci narodne epike, izuzev Aleksandra.

17. 70. *koga krunom kopje obdari* - komu junačka borba priskrbi kraljevstvo

18. 85-88. U narodnim se pjesmama opjevava *vjera, gospostvo i sloboda / Dubrovnika mirna grada*; nabrojeno je sve što autor smatra osnovom života u dubrovačkoj aristokratskoj republici

19. 89. *Janko vojevoda* - Janoš Hunjadi, poznati junak naše narodne pjesme, često i pod imenom Sibinjanin Janko, mađarski velikaš i borac protiv Turaka

20. 95. *Matijaš* - Matijaš Korvin, sin vojvode Janka, jedan od najznačajnijih ugarskohrvatskih vladara (1457-1490); uspješno je ratovao protiv Turaka u Bosni: kao velik prijatelj knjige, okupio je na svom dvoru znatan broj učenih ljudi, umjetnika i književnika, od kojih je najveći broj bio »s južnih strana«, tj. iz Hrvatske; junak je mnogih naših narodnih pjesama; najvjerojatnije se na njega odnosi poznata narodna poslovica *Pokle kralj Matijaš spi, na svetu pravice ni.*

21. 97. *Đurađ Skenderbeg* - albanski knez Đurađ Kastriot Skenderbeg; kao dijete predan je sultanu za taoca u Carigrad, gdje je prešao na islam i

stekao vojno obrazovanje; odmetnuo se i kao pravi kršćanski vitez u svojoj maloj Albaniji odolijevao turskim navalama tri desetljeća; umro je 1467; opjevava ga naša narodna pjesma, a Andrija Kačić Miošić (1704-1760) proslavlja njegova junačka djela u svom *»Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga«* na gotovo stotinu strana.

22. 102. *Šišman Bator* - erdeljski knez koji je triput bio biran za poljskog kralja i triput se povlačio

23. 107-108. imena poljskih kraljeva u raznim vremenima

24. 109. *Šišman* - Žigmund III. Vaza, poljski kralj (1588-1632), otac kraljevića Vladislava, jednog od dvojice glavnih junaka epa, sljedećeg kralja pod imenom Vladislav IV. Od toga stiha započinje slavljenje Žigmunda III.

25. 110. *Leh* - legendarni poljski kralj u VI. st.; *Krak* - također legendarni poljski kralj za kojega se vjeruje da je osnovao grad Krakov.

26. 115. Pod »sjevernom carskom kućom« autor valjda misli na švedsku dinastiju, iz koje je potjecao i Žigmund III.

27. 117-118. U metaforičkom govoru: turska vojska bila je potučena od poljske vojske (dakako, misli se na Hoćim).

28. 120. *posluh uče* - prisiliše na pokornost

29. 124. *dva cara si pridobio* - jedan je austrijski čiju je unuku uzeo za ženu, a po njezinoj smrti njenu sestru (tako je pridobio njegovo prijateljstvo), a drugi je Osman kojega je pobijedio na Hoćimskom polju.

30. 137. i dalje; opet hvalospjev kraljeviću Vladislavu

31. 149. *Sivi Sokole* - metaforično: kraljević Vladislav

32. 158. *od sto kralja kralj te rodi* - u hiperboli, vrlo čestom sredstvu baroknoga stila, sa značenjem: mnoštvo kraljeva su tvoji preci

33. 161-162. To je bila Ana, sestra Ferdinanda II. Habsburga.

34. 163. *od sjeverne kuće* - od habsburške dinastije

35. 165-166. Vladislav se oženio habsburškom princezom Celicijom Renatom

36. 169. *Kruna (...) ka je najdalja* - španjolski kralj Filip III. bio je oženjen sestrom kraljevića Vladislava: Španjolskoj je pristajalo da se iz Dubrovnika smatra »najdaljom« kršćanskom zemljom.

37. 185-188. u metafori: neka Vladislav (Svijetlo sunce) tjera Turke (Mjesec) u propast

38. 191. *u pravednoj suprotivi* - u pravednom ratu

39. 192. Švede naziva odmetnicima zato što su bili protestanti.

40. 195. i za jednu tvoju glavu

41. 206. *goru od sedam vrjela gleda* - splet gora iz kojih izviru rijeke Marica,

Isakar, Struma i Nišava

42. 207. *Vitoš* - planina u zapadnoj Bugarskoj

43. 208. *vrh u dubju niklu iz leda* - vrh (Vitoša) pokriven vječnim snijegom i ledom, pa se doima kao da šuma (dublje) raste iz leda

44. 209. *Kunovica* - planina što se proteže od Niša prema Pirotu, dio je planinskog lanca što ide od Crnog mora do Pirineja; taj je lanac nazivan »verigom svijeta« (*cotena mundi*)

45. 211. *Stara Planina* - planina Balkan

46. 213-216. Stari govore da su na mjestu gdje su nastale Kunovica i Stara Planina bili dvori boga oružja (Marsa)

47. 222. *od boja bog* - bog rata (Mars)

48. 224. *Samokovo* - Samokov, mjesto u Bugarskoj blizu planine Vitoš, čuveno po rudnicima željeza

49. 225. *Provadija* - grad i visoravan u Bugarskoj blizu Varne

50. 227. otkud sunce istječe

51. 231. *Vladislav* - Vladislav Varnenčik, kralj ugarsko-hrvatski i poljski, uspješno ratovao protiv Turaka; poginuo kod Varne 1444.

52. 233-236. ne odgovara povijesnim činjenicama da bi Vladislav tjerao Turke do Varne i tamo ih pobijedio

53. 242. *u zamjenu* - zauzvrat, za osvetu

54. 245. *nove raspe* - novi rasap, rušenje (jer je Varna bila porušena prije bitke kod Hoćima od Kozaka)

55. 250. *k desnoj kuča* - nadesno kreće

56. 252. *Dobruča* - Dobrudža, plodna pokrajina što zahvaća današnju Bugarsku i Rumunjsku

57. 256. *s općinom mu 'e hrane dosta* - njemu (težaku) s njegovom obitelji dosta je hrane.

58. 259. *stalo mu se* - sastalo mu se.

59. 265. *Zagorje* - kraj iza gore, ovdje: između Balkana i Dunava.

60. 275. *Drstero* - grad na Dunavu.

61. 276. *Nikopolje* - grad u Bugarskoj, blizu kojega su ostaci mosta caraTrajana.

62. 278. *od sto oka* - od stotinu lukova.

63. 288. *Ćelije* - Kilija, grad blizu ušća Dunava (danas u Ukrajini).

64. 293. *Bogdanski* - Moldavski.

65. 295. *gdi visocih krov bi podâ* - gdje je bio krov visokih dvorova.

66. 297-304. autorove refleksije o prolaznosti.

67. 305. *grada ziđe* - ziđe (zidine) grada.

68. 309. gdje mjesto čuva zlamenja (znakove, tragove).

69. 313-316. Dunav nije dopustio da se preko njega napravi most, osim onoga koji je preko njega učinio led.

70. 319. Poklisar se približavao Hoćimu, prošlogodišnjem poprištu bitke i, što je bio bliže, sve ga je više hvatala tjeskoba od sjećanja na poraz.

71. 323. *čim plesaše* - dok je gazio

72. 328. *carski rasap* - carsko rasulo, poraz

73. 333-334. na sve strane dižu se gore (bregovi) turskih kosti

74. 339. *Ugrovlasi* - Rumunji, Rumunjska

75. 340. *crni vali* - Crno more

76. 349. *hode* - hodeći

PJEVANJE ČETVRTO

Jur bogdanski vojevoda
biješe umukô željan čuti,
kad od bojnijeh kazat zgoda
poklisar se carski uputi.
Kliče: »Čut je strašno i plačno
kako Poljak cara dobi,
i ne ljudi, nu divjačno
zvjerenje ovo ganulo bi!
Tim što išteš mâ besjeda
da ti kaže stvari trudne?
Ista ih zemlja pripovijeda
svim putnikom u noći i u dne.
Zemlja je čula i vidjela:
čuj, viđ i ti prid očima
vječnu žalost turskih djela
ka nakon nas ostat ima!
Koliko okom mož zamjerit,
sve bi vitêz puno ravno:
vojska ku nije moć izmjerit,
broj ki čuo nijesi davno.
Obziruć se na gomile
kostî ke svud leže okoli,
súdi ke se strše[1] sile,
mìsli koja krv se proli!

Sto jezika, sto naroda[2]
ujedno se sta s pô svijeta:[3]
mač poljački[4] smrt svim poda
a grob ova zemlja kleta[5] !
Jer velika čuda često
vjere lasno ne dostoje,[6]
mjesto ti ću sad po mjesto
ukazati gdi tko stô je.
Prut[7] pod sobom gledaj riku
do tja gdi opet Nester grede:
car priko nje svû veliku
vojsku u ovo polje uvede.
A Hotima[8] grada ono
izdaleka gdi se bili:
jako Poljaci i smiono
pod njim bijehu se utvrdili.
Nester rijeka svim duboka
štićaše ih od sjevera,
grad ih branjaše od istoka
i brjegovi kim nî mjera.[9]
Od zapada jame čudne
bijehu obdubli oko sebe,
a ne bijehu od poludne
ine im tvrđe od potrebe;
ere, izvan tvrda i jaka
što se i sama mjesta vide,
od najboljijeh sprijed junaka
stahu u ognju njih opside.
Nu da obrane i od toga
i druge im sve su pale,
prsi bi ih od samoga
kraljevića sačuvale.[10]

Ne ište se građa ina
gdje Vladislav slavni posta,
zašto gora i planina
on sâm svôj je vojsci dosta;
on sâm turskoj vojsci odoli
i od nas mrtvijeh gore uzdiže,[11]
i od krvi rijeke proli
od Nestera šire i više.
Na glavici vrh nas ka je
šatori se carski opstriješe;
okolo im na sve kraje
kapidžijâ straža biješe.
Pod gvozdenim buzdohani
šes tisuć se ovih nađe;
i stražnici oni izbrani
i carskijeh su vrata građe.
Vizijera ovdi velikoga
Husaina[12] se šator prope;
deset tisuć okolo ga
kruži, noseć bijele oklope.
Nedaleče šatôr carskih,[13]
ki od grada sliku drže,[14]
glava od četa janjičarskih
Aliaga[15] šator vrže.
Š njim junaka trijes tisuća
dođe za štit carske glave;
desnica je njih moguća,
ognjenim se diljkam slave.
Nu je mogućstvo svih lipsalo
i sva slava potamnila,
ako sred njih ne ote malo
carsku glavu poljska sila.[16]

Tim Alija, verni aga,
zamani ih kori i kara,
čim svoja sama sablja i snaga
na obranu biješe od cara.
Ah, da slideć tve kriposti
svaki je vitez tvoj vojevô,
ne turačke danu kosti
poljačke bi bile ovo.
Spaoglanâ pak vojnica
biješe skrila mjesta dalja,
kih gvozdena sveđ desnica
što dostiza rva i valja.
Petnaes tisuć bi njih broja,
s gizdom konja jaha svaki;
sad i tada vrh njih stoja
glava Derviš[17] , junak jaki;
jaki junak, ali, koli
jak, pothiban caru svomu,
jer bi uzrok ovi oholi
svemu raspu turačkomu.
On s junacim svojim uzmače,
cara ostavi on najprvi;
on omasti najprije pače
mač poljački turskom krvi.[18]
Blizu ovijeh put zapada
množ spahija staše opeta;
Memija ih Hrvat vlada
dvaes tisuća u sto četa.
Cijevi od gvozdja šuplja nose[19]
ke ognjena zrna izmeću;
vrlinom se svud ponose,[20]
u pogledu kažu smeću.

Vitezovi uz njih prici
delije[21] stahu u tri čete;
puta općenijeh zasjednici:
izdavstvo im oči prijete.
Od razlicijeh zviri kože
steru im se zgar niz pleći;
dugo s nicijem ne razlože:[22]
sablja je razlog njih najveći.[23]
Mješte Boga dinar služe,
drug u druga ne uzda se:
samokrese, tamno oruže[24]
od izdaje, nose uza se.
Š njima se Omer svud poteža:
stavi družba glavom njega,
razbojnika i lupeža
kô najvrlijega[25] i huđega.
S poludna se rumelskoga
begler-bega šator prosu:
vojevodstva pod glas svoga[26]
peset tisuć potpuno su.
Bio je ovo paša izbrani
Jusuf Bošnjak iz Maglaja,
ki prostrije mos prostrani[27]
priko rijeke od Dunaja.
Svi u ognju svoji bojnici
put paljahu mimohode;
tim nije čudo da u svôj rici
Dunav pod njim skloni vode.
Skenderpaša[28] s Arbanasi
s lijevoga mu kraja stoja:
dvanaes tisuć njih se glasi
zadojenih krvi od boja;

junak s družbom ponosito
na Poljake prvi isteče,
kih s Gašparom prednje lito
dio zatjera, dio posiječe.
Ali ohô s prvim bojom
zaman se ufa imat bolju,
ako plati krvi svojom
prednju dobit na istom polju.
Sokolović, paša od Bosne,[29]
s desne mu je bio paka;
sred vojnice svê kriposne
šesnaes tisuć sta junaka; -
Sokolović unuk carski
i vizijera Mahumeta,
kim još slove kraj ugarski
cjeć vazetja od Segeta.
Na konjijeh svi Bošnjaci
sjahu svijetlo odjeveni,
zatočnici hrli i jaci,
kopjanici svim hrabreni.
Za četami bosanskime
junaci opet stahu iz strana
kim svetoga Save ime
i hercega stoji Stjepana.[30]
Hercegovce ko je vidio,
deset tisuć broj im poda;
Ćor-Husain paša bio
i beg im je i vo'evoda.
Tvrđa od žice[31] sapletena,
a oružja svijem su puške,
čeljad uzrasla usred stijena
stižuć, rvuć zvijeri luške[32] .

Nu od zapada vrh svijeh paša
drža šator zemlja ravna
Mahumeta Karakaša[33] ,
budimskoga paše slavna.
Junak ovi slavno ime
steče u vojskah koje vodi,
i vezijerom velicime
jur ga zvahu svi narodi;
pače dočas čekaše se
da ga veće nada svimi
car na prvo mjesto uznese,
Husaina smakne i snimi -
car, ki vrh svih vojevoda
pomilova još ga onada
za ljubovcu kad mu poda
sestru, i Budim da njim vlada.
Ali otrovna huda zloba
ka za tuđim raspom smagne[34]
nađe varku u toj doba
da iz svijeta on se izagne.
Ova caru vid zaslipi,
da ga usili bez razbora
da on Poljake sam naripi[35]
razbijati sred tabora:[36]
pače osuda bila je taka
turska vojska da pogine,
kad opusti od junaka
ki ju branjaše nad sve ine.
Sâm nastra skupne sile,
valja, udara, siječe i strijelja,
dokli se rva vrh gomile
od pobjenijeh neprijatelja.

Ah, da 'e taka tri bojnika
naša vojska još imala,
ne bi nje se šteta prika
nego poljačka naricala.
Ali vječna dika i slava
i smrt ista bi mu tade,
kraljevića Vladislava
ispod ruke pokli pade.[37]
Soko vije brže od strijele
vrh svijeh ptica perja ohola,
ali leti više vele
orô sivi vrh sokola.[38]
Nu, vaj, huda kobna polja
spomena me htje ražalit,[39]
da mi je trijebi sred nevolja
neprijatelje silom hvalit.
Ah, ne hvalim neprijatelje
nego kripos ka pod nebi
svjetlosti ima dana bjelje[40]
i, gdi god je, hvala 'e sebi.
Vratimo se tim s besjedom
kazati opet od careva
vojstva obilna mjesta redom:
naprijed, nazad, zdesna, slijeva.
Pazi onamo gdi utočilo
k tretjemu se[41] polje brijegu:
mjesto ono dano je bilo
natolijemskom[42] begler-begu;
i tko pod njim sablju prija,
uzvriježi ga sred dva mora
Sivas, Maras, Amazija,
Bursa, Esrum i Angora.[43]

Svi vo'evodom njega glase
vojevodom nada svima,
nu opet narod svaki nase
pašu od mjesta za glavu ima.
Natolijevâc[44] sve puškarâ
bilo šeset tisuća je,
svaki je vjeran i za cara,
sto života dat ne haje.
Šator uz njih paša opstrije,
od vezena platna lijepa,
od hainske Mangarlije[45]
i obilnoga od Alepa[46] .
Jur junakâ sobom obra
po stotinu stotîn svaki;
svi imahu konja dobra,
sablju britku[47] i luk jaki.
Od šes tisuć množ se ubusi[48]
Karamanâ[49] i už njih združa;
pute odiru, živu u gusi[50] ,
bat, sablja i luk njih su oružja.
Toliki se broj konjikâ
s carom odi doć poteži,
kih Jordana poji rika
a jevrinska zemlja vriježi;
svaki harbom vješto meće,
svaki lukom dobro strilja,
bez kriposti, bez odjeće[51] ,
vitez nazvan, lupež zbilja.
Arapâ se uz njih često[52]
tri tisuće trikrat stalo,
ki nikada nijedno mjesto
ne opće držat ni za malo.

Čeljad bez stana i bez časti,
gdi se dere, plijeni i šteti
bolja skrovno za ukrasti
negli očito za oteti.[53]
Dalečina oko ustraša;[54]
gledaj gdi se nebo skuča,[55]
dijarbećerski ondi paša[56]
s deset tisuć vojske zbuča.
Oružjem se svi opstriješe,
s konjem poteć vazda laci[57] ;
svi pod perjem, svi se reše[58]
pravi vitezi i junaci.
Sami stekoše ovu slavu
suproć Orlu od Sjevera,
nedobitnu slijedeć glavu
hrabrenoga Dilavera,
ki, neka mu raste sminje,
na prsijeh drža vîku
od Slavojke Adžamkinje[59] ,
ljubi svoje, zlatnu sliku;
ku na kopju dobi i ote
sinu kralja od Persije,
i zamerne cić lipote
kratka časa bez nje nije;
paček jošte što je veća
od pravoga dalek znanja,[60]
drži da ona sva je sreća
i božanstvo koje klanja.
Turske krvi usred blata[61]
među Lehe[62] junak skoči
i ote Orlu iz nokata
mladi Mjesec od Istoči;[63]

za ko'e djelo Osman mladi
Husainpašu diže, a njega
vrh vizijera svijeh posadi
na vladanje svijeta svega.
A kon njega se Armên[64] jošte
petnaes tisuć tvrdo ugnijezdi;
konje suhe i okošte,
ali hrle, svaki jezdi.
Oružja su strijele i luci,
kô inim mnozim, i njih vrsti,
a s gvozdenim šipi u ruci
indioske duge trsti.[65]
Pazi sunčja zraka zlata
u oblak bio gdi je uprla:[66]
ondi paša od Bagdata
stô je i uza nj vojska vrla -
Abas[67] bijeloj u haljini,
ki od sljednika posvećen je,[68]
on se u obraz priklon čini,
a visoko srce penje;[69]
gori od mora Hvalinskoga[70]
tja do Bijele Zore[71] grada
razlika su društva mnoga
od narodâ kojim vlada.
Sto paša je i sto bega
i vitezâ broj bez broja
pod zlamenjem bijela stijega
š njim slijedilo krv od boja.
Ali pogled sad uputi
otkli bijeli dan izlazi,[72]
na vrh oni pòdignuti
ki sve ravno polje pazi.

Ondje istočna sta bojnica
i u nje licu sunce i zora,
glasovita Sokolica[73] ,
velikoga kći Mogora.
U nje družbi dvanaes ona
djevojčica bojnijeh ima,
i moguća i smiona
cijele vojske zateć š njima.[74]
Sve u rukah kopja nose,
a u očiju drže strijele;
vezi od zlata njih su kose,
jašu konje jak snijeg bijele.
Sablja o pasu, luk niz pleći
u mnogom im visu uresu;
po prilici, po odjeći
vile od gora vidjet sve su.
Tim kraljevska prigizdava
dikla sred njih rekbi da je
lijepa božica od dubrava
ka u lovu danke traje.
Na razblude ona mlada
čud oholu vik ne prignu:
bijesne konje kroti i vlada
i tekuć ih vjetar stignu.[75]
Sred oružja raste smino
bez bojazni u životu
i od žene ne ima ino
neg samo ime i lipotu.
Po planinah, priko gora
vrle zvijeri traži i diza,
i slobodna bez umora
i tjera ih i dostiza.

Kaciga joj resi teška
mješte vijenca zlate kosi;
štit zrcalo, a viteška
oklopja su cvit ki nosi;
vito kopje nje je igla,
a vreteno britka sablja;
na pomoć se caru digla,
da poljačka polja ugrablja.
Jakno rusa, ku okoli
bodežljiva drača odsvudi,
ljepota se nje oholi:
neka čezne tko ju žudi.
Ali što joj toj pomaga,
i ponosna ako je mila,
i ohola ako je draga;
mlada je cara tim zanila.
On s pogleda nje sunčana,
kijem ga iz oči lijepih strijelja,
primi i pozna veće rana
negli od svijeh neprijatelja.[76]
Vas mlađahan plam je ognjeni
s druge, rajske nje lipote,
ka pozorim svijetlijem plijeni
svačija srca i živote.
Nu robujuć u ljubavi
car se otkriti ne usudi
lijepoj ka mu dušu travi
što u srcu svomu žudi.
Zasveda ga ognji živi
zatvoreni huđe prže,
čezne da ju ne razgnivi
i od svê vojske ne odvrže.

Ali i za njim Sokolica
i ne manjijem ognjem gori;
ljuven pogled s draga lica
i nje tvrdo srce otvori.
Gori, ali plame krije
gorke trpeć vik boljezni;
ljubi, ali još ne smije
objaviti svê ljuvezni.
Čezne mlada i neizmernu
sumnju ima da car i nju
ne bi uzeo ne za vernu
ljubi nego za robinju;
pače, sluteć to zaisto,
ne ima mira u životu;
goni ljubav srce čisto
od svijeh želja na sramotu.
Da od poljačkijeh sila ova
samo osta, glas prolita,
sred dobitijeh vitezova
dobitnica nedobita,[77]
i da i sad još optječe
sjemo tamo po krajini,
robi, plijeni, bije, siječe
i od krstjana rasap čini.
Vid se naprijed ne prostira;[78]
tim ne mogu ukazati
velikoga od Misira[79]
gdi je općio paša stati -
od Misira ki se ima
s kraljestvima istakmiti,
toliko bo neizmernima
miri okolo zemlje ophiti.

Na boj s dvakrat stotin trista
bio je došô vojvoda ovi;
od edžipskijeh plodnijeh mista
njegovi su vitezovi.
Svaki zlatnoj u odjeći
srebrom kova konjske stupe,
neprijatelju svom noseći
ne oružja negli otkupe.
Ostaci se ovo broje
od starijeh Mameluka[80] ;
srce im smjenstvo zgubilo je,
tratit zlata ne još ruka.[81]
Nut Jemira mjesto koje
prekopskoga zdrža cara,[82]
ki na pomoć caru doje
s trijes tisuća svojih Tatara.
Gdi obnoći ne osvanu;
bez pristanka[83] , bez umora
plijeni optječuć[84] svaku stranu
i od poljâ i od gora.
Sva podoljska zemlja[85] i ruska,
ku požeže i porobi,
Tatarinu biješe uska,
dokli njega jači dobi.
Vojevoda kiovski ga,
pan Zamoski, s plijenom stiže,
i učini da opet riga
u svôj krvi sve što diže.
Nu gdi ostavljam od poludna
crnce? gdi li im mjesto kažu?
Zvijezde brojit stvar je trudna;
tijem je bolje da se utažu.

Istočnoga vojska Zmaja[86]
ne može se vojska rijeti
neg pučina bez dna i kraja
za svijet prikrit i proždrijeti.
Gleda', okolo odasvudi
što oko vidi svôm kriposti,
sve bi puno bojnijeh ljudi -
sve je sad puno susijeh kosti;
sve bi puno ognja živa,
sve je sad puno mrazna praha,
Prut i Nester što opteciva,
s Crna mora do Ugrovlahâ.«

---

1. 23. *ke se strše sile* - kakve su se sile sukobile
2. 25. *sto jezika, sto naroda* - u hiperboli sa značenjem: veoma mnogo vojske različitih naroda i jezika
3. 26. *ujedno se sta s pô svijeta* - skupiše se s pola svijeta
4. 27. *mač poljački* - poljska vojska
5. 28. *zemlja kleta* - Hoćimsko polje
6. 29-30. sentencija kao uvod u pašino pripovijedanje: turske su vojske bile toliko brojne da se paši čini potrebnim da sentencijom istakne kako je golemost turske vojske bila gotovo čudo, pa stoga nevjerojatno; zato će on (31-32) pokazati mjesto po mjesto *gdi tko stô je,* tj. gdje je koja vojska stajala.
7. 33. *Prut* - rijeka u Poljskoj; pritoka Dunava, izvire u današnjoj Ukrajini i većim je dijelom toka granična rijeka između današnje Rumunjske i Moldove.
8. 37. *Hotim* - Hoćim, utvrđeni grad na istoimenom polju gdje se odigrala glasovita bitka 1621.
9. 44. *kim nî mjera* - koji nemaju mjere. tj. prostrani su
10. 55-64. niz hiperbola u prikazu kraljevića Vladislava (čak i iz usta neprijateljskog paše)
11. 62. *i od nas mrtvijeh gore uzdiže* - i od nas (Turaka što su kod Hoćima

poginuli) čini gomile (gore)

12. 74. *Husain* - veliki vezir (poslije cara najveći dostojanstvenik u Turskom carstvu), za vrijeme hoćimske bitke smijenjen, a na njegovo mjesto postavljen je Dilaver
13. 77. nedaleko od carskih šatora
14. 78. *ki od grada sliku drže* - koji (po svojoj veličini i ljepoti) nalikuju na grad
15. 80. *Aliaga* - Ali-aga, zapovjednik janjičara koji je dokraja ostao vjeran caru
16. 87-88. ako među njima Poljaci zamalo ne ubiše cara
17. 104. *Derviš* - u epu zapovjednik spahoglana, nehistorijsko lice
18. 111-112 (Derviš) prvi izazove pogibiju turskih vojnika
19. 117. *cijevi od gvozdja šuplja nose* - u perifrazi: puška
20. 119. *vrlinom se svud ponose* - odlikuju se nevaljalštiom.
21. 122. *delije* - pripadnici specijalnih jedinica lake konjice
22. 127. *dugo s nicijem ne razlože* - ni s kim dugo ne raspravljaju
23. 128. *sablja je razlog njih najveći* - njihov najveći zakon je sablja
24. 131. *oruže* - umjesto oružje (zbog sroka sa *služe*)
25. 136. *kô najvrlijega* - kao najgorega
26. 139. pod komandom njegova vojvodstva
27. 143. koji načini prostrani most
28. 149. *Skender-paša* - namjesnik turski u Očakovu i u Silistriji; godinu dana prije hoćimske bitke pobijedio je kod Jaše Gašpara Milostića, turskog vazala u Moldaviji koji se bio odmetnuo od Turaka; na Hoćimu pogiba i tako glavom plati svoju raniju pobjedu
29. 161. i dalje: riječ je o potomku znamenitog Mehmed-paše Sokolovića, velikog vezira, osvajača Sigeta 1566, koji je kao dječak odveden u Tursku za danak u krvi; njegov potomak kao »paša od Bosne« u hoćimskoj bici povijesno nije identificiran.
30. 175-176. u perifrazi: Hercegovina; Stjepan Vukčić Kosača prozvao se 1448. hercegom sv. Save i otuda naziv Hercegovina
31. 181. *tvrđa od žice* - oklop od gvozdene žice
32. 184. *zvijeri luške* - zvijeri šumske (od lug = šuma)
33. 187. *Mahumet Karakaš* - budimski paša koji je na Hoćim stigao već u toku ratnih operacija i odmah sutradan navalio sa svježom vojskom, ali pogiba, jer mu veliki vezir Husain nije priskočio u pomoć; zbog toga Husain bude smijenjen i na njegovo mjesto imenovan Dilaver.

34. 202. *ka za tuđim raspom smagne* -koja hlepi (čezne) za tudom propašću

35. 207. *naripi* - nahrupi, navali

36. 191-208. Poznavajući sposobnost i hrabrost Karakaša, svi su u njemu gledali budućeg velikog vezira; zato ga je i mrzio tadašnji veliki vezir Husain

37. 221-224. hiperbola, sračunata na slavljenje Vladislava; jer Karakašu je moralo, naravno, biti svejedno od koga je izgubio glavu

38. 225-228. Sentencija: Karakaš je uspoređen sa sokolom, a kraljević s orlom; smisao: Karakaš je velik junak, ali je kraljević još veći.

39. 230. *spomena me htje ražalit* - sjećanje (na prošlogodišnji poraz) toliko ga (Ali-pašu) ražaljuje da mora silom neprijatelje hvaliti (junaštvo Vladislavljevo)

40. 235. *dana bjelje* - bjelje (svjetlije) od dana

41. 241-242. *utočilo (...) se* - primaklo se, približilo se

42. 244. *natolijemskom* - anatolijskom (od *Anatolija* ili *Anadolija*, naziv za maloazijski dio Turske)

43. 245-248. tko je postao vojnik pod anatolijskim begler-begom, potjecao je iz gradova između dva mora (Crnoga i Sredozemnog); Sivas, Maras, Amazija, Bursa (ili Brusa), Esrum (ili Erzerum) i Angora (Ankara) - gradovi u maloazijskoj Turskoj

44. 253. *Natolijevâc* - Anatolijaca, Anatolaca

45. 259. *od hainske Mangarlije* - od nevjerne Mingrelije (Gruzije)

46. 260. *Alep* - grad u Siriji, u to doba poznat kao jedan od najbogatijih gradova na istoku; zbog toga mu Gundulić i daje atribut *obilan*

47. 263-264. *konja dobra, sablju britku...* - vrlo česte sintagme u narodnoj pjesmi

48. 265. *od šes tisuć množ se ubusi* - mnoštvo od šest tisuća spremi se da iznenada (kao iz busije, iz zasjede) udari

49. 266. *Karamân* - Karamana, vojnika iz maloazijske pokrajine Karamanije

50. 267. *u gusi* - kao gusari

51. 275. *bez odjeće* - valjda bez propisane vojne odjeće (možda: svak je odjeven na svoj način)

52. 277. *često* - zbijeno, u gustim redovima

53. 284. *negli očito za oteti* - nego da u časnoj borbi osvoje

54. 285. *dalečina oko ustraša* - prostranstvo kojim se protezala turska vojska tako je golemo da je oku strah i pogledati

55. 286. *gdi se nebo skuča* - gdje se nebo spušta

56. 287. *dijarbećerski (...) paša* - paša iz Dijarbećira, grada na gornjem Tigrisu

57. 290. *laci* - laki, brzi, vješti

58. 291. *svi se reše* - svi se riješe (rekoše, smatrahu)

59. 299. *Slavojka Adžamkinja* - potkraj epa Begum-Adžamkinja, lijepa Perzijanka koju je Dilaver, prema epu, dobio na maču

60. 306. *od pravoga dalek znanja* - u sujevjerju, u praznovjerju

61. 309. *turske krvi usred blata* - toliko je bilo turske krvi da se ona izmiješala sa zemljom i od toga je nastalo blato od krvi

62. 310. *među Lehe* - među Poljake

63. 311-312. preotme Poljacima (Orlu iz nokata) tursku zastavu (Mjesec od Istoči)

64. 317. *Armên* - Armenaca

65. 324. *indioske duge trsti* - duge indijske trstike s gvozdenim šiljcima na vrhu, kojima su inače bili naoružani stražari pred sarajem

66. 325-326. Prostranstvo na kojem se nalazila turska vojska toliko je veliko da paša svom pratiocu kao orijentir označuje Sunčevu zraku što se prostrla po oblaku; primjer kako je Gundulić i od takvih beskrajno velikih realiteta umio stvoriti konkretnu sliku

67. 329-332. *Abas* - bio beglerbeg erzerumski; po Osmanovoj smrti proglasio se neposrednim Muhamedovim izaslanikom koji treba da reformira muhamedanstvo, a zapravo želio je da zavlada kao samostalan vladar. Pomirivši se s turskim sultanom 1630. postade carski namjesnik u Bosni i poslije u Vidinu; nesretno je zavojštio na Poljake i zbog toga ga Murat IV. dade pogubiti (1634).

68. 330. *ki od sljednika posvećen je* - po svoj prilici: koji je bio posvećen od kalifa (kao jedan od nasljednika bagdadskih kalifa)

69. 331-332. u ova dva stiha vjerojatno autorova aluzija na prevrtljivost Abasa (u obraz, tj. izvana se pravi naklonjen, odan, ali u srcu gaji visoke težnje)

70. 333. *Hvalinsko more* - Kaspijsko more

71. 334. *Bijela Zora* - nekada grad na Bijelom Jezeru u Rusiji

72. 342. *otkli bijeli dan izlazi* - na istok

73. 347. *Sokolica* - tobožnja kćerka velikog cara Mogora, ratnica na strani cara Osmana, izmišljeno je lice po uzoru na Tassove junakinje; prema nekim starijim autorima, Sokolica bi, po svojoj borbenosti, odvažnosti i pokretljivosti, imala biti utjelovljenje krimskih Tatara koji su svojim čestim i iznenadnim upadima u Poljsku činili prava pustošenja. Po istoj logici, Krunoslava, na poljskoj strani, imala bi biti utjelovljenje Kozaka.

74. 352. *cijele vojske zateć š njima* - znala bi se sukobiti s cijelim vojskama

75. 368. *i tekuć ih vjetar stignu* - jureći bila je brža od vjetra

76. 393-396. hiperbola sa strašnim pretjerivanjem

77. 425-428. glas se širi da je ona (Sokolica) od svih turskih ratnika ostala nepobijeđena

78. 433. *vid se naprijed ne prostira* - pogled ne može doseći

79. 435. *Misir* - Egipat, ali i grad Kahira, odnosno Kairo, nekad jedan od najljepših gradova u poznatom svijetu

80. 450. *Mameluci* - ili Mamaluci, prvotno vojska zarobljenih i islamiziranih Slavena, Grka i Čerkeza za vojnu službu u Egiptu; s vremenom su se osamostalili i od XIII. st. pa sve do 1515. pod vodstvom svojih sultana držali Egipat. Gundulić zna za njihovo basnoslovno bogatstvo.

81. 451-452. (Mameluci) su izgubili staro smjenstvo (hrabrost), ali ne i sposobnost da troše zlato

82. 453-454. Evo mjesta (položaj) - pokazuje Ali-paša svom pratiocu - gdje je bio Jemir prekopski (tatarski) car (tatarkan) sa svojim vojnicima.

83. 458. *bez pristanka* - bez prestanka

84. 459. *optječuć* - obilazeći

85. 461. *podoljska zemlja* - Podolje, plodna ravnica na srednjem Dnjestru

86. 473-484. Hiperbolična, ali i veoma funkcionalna slika turske vojske kako bi se u antitezi istakla slava poljske vojske koja je takvu silu mogla pobijediti.

PJEVANJE PETO

Serse[1] slavni, ki poda se
stavi Istok vas njekada,
kad s tisuću tisuća se
vojske diže put zapada,
na uznosit brijeg uzide
i, pazeći broj bez broja
vitezova ki ga slide
bi velika rados svoja.[2]
Nu, misleći da opeta
neće od onijeh svijeh junaka
živ bit jedan do sto ljeta,
grozno u srcu svom proplaka.[3]
Ali mladi care Osmane,
ako se i ti obeseli[4] ,
put poljačke kad se strane
s vojskom strašnom najprije dijeli,
plakat si opet mogô bolje[5] ,
pokli u kratko vidje vrime
gdi se prikri cijelo polje
s tvim vitezi pobjenime.
Proz gomile turskijeh kosti
jaše paša, i naprijeda
od bolesti[6] i od žalosti
zavrć[7] riječi plač mu ne da.

Ali vele huđa 'e muka
ku vidjenje već mu dava
od skorenijeh susijeh[8] ruka
i od usahlijeh crnijeh glava.
Često cijela još telesa,
sleđena u krvi i smrznuta,
nastupajuć s konjem splesa
sjemo tamo priko puta.
Mnokrat mu se konj poplaši,
puha, rža, strepje u sebi:
konj ga i konjik mrtav straši
priko koga proć mu je trijebi;
pače mnokrat nase[9] skoči
cić namjere tužne toli -
on za milos zaže oči
i suzami lice poli.
Na svakčas ga uspomena
s mnozijeh mjesta gore cvijelja[10] :
od rodjaka ondi ubjena,
a ovdi od mila prijatelja.
I zasve to man se uzmiče,
jer je usiljen putujući
onijem istijem kih nariče
konjskim stupom kosti tući.
Ah, jaoh, sasma teška jada!
ah nevolje bez izgleda!
Pleše onijeh mrtvijeh sada
kih najveće živijeh gleda.
Put mrzeći tako tjera
vas dan, svu noć bez umora,
ali veće kraj Nestera
tridesta mu svanu zora.

Tu Bogdancim[11] vojevodu
prida, ki po nj došli bijehu,
a on rijeke priđe vodu
s družbom inom u pospjehu[12] .
Nu kô stupi kraj Podolja,
tajčas vidje nadaleče
gdje proć njemu priko polja
jedan vitez konja teče.
Ruka desna nosi kopje,
lijevu zlatan štit pokriva;
odijeva ju bijelo oklopje,
pod kacigom obraz skriva.
Od bojnika je slika prava,
nu nije bojnik neg bojnica -
svijetla i slavna Krunoslava,
Korevskoga vjerenica.
Ona, otkli turska sila
draga svoga jur zarobi,
nije oružja čas pustila,
s kijem junake mnoge dobi -
oružja u kom lijepa dikla,
vječne slave u požudi,
od malahna još se obikla
bojna ćaćka družeć svudi,
pri Dunavu ki prostrane
svim države gospodeći
jake vojske cjeć obrane
suproć turskoj drža smeći[13] .
Spovijeda se toj zaisto,
i glas veće svud protječe,
da u doba ono isto
kad on kćercu ovu steče,

pokli tada š nje poroda
smrt oplaka ljubi svoje,
za kolijevku štit joj poda
a oklopja za povoje.
Bojnom trubljom mješte pjesni
sveđ ju šika i pokoji,
a gdje sjever dme nesvijesni,
od lavice mlijekom doji.
Golom sabljom za zabavu
hitro vladat nju nauči
i nejaku još joj glavu
pod kacigu tešku skuči.
Kopjem ruku, stupaj tijekom
mlađahna ona tad ukrijepi,
i uresi slavnom njekom
veličinom pogled lijepi;
pak na hrlom konju uzrasti,
gdi u planinah vihri viju,
i ne pozna vijek pripasti
s prijeke smrti na očiju.
Ali ljubav kroz vlas živu
jača oružja da joj vele:
luk nje oči, pram tetivu
a poglede stvori strijele.
Tim dobiva[14] ona redom,
sad s oružja, sad s ljepote,
i desnicom i pogledom
svačija srca i živote.
Nu u zabavi tač dostojnoj
kô se učini jur velika,
bojni ćaćko kćerci bojnoj
nađe bojna vjerenika.

Korevskomu ju da vojvodi,
ki junačtvom svud se slavi,
neka mjesta ka gospodi
nakon sebe tvrđa ostavi.
Utoliko i vojvoda
bogdanski se caru odvrže,
i od krvavijeh bojnijeh zgoda
početak se hud završe.
Supruć Turcim na boj teški
tad u pomoć od susjeda
i Korevski pan viteški
s oružjem se diže ureda.
Nu od njegovih naglih sprava[15]
bojne odluke pokli vidi
vjerenica Krunoslava
i ona usta[16] da ga slidi.
Vapeć mlada ne pristaje:
»Kud sâm tako ideš sada?
Znaš i u mene srce da je
ke se od smrti ne pripada[17] ;
znaš da i ja pokoj tlačim[18]
za ime dobit s bojnih truda;
među kopjim, među mačim
družit te ću verna svuda.«
Na glas lijepe svê ljubavi,
ka mu slatko dušu gori,
vjeren vitez konja ustavi
i ovako odgovori:
»O bojnice mila moja,
ka se od mene sreća druga
željet može neg sred boja
imat ljepos tvu[19] za druga?

Ali, dušo mâ ljubljena,
kad ti dođeš, tko će ostati
kletim Turcim mjesta općena
ne dat plijenit i harati?
Ah, vlaštite ti države
od turskijeh sila bljudi[20] ,
a neka ja sred krvave
rati tjeram narod hudi.«
S mnozim molbam razlôg[21] dosta
slavni vitez još besjedi;
tim bojnica lijepa osta,
a on sâm naprijed put svoj slijedi.
Udri konja na tijek spravna,
i na njemu sletje hrlo
u bogdanska polja ravna
na krvavo bjenje i vrlo.
Jakno nebo kad u ijedu
strašnu godinu[22] ori u buci,
nosi munju u pogledu,
grom u glasu, trijes u ruci.
Prid poljačkom vojskom prvi
turske sile on nasrnu,
ter njihovom brzo krvi
svu omasti zemlju crnu.
I dobio bi tad zaisto
i svačijoj se oprô sili,
da Bogdanci u doba isto
ne bijahu ga ostavili;
pobjegoše netjerani
nekrepci[23] ovi nevjernici
u planinskoj iskat strani
štit[24] sred jama u litici.

Put planinske hrlo strane
i slavni se vitez tište;
odmetnike raspršane
opet u boj vratit ište.
Ali mnoštva nabunjena
bijehu gorom, kud su utekli,
na zapreku puta općena
strašna dubja množ posjekli.
Ušto smioni junak tade
zaprjekam se tim promiče,
među hrečje[25] u grm pade,
brzi mu se konj potiče.
Tad skočiše iz zasjeda
nevjernici na zlo spravni,
i prije pozna neg ugleda
po glasu ih vitez slavni.
Opire se svim bez straha,
ali čim ih bije i tuče,
iznenatke sred zamaha
britki i dobri mač mu puče.
Ne ustavlja se, bôčom lupa
i u zlotvorskoj grezne krvi,
ali svakčas huda skupa
odsvud mnoštvo veće vrvi.
Tiska, goni, otet se ište
nedobitna moć viteza,
nu mu izazad ruke stište
dvijesti ruka i uzom sveza.
Tako slavni vojevoda
sred sužanstva osta prika;
pridobi ga huda zgoda,
ne vlas svojih[26] protivnika.

Brži od toga nego ptica
glas poletje k onoj strani
gdi mu staše vjerenica
od krajina na obrani,
kažuć robom kako uhiti
i izda Turkom draga svoga[27]
čeljad ku on sloboditi
pođe od ropstva turačkoga.
Začu mlada i protiva
hudoj sreći srce utvrdi,
s plemenita tere gniva
prijeti osvete, tužbe grdi.
Jak lavica, kad sred stijena
laviće joj lovac digne,
u nesvijesti nesmiljena
skačuć se ori, da ga stigne,
tač na konju ona hrlu
s kopjem leti a ne teče,
stižuć tursku vojsku vrlu
s drazim svojim nadaleče.
Nu kad pozna što je začela
da izvršit moći nije,
sva bogdanska polja i sela
i požeže i odrije[28] .
Pak slobodu bojnom srićom
vjereniku svom da vrati,
pođe s poljskim kraljevićom
suproć caru vojevati.
I da steče toj doskora
što odluči u pameti,
sama istjeca iz tabora
i Osmanovoj glavi prijeti.

Turskom krvi pute plaka[29]
i njih sile silom tiska,
i usred vojske i junakâ
na šatorijeh cara iska.
S veličanstvom ponositim
zatjeca ga i poziva
s britkom sabljom, s kopjem vitim
da izide njoj protiva,
vapeć: »Ako, jak te glase[30] ,
dostojan si carstva toga,
hod' na polje i uza se
vod' junaka Korevskoga;
jer inako, kad otkriti
tvoje nesmjenstvo budeš sada,
silom ti ga ugrabiti
imam usred Carigrada.
Obećivam, pridobita[31]
mojijem robom kad te uhiću[32] ,
grdeć[33] blaga sva od svita,
na njemu te promijeniću.
To li budeš ti dobiti,
suproć suhu ja ću zlatu
njega i mene izmjeriti
za naš otkup, za tvu platu.«
Začu mlad car od Istoči
podunavsku zatočnicu,
i na konja tajčas skoči,
uzam kopje u desnicu;
na brzoga konja koji,
čijem je na tijek spravan veće,
na krilijeh regbi stoji
i da sada poletjeće.

Pored š njime dvanaes paša
na hrlijeh se konjijeh tište:
poguba ih carska ustraša,[34]
odmijenit ga svaki ište.
Sokolica ali mila,
ljubav svoju da zaštiti,
sokolova pripe krila,
sunu se u tijek streloviti.
Ne priteče neg prileti
svijeh ostalijeh i zavika:
»Od moje ćeš ruke umrijeti,
tko god ti si od bojnikâ!
Nije potreba da car jedan
na pozove tve[35] izlazi,
ako poznam[36] da nijes' vrijedan
odgovorit ni môj[37] snazi.«
Prijete ovako dikle mlade
i prilike take imaju
da se obje vojske tade
u jednu od njih upoznaju.[38]
Drži vojska od Poljakâ
za viteza Sokolicu,
a turačka za junaka
Korevskoga vjerenicu.
Uzrastom je Krunoslava
jakno u gori vita jela;
oružje joj ures dava,
konj je pod njom brza strijela.
Glava, prsi i sve ostalo
pod zlatom je zlato u njega,
usred čela neg što malo
srebrna mu stoji biljega.

Na štitu joj ptica bîše
ka se u ognju prži sama;[39]
gleda u sunce, pismo piše:
»Mrem za živjet s tvoga plama.«
Sokolica od sokola
bistru i hitru sliku ima;
ponosita i ohola
uzrastom je nada svima.
I konj pod njom, sivi soko,
sokolova nosi krila;
srce oganj, plamen oko,
snijeg njegova dlaka je bila.
Na nje štitu zvijer je ona
proć mjesecu jasnom s nebi
ka se klanja svim priklona,[40]
s pismom odzgar: »Samom tebi!«[41]
Car mlađahan s jedne strane
lijepu svoju okom slidi,
i dobita da ne ostane,
vene, čezne, gasne, blidi.[42]
Veli: »Ne cijen' da se uputi
tuj bez mene, moja mila,
ako uza se na boj ljuti
i mê srce sad si odnila!
Tko dobude tvu lipotu,
pridobiće mene istoga,
o mê duše drag životu,
o carice carstva moga.«
S druge strane stoji pun slave
mlad kraljević svijetle sreće;
put hrabrene i gizdave
Podunavke oči meće.

Čeka gledat od nje ruke
čudna djela i velika,
znajuć da ona ima odluke
tijem slobodit vjerenika.
Svaka je spravna utoliko
zatočnica u vrloći
doć na bjenje veće priko
i ukazat ke je moći.
Polje ravno i široko
sred dvije vojske mjesto je njima,
a sunčano svijetlo oko
svjedočit im jakos ima.
Tuj s dva kraja vihra brži
suproć konju konj se tište,
i objema se kopje skrši
u najprvo susretište.
S obje strane hrlo tada
viteška se sablja trže:
plaho leti, jako pada
gdi ju desnica snažna vrže.
Vrh oružja gvozdobita
gradi udorâc teškijeh se ore:
skaču i lete iskre iz štitâ,
bijela oklopja plamom gore.
Nagli konji strjelovito,
kud ih hitre ruke obrću,
sjemo tamo viju se u vitô[43] ,
zdesna, slijeva svud nasrću.
Jednu snagu, jedno doba,
u jednakoj sili od ruke
ukazaše srca oba,
ni među njim bi razluke.

Tvrdi štiti, cijele oklopi,
još izranjen nije nitko:
ničije krvi još ne popi
jedne kaplje gvozdje britko.
Pune srdžbe i čemera
one u sebi buče time,
jak na vihru od sjevera
dubje u gori posred zime.
Na stremeni su obje stale
i, ako ne izda sila mnoga,
udarcom se jednim hvale
svrhu donijet bjenja toga.
Ali zamah jedno prijeti
a udorac drugo ukaza:
kaciga im s glave odleti
s jasnom tvrđom od obraza.
Zlato prosu, pram razveza,
zasjaše oči, svanu lice:
otkriše se dva viteza
dvije mlađahne djevojčice.
Jakno sunce iza oblaka
draže objavi svê svjetlosti,
iza oružja sviću taka
dva sunca ova od liposti.
Bez uzdaha ko ih gleda,
ter mu dano gorjet ne bi,
ili stvoren vas je od leda,
ili srca ne ima u sebi.
Na svanutja neufana
od ljepote izabrane
u obje vojske sa svijeh strana
lete strijele, dažde rane.

Nova robja, novijeh sluga
odsvud vrvi množ velika,
pače u vojsci vojska je druga
zaplijenjenijeh ljubovnika.[44]
Lete oblaci od uzdahâ,
od pogledâ vojske teku;
svačija srca čeznu od straha
da obje mlade zla ne steku.
I toliko svak to haja,
da na konjih strjelovitih
sunuše se s oba kraja
dvije dubrave kopja vitih.
Sjaju sablje, dažde strile,
trublje trube, konji rže,
i pod silu s nagle sile
djevički se boj razvrže.
Razmeće se i zameće
boj iz boja huđi i jači,
i sretaju usred smeće
kopja i štiti, sablje i mači.
Na oružne buke tade
gora i polje strašno zamni,
nu uto sunce zgar zapade
i noć skri svijet u skut tamni.
Crna sjena put tabora
Turke vrati i Poljake;
ali isred njih sjâše zora
s dvije bojnice lijepe i jake.
Na tabore Krunoslava
vraćaše se, nu pod silu;
što ne vodi, trud joj dava[45] ,
zatočnicu svû nemilu.

A to er cijeni za istinu
promijenila na njoj da bi
ljubav dragu i jedinu
ku[46] joj huda sreća ugrabi.
S tijem ufanjem još ju tjera
priko polja, priko strana,
otkud dobi kraj Nestera
mlad kraljević cara Osmana;
paček, budući glas imala
da Podoljem na dan prije
s drugami je projahala,
dokli ju nađe mirna nije.
Ne ustavlja se čas od tijeka,
brza konja sveđ udara
i upoznava se izdaleka
u careva poklisara.[47]
Jur vapije sva ohola;
»Čekaj, čekaj, Sokolice!
da imaš krila od sokola,
ne uteče mê desnice!«
Ali, kako bi naprijeda
poklisaru carskom bliže,
pozna istinu i ureda
konja uspreže, kopje diže.
Da su od mira, a ne od smeće,
čeljad, kažu njoj biljezi:
duge i stavne svim odeće
i vrh kopja bijeli stijezi.
Nu po oružju i po štitu
i poklisar nju otkriva
za bojnicu glasovitu
cara na boj ka poziva.

Spomenjuje nje velika
i hrabrena bojna dila,
i od njegovijeh svih konjika
najbržega k njoj posila;
ki joj smerno otkri ime
od careva svijetla paše,
i priloži kazat s time
k poljskom kralju na što iđaše.
Uputi se naprijed tade
zatočnica plemenita,
i u misô joj tajčas pade
da za draga svoga pita.
Pak ustavi konja dobra,
slacijeh usti ruse otvori
i u besjedu blagu obra
s poklisarom da govori.
Ki buduć se poklonio
njoj i ona opet njemu,
i u način se drag i mio
otkrio dvoran ovi onemu,
bojna uzdahnu djevojčica
i ne može skrit poraza[48] ,
zasveda raj lijepi od lica
i od oči sunce ukaza,
veleć: »Čuo si, može biti,
pripovijedat ime moje,
i mogô si još viditi
ovijeh ruka djelo koje;
Ali ne znam ču li ikada
koliko je privelika
boles ka mi srce jada
s ropstva[49] draga vjerenika;

er u ropstvu nije pravom
svezan uzom da sad hodi
tko slobodan s mnogom slavom
rodio se da gospodi.
Neka trpi jaram teški
tko ga obiknu više vrata:
vitezovi drže leški
njih slobodu dražu od zlata.
Zato molim tvu dobrotu
da mi odgovor istin poda:
gdje je, ako je u životu,
moj Korevski vojevoda?«
Odgovori paša znani:
»O bojnice svijetla imena,
u kom mjestu, u koj strani
nije tva slava razglašena?
Tve je ime proletjelo
i gdje svijetlo sunce gleda,
tve viteško svako djelo
za čudo se svud spovijeda.
Uzô bih ti bolje glase
od viteza kazat tvoga;
žive, nu na nj stavila se
s tvrdom stražom pomnja mnoga.
Za dobro imaj, o gospoje,
ako rečem što je istina:
svijetlo i drago sunce tvoje
sred tamnice krije tmina,
i izdno jame, u koj sada
trpi muke sveđ nemile,
nije ufanja moć ikada
slobodit ga s nijedne sile.«

Trudno podnije dikla lijepa
što začula ovdi bîše,
i taka ju boles cijepa
da ne uzdiše neg izdiše.
Ne ima vlasti da ustavi
na očiju grozne suze;
poklisara tim ostavi
i put drugdje slijedit uze.
Sram je slavnu zatočnicu
i u mnogoj je stoga muci,
da joj vidi plač na licu
tko joj gleda mač u ruci.
Tako naprid sama slidi
i, umnažajući nepokoje,
drugo uza se vik ne vidi.
neg s uzdasim suze svoje.

---

1. 1. *Serse* - Kserkso, staroperzijski kralj (485-465. prije n. e.)
2. 8. *svoja* - njegova
3. 9-12. Anegdota o Kserksu što ju je zabilježio stari grčki povjesničar Herodot.
4. 14. *obeseli* - obveseli, razveseli
5. 17. *bolje* - jače
6. 23. *od bolesti* - od tuge koja boli
7. 24. *zavrć* - izgovoriti
8. 27. *od skorenjih susijeh* - od otvrdnutih (poput kore) suhih
9. 37. *nase* - natrag
10. 42. *cvijelja* - rastužuje
11. 57. *Bogdanci* - Moldavci
12. 60. *u pospjehu* - u žurbi, žureći se

13. 84. *turskoj (...) smeći* - turskim smutnjama (upadima)
14. 113. *dobiva* - pridobiva, pobjeđuje
15. 133. *naglih sprava* - naglih priprema
16. 136. *usta* - odluči, htjede
17. 140. *ke se (...) ne pripada* - koje se ne plaši
18. 141. *pokoj tlačim* - ne volim mirovati
19. 152. *tvu* - tvoju
20. 158. *bljudi* - čuvaj, nadziri
21. 161. *razlôg dosta* - dosta razloga
22. 170. *strašnu godinu* - jaku oluju
23. 182. *nekrepci* - nekrepki, slabići, bez karaktera
24. 184. *štit* - zaštitu
25. 195. *među hrečje* - među (prosječena) debla, panjeve
26. 216. *ne vlas svojih* - ne vlast (snaga) njegovih
27. 222. *draga svoga* - njezinoga dragog (Korevskog)
28. 240. *odrije* - odere, poruši
29. 249. *pute plaka* - putove polijeva
30. 257. *jak te glase* - kako o tebi govore
31. 265. *pridobita* - pobijeđena
32. 266. *kad te uhiću* - kad te uhvatim
33. 267. *grdeć* - prezirući
34. 283. boje se da car ne pogine
35. 294. *na pozove tve* - na tvoje pozive
36. 295. *ako poznam* - kad vidim
37. 296. *môj* - mojoj
38. 300. turska vojska smatra da je Krunoslava vitez (muškarac); to isto, misli poljska vojska o Sokolici
39. 314. perifrastično: ptica feniks
40. 325 -327. Na Sokoličinu štitu je slon, koji, prema priči, svakog mladog mjeseca odlazi u rijeku da se kupa, pa otud vjerovanje da se klanja mladom mjesecu.
41. 328. *Samom tebi!* - natpis na štitu, odnosi se na Osmana
42. 332. ovaj niz glagola u osnovi istog značenja preuzet je iz *Jeđupke*

43. 371. *viju se u vitô* - brzo se okrećući stvaraju krug kao da se vitlo okreće

44. 407-412. uobičajne barokne hiperbole

45. 439. *trud joj dava* - muči je

46. 444. *ku* - koju

47. 455-456. *upoznava se (...) u careva poklisara* - zabunjuje se izdaleka misleći da vidi Sokolicu

48. 494. *poraza* - tuge (nad nesrećom što joj je Korevski u turskoj tamnici)

49. 504. *s ropstva* - zbog ropstva

PJEVANJE ŠESTO

Krunoslava, pokli upazi
sred guste se svim dubrave,
gdi kladenac tih izlazi
vrh cvjetica i vrh trave,
s viteškoga konja skoči
i, ušto uze da se boli,
iz kladenca svijetlijeh oči
rijeke od groznijeh suza proli;
ter svakako neka[1] otkrije
tešku muku ka ju mori,
iz srca uzdah vruć podrije
i žalosno progovori:
»Prem se htjelo mrtvoj meni
mjesto ovako gluho i pusto,
da me tmine združe sjeni
ke prostira dubje gusto.[2]
Gdi si, o sunce mojijeh dana,
vjereniče gdi si mili?
o mâ željo uzdisana,
u životu, jaoh, jesi li!
O životu moj jedini,
ja bez tebe nijesam živa,
ako u mrkloj s tobom tmini
srce i dušâ mâ pribiva.

Nu se od mene smrt ne plače -
mrem bez duše po razlogu[3] -
neg što tebe, slatki brače,
sloboditi još ne mogu.
Ali jaoh, što ću da sve drago
kamenje se moje broji,
ako, vajmeh, pravo blago[4]
u tuđijeh mi rukah stoji?
Što mi valja zlato ino
i bogastvo neizrečeno,
ako zlato moje istino[5]
pod zemljom je zatvoreno?
Čemu je da sam ja gospoja
podunavskim nad narodi,
ako je u ropstvu duša moja
ka životu mom gospodi?
Što mi sunce od istoči
s bijelijem danom mladoj siva,
ako sunce mojijeh oči
vječne noći tmina skriva?
Ali, vajmeh, mâ svijes gdi je?
što besjeda moja pravi?
Kako vječni dan tu nije
svijetlo sunce gdi boravi?
Dan je, ali iza oblaka
od kamenja ledenoga
proć goruća nadvor zraka
vik ne može sunca moga.
O kamenje svijem čestito,
miri srećni i blaženi
sred kijeh sunce sja skrovito
kim dan svanut može meni!

Ah, da mi je željnoj moći,
pticom bih se satvorila
za ubrzo leteć doći
sred vašega mrazna krila!
Nu kada mi toj se brani,
a vi mi ste nadaleče,
miri visoko obzidani
sred kijeh sunce mê istječe,
daj primite, svijetli miri,
druzijem puni tmine i straha,
dušu ku mi želja tiri
na krilijeh od uzdaha!
Ali, tužna, gdi se bolim?
što govorim? s kijem besidim?
Kamenju se gluhom molim,
ni daleče ke ne vidim.«
Zatrvljena zatočnica
svoje ovako tužbe svrši
i čuvene od vjetrica
ki oko nje tiho prši.
Čim u smeći i u plaču
tako tuži dikla mlada,
glas iz luga jedan začu
gdi se u gorske dipli sklada,
kojijem pastijer u dubravi,
budeć slavja da š njim začne,
zvaše vilu, ka ga stravi[6] ,
iz pojate svê divjačne.
Biješe ovako on poklikô:
»O Rumenko mâ ljubljena,
sad na dubju gdi je lis nikô
i dubrava sva je zelena,

čemu sama ti u svrsi[7]
huda i prika mom životu
od kamena kažeš prsi,
kriješ rajsku tvu lipotu?
Uz ovčicu milu svoju
mlad jaganjčić travu pase;
golub, na ku letne hvoju,
golubicu gleda uza se;
a ti sama od pastira
verna tvoga dalek hodiš,
ni ćeš da š njim pokraj vira
vjenčac viješ, tančac vodiš.
Ah, tva mlados sama utječe
od Miljenka tvoga verna,
a životu mom daleče
sama je lipos tva zamerna.
Jeda ti je mê gorjenje[8]
skrovno i moji tešci trudi,
ter ti ne znaš što zna stijenje,
dubje, zvijeri, ptice i ljudi?
Nut jaganjčić gdi moj veči
igrajući od veselja,
veleć: 'Ostav' tužne riječi:
blizu je tebe tvoja želja!'
Ah, obrati na me, brače,
slatki pogled tvoj veseli,
ter viđ kô mê[9] srce plače,
čim svû dušu tebe želi.
O Rumenko, rumenija
od rumene zore meni,
čuj slavice pjevat, gdi ja
zovem ures tvoj ljubljeni!

Vidjeli su, mnim, vidjeli
tvu lipotu izdaleče,
tere scijene danak bijeli
da im iz tvoga lica istječe.
Vrh mene ovo listje pita',
razbirajuć svaku granu,
s moga ognja vjekovita
kako mnokrat zgorje i planu.
Jak uzdrži pticu veska,
kom tanahan prut se oblijepi,
tako svjetlost tva nebeska
mene kroz svoj pogled lijepi.
Tim se mlados tva ne srči[10]
da ju pastir gorom slidi:
viđ gdi stado sve mê trči
da tvoj ures rajski vidi.«
Prista pastir, a bojnica,
obilnije roneć suze
niz rumena svoja lica,
ovako opet tužit uze:
»Drag ti je život i pun sreće,[11]
jaoh, ovoga sad pastira,
ako svoje kratke smeće
sreta ufanjem duga mira.
Žalosne ti mê su tuge
i dni puni, vaj, skončanja,
ako donijet tužbe duge
ne mogu mi kratka ufanja.
Blizu je njega željna vila,
s ke mu stravljen život vene,
a jedina ljubav mila
nadaleče stoji od mene.

Njega iz dubja lipos draga
sliša sve što moli i prosi;
meni u sjenah dubja blaga
plahi vjetar riječi nosi.
On svanutjem zornim bilim,
noćnijem tminam ja se opstiram;
on ufanjem žive milim,
bez ufanja ja umiram;
on će brzo najčestitiji
u ljubavi rijet se moći,
a nesreće mê na sviti
vik na svrhu neće doći.«
Slidila bi tužbe ove
i još lijepa Krunoslava,
nu joj donese misli nove
časna ljubav, bojna slava.
Na oružje da gane se
Podunavka dikla mlada,
bojna slava njoj donese
misô u pamet ovu tada:
»Ti li u tužbi i u plaču,
o hrabrena zatočnice,
pitaš pomoć, a ne u maču
ki sred tvoje stoji desnice?
Ti, ka za čâs bojne slave
ustručala vik se ne bi
među zmije, među lave
usrnuti pri potrebi?
Tvoj vjerenik sužan osta
i uza mu se na vrat stavi,
a ti cviliš jak priprosta
pastirica u dubravi?

Na ku išteš bolju zgodu
da tvoj život igda odrediš,
ako sad ga za slobodu
vjerenika tvoga štediš?
Probudi se tim, probudi!
Nedobitna gdi je tva sila?
Ona ista drug ti budi
ka si druzim vazda bila!
Platit rijekom turske krvi
svaku suzu tijem poteži:
tjeraj, stiži, meći, rvi,
sijeci, plijeni, pali i žeži!
Koji miri, straža koja
desnici se tvôj će opriti?
S bojnom slavom sila tvoja
jaka je pakô pridobiti.«
Ali ljubav časna opeta
s mislim drugom tad ustaje,
i od pogube boja kleta
obratit ju ne pristaje:
»Djevojčice, veleć, mlada,
pod oružjem da li spravi
sred turskoga Carigrada
slobodu iskat tvôj ljubavi?
Kud te vodi plaha želja?
Da si od ognja sva goruća,
nijesi mnoštvu neprijatelja
jedna odolit ti moguća.
A ne možeš bit dovika
nečuvena ni vidjena,
ako oteti vjerenika
s oružjem si pripravjena.

Tvrde mire kim se jama
tve svitlosti obgradila
oboriti ne mož sama,
priletit ih ne imaš krila.
Čuvaj, ušto hoć pod silu
sloboditi tkoga ljubiš
da slobodu tvoju milu
i života ne izgubiš!
Ah, ne truni dni nezrele![12]
Znaš vjerenik tvoj ljubljeni
da tvoj život veće vele
neg svoj isti ljubi i scijeni.
Kada smrt bi tvu začuo,
ako ne sâm od svê ruke,
oni čas bi poginuo
od žalosti i od muke.
Tim tvoj slavni život hrani
na vremena svjetlja i bolja,
s tobom vitez tvoj izbrani
kad sred rodnijeh bude polja.
A uputi se mirna veće,
mješte krvi zlato trati;
kad slobodi mož bez smeće
vjerenika, ne išti rati!
Znaš da turska ćud za zlatom
po naravi hlepi i gine,
a gospojom svim bogatom
tebe kažu nad sve ine.
Zlato i blago zato skupi
i u Carigrad pođi s time,
vjerenika ter otkupi,
dokli imaš zgodno vrime!«

Posljednja ova misô dobra
mladici se mudroj vidi;
tim na konja skoči i obra
da put miran mirna slidi.
Za slobodit svoga draga
ona u malo skupi danâ
vele zlata, vele blaga
i kamenja izabrana.
S ugaršticom zaruđenom,
u ugarskoj u haljini,
ugarskim se zove imenom
i Ugričić mlad se čini;
tere tako priobučena
iz rodnijeh se strana dijeli,
i do malo prem vremena
u Carigrad dođe bijeli.
Gdi došavši u dvor hodi
česarova poklisara[13] ,
s mnogom željom da oslobodi
ljubljenoga gospodara.
Skrovno ište, hitro pita
za njegovo bitje[14] svudi;
ili s varke, ili s mita,
što je začela, steći žudi.
Uto i Osman car mogući
svim veliku želju ćuti,
glas od mira čekajući
s poljačkijem kraljom čuti.
S mnogom mislim cića toga[15] ,
što je plahos svâ zaliha,[16]
cijeni i sudi da je od svoga
poklisara lijenos tiha.[17]

Vas dan, pače još pokoje
sebi i druzim noćne smeta[18]
pitajući: »Gdje je? što je?
čeka li se brzo opeta?«[19]
Ali u njemu bez uzroka
pohlepa ova prešna nije;[20]
sveđ bo[21] misli put Istoka
da se dijelit bude[22] prije.
Dilje od vijeka čase zove,[23]
sprave od puta sveđ poteži,[24]
i u pameti misli nove
sveđ od većijeh želja vriježi.[25]
Nije mu dosta što nareče,
kad u Istok budi otiti,
da će izbliza i izdaleče
vernih vitêz množ skupiti,
tere š njima bez krsmanja
spahoglane, janjičare
od turskog vojevanja
na zakone vratit stare;
nu od plahosti steruć krila
vas svijet veće priletiva,
s namišljenih tere sila[26]
sve podlaga i dobiva.
Jur po moru i po suhu
nedobitan s mislim hodi,
i za sobom u posluhu
Zapad i Istok združen vodi.
Od Persije silna kralja
najprije dobit odlučuje
i kraljevstva sva ostala
ka po glasu slavit čuje.

Slavnoj španjskoj kruni opeta
on se uzda vrha doći[27]
i česarstvo od sva svijeta[28]
pod silu joj otet moći.
Na česara njemačkoga
još oružje mnogo[29] spravlja
i pod sablju carstva svoga
s podložnim ga pucim[30] stavlja.
Ni s franačkijem kraljom pazi
vjeru[31] davno uhićenu;
i na njega sabljom slazi
u krstjanskom raspu općenu[32] .
Pak s izborom od junakâ
ka uzmnoži bojne sprave,
misli udrit na Poljaka
i dignut mu krunu s glave.
Ah, saviše pršeć mlače,[33]
dobrzo ti zaboravi
boj poljački, gdi najjače
tve viteze mrtve ostavi!
Jeda ne znaš ti po dilu,
što spovida svudi slava,
nedobitnu vlas i silu
kraljevića Vladislava?
Spomeni se i svjedoči -
sram ostavi pri istini -[34]
kolik rasap na tve oči
od vojske ti on učini.
Koliko li kraj Nestera,
mimo ljustvo[35] sve ostalo,
paša ti je i vezijerâ
od njegove ruke palo;

isprid mača kad njegova,
gdi krv rijekom odsvud teče,
priko ubjenijeh vitezova
jedva s glavom živ uteče.
Vito kopje, štit pereni,
britka sablja, desna ruka
kraljević je prihrabreni
krstjanskoga svega puka.
Nu što velim, care Osmane?
I ti poznaš isti opeta
da Vladislav zdrži obrane
od krstjanstva svega svijeta.
Samoga se njega bojiš,
od samoga njega predaš;
bez pokoja zato stojiš,
poklisara čim izgledaš, -
poklisara koga odavna
s mnozim darim ti poslô si,
da u njegova ćaćka slavna
žuđeni ti mir isprosi.
Ali čim car ne pristaje
smione misli umnažati,
želja u njemu sveđ vruća je
poklisar mu da se vrati.[36]
On u sebi sumnji veće
od njegova duga hoda
da uzrok drugo biti neće
negli koja huda zgoda.
Tim vapije: »Gdi se dio?
Poljak toli nije daleko!
Ili se je utopio,
ili ga je tko posjekô.«

I tako ga toj pristraša,
da misleći u dne i u noći
ne čini ino neg upraša:
»Gde bit može? kad će doći?«
Nu još želju kažuć istu,
dokli čuje, ne ima mira,
Kazlaraga u kom mistu
gospođe mu lijepe izbira.[37]
Ki od poludna i od istoči[38]
jur budući prošô kraje,
kupeć lipos, od svijeh oči
ka žuđena najdraža je,
iz razlicijeh mjesta ote
množ svijetlijeh djevojčica,
od kih svaka cjeć lipote
dostojna je bit carica;
ter s mlađahnijem njima doje[39]
na kraj mora najposlije
gdi bi njegda grad od Troje -
bi, zašto ga sada nije.[40]

---

1. 9. *neka* - da
2. 15-16. da moju tamnu (crnu) tugu združi s tamom guste šume
3. 26. *po razlogu* - s razlogom
4. 31. *pravo blago* - Korevski
5. 35. *zlato moje istino* - Korevski
6. 83. *ka ga stravi* - koja ga očarava
7. 89. *u svrsi* - napokon
8. 105. *mê gorjenje* - moja žarka ljubav
9. 115. *viđ kô mê* - vidi kako moje

10. 133. *ne srči* - ne srdi, ne ljuti
11. 141. i dalje: Niz kontrasta u kojima Krunoslava izražava sreću pastira prema svojoj nesreći
12. 225. *ne truni dni nezrele* - ne uništavaj svoje mladosti
13. 266. *česarov poklisar* - njemački poslanik u Carigradu
14. 270. *bitje* - stanje
15. 277. *cića toga* - zbog toga
16. 278. zbog svoje pretjerane naglosti
17. 279-280. smatra da je uzrok lijenost (sporost) njegova poklisara
18. 281-282. Čitavog dana, pa čak i noćni počinak sebi i drugima ometa.
19. 284. hoće li brzo doći?
20. 285-286. ali ova nestrpljivost u očekivanju poklisara nije bez razloga
21. 287. *sveđ bo* - jer neprekidno
22. 288. *da se dijelit bude* - da krene
23. 289. časovi mu se čine dulji od vijeka
24. 290. neprekidno se pripremajući za put
25. 292. neprekidno s većim željama učvršćuje
26. 303. *s namišljenih tere sila* - i sa zamišljenim silama. (Osman sebi u mašti slika viziju pobjeda nad zapadnim zemljama pošto se s novom vojskom vrati s Istoka.)
27. 314. *vrha doći* - svladati, pobijediti
28. 315. *i česarstvo od dva svijeta* - misli se na Španjolsku koja se tada sastojala od matične Španjolske u Evropi i posjeda (kolonija) u Americi
29. 318. *oružje mnogo* - mnoštvo vojske
30. 320. *pucim* - pucima, narodima
31. 321-322. *pazi vjeru* - ne pazi (ne poštuje) ugovor davno *uhićen* (sklopljen, postignut)
32. 324. *raspu općenu* - općem rasapu
33. 329. zalijećeš se, prenagljuješ
34. 338. ne stidi se pred istinom
35. 342. *mimo ljustvo* - pored mnoštva vojnika
36. 365-368. Što je car više razmišljao o smionim podvizima, sve je nestrpljivije očekivao da mu se vrati poklisar.
37. 381-384. Pokazujući (izražavajući) istu želju, nemiran je dok ne čuje, gdje

mu Kazlaraga traži lijepe gospođe. *Kazlar aga* ili Kizlar aga, nadstojnik careva harema, pošao je, kako se zna iz II. pjevanja, u potragu za ljepoticama, između kojih car ima da sebi izabere ženu.

38. 385. koji s juga i od istoka

39. 393. *doje* - dođe

40. 396. Pitanje, doduše bez upitnika, na koje će slijediti odgovor u sljedećem pjevanju.

PJEVANJE SEDMO

Pri moru uprav srpskih strana,[1]
u pržinah pusta žala
leži Troja ukopana,
od grčkoga ognja pala;
slavna Troja, ka je svime
njegda Istokom gospodila,
a sad ino nije neg ime
nakon sebe ostavila.
Gdi su miri, gdi su dvori?
Nije zlamenja od ničesa:
što ognju osta[2] , vrijeme obori
i pohara i poplesa.
Samo jošte nedaleče
Simeonte rijeka sama
s malo vode jedva teče
i ona usahla s davnijeg plama;[3]
a polak nje gora Ida[4]
u vidjenju svome zdrži
uspomenu od Parida,
koga oganj Troju sprži.
Ah, kud, plahi mlače, poje,
na ki li se put poteži,
kroz gorjenje neka tvoje
u pepelu Troja leži?[5]

O mladosti, bez razloga
i razbora, viđ, tko hodi,
na što plahos tvoja mnoga
dovodi ga i navodi![6]
Biješe danica objavila
jur svanutje dana bijela,
i istekla zora mila
s vijencem rusa oko čela,
kad za brodit sinje more
s djevojčicam ke ga slide[7]
Kazlaraga u istok zore
na korablju zlatnu uzide.
Šlje[8] otole na sve strane,
da se otok svaki ophodi,
s druzijem plavim[9] crnce uzdane,
a on uprav more brodi.
Gleda k stranam sjevernime
tijesna mora val nablizu
komu Ele poda ime,
kad na očiju zginu Frizu,[10]
i kojemu još njekada
posluh uči Kserse smioni,
vrhu njega bjena kada
môs veliki on nasloni.[11]
Ah, nesvijesna oholasti,
kud se nijesi ti prostrla!
Da li scijeniš tvojom vlasti
srdžbe ukrotit mora vrla?
Vrla mora ki gradove
i kraljevstva cijela ždere,
kada skoči na valove
i izide iz svê mjere[12] .

Leandro mladac zatravljeni,[13]
gizdav mimo sve ostale,
slideć svê vil zrak ljubljeni
njegda plova ove vale;
nu srditi val zaklopi
njegove oči plahom silom,
usred puta kad ga utopi
prikom vlasti i nemilom.
On se molit za slobodu
vjetru i moru tad ne krati,
da prinese u pohodu
a utopi ga u zavrati.
Ali ušto molit uze[14]
gnjevno more, vjetre plahe
prolijevajuć grozne suze,
podirajuć česte uzdahe,
uzdasi mu vjetar veći
a suzami more uzrasti;
tim on, ištuć smrti uteći,
sam ju srete svojom vlasti.
Iza otoka od Teneda[15]
crni se aga uto izvaža,
ki skri grčke plavi i ne da
da ih trojanska vidi straža.
Leno i Lezbo[16] mimohodi
i upravlja put na Šio[17] ,
ki doskora u slobodi
sam je sebi gospodio.[18]
Šlje po otocih na sve strane
djevojčice da izbiraju
s druzim plavim crnce uzdane,
a on brodi željnom kraju.

Na otok slazi, u grad ide;
plaču matere, oci blijede,
ušto način nać ne vide
da im djece ne odvede.
Ter slobodu izgubljenu
naricati svak počinje,
veleć: »Da li carskom plijenu
rađaćemo mi robinje?
Ah, sve imanje nije li dosta,
ke se od nas za inih stjeca,[19]
teža sila da ne posta
od ke nam se grabe djeca?[20]
O žalosti plačna svima!
Vaj, nevolje gdi su ove:
svoju istu, jaoh, druzima
djecu rađat za robove;
i pun vaja i pun smeće
bit usiljen s teške službe
u porodu im činit veće
negli u smrti plače i tužbe![21]
Može li se s huđe zgode
ginut gorom smrti kojom,
neg živeći bez slobode
ne bit voljan dušom svojom?
O slobodo slatka i draga,
izvrsno te vik ne ljubi,
ni poznava tvoga blaga
tko te ovako ne izgubi!«[22]
Vodi iz plijena turska sila
djevojčicâ množ izbranu
od kih svaka lijepa i mila
u svijetlu se rodi stanu.

Rodjaci ih i rodice,
pune tužbe, plača i vaja,
skubuć vlase, grdeć lice,
do samoga slijede kraja.[23]
Udaraju s teške muke
pokraj žala odsvudije,
put korablje, steruć ruke
ka im[24] porode slatke krije.
Srce od smeće i od jada
razabrati njih ne more
imaju li im željet sada
blage vjetre, mirno more.
Gnjev i milos sveđ u sebi
pamet vrte, svijes im viju;
što bi htjeli, što li ne bi,
da odlučit ne umiju.
Ne ljubovce neg robinje
scijene da će caru biti;
huda misô tim počinje
u srcih se njih buditi.
Žele s misli hude ove
da plah vjetar dme s planina,
da more udre na valove
i da proždre svih pučina.
Ali od želje hude ovako
bježi opeta srce ureda,
i, ako razlog hoće tako,
milos brani, ljubav ne da.
Crni se aga diže iz Šija,
i nalijevo čim se vozi,
Samo, Andro, Ikarija[25]
i otoci mu stoje mnozi -

slavni otoci, od kih hvalâ
čte se puna pisma stara,
sad neznana mjesta òstala
s malo stada odizgara.
Delo[26] svijetli, otkli svitu
danja i noćna svjetlos usta;
tamni diku glasovitu
prazan otok, zemlja pusta.
Vrhu mjesta suha i gola
obilježja crkve nije,
na zavjete boga Apola
gdje iđaše vas svijet prije;
neg što na glas prazne jame
iz pustoši k svakom kraju
zamnivaju[27] , i one same
odgovore mukle daju.
Među otocim k lijevoj strani,
od kih aga množ zamijera,
udalek su raspršani
Naso, Paro i Čitera[28] -
Naso, gdi svû crkvu imaše
njegda Bako bog veseli;
Paro, otkle resijaše
carske dvore mramor bijeli;
Pafo i Gnido jur božici
od ljeposti posvećeni,
a u otočnoj jedva slici
sad neplodni svim kameni;
Čitera, ka od ljubavi
lijepoj majci ime poda,
sad sve u grmu i u travi
stijenje obraslo usred voda.[29]

Gdje stan pucim bi vrijednime,
tuj sad pastir ovce svraća;
ah, koliko može vrime
ke s godištim sve privraća![30]
Slidi i obraća crnac veće
mimo Širo jedra bila,[31]
gdi man kriše ženske odeće
domišljatom Grku Akila -
silna Akila, kom svi puci
ime u slavnu čuše glasu,
a njegovi sad unuci
zemlju težu, stada pasu.
Tako sreća svim puziva[32]
u promjeni vječnijeh doba
promjenivat sveđ uživa
roba u kralja, kralj u roba.
Jedri hadum i ostaje
na desnu mu Gora Sveta[33] ,
od starijeh Etos ka je
bila u davna zvana ljeta.
Kon Olimpa[34] jošte gleda
Peleo i Osa gdi se izmiče,
od kojih se pripovijeda
da u nebo vrh im tiče.
Brda priklona i nizoci
brijezi su ovo svekoliko,
glasovitu nu pisôci
uspeše ih na toliko.[35]
U pismijeh uzrastiše
male ovako stvari u sebi;
a velike se izgubiše,
er ko će od njih pisat ne bi.[36]

Riječ je kô se bijehu ljudi[37]
gorostasni jur propeli
pod oružjem, u požudi
da bi nebo Jovu oteli.
Oni od ovih postaviše
jednu vrhu druge goru,
neka uzidu na najviše
od nebesa strane goru.
Ali Jove, za strt njima
svim nesvijesno ovu misô,
ognjevitijem treskovima
oni čas je satarisô.
Na veliko svačije smjenje
osta u temu izgled tada:
tko visoko prem se penje
da nizoko sasma pada.[38]
Nu dočime sinje vale
crnac brodi mora ovega,
od njegove družbe ostale
sve korablje sretoše ga,
ke otoke nebrojene
mora Edžea[39] prošle bijehu
i jur k njemu put Atene
vraćahu se u pospjehu[40] .
U staroga luku grada,[41]
koga davnje slave rese,
š njima svijem združen tada
Kazlaraga uveze se.
S djevojčicam na kraj side[42] ,
i u malo opet danâ
sve države on obide
od razlicijeh grčkijeh strana,

pazeć mjesta oko sebe
gdi u stara bi vremena
Atene, Argo, Sparta i Tebe
i Korinto i Mičena.[43]
Sedam slavnih razumnika
države ove porodiše,
od kih ufat nije dovika
dohititi znanjem više.[44]
Svako mjesto ovo poda
još za vječnu diku svoju
množ hrabrenijeh vojevoda,
nedobitnijeh sveđ u boju.
Od kriposti stare ostalo[45]
ni imena sad tu nije:
s gradovima je znanje palo
i sva slava ka bi prije.
O bjeguće sasma vrime!
o nekrepka srećo odveće!
Koja stvar se pod vašime
promijeniti silam neće?
Ah, jesi li ti, o slavna
grčka zemljo, ona mati
plod čestiti ka odavna
od razuma dat ne krati?
Porodi li njegda one
ti mudrace glasovite
ki nauke i zakone
ostaviše plemenite?
Sinovi li tvi se glase
vitezi oni i junaci
ki Istok stavit vas poda se
s malijem vojskam biše jaci?[46]

Ti li si ona puna hvale
koja cića znanja tvoga
zvaše puke sve ostale
bez razbora i razloga?[47]
Ah, obrati sad se na te
i nevoljno bitje pazi:
nevjerstvu[48] su starom plate
sadanji ovi tvi porazi.
Eto veće nigdje u tebi
osobita nije vladanja;[49]
sama ostaješ ti pod nebi
bez oružja i bez znanja.
Porušena u crnilu
veći dio ležiš pusta,
izgubila buduć silu
i od ruka i od usta.[50]
Sloboda se tva ponizi,
dobro ti je svako oteto;
za vrat drži te u verizi
samosilje tursko kleto.
Ali sva zla ova huda
koja trpiš sužna tako
od višnje su pravde osuda
na življenje tve opako.[51]
Nevjerstvom se tvojijem boli
i nariči š njega jade,
jer pedepsa s neba, koli
lakše ide, teže pade![52]
Jezdit crnac ne pristaje
priko ravne Livadije[53] ,
i slijeva mu more ostaje
od Korinta[54] zvano prije,

koga kraju nadaleče
od Priveze vali stoje,
Zapad i Istok gdje doteče
na pomorske dvakrat boje.[55]
Tuj u doba starijeh ljeta
Markantonija razbi Agusto,
čim za dobit carstvo od svijeta
svaki od njih biješe ustô -
Markantonija, ki se obrati
svôm korabljom i pobježe,
kad s ognjene odsvud rati
najvećma se more užeže.
O istočni vojevoda,
ti ne bježa tad neg slidi
tvoj plam slatki priko voda
ki nadalek letjet vidi.[56]
Rimskijeh plavi[57] množ moguća
nije tebe pridobila
nego tvoja pobjeguća
Kleopatra lijepa i mila.
Pri carici srca tvoga
svega svijeta carstvo ostavi,
ter ljubovnik bolji stoga
neg vojevoda ti se objavi.
Na istom mjesti s mnogom vlasti
skoro vitez španski izbrani[58]
turskom krvi more omasti
i krstjanstvo sve obrani;
on na moru Turke pobi
i ima dobit vječne slave,
a na kopnu ti ih pridobi,
o prislavni Vladislave.

Nu glas više s bojne zgode
od imena leti tvoga,
jer on carske vojevode
a ti razbi cara istoga.[59]
Ali crnac, kô sve prođe
grčke strane bliže i dalje,
uputi se prešno i dođe
na ravnine od Farsalje,
gdi u vremena njegda stara
boj veliki oni posta
od Pompea do Čezara,
svemu svijetu štetan dosta.
Velikoga ovdi Rima
vijeće i Istok vas ujedno
carstvu od svijeta među njima
učiniše grlo jedno,
da slobodi rodna grada
silni Čezar glavu odsiječe,
ki tu s pucim od Zapada
na domaći boj isteče.
Ovdi pobjeni i dobiti
Rimljani oni slavni biše
ki narode sve na sviti
i pobiše i dobiše.[60]
Njih sloboda š njih poginu;[61]
i to nesklad hudi uzroči,
kad zet svekru, otac sinu
a brat bratu protiv skoči.
Njima nijedna vlas pod nebi
vik ne može doći vrha:
oni od raspa sami sebi
početak su bili i svrha.

Tako davnji dub, ki žile
utvrdi odvik sred planina,
krepak stoji na sve sile
plasih vjetâr, zlih godina;
usred njega ali kade
malahan se crv zavrže,
podgrize ga i, da pade,
tegota ista svâ ga vrže.
Ah, da je proklet tko zameće
u rodnomu nemir gradu
i domaće vriježi smeće
u zavadi i neskladu.
Ali ovako Kazlaraga
jezdeć začu glas pun slave
od uresa lijepa i draga
Sunčanice[62] prigizdave;
i kako se biješe ova
djevojčica svijetla i mila
sred bijeloga Smederova[63]
plemenito porodila.
Tim čas ne hteć od umora
duga puta počinuti,
priko poljâ, priko gora
k raškoj zemlji[64] on se uputi,
a poć mnozim crncim čini[65] ,
da iznahode ljepos novu[66] ,
po bosanskoj kraljevini
i gospostvu hercegovu,[67]
veleći im da otprije
put država tih ne idu,
dokli od bližnje Arbanije
mjesto svako ne obidu.

A on s družbom svoga dvora
diže se uprav put Dunava,
priko polja, priko gora
kud najpreči put poznava.
Priko mjestâ, priko selâ
mačedonskih uprečiva;
zdesna ostaje grad mu Pela[68] ,
Filipova polja[69] sliva -
Filipa, ki jaram stavi
najprije grčkoj jur slobodi,
ali većma se on proslavi,
što Lesandra sina rodi,[70]
koga oružje i desnica
prostriješe se dokraj svita
priko grčkijeh svih granica
i Istoka pridobita.
Aga i ostala družba svoja
na Kosovo[71] dođe paka,
glasovito polje od boja
gdi ubi Miloš cara opaka.
Ne ustavlja se na Kosovu
negli uprav kroz Toplicu[72]
svrće k bijelom Smederovu
za nać slavnu Sunčanicu,
od ke, igdje put obrati[73] ,
ču zamjerne i velike
od liposti spovijedati
jednim glasom sve jezike.

---

1. 1. *Pri moru uprav srpskih strana* - pri moru nasuprot srpskim stranama,

pod čime pjesnik ovdje razumijeva Makedoniju

2. 11. *što ognju osta* - što vatra ne spali

3. 13-16. *Simeonte* - manja rijeka nedaleko od Troje, utječe u rijeku Skamandar, što protječe trojanskom ravnicom. Prema Homerovoj *Ilijadi,* u Skamandru se grčki junak i ratnik pod Trojom Ahilej malne utopi i na njegovu molbu Hefest, bog vatre, sasuši rijeku; po tome je valjda gotovo presahla i Simeonte. A kako se trojanski rat vodio zbog Helene, što ju je oteo Paris, sin trojanskog kralja Prijama, i time izazvao strašan rat, Gundulić pretpostavlja da je Simeonte zbog davne ljubavi (*zbog davnijeh plama*) - presušila. - Kako se pak Kazlar-aga kreće obalama Male Azije i Grčke, dakle zemljama gdje je nekada cvjetala visoka kultura, autoru neprekidno naviru reminiscencije iz mitologije i antičke književnosti, s osjećajima neumitne prolaznosti, omiljene teme u književnosti baroka.

4. 17. *Ida* - planina blizu Troje; na Idi je Paris kao dječak čuvao ovce, pa pogled na nju podsjeća na toga mladića kojega je ljubav (*oganj*) spržila (uništila) Troju

5. 21-24. Retoričko pitanje i ujedno refleksija: Ah, kamo, siloviti mladiću, pođe, na kakav li se put pripremi da Troja zbog tvoje ljubavi (*kroz gorjenje (...) tvoje*) u pepelu leži?

6. 25-28. O mladosti, vidi na što tvoja velika silovitost dovodi i navodi onoga koji hoda (postupa) bez pameti i razbora!

7. 34. s djevojkama što ih je na svom putovanju nakupio kao kandidatkinje za carevu ženu

8. 37. *šlje* - šalje

9. 39. *s druzijem plavim* - s drugim lađama

10. 41-44. Prema grčkom mitu, Hela, u Gundulića *Ele,* bježeći pred bratom Eriksom, *Frizom,* pala je u tjesnac i on se po njoj prozva Helespont.

11. 45-48. *Kserkso* - na pohodu protiv Grka, 480. prije n. e., pošto mu je oluja razorila tek dovršen most od lađa, dao je išibati valove, okovao ih lancima i žigosao usijanim gvožđem.

12. 56. *iz svê mjere* - iz svoga normalnog stanja

13. 57-68. Prema mitološkoj priči, mladić Leandro iz Abida, grada na azijskoj strani Helesponta, posjećivao je noću plivajući preko tjesnaca svoju ljubovcu Heru u gradu Sestu na suprotnoj obali Helesponta. Jedne noći zateknu ga olujni valovi i on se utopi. Dok se još borio sa stihijom, molio se vjetru i valovima da mu dopuste preplivati do Sesta, a kad se bude vraćao, mogu ga utopiti.

14. 69-74. Nastavlja se i završava priča o Leandru, i to sasvim u baroknom obliku i stilu: mladić je u nesreći prolijevao »grozne suze« i strašno uzdisao; od suza su se povećavali valovi, a od uzdaha vjetrovi, i tako je,

želeći da izbjegne smrt, sam pridonio svojoj propasti.

15. 77. *Tened* - otok iza kojega su se nekad sakrili grčki ratnici da zavaraju Trojance kako su se tobože vratili u Grčku

16. 81. *Leno* (Lemno) i *Lezbo* - otoci u Egejskom moru

17. 82. *Šio* (Hios) - otok u Egejskom moru

18. 83-84. Hios je do 1566. bio slobodan (pripadao je Đenovljanima), kad padne u ruke Turcima.

19. 98. koje mi stječemo za druge

20. 99-100. Zar ima težeg nasilja nego što je ovo kojim nam se grabe djeca?

21. 104-108. biti prisiljen zbog teške obaveze više plakati nad djecom kad se rađaju nego kad umiru.

22. 113-116. Aforizam koji veoma lijepo pristaje Dubrovniku XVII. st., kad njegova sloboda doduše nije bila izgubljena, ali je gotovo neprekidno ugrožena, nekoliko puta uistinu teško.

23. 124. (prate ih) do obale

24. 128. *ka im* - koja im

25. 151. *Samo, Andro, Ikarija* - otoci u Egejskom moru

26. 157. *Delo* - rodni otok Apola i Artemide (u Egejskom moru) na kojem je nekada bilo glasovito proročište.

27. 167. *zamnivaju* - odjekuju.

28. 173-180. *Naso* - vinorodan otok koji je bio osobito drag Bakhu, bogu vina; *Paro* - otok glasovit zbog kvalitetnog mramora; *Čitera* - otok na kojem se slavila božica Afrodita, otud Afroditi naziv Citerka. *Pafo* i *Gnido* nisu otoci nego gradovi, prvi na Cipru, a drugi na maloazijskom rtu Krio - oba posvećeni božici Afroditi.

29. 181-184. Čitera *od ljubavi lijepoj majci* (Afroditi) dade ime, pa se ona često naziva Citerkom; nekadašnjoj slavi toga otoka, jer se na njemu iz morske pjene rodila božica ljepote Afrodita, pjesnik u kontrastu, da istakne prolaznost, suprotstavlja grmlje i travu kojim je obraslo otočno stijenje.

30. 185-188. U prva dva stiha antiteza, da bi u sljedeća dva uslijedila refleksija o vremenu koje *sve privraća* (preokreće).

31. 190. i dalje: *Širo* - Skiro, otok u Egejskom moru, poznat po tome što je na nj (u dvor kralja Likomeda), prema priči, uoči trojanskog rata, Tetida sklonila svoga sina, glasovitog junaka Ahileja, u ženskoj odjeći. Doznavši za to, domišljati Odisej pripremi mu lukavu klopku; pojavio se kao trgovac na dvoru Likomedovu, rasprostro svoju robu i uz nju oružje; dok je ženska svita razgledala robu, a s njome je bio i Ahilej, začuje se u blizini bojna vika; sve se razbježalo, a Ahilej pograbio oružje

i tako se odao. Gundulić i ovdje nekad slavnom Ahileju suprotstavlja sadašnji položaj njegovih potomaka: oni *zemlju težu* (obrađuju) *i stada pasu,* da bi zatim opet uslijedila refleksija o prolaznosti.

32. 197. *svim puziva* - sasvim kolebljiva

33. 202-203. *Sveta Gora* - nazivao se Atos (u Gundulića *Etos*), najsjeverniji od tri halkidijska poluotoka u Egejskom moru, poznat po brojnim manastirima

34. 205. *Olimp* - sjedište starih grčkih bogova

35. 206-212. *Peleo i Osa* - vrhovi blizu Olimpa koje su stari Grci opisivali višima nego što jesu, a Gundulić ih opet prikazuje nižima od njihove stvarne visine tvrdeći kako su ih visokima učinili *glasoviti (...) pisôci* (pisci)

36. 215-216. velike se (stvari) izgubiše jer nije bilo koga da o njima piše

37. 217-228. Priča se da su Giganti (*ljudi gorostasni*), u želji da svrgnu Zeusa (*Jovu*), nabacali Osu i Olimp na Peleo (ili Peleo i Osu na Olimp) kako bi se popeli što više i svladali Zeusa, ali ih ovaj ognjenim gromovima uništi.

38. 229-232. U gore navedenoj priči misli Gundulić, svakoj je pretjeranoj smjelosti ostao *izgled* (opomena) u poslovičnoj izreci: tko se visoko penje, sasvim nisko pada, izreci koja bi mogla biti moto čitavom epu; uostalom, već prva strofa I. pjevanja sadrži upravo tu misao.

39. 238. *mora Edžea* - Egejskog mora

40. 240. *u pospjehu* - u žurbi, brzajući

41. 241. poredaj: U luku staroga grada (Atene)

42. 245. *na kraj side* - iskrca se na obalu

43. 251-252. glasoviti gradovi stare Grčke

44. 253-256. Iz Arga, Tebe i Mikene nije bilo nijednoga od znamenitih sedam grčkih mudraca, za koje autor kaže kako nema nade da ih ikad itko znanjem nadmaši.

45. 261. i dalje: u čitavih 12 strofa pjesnik apostrofira Grčku, njezinu slavu i pad, uzroke padu itd., što je, sve zajedno, i opet živi primjer prolaznosti.

46. 279-280. Misli se na Aleksandra Velikog koji s malo vojske osvoji cijeli Istok.

47. 284. *bez razbora i razloga* - (da su) bez razbora i pameti, tj. barbari

48. 287. *nevjerstvo* - otcjepljenje Grčke od zapadne crkve

49. 290. *osobita nije vladanja* - nema samostalne vlasti (nezavisnosti)

50. 296. *i od ruka i od usta* - i junaštvo i znanje

51. 301-304. Za Gundulića kao revna katolika sadašnje ropstvo u Grčkoj jest višnja kazna za opako *življenje*.

52. 307-308. jer nebeska kazna što polakše ide toliko teže pogađa (aforizam)

53. 310. *Livadija* - srednja Grčka

54. 311-312. *more (...) od Korinta* - Korintski zaljev

55. 313-316. *od Priveze* - Priveza (nekad Akcij), grad na ulazu u zaljev Arta gdje je nekad rimski car August pobijedio Markantonija, a zapadne vojske porazile Turke (kod Lepanta 1571).

56. 326-328. Ti nisi tada bježao (pred Augustom), nego si slijedio *tvoj plam slatki* (Kleopatru, egipatsku kraljicu), koju si izdaleka vidio kako bježi s bojnog poprišta

57. 329. *plavi* - lađa

58. 337-338. *vitez španski izbrani* - don Juan D'Austria porazi Turke kod Lepanta 1571.

59. 345-348. Kraljević Vladislav je (pobjedom kod Hoćima) slavniji od Don Juana, jer ovaj je pobijedio carske vojvode, a kraljević samoga cara.

60. 352-368. *Farsalja* - grad u Tesaliji u Grčkoj. gdje je nekada bio *boj veliki* između Pompeja i Cezara (48. pr. n. e.); rimski Senat i sav Istok na jednoj strani s Pompejom i Zapad s Cezarom na drugoj započeše *domaći boj* (građanski rat) u kojem su Rimljani bili pobijeđeni i pobjednici (pobijeđena je bila republika, a pobjednik monarhija); tu su *carstvu od svijeta* (Rimskom Carstvu) učinili *grlo jedno* koje je Cezar (pobijedivši) odsjekao, ali je time i slobodi *rodna grada* (Rima) odsjekao glavu.

61. 369-388. Gundulić kao duboko uvjereni republikanac (dakako, unutar vlastite republike, jer ni na koji način ne izražava svoje neraspoloženje prema poljskoj, austrijskoj i drugim monarhijama) očigledno, slikanjem uzroka padu rimske republike, ima na umu vlastitu, Dubrovačku Republiku, u kojoj je i u njegovo doba bilo unutarnje nesloge; prema njegovu shvaćanju, koje potkrepljuje vrlo adekvatnom poredbom (st. 377-380), najveća je opasnost za republiku i njezinu slobodu nesloga (*nesklad hudi*); završna strofa ove digresije upravo je žigosanje stanovitih pojava nesloge u Gradu.

62. 392. *Sunčanica* - kćerka starca Ljubdraga, tobožnjeg potomka srpskih despota, izmišljeno je, ali u koncepciji epa veoma sretno iznađeno lice.

63. 395. *Smederovo* - Smederevo, grad u Srbiji, posljednja prijestolnica Srbije do definitivnog potpadanja pod Tursku.

64. 400. *raška zemlja* - Srbija

65. 401. *čini* - naredi

66. 402. *ljepos novu* - nove djevojke

67. 403-404. po Bosni i Hercegovini

68. 415. *Pela* - od vremena Filipa II. makedonska prijestolnica

69. 416. *Filipova polja* - po svoj prilici polja oko grada Filipi

70. 417-420. *Filip* - makedonski kralj (356-336. prije n. e.) osvojio Grčku (u bici kod Heroneje 338), ali se još više proslavi sinom Aleksandrom.

71. 426. *Kosovo* - Kosovo polje gdje se 1389. odvijala znamenita Kosovska bitka

72. 430. *Toplica* - kraj kroz koji protječe istoimena rijeka što utječe u Moravu

73. 433. *igdje put obrati* - kud god se kretao

PJEVANJE OSMO

Ljepota je od naravi[1]
dar čestiti, slavno blago,
gdi se sabra, skupi i stavi
sve što je ugodno, milo i drago.
Od svjetlosti višnje zraka,
cvijet od raja pun uresa,
dobro u kom su dobra svaka,
bistri izgled od nebesa.
Najizvrsnije Božje djelo
u kom svijetu raj se otvara,
gdi pram sunce, istok čelo,
zvijezde su oči, lice zora.
Od radosti i razbluda
skup izbrani, skladna mjera,
slatka od srca svih požuda,
mila od oči svih zamjera.
Med prislatki, ki tko kuša,
čemer mu se sladak čini,
blizu i dalek[2] od svijeh duša
želja i pokoj drag jedini.
Nu moguća ova lipos
s svijetlom krvi kad se združi,
dvakrat veću kaže kripos
da ju dvori svak i služi;

u velikoj tere slavi
leti svuda glasovita
i neznane puke travi
u najdaljijeh stranah svita.
O česarska kćeri izbrana,
u porodu okrunjena,[3]
ti sva vedra, sva sunčana
s ljepote si i s plemena.
Rajski ures lica tvoga,
ki moć izrit nije besjedom,[4]
Vladislava prije slavnoga
zanije glasom neg pogledom.[5]
Tim on želeć da bi stekô
dragu milos prid tvim licom,
kraljicom te svôm narekô
i ljubljenom vjerenicom.
Ali dočim nî daleče
namijenjeni tvojoj sreći,[6]
iz sjevera ter ti istječe
sunce bijeli dan noseći,[7]
tva ljepota rajska prosti,
mala ptica[8] s tanke hvoje
ako istočnoj tvôj svjetlosti
iz dubrave[9] pjesni poje.
Kraljeviću vjereniku
veće istočni car zavidi
pleme i lipos tvu veliku
neg svu dobit s ke još blidi:
steć bo može on na svitu
izgubljenu slavu u boju,
nu lipotu plemenitu
ne vik naći kako tvoju.

Pod zvjezdami tvoga uresa
nije bilo ni će biti:
jedno je sunce vrh nebesa,
jedna je lipos tva na sviti.
Otmanović tim zaludu
poslô je iskat svuda sebi
dad caricu naći budu,
o kraljice, sličnu tebi.
S tvojijem drazijem natjecati
u svem se ište; ali neće
u ljubovcah on imati
neg u oružju bolje sreće.
Sila mu je da izgubi,
i inako moći nije:
tako u lijepoj sada ljubi
kako u vrlom boju prije.[10]
Jur je došô Kazlaraga
k Smederevu bijelu gradu
za iznaći kćer Ljubdraga,
Sunčanicu lijepu i mladu.
Svijetla je ova djevojčica
od koljena despotskoga:
vid žuđeni i zenica
slijepa starca, ćaćka svoga;
ki se unukâ unuk zove
Đurđa despota i Jerine,[11]
od kih ime i sad slove
niz slovinske pokrajine.
Zasveda su Turci hudi
gospostvo mu staro oteli,
gosposke se kaže ćudi,
plemenit se djelim veli.

Prut kraljevski, njekad ki je
u rukah mu djedim bio,
njemu je sada štap na ki je
tešku staros naslonio.
Države one gdje njekada
vlas despotska sterala se,
kratka mu je sad livada,
vrhu koje stado pase.
Straža mu su psi uzdani,
krotke ovce puk podložni,
a pastiri i gorani
prijatelji najuzmnožniji.
Priprosta mu je kućarica
mramornoga mješte krama,
a raskošna svim ložnica
trava uvehla, suha slama.
Šatori su izvezeni
zelenoga dubja kitje;
jestojska mu je sat medeni,
voda i mlijeko slatko pitje;
a od zlata čaše izbrane,
slatke piće u kih stoje,
ruke bijele i snježane
milostive kćerce svoje.
Dobri ovako starac traje
najpokonjih[12] dana dio,
ki od dvanaes sinova[13] je
čestit otac nekad bio.
Ali njemu smrt nemila
kroz namjeru hudu i priku
svih je ubrzo polomila,
da ne osuši lica vîku.[14]

Tim je on sada ostô veće
jak opsječen dub u gori
komu vihar s plahe smeće
grane skrši i obori.
Vuk i Đurađ, kih slovijaše
glas s istoka do zapada,
s puške ognjene mrtvi ostaše
u podstupu Praga grada.
Gojko i Uroš sred zasjeda
od turske su sablje pali,
ki su ognju priko leda
za česara vojevali.
Mikleuša i Stjepana
more utopi na pučini,
a dopade smrtna rana
Vlatka od guse u planini.
Glavu izgubi Grgur svoju
s prijateljskih zlih privara,
a u rdeljskom stignu boju
smrt Miloša i Lazara.
Janko i Lauš od svih bijehu
samo ostali jošte živi
za razgovor i utjehu
ćaćku u teškoj suprotivi;
ki svu ljubav složi i stavi
od dvanaes u dva ova,
i kô oči dvije u glavi
i gleda ih i milova.
Ali huda nad sve ine
dobrzo mu sreća uzroči
da mu ujedno zrak pogine
i od dva sina i od dvije oči.

Janka ne može uzdržati
da se na boj ne uputi;
u bogdanskoj tim ga rati
pogubiše Turci ljuti.
A Lauša u isto vrime
srete prika smrt na domu,
ki ćaćkovo zovuć ime
umrije u rukah ćaćku istomu.
Tad toliko plakat uze
od dvanaes probjen strila
tužni starac, da ga suze
oslijepiše s grozna cvila;
i svršio još bi u plaču
dni kroz teške nepokoje,
razgovara da ne začu
od jedihne kćerce svoje.
Sunčanica mlada i lijepa,
od ke slovu svud kriposti,
svijetlo ufanje ćaćka slijepa
i štapak je u starosti.
Mile unuke on viditi
želi od drage kćerce ove
i u njih opet ponoviti
sebe i mrtve svê sinove.
Ali je zaman da itko sada
nje lipotu dvori mnogu,
zašto djevstvo ona mlada
zavjetova višnjem Bogu.
Mudri ćaćko s biljêg veće[15]
pozna ovu nje odluku
i, što obljubit kćerca neće
vjerenika, ćuti muku.

Nu u sebi opet sudi
da od djetinjstva plaha ishodi
taj nje misô, s koje žudi
da dni tako sama vodi.
Tim neka u njoj od ljubavi
probudi se časna želja,
on razlike igre stavi[16]
od radosti i veselja.
Od bugarskih mlados sela[17]
na igre se kupi ove,
i ljuvena i vesela
sjediljkam ih milim zove.
Lijepe djevojke i gizdave,
i seljani mladi š njima
na nje idu, i vrh glave
svak od cvijetja vijenac ima.
U tanac se svi hitaju,
svi začinju slatke pjesni
i razlike igre igraju
u pokoju i u ljuvezni.
Vrh livade mlad uz mlada
sjedi u cvijetju razlikomu,
i riječ s riječim hitro sklada
na uho šaptom ovi onomu.
Natječu se svi pastiri,
i ukazat svaki uživa
da skladnije dipli sviri
i da u slađi glas popiva.
Zatjecat se još ne taže[18]
pastirice najmilije,
ka začinja pjesni draže,
ka li vjenčac ljepše vije.

Sjediljke ove skupio bîše
starac Ljubdrag na svom stanu,
jeda srce tvrdo odviše
od svê kćerce one ganu:
ter od mladih, kih ustrili
slavna lipos nje velika,
kigodi joj tuj omili
i obere ga vjerenika.[19]
Tad kon lijepe Sunčanice
na sjediljke sej ljuvene
odsvud mlaci i mladice
skupiše se nebrojene.
Ona mlada, zasveda je
mučna u srcu cića toga,
poslušna se kazat haje
zapovijedim ćaćka svoga.
Sve najlijepše gube ime[20]
prid uresom nje uresa
jak prid suncem istočnime
jasne zvijezde od nebesa.
Čisti zlatni pram od kosi
na vjetric je tih rasplela,
a od razlika cvića nosi
vjenčac vrhu vedra čela.
U pogledu ljuvenomu
razbludna joj sja danica,
a u rajskom licu svomu
capti trator i ružica.
Na ustijeh joj od veselja
rumena se rusa smije;
koprenica snijega bjelja
bjelje od snijega prsi krije.

Tako ona milo hodi
i toliku svjetlos ima
da u jedno vrime izvodi
tančac stupom, dan očima.
Pače, cijeneć da je zora
što su oči nje ljuvene,
rumena se rusa otvora
i razliko cvijetje zene.
Bijelim rukam po livadi[21]
s drugam ga ona brat počinje;
seljani se dižu mladi:
kolo okolo njih začinje.
Usred kola od sviralî
i od diplî na glas mio,
da zabave sej pohvali,
zače ovako mlad Radmio:
»Družbo lijepa i vesela
od mlađahnijeh pastirica
kim sred oči zora bijela
a sunačce sja sred lica,
pridružite u ljuvezni
s našijem vaše skladne glase,
da pojući slatke pjesni
biće ovo proslavja se!
Pojmo, pojmo, družbo, draga!
Bježi mlados, leti vrime;
od prolitja doba blaga
uživajmo prije zime!
Ne čekajte svijetla prama
zlato u srebro da se obrati,
a bez svitlosti i bez plama
lijepijeh se oči pogled skrati.

U mlađahna svoja lita
svaka od vas, lijepe moje,
grli rados, ljubav hita',
želje ispunjaj slatke svoje!
Čestitos je ovo živa,
blaženstva su ovo prava;
ovako se lijepa uživa
mlados i nje dika i slava.
Što se pita, da se ima;
što se žudi, da se stječe;
što je lijepo blizu očima,
da i od srca nî daleče;
da dva mlada jedno žele
u životu stravljenomu
i da vode dni vesele
živeć jedan u drugomu.«
Radmio prista, i tajčas se
š njim u tanac svi hitaju;
dva začinju, u sve glase
skladno ostali otpijevaju.
U šapte se igra obrati,
kô se u tancu dozačina[22] ,
pak uzeše popijevati
četr mlada seljanina.
Prvi poče kô njekada
od hercega od Stjepana
ugrabi se ljubi mlada,
ka mu sinu biješe dana;
i ki je ona jad i smeću
i ćutila i podnila,
čim na starcu svim mrzeću
draga je mlaca promijenila;

i kô paka cića toga
sin mu se je poturčio,
i iz gospostva herceg svoga
s djecom inom prognan bio.[23]
Zapopijeva drugi opeta
kô Biogradu pomoć poda
prema silam Muhameta[24]
Ugrin Janko vojevoda;
i kako se ispod mirâ
grada toga car oholi
ljuto ranjen tad istira
veće mrtav živ negoli.
Kô se iz grada Dubrovnika,[25]
kliče tretji, k Zadru uputi
Đurađ despot za na prika
zeta Ugre podignuti;
i od Sibinja kô ban slavni
i ugarska sva gospoda
tad ustaše na boj spravni,
neka mu se pomoć poda;
i kô s vojskom iz Budima
kralj Vladislav sam se otpravi,
ter Murata s neizmernima
silam razbi na Muravi.
A četvrti kliknuo biješe
kô ugarske skladne volje
Matijaša[26] kralja uspeše
iz tamnice na pristolje;
i kô utrđen kralj hrabreni,
rvuć vojske od Turaka,
na kopju se često odmijeni
od despota Vuka[27] paka.

Bugarkinje[28] jur pristale
i pjevanja bijehu draga,
kad smete igre sve ostale
svojim došastjem Kazlaraga.
Pokli iska svud po gradu
Smederevu on zaludu
Sunčanicu lijepu i mladu
ukazati da mu budu,
brži nego brza strijela
otole se s družbom dijeli,
bivši čuo da se u sela
Ljubdrag otac š njom priseli.
Tu je nađe u zabavi
od veselih sjediljaka,
i u pogledu nje objavi
tajčas mu se sunčja zraka.
Pače bijelijem danom svanu[29]
crnom agi noćno lice
na ljepotu rajsku izbranu
od sunčane Sunčanice.
Zapažene odsvud vidi
u nju jednu svačije oči
i cvijet sunce gdi ju slidi
pored suncem od istoči.
Ali crnac kô se ugleda,
ne zna od straha nitko gdi je:
sjemo tamo svak ureda
hoće bježat, a ne umije.
Sunčanica i š njom lipa
družba od straha i od srama
cvitje iz skuta na tli isipa
ko za zlatnih braše prama.[30]

Poniknute lijepe vile
zamukle su mramorkome,
cijeneć da su tako skrile
same sebe sjenim svôme.
Odsvuda su vrhu lica
vlase od kosa raspustile,
ali između zlatnijeh žica
sjahu im većma oči mile.
Hitri hadum svijem objavi
veseo pogled, sliku dragu;
sprijed na prsi ruku stavi
i u besjedu kliče blagu:
»Družbo mila, dni čestite
ki trajete sred dubrave,
uživa'te i slidite
lijepe igre i zabave!
Nitko ne ima' strah ni čezni,
er došastje moje neće
razvrć vaše tance i pjesni
ni donijet vam gorke smeće.
Pače u družbu vašu, ka je
mnoge sreće, mnoge česti,
gdi u miru svak dni traje,
i ja ću, za nać mir, uljesti.
Tim, gizdava družbo mlada,
ovdje gdi ste vi skupljeni,
ne budi vam mučno sada
dat zamalo mjesto i meni!«
Kô izreče sej besjede,
gdi sjen velik dub prostira,
sam bez družbe Turčin sjede
sred seljana i pastira.

Milostivo na staroga
Ljubdraga se pak obrati,
tere poče ovako ga
s tvrdim kletvam uprašati:
»Ah, tako ti Bog s visine
vratio očima vid žuđeni,
vrijedni i dobri domaćine,
pleme tvoje spovjeđ meni.
A po carsku slavnu glavu,
tako ne pô sabljom mojom,[31]
kad istinu skažeš pravu,
neć me uvrijedit riječi tvojom.
Stari tvoji tko su bili?
Rec' slobodno bez ozira:
jesu li oni gospodili,
i iz gospostva ko ih istira?«
Na ovo, u srcu smućen svomu,
kliče starac pun žalosti:
»Spomenjivat nevoljnomu
mučno je prednje čestitosti:
er koljeno plemenito
od pomoći tomu nije
koga uboštvo vjekovito
pod teškijem ropstvom krije.
Nu gospodar taki kada
zapovijeda blago i milo,
pod zakletvu ter mi sada
od oči se toj stavilo,
od ničesa neću predat:
sve ću kazat, nu, jaoh, bolje
naricaću neg spovijedat
od starijeh mojih nevolje.

Diže se iskat u svom dvoru[32]
Lazar, despot od Servije,
dva junaka po izboru,
da uda za njih kćeri dvije;
lijepu i mladu Vukosavu
da Milošu Kobiliću[33] ,
a ponosnu i gizdavu
Maru Vuku Brankoviću[34] .
Od Mare se i od Vuka
slavni despot Đurađ rodi,
vrh raškoga svega puka
nakon svekra ki gospodi.
Od Đurđa se i od Jerine
Mara opet kći rodila,
cić lipote nje jedine
ku obljubi carska sila;
nu se od cara bijehu silna
obljubile[35] većma tada
plodne strane, mjesta obilna
gdi s Jerinom despot vlada.
On na dvore kô njegove
za caricu im kćer odvede,
posla im konje po sinove
i primami ih da ga slijede.
Podiže se pak da stječe[36]
pod oružjem njih države,
i jedva despot živ uteče
isprid sablje svê[37] krvave;
a Jerina, iz bijeloga
Smedereva izagnana,
za nać Đurđa vojna svoga
put ugarskijeh pođe strana.

Ovake mu pak da glase,
u Budimu kad ga srete:
Trgaj, trgaj sijede vlase,
tužni starče, s hude štete!
Gospostvo ote i isposijeca
tvoje vojske car ognjeni;
Grgur, Stjepan[38] , naša djeca,
robovi su oslijepljeni.
Čuj ke mi su sinci mili
po jednomu sad glasniku
plačnoj majci poručili
trudne glase, zgodu priku;
Srce će se tve napola
rascijepati, majko tužna:
tva dva sinka, dva sokola,
dva slijepca su i dva sužna.
Ti po svakoj svijeta strani
gledaj, majko, na dan bio:
nami se je zrak sunčani
mlađahnijem ugrabio.
Razlog biješe mi dvojica
da smo štapak ćaćku i tebi:
s ćaćkom starcom ti starica
da nas vodiš sad je trijebi.
Ali slišaj svu nezgodu
i naš teški jad nemili:
s očima smo i slobodu
slatku i dragu izgubili.
Carica nas, majko draga,[39]
sestra naša, kćerca tvoja,
prid Muratom ne pomaga,
komu ljubi bit dostoja;

pače i ona, vajmeh, ista,
da nam kuću iskorijepi,
vrlom caru na svjet prista:
zajedno nas š njim oslijepi!
Ni joj ganu srce tada
tvrđe od stijene, vrlje od zviri,
ljubav od dva braca mlada
hudu misô da ne tiri.
Zato, ako taj put slidiš
ti da, lijepe sve gospoje
u Budimu kad razvidiš,
dvije nevjeste nađeš tvoje;
kada budeš, majko, tamo
među ugarskijem gospojami,
tužna majko, smisli samo
ke ćeš hvale podat nami!
Jeda ćeš[40] : »Imam živa
ja dva sina, dva junaka,
u kih stoji i pribiva
moga srca rados svaka?
Dva sina imam - moć ćeš rijeti -
nu dva slipca, nu dva roba:
oteše mi ih Turci kleti
i sada mi ih drže oba.«
S nesrećnoga segaj glasa
ki mu poda plačna ljubi
starac despot pun poraza
smrtno ublijeđe, riječ izgubi.
U žalosti i u bolesti
stanovit se omramori,[41]
ali kô se pak rasvijesti,
jedva ovako progovori:

»Otkada smo izgubili
sva ina dobra mi na sviti,
nastojmo se turskoj sili
sužni u staros ne učiniti!
Verna drugo, sa mnom hodi
put slavnoga Dubrovnika,
gdi se gostu u slobodi
drži vjera svim velika!«
Ali Murat buduć slišô
Đurađ despot sa svim blagom
u Dubrovnik da je otišô
slobodom se štiti dragom,
prešno otpravi poklisare
k Dubrovniku svijetlu gradu,
knezu i vijeću šljući dare,
da mu u ruke Đurđa dadu;
ili inako on zaprijeti
u krvavu ljutu boju
da će na njih grad[42] podrijeti
carsku ognjenu sablju svoju.
Nu Dubrovnik, sred pokoja
ki od slobode krunu steče,
s mita od zlata, s prijetnje od boja
od vjere se ne poreče;
tako da isti car oholi
čudeći se tada kliče:
»Cjeć tve vjere krepke toli
vik ćeš živjet, Dubrovniče!«
I tako se prem dogodi!
još Dubrovnik s davnjom krunom
stoji cjeć vjere u slobodi
među Lavom i Drokunom.[43]

Ah, da bi uvik jakno sade
živio miran i slobodan,
Dubrovniče bijeli grade,
slavan svijetu, nebu ugodan!
Krune ugarske veći dio,
svu bosansku kraljevinu
i, gdi je herceg gospodio,[44]
vlas poda se turska ukinu;
još sred usta ljuta Zmaja
i nokata bijesna Lava
oko tebe s oba kraja
slovinska je sva država.
Robovi su tvoji susjedi,
teške sile svim gospode;
tve vladanje samo sjedi
na pristolju od slobode.
U slobodnu gradu ovomu
od zetovih tako ruka[45]
sačuva se despot, komu
ja sam unuk od unukâ;
i od našega svega traga
ne nahodi nitko se ini
razni ova kćerca draga,
ka je razgovor moj jedini«.
Kô ču ovo crnac, skide
zlatnu mahramu iza pasa,
Sunčanici ter otide
i u način ju blag prikaza,
veleć: »Tva je sreća sada
i velika i čestita:
istočnom si caru lada,[46]
o djevojko plemenita!«

Sunčanica tada svrnu
oči od srama i poniknu,
a svu ostalu družbu crnu
crni hadum k sebi viknu.
Nu š njim ne hteć da se dili
djevojčica časna i lijepa,
ugrabi ju on po sili
isprid skuta ćaćka slijepa.
Otet bi se mlada uzela
strašnom crncu ki ju hvata
golubica jakno bijela
crnom orlu iz nokata.
Ali Ljubdrag, u sljepilu
tužni starac nad sve ine,
čuvši grabit kćercu milu
uhiti se za sjedine,
i ne ufajuć da ju obrani,
zaupi u glas pun žalosti:
»Na ovo li me, jaoh, dohrani,
teška i trudna mâ starosti?
Da li dosta, srećo huda,
djedinstvo otet mê ne bi ti,
i od despota slavnih svuda
pastirim nas učiniti,
i ljubljenim sinovima,
ki biše oči mojih zenice,
da moj život spravljat ima
i kolijepke i grobnice?[47]
Ti me sada sasma ovako
slijepa starca još pokosi,
čim se moje dobro svako,
mâ jedihna kćerca odnosi.

O mâ kćerce! - Nije je, nije! -
Sunčanico, kćerce mlada,
tvoj sunčani ures gdi je?
Jaoh, tko mi te grabi sada?
Ozovi se, kćerce mila!
Viđ koja me boles cijepa!
Ah, komu si ostavila
ćaćka tvoga stara i slijepa?
Za ovo li, smrti prijeka,
gluha mi se vazda kaza,
mâ nesrećna staros neka
mre s huđega sveđ poraza?
Moja slijepa staros ova
ka mi u licu smrt svjedoči,
bez gospostva, bez sinova
i bez drazijeh, vajmeh, oči,
i bez tebe, slatko ufanje,
kćerce mila, u koj meni
i sinovi su i vladanje
i od oči vid žuđeni!«
Starac Ljubdrag tuži ovako:
ali što mu toj pomaga?
S kćercom mu se veće odmakô
podaleko crni aga.
Sunčanica sprva od straha
učini se mrazna stijena[48] ,
blijeda, nijema, bez uzdaha,
iščeznuta, zapanjena.
Pram razvezan u slobodi
lice plačno obletiva;
nosi se ona, a ne vodi,[49]
veće mrtva nego živa.

Nu kô malo razabra se
ter pogleda, tere vidi
strašne i grde crnce uza se,
opet vene, čezne, blidi.
Gorka je boles opet smeta,
opet zavrć riječ ne može;
priuze teški strah ju opeta
i opet se prinemože.
Ali kô se njoj zatime
pobjeguća duša vrati,
kliče glasom žalosnime
u ovi način naricati:
»Gdje sam, tužna? Ah jaoh, koja
ugrabi me ovo sila?
O žalosna majko moja,
na što me si porodila?
Od koga sam, jaoh, vođena?
Robinjica gdi ću mlada,
nemilosno zaplijenjena
u ćaćkovu skutu sada?
Sinoćka sam omrknula
ja u ćaćka kći jedina,
a jutros sam osvanula
u crnoga Arapina.
Komu, ćaćko mili, komu
jedihna te kćerca ostavi
ka je životu trudnu tvomu
sveđ nosila pokoj pravi?
Ah, čijeme ćeš jade i smeće
teške tvoje samiriti?
Ko li ti će uzdan veće
slijepu u staros štapak biti?

Silnu caru od Istoka
mlađahna se vodim sužna
i, što je huđe, s toga uzroka
časti môm se bojim tužna,
dragom časti, ku odavna
ja prikazah Višnjem goru[50]
i za ku sam podnijet spravna
svaku muku, smrt najgoru.
Ali ako me ti oteti
nijesi jaki, ćaćko mili,
ni imaš silâ za oprijeti
mogućoj se turskoj sili,
dođi, dođi, na smiljenje
jeda ganeš skup oholi,
tere tvoj plač i cviljenje
za mene se tužnu umoli.
Jeda za otkup mê mladosti
mješte zlata u ke vrime
od nesrećne tve starosti
grozne suze Turci prime;
jeda kako oči slijepe,
jaoh, i stare tve sjedine
iz njih srca iskorijepe
nemilosti i vrline.
Ali nigdje nije nikoga
ko bi mene pomoć htio!
Ćaćko, ufanje srca moga,
i ti li me si ostavio?«
Htijaše slidit plač svoj ljuti
Sunčanica još naprijeda,
kad se oštri crnac smuti
srčno na nju ter pogleda,

»O djevojko, vapeć, mlada,
dosta si se plakat čula;
ah, umukni veće sada,
kamenito zamuknula!«
Ali dočim pute slidi
k Carigradu on najpreče,
eto se ulak jedan vidi
gdi uprav njega tijekom teče.
Ovi, potom prida nj doje,
lis mu carski prikaživa;
on ga prima i vrh svoje
glave stavlja, pak celiva.
Mlad car, trpeć mučno odviše,
od istočnijeh sprava sknjenje,
agi u tom listu bîše
otkrio srca svoga htjenje.
Pisaše mu da put strane
carigradske naglo grede
i da veće izabrane
djevojčice sve dovede;
veljaše mu još da svudi
Sokolicu pošlje iskati
i da joj skaže kô car žudi
da ga u Istok i ona prati.
Biješe lijepe zatočnice
mladi se Osman uželio,
ke ga zani drago lice
a ustrili pogled mio.
Uzô bi opet nagledati
rajskoga se nje uresa
i očî svijetlijeh u kih sjati
sunce vidi se od nebesa.

Pače on puta ne umije
naći u Istok kim će poći,
dokli Istočno Sunce prije
ne isteče svojoj noći.
Ali ova misô svoja
neće druzim da se objavi,
krijuć željom ljuta boja
slatku želju od ljubavi.
Nu se hitri hadum stavlja,
i jednoga crnca uzdana
po bojnicu lijepu otpravlja
put poljačkih ravnih strana,
buduć imô glase tada
da još po toj kraljevini,
za osvetit cara mlada,
s drugami ona rasap čini.

---

1. 1. i dalje: definicija ženske ljepote (kao uvod u proslavljanje austrijske princeze Cecilije Renate, zaručnice i uskoro zatim žene kraljevića Vladislava), za razliku od ljepote kakvu pjesnik prikazuje u *Suzama sina razmetnoga*, gdje je ona samo zamaskirana ružnoća, sračunata da zavede i povede čovjeka u propast, svodi se ovdje na ideal kakav su na temelju antičke filozofije i literature stvorili renesansni pjesnici. U Gundulićevu slikanju ljepote nalazimo gotovo sav izrazni i stilski rekvizitarij naših renesansnih pjesnika, prvenstveno u Dubrovniku, počevši od Š. Menčetića i Dž. Držića. Tek autor toj ljepoti daje još i naglašeno aristokratski karakter, u čemu se snažno ogleda njegov osobni stav, nejednom izražen i na drugim mjestima u epu.

2. 19. *blizu i dalek* - bila blizu ili daleko...

3. 30. već u porodu bila je određena za kraljicu

4. 34. koji se ne može izreći riječima

5. 35-36. Vladislav se zaljubio u nju prema glasu o njenoj ljepoti prije no što ju je vidio. Pa ipak je to bila državničko-dinastička ženidba, jer, prema suvremenim svjedočanstvima, ta princeza svojom pojavom nikako nije

potvrđivala glas koji joj je svojom pohvalom stvorio Gundulić. No po njegovoj koncepciji samo je princeza izuzetne ljepote dolazila u obzir da bude životna družica proslavljenom kraljeviću.

6. 42. *namijenjeni tvojoj sreći* - dan vjenčanja

7. 43-44. iz sjevera (iz Poljske) princezi istječe sunce (Vladislav)

8. 46. *mala ptica* - pjesnik Gundulić

9. 48. *iz dubrave* - iz Dubrovnika

10. 49-72. niz hiperbola, i u samoj hiperboličnosti pretjeranih, o Vladislavu i njegovoj sreći što dobiva takvu ljepoticu za ženu, nasuprot Osmanu koji ni u izboru carice neće imati više sreće no što ju je imao u boju (na Hoćimu).

11. 82. *Jerina* - žena despota Đurđa, iz porodice Kantakuzen

12. 114. *najpokonjih* - posljednjih

13. 115. *dvanaes sinova* starca Ljubdraga nehistorijska su lica

14. 120. stih preuzet iz *Jejupke*. Naslov *Jejupka* navodi se prema Pelegrinovićevoj istoimenoj cingareski. (*Jeđupka* je dubrovački naziv za skraćen Pelegrinovićev tekst.)

15. 181. *s biljêg veće* - po mnogim znacima

16. 191. *stavi* - organizira

17. 193. *od bugarskih (...) sela* - autor sela oko staništa Ljubdragova smatra bugarskima

18. 213. *zatjecat se (...) ne taže* - ne smiruju se, ne prestaju se natjecati

19. 221-224. (Ljubdrag je sakupio mladiće) ne bi li se koji zaljubio u njegovu kćerku i njoj omilio da ga izabere za vjerenika.

20. 233-256. Ovih šest strofa predstavljaju lirsku pjesmu o Sunčaničinoj ljepoti u terminima petrarkističke poezije, a ipak svojim odmjerenim izrazom i skladnom arhitektonikom nadmašuje lirski govor naših petrarkista.

21. 257. i dalje: slijedi nastavak lirske digresije koja je sva u mekim idiličnim tonovima, da bi onda došlo do oštrog kontrasta pojavom Kazlar-age, koji će na kraju oteti Sunčanicu

22. 302. *dozačina* - dopjeva

23. 305-316. Prvi pjevač na sjedeljci u stanu Ljubdragovu pjeva o hercegu Stjepanu. Gundulić slijedi legendu o hercegu Stjepanu: kako se zaljubio u vjerenicu svoga sina i oteo mu je, a ovaj da se iz osvete poturčio i došavši s vojskom protjerao oca i čitavu porodicu. Povijest potvrđuje samo to da se herceg zaljubio u neku lijepu Firentinku koja se našla u njegovoj državi i izazvao protiv sebe cijelu porodicu; žena mu i najstariji sin Vladislav sklonili su se u Dubrovnik i odanle je Vladislav

poveo rat protiv njega. Najmlađi sin Stjepanov doista se poturčio, ali ne zhog Firentinke.

24. 319. *Muhamet* - Mehmed II, turski sultan (1451-1481) koji je osvojio Carigrad 1453, zauzeo Srbiju 1459. i Bosnu 1463; opsjedao je 1454. Beograd, ali je gradu stigao u pomoć Sibinjanin Janko (*Ugrin Janko*), i sultan, ranjen, jedva pobježe. Vrijedno je zapaziti da Gundulić rado navodi one ratne zgode s Turcima u kojima su oni doživljavali poraz.

25. 325. i dalje: pošto su Turci zauzeli Smederevo (1438), pobjegne *despot* srpski *Đurađ* u Dubrovnik; sultan Murat II. zatražio je njegovo izručenje; Dubrovčani su se izmotavali i najzad savjetovali despotu da ode u Ugarsku. Tada su mirno mogli uvjeravati sultana kako se despot ne nalazi u njihovu gradu. Na nastojanje despotovo organiziran je pohod protiv Turaka, koji su pokrenuli i vodili Vladislav IV, kralj ugarsko-hrvatski, i Sibinjanin Janko. Nakon sjajne pobjede 1443. na Južnoj Moravi i mirovnog ugovora s Turcima 1444. despot je ponovno bio gospodar u svojoj zemlji.

26. 339. Matijaš Korvin (1458-1490), sin Sibinjanina Janka, bio je doista u tamnici u doba kad su ga Mađari izabrali za kralja. Zatočio ga je Vladislav Posthumus, njegov prethodnik na ugarsko-hrvatskom prijestolju.

27. 344. *despot Vuk* - unuk despota Đurđa Brankovića; ratovao je na strani kralja Matijaša; omiljeni je junak narodne pjesme, pod imenom Zmaj Ognjeni Vuk.

28. 345. *bugarkinje* - bugarštice, narodne pjesme dugoga metra (obično stih od 16 ili 15 slogova, s pripjevom), potvrđene uglavnom u našim primorskim stranama

29. 361-362. *bijelijem danom svanu* - obraduje se; antiteza prema *crnom i noćnom*

30. 376. koje je brala za zlatne pramenove

31. 418. ne poginuo od svoje sablje

32. 441. i dalje: Ljubdrag započinje priču o svome podrijetlu gotovo na način narodne junačke pjesme

33. 446. *Miloš Kobilić* - srpski ratnik na Kosovu; usred bitke prodro je u turski tabor i probo cara Murata; narodna ga pjesma naziva Mliloš Obilić

34. 448. *Vuk Branković* - srpski velikaš u II. polovici XIV. st.

35. 456. *obljubi* - zavoli

36. 465. *da stječe* - da osvaja

37. 468. *svê* - njegove

38. 479. *Grgur i Stjepan* - sinovi despota Đurđa, doista su bili oslijepljeni u

Turskoj

39. 501. i dalje: povijesno nije utvrđeno da je Grgurova i Stjepanova sestra, a careva žena, na bilo koji način sudjelovala u osljepljivanju braće.

40. 521. *jeda ićeš* - hoćeš li reći

41. 534. *stanovit se omramori* - ušuti, ukoči se kao stanac kamen, kao mramor

42. 555. *na njih grad* - na njihov grad

43. 568. *među Lavom i Drokunom* - između Mletaka (Lava) i Turaka (Drokuna, Zmaja). Gundulić ne propušta da u svakoj prilici, gdje to samo može, ne proslavlja svoj rodni grad; tako i ovom prilikom na usta Ljubdraga izgovara panegirik svome gradu.

44. 575. *gdje je herceg gospodio* - u perifrazi: Hercegovina

45. 586. *od zetovih tako ruka* - od Murata II, koji je u svoj harem uzeo Đurđevu kćer Maru

46. 599. *istočnom si caru lada* - turskom si caru žena

47. 628. *i kolijepke i grobnice* - starac i rađa i sahranjuje svoju djecu (tj. svi pogibaju prije njega)

48. 658. *mrazna stijena* - ledena stijena (tj. kao mrtva)

49. 663. nose je, a ne vode

50. 701-702. Sunčanica se bila zavjetovala na čistoću.

PJEVANJE DEVETO

Velika se, o Ljubavi,
vlas ognjenih tvojijeh strijela
u pogledu lijepom slavi
oka draga i vesela;
ali vele veća i jača
u kraljevskom srcu biva
čâs ka strijele tve potlača
i sve sile pridobiva.
Nije čudo cića toga
Sokolica svijetla i mila
cara Osmana ljubljenoga
da je slidit ostavila.[1]
Trudno mladoj bi podnijeti,
i smetena tim se reče,
za kim željno srce leti,
da i stupaj hro ne teče.
Biješe nemir najžestočiji,
ki stravljena dikla ućuti,
dalek sunca drazijeh oči
tamnom noći zamrknuti.
Ali, ohola i moguća,[2]
iz krvave mrzi ju rati
s Turcima se pobjeguća
prid Poljacima ukazati.

Tim otkada lanjsko lito
mlad kraljević razbi cara,
s drugami ona strelovito
preko leškijeh strana udara,
leteć mnokrat sred potjera
sjemo tamo po prostoru
od Odera[3] do Nepera[4]
i s Nestera[5] k Nijemskom moru[6] .
Čim bojnica tako izbrana
veće puta tijekom minu
plineć, paleć sa svijeh strana
svu poljačku kraljevinu,
u slobodi smiona odviše
doć se usudi najposlije
u dubravu gustu više
grada od tvrde Varšovije[7] .
Biješe u svrsi kolovoza
jur počela jesen plodna,
kad zadaždje s groznijeh loza[8]
rujna i zlatna pića ugodna.
Pram osvanu dan čestiti,
koga vječna biće slava,
dan veseli od dobiti[9]
kraljevića Vladislava,
u ki bez broja i bez kraja
vojsku on razbi i zatjera
Istočnoga ljuta Zmaja
lansko ljeto kraj Nestera.
K poljskom kralju na dan ovi
skupiše se sred Varšova
sve vojevode, svi knezovi
i staroste od gradova.

Tere pokli tuj u mnogu
bogoljupstvu u sve glase
najprije hvalu višnjem Bogu
u prisvetoj crkvi daše,
u razlike svak načine
sa svom se opet moći stavi
da spomena nad sve ine
srećnoga se dana slavi.
Mlad kraljević i po izboru[10]
š njim gospoda ina tada
podranili bijehu u zoru
lov loviti izvan grada.
On razlike tireć zvijeri
hoće ukazat svim očito
kako s vojskom cara tjeri
u dan isti prednje lito.
Pod bogatim odjećami
od crljena sja grimiza,
gdi se biser i drag kami
vrh pošvena zlata izniza;
na pasu mu je mač zlaćeni,
vrh glave mu trepti perje,
a pod njime konj ognjeni
lakši, brži neg sjever je.
Taki je vidjet bog sunčani[11]
i u oružju i u obrazu,
kad zvijeri iskat i on podrani
po nebeskom svijetlom pasu.
Brat Kazimir[12] , toprv komu
lice zlatni mah celiva,
i on na konju ognjenomu
zlatno odjeven uza nj siva.

U Istoku od mladosti
zora od slave još mu istječe,
a od hrabrenstva i od liposti
stere zrake nadaleče.
Stjepan[13] , mlađi brat, už njega
kaže istakmit djelim ime;
brži od plama, bjelji od snijega
igra urešen konj pod njime.
Jezde i svitla bratja ina
kon slavnoga Vladislava,
i od oružja i od haljina
zamjerna je svijem naprava.
Lijepi i mladi kraljevići
na njegovih zracih sjaju,
jakno sivi sokolići
kad se u sunce zagledaju.
Vojevode, knezi i pani
prid njim redom jezde u dici,
odjeveni i oružani
plemenito svikolici.
Plemenita družba ova
s dobitnikom turskijeh sila
na odlučena mjesta od lova
ovako se uputila;
a varšovske lijepe i mlade
sve gospoje pune dike
izišle su vrh livade
pokraj bistre Visle[14] rike.
Tih se tančac među njimi
tuj zameće u ljuvezni,
u kom glasim medenimi
kliknuše ove slatke pjesni:

»O čestiti, o hrabreni
kraljeviću Vladislave,
svak je veseo u spomeni
nedobitne tvoje slave!
Ti, o sivi naš sokole,
u mlađahna tvoja ljeta
potlačio si Turke ohole
i dobio cara kleta.
S tebe obranu svû primila
kraljevina je naša svudi;
s tebe opet se razgojila[15]
u pokoju ki svak žudi.
Svud težaku zemlja blaga
s tebe obilne vraća plode;
s tebe optječe mjesta draga
med iz dubja, mlijeko iz vode.
S tebe veseo krotka stada
pod svirôku pastir pase;
s tebe putnik miran sada
grede pojuć u sve glase.
Konj - koji se bijesan jaha
s napuhanijem nozdram prije:
rža, pjeni, oganj paha,
vihar vidjet bi svudije -
blag i krotak zelen milu
na livadah sad uživa,
tere bojnu ljutu silu
na ljuvenoj promjeniva.
Skladni puci, mirna sela,
travna polja, doba ugodna,
rojne pčele, stada cijela,
žitne njive, dubja plodna.

Razvedren je svak u licu;
glasi ti ovo svi govore:
Veće lijepu vjerenicu
na ćaćkove vodi dvore!
Kraljeviću, sve je spravno!
Ne skni veće pir veseli;
u unucijeh ime slavno
ponoviti naš kralj želi!
Novim zracim čin' da optječu
ova naša mjesta i dalje,
i rađaju se i istječu
sunci od sunac, kralji od kraljâ.«
Ušto na čâs dana blaga
tanac vode sej gospoje
i ovako se pjesan draga
Vladislavu slavnom poje,
eto smiona Sokolica
iz dubrave guste izide
s dvanaes bojnijeh djevojčica
ke ju svudi slidom slide.[16]
Jak lavica usred gora
kad pritisne glad ju ljuti,
na sve strane uši otvora
oslušujuć kud se puti;
ako iz dubrav gustijeh kada
pastirske ona dipli čuje,
sudeć da tu pasu stada,
veseli se i raduje,
i misleći da brzo ima
na volju se nasititi,
k onoj strani put uzima,
leteć u tijek strjeloviti;

zatočnica tako je ohola
na začinke slatke i mile
kim se bijehu posred kola
lijepe gospođe oglasile;
vapije: »Evo plemenite
sreće, evo lijepa plijena!
Tec'te o drage mê, tecite
na bogatstva neizrečena!
Slijed' me svaka, svaka osveti
sebe, cara, tursku vjeru,
spomenujuć u pameti
lanjsku dobit i potjeru!«
Dobro ovoga ne doreče
Mogorkinja[17] dikla vrla,
a tište se i zateče
na brzomu konju hrla.
Lete za njom, a ne teku,
i nje druge nagle i hitre,
i plijen željni da prije steku,
brzim konjim stižu vitre,
ter u način poplavice,
ka s obilnijeh voda rijekom
plaho se oreć niz litice
sve što sreta nosi tijekom,
jedna jednu sprijed desnicom
za snježane prsi hvata;
druga drugu nica licom
stere konju priko vrata;
njeka za pram rudi od kosi
a za ruha njeka sviona,
za ruku onu ova nosi,
za pas zlatni ovu ona.

Priko noćne tako tmine
sred divljači vuku prike
vukovi ovce u načine
nemilosne i razlike.
Bojne dikle brže od strijele
tekuć poljem u pospjehu
s drazijem plijenom sve vesele
odmakle se dalek bijehu,
kad gospođe ugrabljene,
budući se osvijestile,
svu u glase sjedinjene
tuže, ciče, plaču, cvile.
Njeka ćaćka draga svoga,
njeka bratju milu a nika
uzdišući ljubljenoga
zove u pomoć vjerenika.
Još slobode slatke cića
ne pristaju sa svom moći
vapit slavna kraljevića
da ih otet bude doći.
Ali se od njih svijeh zamani
ciči, plače i tuguje,
u zaklonoj ako strani
nije nikoga da ih čuje.
Grm ih spleten, dubje često[18]
gustim gajom još opstrije,
pače kitnim hvojam mjesto
nebesom ih istim krije.
Ukraj gaja gusta toli
dubrava se jedna otkriva:
brza ju rijeka grli doli,
a tih vjetric zgar celiva.

Rudi jasen, brijes široki,
bor zeleni, joha bijela,
divja lijeska, drijen žestoki,
kitni javor, vita jela
i česvina od sto vijeka
i hras davnji tuj se ustara,
ni im je nigda sila prijeka
naudit mogla od vjetara.
Proz dubje ovo hrlo stado
od razlicijeh trka zvijeri,
a po granah leteć rado
jato od ptica sveđ žuberi.
Bistra rijeka s veće[19] trakâ
u dubravu gustu ulazi,
od sunčanijeh ka ju zraka
čestim kitjem[20] čuva i pazi.
Ali sve se vode staju
i jezero sred nje čine,
ljetne danke u kom traju
lijepe vile od planine.
Družba istočnijeh zatočnica
slidi smiona i slobodna
gdi ju glasom od vjetrica
dubrava ova zove ugodna.
S druga tijeka svaka trudna
znoj na svijetlom licu utira,
i od vrućine od poludna
jaše u dubje polak vira.
Sokolica prihrabrena
prid njima se nagla puti
i u dubja ih skut zelena
klikne ovako počinuti:

»Eto je pastir svratio stada
u podgorje na plandište;
svak pod dubjem sred livada
pri kladencih vjetric ište.
Zato i mi, druge mile,
čim sunce odzgar pripeklo je,
hod'mo gdi sjen dubja dile
za trudima[21] nać pokoje!
Uživajmo slatke hlade
gdje nas zove draga sjenca,
a konji nam vrh livade
neka pasu kod kladenca.
A ti, ki si toli svijetô
u junačtvu, Vladislave,
hodi otima' robje oteto:
čekamo te sred dubrave.
Ne straši nas tva desnica!
Cijele vojske s tobom vodi:
s dvanaes samijeh djevojčica
ja te čekam u slobodi.
Od prijekora i od sramote
po svijetu ti glas će otiti
ispod grada da ti se ote
cvijet gospojâ plemeniti,
i da iz ruka dvanaes žena
ne mož opet ti ga steći,
ti ki u slavi od imena
letiš junak sad najveći.
Ah, ne trpi da su vrijedne
na tvôj kući, u tvom mjesti
djevojčice mlade jedne
dan od tvojijeh slava smesti!

Ali u tebi srca nije
na polje izit nam protiva -
da vlas ženska ne dobije
tko prije care pridobiva.
Uto, druge moje izbrane,
ne bojte se od potjera.
Odsjedimo konje vrane,
počinimo kon jezera.«
Dikla ohola i smiona
u ovi način vika i prijeti,
veseleć se da sama ona
s drugam svojijem cara osveti.
Bojnice se sve poteže
i s robinjam s konjâ skaču;
svaka svoju nase veže[22] ,
sve ujedno one plaču.
Mlađahnijem, da ne uteku,
žestocijem uvitima
pri oštrijeh duba hreku
snježana se put prižima.
Ponosite i zlosrde
od Istoka vrle dikle
ovako se sprva tvrde
među sobom, pak su klikle:
»Pokli sumnjit nije sada
da nas ovdi tko sastane,
o viteška družbo mlada,
stav'mo oružje teško s strane,
ter po ovoj bistroj vodi,
čim sve praži sunčja zraka,
plovaj, plovaj u slobodi
igre mile tvoreć svaka!«

Rasladiti trude od boja
ušto ovako mlade žele,
od ljuvenijeh perivoja
otkrivaju lijere bijele.
Nije mjesta, strane nije
najmilije i najdraže,
ku zavidno ruho krije,
da se naga sad ne kaže.
Sve bjeloće da prid oči
izberu se i sjedine:
drobni biser od Istoči,
jasno srebro, snijeg s planine,
kon bjeloće mile i drage
bojnijeh diklic tamne ostaju,
ke u bistrih vodah nage
jakno zvijezde trepte i sjaju.
Na zamjernu na jedinu
njih bjeloću svijetlu izbranu
bistri jezer ončas sinu,
živim ognjem voda planu;
ozelenje kraj u travi,
trava u cvitju osta okoli,
bližnje dubje po dubravi
grane u vodu skloni doli.
Sa svijem vodam odsvud rijeka
zaletje se u tijek hrli,
s travom, s cvijetjem, s dubjem neka
celiva ih ona i grli.
Njeka je rudi pram vrh čela
u oblak zlatan pokupila,
njeka niz bio vrat rasplela
i vrh voda njim zdaždila.

Nu kći kralja od Mogora
ljepša i svjetlja svih se ukaza:
njoj iz bijelijeh prsi zora,
sunce istječe iz obraza.
Bjelja je vidjet ona vele
s drugam plovuć sred jezera
negli od mora vile bijele
i od spijevôca kufa pera.
Čim nje vlažni pram od kosi
tiho prši s hlatka blaga,
iz zlata joj biser rosi
po cvjeticu lica draga.
Ovaka se njegda objavi
i božica svijetla od lova[23]
i po jezeru u dubravi
naga ovako s drugam plova.
Ovaka se i ljuvena
lijepa mati[24] ukazala,
iz snježanijeh kada pjena
sred morskijeh se rodi vala.
Ali ohole dikle lijepe
čas ne mogu stat bez rati,
i u zabavah slacijeh hlepe
bojnice se ukazati.
S jedne strane šes ustaju,
s druge opeta šes protiva:
sve se vodam oružaju;
zatjecat se svaka uživa.
Jedna suproć drugoj plove,
jedna drugoj prijeti smeću;
sada one, sada ove
vodu uzimlju, biser meću.

Čim bojnice lijepe i nage
čine ovake igre u vodi,
tere svaka varke drage
i hitrine iznahodi,
eto od trublja i od vapajâ
zamnje okolo sva dubrava;
lovci ju kruže sa svijeh kraja
kraljevića Vladislava.
Njeki u ruci harbu nosi,
kopje vito njeki ima;
s ognjenim su puškam mnozi,
mnozi s lucim napetima.
Oni vode brze hrte,
lovne jastrebe ovi drže;
tražeć vižli svud se vrte,
psi ini laju, konji rže.
Mlad kraljević biješe otprije
opkružio polja cijela;
soko mu se sivi vije
vrh svijetloga vedra čela.
Ptica ohola sred visine
plemenita jata tjera,
a na vrste manje ine
mrzi trudit brza pera[25] .
Stiže tko se ne priklonja,
za priklonim letjet neće;
nu što udara, sve prid konja
Vladislavu slavnom meće,
kô tim veleć: »Toli mnoge
nije ni jake sile od svita
koja ovako prid tve noge
pasti neće pridobita.«[26]

Razlicijeh stada zviri
odsvud skaču zatjerana;
od lovaca družba ih tiri
i u krug zbija sa svih strana.
Bježi bez traga i bez puta
hitra kuna, zec pun straha,
vepar, kaplan, ris, košuta,
jeljen brzi, srna plaha.
Lovcim dubrava uokolo
i oružjem sva se optječe;
krotko zvjerenje i oholo
zbjeno u jatu jednom teče.
Nu kraljević, kô zamjeri
što dubrava krijaše ova,
viknu: »O družbo pust'te zvijeri!
srećnijega nam evo lova!«
Sokolica svrće oči
otkud buka strašna ishodi,
i kô pozna što ju uzroči,
i kô vidje što se zgodi,
vapije drugam: »Prešno svaka
na oružja, na obrane!
neprijateljska množ nas jaka
optekla je s svake strane.«
I uto iz voda hrlo iskače,
i uzam[27] ruha na se meće;
samom sabljom među mače
usrnuti spravna je veće.
Vremena bo ni čas nije
da oklopjem prsi opaše,
da kacigom čelo skrije,
da na brza konja uzjaše.

Nu nje druge brze toli
u izišastvu bit ne mogu
da ih vlas brža ne okoli
neprijateljskom u nalogu.
Što da učinit mogu nage?
Pridobita je svaka sama,
ne od protivne sile i snage
nu od istoga svoga srama.
Nijedna oružja ne popada
ni u drugo trati silâ
negli u odjeću jeda mlada
naga bi se zaštitila.
Tako lovice u lovu se
uloviše pri lovini;
pače gusa usred guse
inih plijeneć plijen se čini.
Tako i jato bijelo u vodi
od snježanijeh kufa plove
i igre nove iznahodi
pod žubere slatke i nove;
nu ako upazi orla siva
gdi na nj leti iz visina,
sklapa krila, glavu skriva,
ne igra veće ni začina.
Kraljević se blag odveće
s uhićenijem diklam kaže:
kô one inih, on njih neće
vezat, samo im stavlja straže.
Sokolica nu viteška
ne gubi se, što sama osta:
u desnici sablja teška
za cijelu joj je vojsku dosta;

pače drúge nje videći
da su u ropstvo veće upale,
skače gdi je skup najveći
neprijateljske od navale.
Jakno tigre, zvijer srdita,
iz planinske kadno spile
lovac skupi i pohita
porode joj drage i mile,
pune bijesa i čemera
u plahom se krši tijeku,
i zlotvora dočim tjera,
reži u ognju strašnu i prijeku;
tako puna srčbe ognjene
i ohola bojnica je,
čim u plijenu zaplijenjene
oslobodit drúge haje.
Među oružja, među konje
ne teče ona nego leti,
tere smrtne i pokonje
raspe lovcem vika i prijeti.
Naprijed, nazad, zdesna, slijeva
grad udarâc smrtnijeh valja,
daž od leške krvi lijeva
topeć mjesta bližnja i dalja.
Lomi, krši, tre, potlača,
bije, siječe, pleše i meće;
sto desnica i sto mača
da ima, mogla ne bi veće.
Leha i Kraka ubi ujedno:
mačem prođe oba hrlo;
a nemilo i neredno
Vitoslavu prikla grlo.

Priko pasa Đurđa udara
i rasijeca u dva dijela,
a odnese u Gašpara
vrh od glave vas do čela.
Stuče Ostoji bôčom glavu
i moždani sve mu proli;
on vas streptje i u krvavu
blatu pade na tle doli.
Još Biserko, dijete mlado
ružom lice komu zene
a veselo sjaju i rado
oči lijepe i ljuvene,
u plahoći bez ozira
na bojnicu čim nasrće,
ispod sablje britka umira
ku ona plaho na nj obrće.
Ali jedna zatočnica
što da more proć tisući,
budi[28] zmija krilatica
i ognjeni zmaj gorući?
Oko nje su sjedinili
Poljaci se svi u buci
i sto mača izvadili
suproć jednoj samoj ruci.
Smiona dikla ne ima straha,
ali čijem ih bije i tuče,
iznenatke sred zamaha
viteška joj sablja puče.
Ne ustavlja se, bôčom lupa
i u zlotvorskoj grezne krvi;
nu od leškoga svakčas skupa
odsvud mnoštvo veće vrvi.

Tada u smrtnoj čim pogubi
kraljević ju slavni gleda,
prije neg život mlada izgubi
skače s konjem sam naprijeda;
rastiskuje i uklanja
sve viteze svoje s strane
i da ju ničiji mač ne ranja,
njegovim joj čini obrane.
Nije hrabrenom Vladislavu
vik u srcu svom podnijeti
lijepu bojnicu i gizdavu
da neredno vidi umrijeti;
spomenuje nje jedina
i zamjerna bojna dila,
sred bogdanskih kad ravnina
u pomoć je caru bila.
A i toliko ona je lijepa
i u rasrdžbi i u gnjivu,
da pogledom stijenje cijepa
i u ognju zgara živu.
Ni kraljević vik bi uteći
od nje drazijeh oči mnogô,
da ne ustruča ozir veći
sad željenje svoje mnogo.
Krepku on misô ima ovu,
da u nijedno viku doba
vitezu se Jezusovu
željet Turkînj ne podoba;
a i ures drag sunčani
od svê lijepe vjerenice,
ki u srcu gleda i hrani,
ne da mu ino željet lice.

Sokolica ali, veće
videć ino da ne more
i da iz one ima smeće
rasutje izit nje najgore,
za nikako ne upasti
u poljačke živa ruke,
smiona grdi bez pripasti
ognje, mače, strile i luke.
Pri slobodi smrt ne haje,
tiska i nazad lako uzmiče;
a i kraljević ne pristaje
vikat nitko da 'u ne tiče.
Nu nije puta već naprida:
vojska je prid njom, za njom rika.
Što će? gdi će? Da se prida.
Vladislav joj slavni vika.
Bojnica se netrpeća
sva plam živi na ovo stvara;
riječ joj izrit ne da smeća,
rukom samo odgovara.
Ali se oprijet zaman sili;
na nju jednu svak se puti:
predat joj se trijebi ili
sasma ludo poginuti.
Tim stegnuta s tih nezgoda
u rijeku se meće doli;
štraplje uzgori plaha voda,
kraj zamniva vas okoli.
Na vrh ona iz dna iskače,
i na izmjenu ruke od lira
sve što može brže i jače
pruža dilje i prostira.

Plove jakno laka riba,
i, gdi s druge strane pazi
da se od rijeke kraj prigiba,
slijedi i nadvor hrla izlazi.
Kraljević se slavni čudi
nedobitno pazeć sminje
i slobodu mnogu sudi
od hrabrene Mogorkinje.
Tim sred skupa svih junaka
sprva ju diči, hvali i slavi,
za podoban dar joj paka
uhićene druge otpravi.
Bojne konje, svijetla oklopja
i ostalo sve što ote;
štite, strile, luke, kopja
šlje joj na čâs nje lipote,
veleć: »Da znaš, mač sred moje
ki desnice vidje sjati,
jer se opasa za gospoje
slobodivat, ne hitati;
zašto, zasveda turački
strah je i rasap naša sila,
kraljević je svud poljački
štiti i obrana lijepijeh vila.«
Nu kô bojna dikla uza se
opet mile dikle vidi,
s tolikoga dara sva se
panji, gubi, smeta i stidi.
U pameti misleć hodi
kô bi mogla zahvaliti;
nu načina ne nahodi,
tim ovako sta vapiti:

»Kraljeviću glasa mnoga,
dobita sam ja, dobita,
ne od oružja nu od tvoga
blagodarstva plemenita.«
Kô ovo reče, diže s vrata
lijep ogrljaj hitro zglobjen,
vas biserom oko zlata
i kamenjem drazijem pobjen.
Slovima se on optječe
u kih pismo šti se odzgara:
»Svak odstupaj nadaleče!
mogorskoga kći sam cara.«
Za uzdarje posla ovo
Vladislavu hrabrenomu,
veleć da ime svud njegovo
u srcu će nosit svomu,
i da unaprijed nigda veće,
za harna se ukazati,
proć krstjanim ona neće
nigdje s drugam vojevati.
Pak oružja na se stavi
i na uresna konja skoči,
tere s družbom put upravi
k carstvu očinu put Istoči.
Nu k istočnim stranam svijeta
čim bojnica lijepa jaše,
crni ju hadum eto sreta,
Kazlaraga koga slaše.
Sprva joj se on poklanja,
kako običaj turska prosi,
paka ukratko bez krsmanja
kaže glase ke joj nosi.

Veli: »Od slavna cara Osmana
u Istok, gdje sad s vojskom ide,
o kraljice, ti si zvana
i ove druge ke te slide«.
Sokolica na glas ovi,
ki s veseljem sliša mlada,
konja obrće na put novi,
puti se uprav Carigrada.
Sred stravljena srca svoga
čas ne može mira imati
da joj cara ljubljenoga
prije se željnoj nagledati;
koga ni dug put, ni brijeme,
ni ina nijedna stvar na svijeti
nije s prigodom razlicijeme
mogla izet joj iz pameti.

---

1. 1-12. Moć ljubavi je velika, ali je još veća moć čast koja uspijeva zatomiti ljubav; tako su intonirani uvodni stihovi iza kojih se izlaže kako je Sokolica ostala i dalje u Poljskoj da osveti carski poraz, a nije pošla za carem u Tursku.
2. 21. i dalje: strah ju je i pomisliti da je Poljaci vide kako s ostalim Turcima bježi
3. 31. *Oder* - Odra, rijeka u Poljskoj
4. 31. *Neper* - Dnjepar, rijeka u Rusiji, Bjelorusiji i Ukrajini
5. 32. *Nester* - Dnjestar, rijeka u zapadnoj Ukrajini i Moldovi
6. 32. *Nijemsko more* - Baltičko more
7. 40. *Varšovija* - Varšava, glavni grad Poljske
8. 43. *s groznijeh loza* - u vinogradu
9. 47. *dan veseli od dobiti* - radosni dan pobjede (kod Hoćima)
10. 65. i dalje:povijesno je točno da je Vladislav bio strastveni lovac

11. 81. i dalje: *bog sunčani* - Helije (Apolon) koji se vozi na Sunčevim kolima tražeći zvijeri (zviježđa u zodijaku)

12. 85. *Kazimir* - Ivan Kazimir, brat i nasljednik Vladislava na poljskom prijestolju

13. 93. *Stjepan* - mlađi brat Vladislava, izmišljeno je ime

14. 116. *Visla* - glavna poljska rijeka koja teče čitavom Poljskom

15. 131. *s tebe opet se razgojila* - (Poljska) se zahvaljujući tebi ponovo umirila (postala plodna)

16. 172. Stih preuzet iz *Jejupke*

17. 198. *Mogorkinja* - drugo ime Sokoličino, načinjeno prema imenu njezina oca Mogora.

18. 241. *dubje često* - gusto drveće, gusta šuma

19. 261. *s veće traka* - s više rukava

20. 264. *čestim kitjem* - gustim grmljem

21. 288. *za trudima* - nakon napora (zamora)

22. 327. *nase veže* - veže ruke straga

23. 390. *božica (...) od lova* - Artemida ili Dijana

24. 394. *lijepa mati* - Afrodita ili Venera koja se, prema mitu, rodila iz morske pjene

25. 429-432. Sentencija koja ima funkciju da pripremi za ono što će uslijediti: sokol prezire sitan plijen i leti za krupnim; to bi u Gundulićevu kontekstu moglo značiti: Vladislav će ostaviti zvijeri (sitan) da se obori na Sokolicu i njene ratnice (krupan).

26. 433-440. Stiže sokol koji se ne sagiba i koji za sagnutim ne želi letjeti; ali sve što uhvati, baca pred kraljevićeva konja, i time kao da veli: nema takve sile koja neće ovako pasti pred tvoje noge.

27. 466. *uzam* - uzevši

28. 555. *budi* - pa makar bila

PJEVANJE DESETO

Zatravljena Sokolica,
da prije vidi cara mlada,
s drugam leti jakno ptica
put bijeloga Carigrada;
a Poljaci svi veseli
i gospođe slobođene
na obilne su gozbe sjeli
pokraj rijeke svim studene.
Na čâs[1] dana srećna toli,
a u zdravlju kraljevića
zdravice se uokoli
napijahu od mladićâ.
Još na slavu poljske krune
pod glas skladnih začinaka
rujna vina čaše pune
služahu se od junakâ.
Prođe zdravica, i u zdravlju
kraljevića vjerenice
napi slavni Vladislav ju
čašom zlatnom sred desnice.
Veseo ostatak danjih časa
lovci ovako čim trajahu,
česti glasi iza glasâ
kraljeviću dolijetahu.

Ulak, najprije koji dođe,
navijestio mu ovo bîše
od Turkinja kô gospođe
varšovske se zaplijeniše.
Donije drugi kô je veseo
kralj i š njime vas puk ini
da je Vladislav slavni oteo
kleta gusa što zaplini.
Hrlo tekuć prispije treći:
š njim poruka nasta ova,
da s gospodom, čas ne ckneći,
gre kraljević put Varšova;
a to prije noći neka
u gradu se nađe unutra,
er poklisar carski čeka
u osvijet se bijela jutra.
Kô dobitnik od Istoči
ču zapovijed oca svoga,
na brzoga konja skoči
naglo slijeđen od svakoga.
Gospodičić mlad prid njime,
da od puta trud mu skrati,
kliče glasom veselime
u ovi način popijevati:
»Podiže se plaho dijete[2]
mlad car Osman s Carigrada
na pogube, raspe i štete
poljskijeh polja i livadâ,
da čestitu krunu lešku
sabljom smakne i potlači,
i pod tursku silu tešku
nje kraljevstvo uharači.

Ali istine buduć glase
kralj poljački veće čuo
s neizmjernom vojskom da se
car na njega podignuo,
zapovidje sa svijeh strana
da vojevode sve najveće
i gospoda ina izbrana
u varšovsko dođu vijeće;
gdi, buduć se razumile
turske sprave strašne odviše,
s mnogijem silam mnoge sile
susresti se odlučiše.
Poletješe zapovijedi
po prostranoj kraljevini
put Varšova da svak slijedi
pod oružjem u brzini;
da na vojsku svak se kupi,
da se oprijeti svi sjedine
silnom caru, prije neg stupi
na podoljske pokrajine.
Sva se zemlja na glas ovi
zbuča, zbuni i podiže;
vrve odsvud vitezovi,
k Varšovu se svak približe.
Inostrane krune i knezi,
s kîm Poljaci društvo imaju,
s vojevodam i s vitezi
na njih pomoć i oni ustaju.
Prosuše se stijezi svudi,
trublje daše bojne glase;
od razlicijeh vojska ljudi
na ravnome polju sta se.

Sinu svomu kraljeviću
kralj šibiku nad svijem poda,
a ime Karlu Hotjeviću
od vojevode svijeh vojevoda.
Sunčano se svijetlo oko
ljepšijeh vitêz ne nagleda:
svi jezdijahu uširoko
pod načinom skladna reda.
Zaletje se iz sjevera
na Istočna ljuta Zmaja
i prostrije bijela pera
poljski Orô[3] put Dunaja.
Slavna kralja vojska izbrana
pod krilim mu staše tada:
cvijet junačkih leških strana
i Krakova ures grada.
On moškovskih priko polja
dođe ruske na granice,
pak upriječi put Podolja
uprav tvrde Kamenice.
Stani se[4] otle na krajine
gdi od Nestera rijeka teče,
ter pogleda iz visine
bistrijem okom nadaleče.
Ali onuđe od Dunava
pazeć sletje siva ptica,
gdi slavnoga Vladislava
suncem sjahu vedra lica,
veleći mu: 'Zapovijeda',
kud ću obratit brzim krili,
kud li kazat put naprijeda
nedobitnoj tvojoj sili?

Eto u staro Drenopolje
Otmanović izišô je,
na široko ravno polje
taboreći čete svoje;
paček se je i otole
sam na konju it podigô,
da bi tvoju, o sokole,
nedobitnu dobit stigô.
Nu što velim? Nove glase,
kraljeviću, čuj, izbrani:
prišô je Dunav, približa se
plahi Osman k ovoj strani.
Eto moje bistro oko
veće ga je ugledalo:
polje mu je svijem široko
neizmjernoj vojsci malo.
Zasjedi mu ti mostove
priko Pruta i Nestera,
er sam pogled vojske ove
razbjena ga natrag tjera.
Scijeni dijete s bojnom rati
da se umiješat sred junakâ
u saraju vojevati
s kolom lijepijeh djevojaka;
misli, iz luka vitezovi
što potežu smrtne strile,
da su posmijesi i celovi
kijem ranjaju usti mile,
a zatočne ravne strane
bojna polja sred zavade[5]
prsi bijele i snježane
Turkinjice lijepe i mlade.

Ah, čuj u što dijete uzda se!
Kad se na boj š njim spravljala,
carica mu je zlatne vlase
za tetive luka dala,
veleći mu: Slatki brače,
ti iz moga strijeljaj prama:
ja zlotvore tve najjače
pogledom ću sharat sama;
ti desnicom tvôm hrabrenom,
ja ću očima daždjet smrti,
mahramicom pozlaćenom
truđahnu ti znoj otrti. -
Utoliko i ti otpravi
vojevodu sajdačkoga[6] ,
da na moru razbije plavi
neprijatelja silna tvoga.
On s Kozacim, od kih sada
glava je stavljen, u dobiti
do samoga Carigrada
lasno sve će poplijeniti;
pače još će proć naprida
vlas njegovih vojničara
i izet tvrdih iz obzida
Korevskoga tamničara.
S druge strane pod oklopjem
Radoviljski knez otidi,
ter na Vitoš s vitijem kopjem
proz Planinu Staru uzidi,
Nemaniću da Stjepanu
namjesnik si krune carske,
čim pod tobom zemlje ostanu
srpske, raške i bugarske.[7]

Senjanskoga[8] i najbolje
još viteze makni sade
da na staro Nikopolje
tvoj dobitni stijeg usade.
Tuj se Marka Kraljevića
i Mihajla vojevode[9]
još popijeva bojna srića,
smjenstva, junaštva i slobode.
Skokni konja po Kosovu,
gdi ubi Miloš cara opaka,
a k bijelomu Smederovu
pošlji kitu tvih junaka;
duh da odahne i počine
ukopanijeh pepeo kosti
Đurđa despota i Jerine,
kijeh zet Murat ožalosti.
Nu tvu vojsku nebrojenu
u dvije vojske prije razdili,
ter na polju otvorenu
s jednom se opri turskoj sili;
a s drugom ju iz nenadne
strane opkruži i zateci,
ter smetene i neskladne
glave sveži[10] , puke isijeci.
Obod' konja, uzmi veće
u desnicu kopje vito;
Bog je s nami, od tve sreće
nevjerstvo je pridobito.
Nijesu od mnoštva Turâk sade
junaci se tvi pripali,
er da nebo ozgar pade,
na kopjijem bi ga uzdržali;

nu su Turci iščeznuli:
sjeverne im zvijezde prijete,
er pogubu njih su čuli,
kad na carstvo stane dijete.
Priko Crna mora doni
Otman sablju vrh krstjana;
priko Crna mora goni
sad krstjanska sablja Osmana'.
Ču kraljević glas pun sreće,
i u bogdanske zemlje ravne
pod orlovim stijegom veće
čete uvede na boj spravne.
Suproć njemu car srditi
od sto vojska s vojskom doje,
kojoj mogli pribrojiti
svi jezici ne bi broje.
Na oružje se s obje strane
dođe, i u buci vas svit zamni;
zdaždiše u ognju smrtne rane,
sve se smete, dan potamni.
Kon Nestera Nester veći
turske krvi tuj proteče,
i u nevjerskom raspu i smeći
jedva s glavom car uteče.
A sad, carski dobitniče,
kraljeviću naš hrabreni,
gdi zapada, gdi ističe,
slijedit smo te pripravljeni.
Ne od hlapâ, ki na jata
zatjerani na boj hode,
nu je tva vojska izabrata
od vojevoda i gospode,

ki svi vape: »Pri Dunavu
ne stoj nego prostri sada
našu, tvoju, Božju slavu
od istoka do zapada!«
Tako junak popijevaše;
ali uz vedra kraljevića
veće u Varšov družba jaše
svijetlijih mladic i mladićâ.
Svak se vidi odsvud teći:
na vratijeh ga svak je srio,
s gospođam se veseleći
kih on biješe slobodio.
Po prozorih sa svijeh strana
djevojčice lijepe sjaju,
i od razlika cvića izbrana
dažde obilne prosipaju.
Hvale vas mu puk začina,
star i mlad ga častit hrli,
i kralj slavni slavna sina
rado prima, milo grli.
A i poklisar cara silna,
buduć prošô sve Podolje
i sva ruska mjesta obilna,
na mazovsko dođe polje[11] .
On se u gradu Kamenici
biješe uzdržô vele dana,
što kozački svud vojnici
vrćahu se sa svijeh strana.
Od njih guse neizrečeni
strah u srcu svom ućuti,
zasve er znaše da otvoreni
poklisarom svud su puti.

Još bo odonda paša uspreda
i u teškoj osta smeći,
otkad s kopjem na nj ugleda
Krunoslavu bojnu teći.
Sumnji, i sveđ mu sumnja čini
s uzroka se bojat tega,
kako ona, da se i ini
upoznali ne bi u njega.
Tim dokli se ulak vrati,
koga u kralja poslô bîše,
ne hteć naprijed putovati,
odocni se on saviše.
Nu kô primi da vojvoda
nad Kozacim podoljskima
uzdahnu mu stražu poda,
ka ga u putu pratit ima,
i bez sumnje i bez straha
s družbom Kozâk vitezova
na ravnine sad dojaha
nedaleče od Varšova.
Na brijeg jedan šator meće,
konja odsijeda na kom jaše,
a vrh njega i noć veće
crni šator svoj steraše.
Tuj počinu, dokli opeta
na istočna vrata bijela
jasnijem stupom Zora išeta,
sva rumena, sva vesela.
Kralj poljački utoliko,
nedobitni i čestiti,
kupi i vijeće svê veliko,
cvijet kraljevstva plemeniti;

a to u vedroj slavi neka
sred vojvoda i sred panâ
na pristolju on pričeka
poklisara cara Osmana,
ki s naredbom tad potpunom
biješe u mnogoj poslan želji
da s poljačkom slavnom krunom
mir utvrdi i utemelji.
Ah, ovako s plahe ćudi
nerazbornim smjenstvom gine
neprijatelja tko ne sudi
za ono što je doistine.
Eto usiljen car je oholi,
poć u Istok spravan gdi je,
da s darovim sad se moli
komu sabljom prijeti prije.
Ne smije se ganut dijete -
još bo straši Prut ga rika -
što ne vidi sprva uvjete[12]
nedobitna dobitnika.
Biješe sunce konje ognjene
po nebeskom polju udrilo
sred istoči razvedrene
zlateć zorno rumenilo,
s istočnijeh se strana kada
eto paša carski upazi
gdi od Varšova bijela grada
u varoše lijepe ulazi.
Sred prostrane kraljevine,
jakno srce poljskijeh polja,
stoji Mazovska mimo ine
sve države ljepša i bolja.

Na Visli joj bistroj rici
Varšov grad je vrh i glava;
u sadanja doba u dici
dvor mu kraljev svjetlos dava;
tuj bo kralji pribivaju
i pristolja drže svoja,
i općena se vijeća[13] staju
ili od mira ili od boja.
Prid Varšovom na livadi,
ka je u svakom ravna kraju,
vitezovi vidje mladi
bojne konje gdi igraju.
Pri viteškoj toj zabavi
man poklisar konja plaha
iska od igre da ustavi,
dokli u gradska vrata ujaha.
Janjičarâ sto naprijeda
u žarkulah s perjem jaše;
spahoglân ih peset redâ
tihom jezdom[14] slidijaše.
Opeta je broj konjikâ
u odjećah plemenitijeh,
korugvâ im množ razlika
vrhu kopja trepti vitijeh.
Dug red mladih pak djetića
s razlicijem se darim kaže
kralja i slavna kraljevića
Otmanović kijem častijaše.
Trijes konja su u povodu[15]
arapskoga od plemena:
ognji u zgledu, vihri u hodu,
vrh morskijeh bi tekli pjena;

suho im zlato sedla skova,
sakrafoče biser niza,
drag je kami sred njihova
čela vidjet sunce izbliza.
Trijes lukova s trkačima,
nakićeni pribogato,
zamjeran je ures svima -
sve drag kami, biser, zlato.
Još tredesti britkijeh sablja,
kim izvrsnos Istok dava,
a s nebesa suncu ugrablja
zrake svijetla svim naprava.
I tridesti robinjica:
zlato im često pram nathodi,
zora iz čela a danica
iz oči im bio dan vodi.
Pogleda su sve razbludna
a obličja gospodična;
ljepota je njih pričudna
božicami rajskijem slična.
Mladomu ih Vladislavu
Osman mladi car posila
za razgovor i zabavu
sred pokoja draga i mila.
Jaše paša najposlije;
konj pod njime ponosit je,
oko glave odsvudije
snježani mu veo svit je.
Bijeli risi crnijeh pjega
zlatan kavad svud mu rese;
do samoga pasa u njega
sijeda brada prostire se.

Na uzdi drži jednu ruku,
pri prsijeh drugu hrani,
kažuć u njoj svemu puku
carski u zlatu lis poslani.
Vojvodâ mu šes je okolo,
kim naredi kralj ga sresti;
odjeveni svi su oholo,
svijetla obličja, stavne svijesti.
Njih su konji vidit taci
da ne tiču tli čim jezde;
pače regbi hitri i laci
pružiće se sad na zvijezde.
S ovijem redom, u ovoj slavi
gospoda ga družeć ova,
poklisar se carski upravi
kraljevskijeh put dvorova.
Kraljevski se bijeli dvori
dižu i diče put nebesa
ponosito k zvijezdam gori,
na prostoru puni uresa.
Na mramornih stupijeh, koji
lijep red kažu, svakolika
naslonjena građa stoji
plemenita i velika.
U prostrana vrata lipa
kô se ulazi, u dva reda
izdjeljanijeh broj se kipâ
starijeh leškijeh kralja gleda.
Tako im umje hitrijeh ljudi
vješta ruka slike utvorit
da, tko ih pazi, živijeh sudi
i da sad će progovorit.

S bijelijem gnijezdom orlovime
Leh se u jednoj ruci objavi;
drži u drugoj grad kom ime
od našasta gnijezda stavi.
Dubrava mu je oko čela,
on bo iz dubrav skupio je
u gradove i u sela
puk kom ime poda svoje.[16]
Krak se za njim pak udjelja;
drži u rukah grad i ovi,
Kraka svoga zgraditelja
ki imenom i sad slovi.
Primislav[17] se s štitim pazi
i s kacigom dupskijeh kora;
oružjem bo tijem porazi
Ugre i izagna priko gora.
Leh se drugi vidi opeta,[18]
stoji konj uza nj; on bo steče
oblas, što u svâ mlada ljeta
brzijem konjim tijek priteče;
drži u rukah luk i strile,
kim obrani od česarske
Velikoga Karla sile
puke slovinske i ugarske.
Pjastav slijedi: ruka jaka[19]
pod jarmom se još proslavlja;
volovom ga sprva a paka
neprijateljim svojim stavlja.
Kip je za ovijem komu od kosi
vrh pleći se vlas prostira;
krs u rukah zlatan nosi,
a u nebo oči upira -

Mjesislav[20] je ime od slave,
ki u svetoj vodi umijesi,
koj on prvi vrh od glave
prignu i krstom čelo uresi.
Boleslav je sin za njime[21]
na pristolju s krunom zgara,
ku s imenom kraljevskime
prvi on primi od česara.
Kon njega se pismo izdube
ruske vojske kô potlači,
Pomoravce i Kasube
primi, a Pruse uharači.
U odjeći kaluđera
Kažimir se prvi udjelja;[22]
još križ drži kim zatjera
kralj redovnik neprijatelja.
Boleslav se pod oklopjem[23]
Krivousti gleda i broji;
on na konju s vitijem kopjem
i s perenim štitom stoji;
Vladislava oca svoga
sprijed priliku drži od zlata,
na štitu orla poljačkoga
s česarskijem sred nokata.
Stijezi, oklopja s mačim, s štitim
pod lovornijem vise vijencom,
i sve što ote pridobitim
Rusom, Ugrom, Čehom, Nijemcom.
S bijelim orlom stijeg držeći
Kažimiru je drugom slika;[24]
s tijem bo plešuć glavu smeći
ime dobi od Velika.

Lauš[25] pak je: zagrljena
na štitu mu je Visla i Sava,
i dostojno narešena
dvjema krunam jedna glava.
S druge strane prvi u redu
kip se kaže plijenim kitan:
Jadželom[26] je, po pogledu
kralj i junak nedobitan.
Slava u vodi[27] zdaždje s nebi,
da ga vlada vojujući,[28]
kad Vladislava ime sebi
krsteć se uze, svê dâ kući[29] .
Na štitu mu je oklopljeni
konjik, ki čim konja teče,
digô je u obje ruke ognjeni
mač vrh glave, da udre preče.
Naličje uza nj stoji viteško -
mlada kralja mož svjedočit;
svija i stresa kopje teško,
a konj pod njim sad će skočit.
Zgar »Vladislav tretji«[30] piše:
dobitniku slavnu carskom
treću krunu zvijezde sviše
nad poljačkom i ugarskom.
Sablje, luci, kopja i štiti
i plijen je odsvud ki mu ostavi
beg u gorah pridobiti
i car Murat na Muravi[31] .
Od mramora pak je bila
stup udjeljan; pišu slova:
»Kralj dobitnik nijemskih sila,
rasap turskijeh vitezova.«

Na štitu mu je orô oholi,
lis masline u kljunu ima:
»Kažimir sam«, šti se okoli,
»vernim, smeća odmetnima.«[32]
Od bronce opet stoji uzgori
kralja Alberta[33] slika ulita;
okolo joj svud su odori
Tatarina pridobita.
Druga uz nju sva se bijeli,
pram pod krunom sam se crni;
zlatno pismo odzgar veli:
»Kralj Lesandro blagodarni.«[34]
Treća uz ovu izdjeljana
sjedi uzmnožna i velika
s krunom kom je zgar vjenčana
s maslinome lovorika.
Veličinu kaže svoju
obraz svijetli, pogled stavni,
s pismom: »U miru i u boju
Šišman prvi[35] , kralj prislavni.«
Duga je zemlja - slava je dilja
ka od imena raste svoga:
razbi Tatara i Vasilja,
silna kneza moškovskoga.
Šišman drugi[36] stoji za njime;
vedru sliku zlato odijeva,
od Augusta srećno ime
ki ponovi čim kraljeva.
Orô konjiku oklopjenu
na štitu mu družbu čini;
on bo u vijeću združi općenu
Litvu k poljskoj kraljevini.

Za ovom kralja i junaka
u ugarskoj je kip odjeći;
s buzdohanom ruka jaka
ragbi stoji još priteći.
Pismo se odzgar zlatno gleda:
»Stjepan Bator«[37] , ovo 'e dosta;
slava ostalo pripovijeda
i glas za njim koji osta.
Od oružja stoje gomile
ke kralj vitez ote i doni,
kad moškovske razbi sile
i odmetne Pruse skloni.
Prilika ova zaglavila
biješe oba svijetla reda,
kô tim veleć: »Priko dilâ
mojih nî moć proć naprijeda.«
Mnozi kipi mnozih kralja
među ovim jošte slide;
ali ih kriju mjesta dalja:
slike im se sprijed ne vide.
Krije ih misto, nu zamani,
ako im je ime udjeljano;
u slavnijeh se djelijeh hrani,
svemu svijetu tim je znano.
Nu kô paša pribogata
silna cara od Istoka
na velika dođe vrata
dvora svijetla i visoka,
eto između skupna puka,
ki odsvud vrvi i izlazi,
tvrdu stražu od hajdukâ
pod ognjenim puškam pazi.

Viteškoga konja odsjede
sa svôm družbom, ter se veće
proz razlika mjesta uzvede
prid veliko gori vijeće.
Sred dvorova, kim sve strane
mnogi ures prikrio je,
i velike i prostrane
tri vijećnice redom stoje.
U najprvoj stât se vide
sveđ mladići plemeniti
ki kraljevsku dvorbu slide
za na svijetle časti uziti.
U drugoj se kupe i staju
plemići opet zrelijeh lita
koji kralju na glas daju
tko uljesti k njemu pita.
Kralj u tretjoj, nada svima
veličinu ka prostira,
poklisare svijetle prima
i od vladanja vijeća zbira.
Ali u vijeću utoliko,
dočijem svjete svak prinese
ter se odluči svekoliko
što odgovorit paši će se,
Zborovski se knez otpravi,
obran među mudrim zborom,
poklisara da zabavi
plemenitim razgovorom;
ki se oglasio biješe odavna
i prosuo svud besjede
da od silna cara u slavna
kralja zacić mira grede.

Svijetli pan se diže time,
koga slave svudi lete,
635 i u vijećnici srednjoj š njime
u način se dvoran srete.

---

1. 9. *Na čâs* - na čast
2. 49. i dalje: Gospodičićeva pjesma po mjestimično pregnantnom izrazu i tonu zvuči kao narodna pjesma, i njome autor, u retrospekciji, prikazuje čitav kompleks zbivanja oko hoćimske bitke i bitku samu, ali ocrtava i zamišljena buduća vojevanja Vladislava protiv Turaka za oslobođenje Južnih Slavena.
3. 100. *poljski Orô* - poljska vojska
4. 109. *stani se* - zaustavi se
5. 150. *sred zavade* - usred rata
6. 166. *sajdački vojevoda* - zapovjednik Kozaka Petar Konašević s pridjevkom Sahajdačni
7. 177-184. Poziva poljskog velikaša Radovilskog (Rađivila) da oslobodi Srbiju i Bugarsku i da bude namjesnik carske krune Nemanjića.
8. 185. *Senjanski* - Mikleuš Senjavski, poljski vojvoda koji je na Hoćimu bio jedan od desetorice komesara (koji su zajedno s Vladislavom i s glavnim zapovjednikom Hotkjevićem činili nešto kao glavni štab)
9. 190. *Mihajlo vojevoda* - Mihajlo Svilojević, kako ga naziva naša narodna pjesma, jest mađarski velikaš Mihajlo Silađi
10. 208. *glave sveži* - zapovjednike zarobi
11. 272. *mazovsko (...) polje* - Mazovija, pokrajina u kojoj je Varšava
12. 331. dok ne dozna je li sklopljen mir
13. 351. *općena vijeća* - državni sabori
14. 364. *tihom jezdom* - kasom
15. 373. *u povodu* - u povorci
16. 441-448. *Leh I* - legendarni poljski kralj koji je, u VI. st. došavši iz Hrvatske u Poljsku, naišao na gnijezdo bijelih orlova i tu sazidao grad Gnijezdo (Gniezno), a zatim izveo narod iz šuma u gradove i sela.
17. 453. *Primislav, Pšemislav* - legendarni poljski kralj kojemu legenda pripisuje lukavštinu s pomoću koje je od svoje zemlje odvratio Mađare:

od kora drveta učinio je mnoštvo štitova i oklopa, obojio ih i namastio tako da su se u osvit dana sjajili nasuprot onima koji su ga opsjedali; povjerovavši da kralj ima veliku vojsku, neprijatelj se povukao.

18. 457. i dalje: *Leh II* - također legendarni poljski kralj (u VIII. st.), za kojega priča kaže da je otkrio podvalu jednog pretendenta na prijestolje i za nagradu sam bio izabran za kralja. Njegovi bojevi (u *Osmanu*) s Karlom Velikim izmišljeni su.

19. 465. i dalje: *Pjastav* - legendarni poljski kralj koji je prije bio kmet i kolar. Gundulić u antitezi kaže da je prije jaram stavljao volovima, a sada kao kralj neprijateljima.

20. 473. *Mjesislav* - Mječislav, prvi povijesni kralj Poljske koji je prešao na kršćanstvo i pokrstio svoj narod (X. st.).

21. 477. i dalje: *Boleslav,* nasljednik Mjesislava na prijestolju; dobio je krunu od Otona III. i krunio se 1024. u Gnjeznu; na postolju njegova kipa (u epu) ugraviran je tekst koji govori kako je uspješno ratovao protiv Rusa, Pomoravaca, Kašuba i Prusa; stekao je naslov Hrabri.

22. 485. i dalje: *Kažimir I* - poljski kralj (1034-1054) koji je pred pobunjenicima pobjegao iz zemlje i sklonio se kod susjednih vladara; u Gundulića Kažimir se vraća kao redovnik u zemlju, što ne odgovara činjenicama; podatak je vjerojatno uzeo iz kakve kronike ili za nj doznao iz kakva osobnog kontakta.

23. 489. i dalje: *Boleslav Krivousti* - poljski kralj od 1102-1138.

24. 501. *Kažimir II* - čini se da su u ovom liku spojeni Kažimir II Pravedni (1178-1194) i Kažimir III Veliki (1334-1370).

25. 505. *Lauš* - Ljudevit Veliki, poljski (od 1370) i ugarsko-hrvatski kralj od 1324. Vladao je do 1382.

26. 511. *Jadželon* - poljski kralj Vladislav Jagielo (1386-1434), potječe iz Litve, tada još poganske; pokrstivši se 1386. spojio je Litvu i Poljsku u jednu državu.

27. 513. *slava u vodi* - krštenje

28. 514. da mu pomaže u ratovima

29. 516. (ime) *svê dâ kući* - dade svoje ime dinastiji (Jegielovići)

30. 525. *Vladislav tretji* - Vladislav Varnenčik

31. 532. *na Muravi* - na (rijeci) Moravi

32. 539. *Kažimir* - poljski kralj Kažimir IV (1445-1492); taj i prethodni stih sadrže i igru riječima, tj. *Kažimir sam vernim* (pokazujem ili značim mir za vjerne), *smeća odmetima* (tj. smutnja i neprilika sam za odmetnike)

33. 542. *Albert* - Jan Albert, poljski kralj (1492-1501) koji je uspješno ratovao protiv Tatara

34. 548. *Kralj Lesandro blagodarni* - poljski kralj Aleksandar Jagielonac (1501-1506); bio je veoma darežljiv tako da su za nj suvremenici govorili da je umro na vrijeme, jer da je duže živio, bio bi raspoklanjao Poljsku; zato mu i Gundulić daje atribut *blagodarni* (darežljiv).

35. 556. *Šišman I* - Žigmund I. Stari, poljski kralj (1506-1548); uspješno ratovao protiv Moskovljana, križara (njemakih templara) i Moldavaca

36. 561. *Šišman II* - Žigmund II. August, poljski kralj (1548-1572); za njegove vladavine konačno je Litva združena s Poljskom

37. 574. *Stjepan Bator* - madžarski velikaš i potonji poljski kralj od 1576. do 1586; uspješno je ratovao s Moskovljanima; pokorio je *odmetne Pruse* (stanovnike grada Gdanjska) - Time je Gundulić zaključio galeriju kipova poljskih kraljeva; u tu galeriju smjestio je uglavnom značajnije vladare, dok je ostale, koji po njegovu shvaćanju imaju kakvih mrlja, propustio.

PJEVANJE JEDANAESTO

Vijećnica je srednja u sebi
tej naprave, tej liposti
da tko 'e u njoj vik se ne bi
nagledô je od milosti.
Bogato je narešena;
pokriva ju sa svijeh strana
svila zlatom ispunjena,
na razlike slike tkana.[1]
Tuj bo iznova slavna zgoda
dobiti se lanjske složi
koja Turcim prikor poda,
a Poljacim čâs uzmnoži.
Izvrsnostim svak se čudi:
nebo 'e odzgar, zemlja okolo,
stijezi, trublje, konji, ljudi,
silna oružja, bjenje oholo.
Car se gleda, plaho dijete,
gdi se digô s Carigrada
na pogube, raspe i štete
poljskijeh polja i livadâ.
Š njim se pazi oružana
množ nezgledna[2] na sve kraje;
gubi ime polje i strana:
što oko vidi, sve vojska je.[3]

Ali opeta glasoviti
poljački se kralj objavlja,
za kraljevstvo obraniti[4]
gdi proć caru vojsku spravlja.
Svud se paze brzi ulaci
hrlo optjecat svaku stranu,
da ured skaču svi junaci
krune općene na obranu.
Letjet gledaš zapovijedi
po prostranoj kraljevini
put Varšova da svak slijedi
pod oružjem u brzini.
Vidi se ončas na glas ovi
gdi se zemlja sva podiže,
gdi odsvud vrve vitezovi,
gdi se oružjem sve užiže;
gdi inostrane krune i knezi
s kim Poljaci društva imaju[5]
s vojevodam i s vitezi.
na njih[6] pomoć i oni ustaju;
gdi se mnoga vojska zbira
vrhu polja svim široka,
i gdi se Orlov stijeg[7] prostira
proć Mjesecu od Istoka.[8]
Nu poklisar sve ostavi,
a uze pazit k onoj strani
gdi s oružjem sto'e u spravi
Turci se udrit i krstjani.
Velike se vojske dvije
vrhu ravna kažu polja
kraj prostrane Bogdanije[9]
i granicâ od Podolja[10] .

I toli su po načinu
izatkane sej države
da, tko ih gleda, zaistinu
cijeni da su zbiljne i prave.
O krajijeh polja od rati
Prut i Nester gledat slidiš,
i ako ć' oku vjerovati,
romon čuješ, tijek im vidiš.
S jedne strane tuj pazi se,
i bez svrhe i bez mjere[11] ,
turska strašna vojska gdi se
jakno mjesec na luk stere.
S druge vojska od Poljakâ
svim se kaže lijepa kita,
od hrabrenijeh sva junaka
po izboru skladno svita.
I toliko slične slike
tkalac hitri[12] svemu poda
da ne samo svak prilike
pozna od vitez i vojvodâ,
nu se u svemu ti biljezi
od istine još gledaju,
da bi rekô trepte stijezi,
buče ljudstva, konji igraju.
Paček se oko dotle vara
i poznanja svačija gube
da gdi bubanj svaki udara
čuješ i gdi trublje trube.
Izvrsnostim sih naprava
vas zapanjen paša ostaje;
u istinu se upoznava
i mni u vojsci opet da je.

Snebiva se da toliko
ruke umrle hitro vezu;
tim je ovako on poklikô
Zborovskomu svijetlu knezu:
»Tko bî, slavni vo'evoda,
toli umjetan među vami
da besjedu i duh poda
ovijem mrtvijem prilikami?
Oružja ova tko osnova
i lanjskoga boja sile?
Ah, jesu li čuda ova
ljudske ruke učinile?
Eto pazeć vojsku našu,
ke je mnoga veličina,
svakoga u njoj poznam pašu
i Turčina po Turčina.
Još kad bi mi moglo biti
poznat i one srećne puke
kim je caru odoliti
od junačke išlo ruke;
ter bih čuo od svijeh ime
kô svijeh vidjeh vojevati,
ne bih mogô u sej vrime
draže stvari ja slišati.«
Na ovo dvorno uprašanje
od careva poklisara
knez, ki djelim svud slavan je,
u ovi način odgovara:
»Dobrovoljno tvôj Milosti
ja ću kazat, paša izbrani,
narode one s kih kriposti
kraljevstvo se naše obrani.

Nu vitezi tko su koji
razabrat je mučno imena,
gdi sva u skupu vojska stoji
taborima obgrađena;
tim pogledaj gdi iz tabora
van izišla sva se otkriva
otvorenijeh vrh prostora
čekat cara suprotiva.«
Tajčas carski paša obrati
tihi pogled stavna obraza
poljsku vojsku razgledati
gdi mu slavni knez ukaza.
Sunčano se svijetlo oko
ljepšijeh vitêz ne nagleda:
svi na čete uširoko
slijede način bojna reda.
Nu poklisar čudom novim
snebiva se pazeć paka
prid ovacim vitezovim
za vojvodu pustinjaka.
Zagunjastio i zarastô
ovi u kosah vas se vidi;
postarano lice i tmasto
kaže od kože suhor blidi.
Obje mu su noge bose,
drži u rukah križ raspeti,
a konopom opasô se
po oštrom ruhu od kostreti.
Oči š njega čas ne smeće
zapanjeni Alipaša,
i ne može srcu veće
odoljeti da ne upraša;

Zborovskomu veli time:
»Tko je oni, gospodine,
ki ide prvi prida svime,
a porušen nad sve ine?
U čovjeku poharanu
i satrenu onoliko
ku ste ufat mogli obranu
gdi na bjenje se ide priko?«
Podsmjehnu se sim[13] riječima
knez, i ovako odgovori:
»Ne boji se tko pravu ima
vjeru u Boga višnjem gori.
Od koljena je plemenita
gospodičić jedan ono
ki pogrdi slavu od svita,
a obra bitje svim priklono.
Blaž[14] na ime on se zove,
i s istoka do zapada
od svetinje glas njegove
po narodih leti sada.
Na svakčas bo kroz veliko
djelovanje od čudesa
kaže svitu on koliko
drag je kralju od nebesa.
Po pustinjah nag dočime
Isukrsta naga slidi,
među carom i našime
kraljom zgode sve prividi.
Tim noseći križ u ruci
s kraljevićom na boj doje
i, gdi oružjem ini puci,
on molitvam vojevô je.

Nu besjeda moja ova
sasma duga da ne izlazi,
od poljačkijeh vitezova
sliša' imena, slike pazi.
Gleda' onega ki sred štita
u verigah drži lava,
a od zelena perja svita
na glavi mu stoji dubrava;
i odjeća mu sva je zelena,
kom oklopje zgar pokriva:
i konj zelen oka ognjena
regbi pod njim munja je živa:
Rodovilski knez ono je:
vodi tri čete izdaleče,
iz najkranjih držav koje
val Nijemskoga mora[15] optječe.
Oni oklopja ki oblače,
za vojvodom ter najprije
nose kopje, pašu mače,
konjici su od Prusije.
Pazi opeta družbu ognjenu
ka za njima gre smiono
s puškam duzim na ramenu -
Pomoravci[16] sve su ono.
Nakon njih su tvrde čete
livovskijeh iz prostora;[17]
s puškam i oni regbi lete
jak ognjeni trijes vrh gora.
Ali gledaj, pak vojnici
litvanskoga kneštva slijede:
svi na konjijeh kopjanici
pod oružjem bijelijem sjede.

Glavu imaju pan-Stjepana[18] ,
velikoga kandžilijera;
jaše junak konja vrana,
vran štit i vrana ima pera.
Vojvodu opet pazi onoga
ki igra konja svim velika:
staroste je pološkoga
Sjenevića[19] ona slika.
Modrim perjem vitez mili
vedro je čelo nakitio,
i u pozlatnoj modroj svili
na ugarsku vas se odio.
Za njime se dio s kopjem,
dio s lukom vitêz združa;
Radogostje[20] pod oklopjem
i Smolensko[21] njih oruža.
Vojničarâ vidjet još je
kim su oružja ista i snaga:
Podljesje[22] ih i Pološje[23]
iz bližnjijeh šlju rusaga.
Gleda' onega ki u desnici
vitim kopjem regbi trese,
a na zlatnoj mu ugarštici
žuto perje prostire se.
Zlatne mu su i odjeće,
zlatne konju sve naprave,
ki se pod njim u skok meće
s perjem žutijem vrhu glave.
Vojvoda ono slavna imena
Zamoški[24] je pan hrabreni,
ki Tatara razbi ognjena
i u plijenu mu plijen zaplijeni.

On za sobom tri razlike
vitezova vrsta vodi;
gledaj ke su njih prilike
s kim li oružjem svaka hodi.
Zamoški su ono vrli
kim vrha glave lete krila;
i konji im su s krilim hrli,
a oružje luk i strila.
Vučjijem kožam su odasvudi
sebe i konje sve prikrili,
ter od konjâ i od ljudi
vukovi se učinili.
Za bojnicim plasim ovim
volinski se ono staju;
britke vučce pod lukovim
i kopjače svi imaju.
A u košuljah kiovski puci
od gvozdene pak su žice;
harbe i štite nose u ruci
a na pasu sikirice.
Nut onoga kom kaciga
snižanim se perjem kiti,
a i konj pod njim bjelji od sniga
regbi sad će poletiti.«
»Ah, Mikleuš ono li je
pan Senjavski[25] ?« priuze paša.
»Ja ga poznam: on najprije
na oružja udri naša!
I ondi s konja snježanoga
ognjen junak pali očima,
ter ta je u njem sila mnoga
da mu i od slike strah se ima.«

Odgovori knez hrabreni:
»On je ono: štit mu pazi,
na komu je plam ognjeni
gdi iz snježane gori izlazi.
Pod klobucim kamilovcim
krajičnici za njim jašu,
Bjelorusi s Podolovcim[26] :
puške nose, sablje pašu.
Ali u nebu razvedrenu
prije bi zbrojil sitne zvijezde
neg vojevode po imenu
ki za ovijem opet jezde;
er nije u poljskoj zemlji toga
mjesta mala ni velika
ko vojevodu ne ima svoga
i osobna plemenika.
I svi, er hoće toj zakoni,
od kraljevstva za obranu
kad vojuje kralj, i oni
trijebi na boj da ustanu.
Tim četami koje slide
svjetlje slike tkalac poda;
svi bo u njih ki se vide
plemići su i gospoda.
U bogatoj ono odjeći
mazovska se četa resi:
korde o pasu a niz pleći
vise ognjeni samokresi.
Kalpake im rese risi,
modre odjeće srebro okoli,
i niz lijevo rame visi
ris pod lijevu ruku doli.

Opet leškijeh vitezova
mlados lijepom jezdi jezdom
iz mjesta u kom s gnijezda orlova
Leh prvi grad zazva Gnezdom.
Š njima upored od Poljakâ
gledaj drugu družbu mladu,
otkli stari Krak od Kraka
poda ime svomu gradu.
U povodu tri jedeka
svaki uza se vitez drži,
a konj pod njim željan tijeka
regbi skače, puha i rži.
Za ugaršticam zaruđenim
trepti perje šarovito;
visi kaplan pod ramenim,
stoji u ruci kopje vito.
Korda o bedri, štit o pleću,
dva na sedlu samopala,
zgar oklopje a za odjeću
dostegnice svione ozdala.«
»Dosta, svijetli gospodine!
Ke se čudo meni otkriva? -
kliče paša - Doistine
kraljevića vidim živa!
Sred gospode po izboru
on na konju jezdi bijelu:
dobit nosi u pozoru,
sreću u ruci, slavu na čelu.«
Knez priuze: »Ono je slika
koj se u suncu ime udjelja,
istočnoga dobitnika,
sjevernoga branitelja.

Ah, pogleda' u prilici
ka mu uzmnožnos sja velika!
Mač na pasu a u desnici
od gospostva stoji šibika.
Oklopja se zlatna odzgora
pod grimiznim plaštom rese:
sunčanim ih zrakom zora -
tako sjaju! - svih naveze.
Štitnika mu dva su okolo:
nosi jedan bat zlaćeni,
drugi, trepteć perje oholo,
kacigu i štit š njom pereni.
Dvanaes konja, dvanaes vila
bojnom se igrom prid njim diče;
ptica, munja, vihar, strila
brzine im ne pritiče.
Starca onoga uza nj gleda'
zagašenoj u haljini;
stavan obraz, brada sijeda
poštovana svijem ga čini:
ono Karlo Kotković je
vo'evoda slavni od Vilne,
komu poda kralj i viće
nad svom vojskom časti obilne.
Ah, njegova slika u tkanju
stekla izvrsnos toliku je
da bi rekô pazeć na nju:
»I sad misli i svjetuje!«
Pazi uz njega zatočnicu
ka pritječe djelim slavu[27] ,
Korevskoga vjerenicu,
nedobitnu Krunoslavu!

Nje konj zlatni sliku prima
od sunčanih konja s nebi,
pokli vele svjetlje ima
sunce od sunca on na sebi.« -
»Dobro poznam, paša veli,
ja bojnicu slavnu svuda;
oči je su mê vidjeli
veće puta ne bez čuda.
Nu ono li, svijetli kneže,
Milosti je Vaše slika
ka na ljubav svû priteže
srca oholih protivnika?
Perje rumeno i rumena
vrhu oružja zgar naprava
i zrak lica razvedrena
svakomu je poznat dava.«
»Slika je ono od jednoga«,
knez s posmijehom milim veli,
»prijatelja draga tvoga
ki te služit u svem želi.« -
»Da oni ostali tko su veće,
priuze paša, ki uz Vas hode?«
Odgovara knez: »Najveće
od kraljevstva vojevode:
čeljad svijetla i kriposna,
u slobodi ka boravi,
druge uzde ter ne pozna
neg ku sebi sama stavi.
Gledaj kô se svi ponose
odjeveni pribogato,
ter vrh svile pošven nose
dragi kamen, biser, zlato;

bijelijem perjem glavu kite,
pod kavadim nože drže,
pašu sablje plemenite,
jašu konje vjetra brže.
Ali uprav sad k onomu
ti vitezu oči svrni
ki stoji s kopjem i u bijelomu
oružju se vas srebrni;
srebrna mu i perja su
na kacizi kâ mu vise;
srebrn mu je mač na pasu,
i konj pod njim srebrni se.
Altanskoga[28] kneza obliče
ondi je ono izatkano;
gdi zapada, gdi ističe,
njegovo ime svud je znano.
U zastavi od junačke
vojske on jaše najposlije;
nijemske zemlje i franačke
za njim izbor hrabreni je.
Nu opet vojska od Kozakâ
pazi gdi se nase kupi,
koj se oprijeti nije jaka
ičija sila igdje stupi.
Peset tisuć njih je u broju;
svi su izbrani vitezovi,
neprijateljski strah u boju,
vihri, gromovi i trjeskovi.
Gledaj oružan vas ognjeno
gdi Sajdački gre prid njima;
crvenu odjeću i crveno
za ugaršticom perje ima.«

Jur knez dospje, čim na kraju
od vijećnice s jedne strane
veće i čete dospijevaju
s lijepijem redom izatkane.
Nu opet paša uze iznova
stranu drugu razgledati
na koj tkalac hitri osnova
vojska s vojskom gdi se rati.
Jakno zlatna dva oblaka
u ke upira sunce od lita
sjaju puni jasnijeh zraka,
zvijezdâ je lipos š njih dobita;
ako s bukom u ke doba
zavije sjever ledeni se,
u treskovijeh, u gradu oba
crni ostanu, stamne svi se -
tako i obje vojske, toli
ke su uresne otprije bile,
lijepi su ures u oholi
strašni pogled obratile.
U strašivoj sve je slici,
sve se stira, sve se krati;
padaju konji i konjici
živi, mrtvi i duhati.
Trijesi umrli sve užižu,
sve obujmiva magla crna;
oblaci se strijelâ dižu,
grad ognjenijeh pada zrna.
Svud oružja sjaju vrla;
puške, kopja, sablje, mači
zgađaju prsi, kolju grla,
sijeku glave, sve se tlači.

Usred boja nesmiljena
kraljević se gleda prvi
gdi u slici trijesa ognjena
u potopu sja od krvi.
U okoliš se vrti i vije
put prostrani sred tjeskote;
vitijem kopjem srca bije,
britkijem mačem žnje živote.
Svačija sablja na nj se združa -
od svih sreta, svih zatječe:
konje, ljudi, stijege, oružja
krši, lomi, rve i siječe.
Bez pokoja, bez umora
sjemo tamo teće se vidi;
mrtaca je pod njim gora,
svud bjeguće Turke slidi.
Ali se i Osman car opeta
pazi gdi svê na boj tjera;
pobjegujstvo njih ga smeta
i neposluh i nevjera.
Naprijed slike koje stahu
sram gledati paši ne da,
er među onim ki bježahu
i priliku svoju ugleda.
Nu uto dođe i glas veće
Zborovskomu svijetlu knezu
da poklisar i on u vijeće
prid slavnoga kralja uljezu.
Na pristolju kralj uresnu
vrhu zlatnijeh saga siva;
biskupi mu svih obdesnu;
a vojevode sjede sliva.

Ali od njih svijeh više
polak oca slavna svoga
sio kraljević slavni bîše
na sto od zlata kovanoga.
Za veliko čudo u sebi
pismo staro nam donese,
što njegada dva na nebi
sunca ujedno vidješe se;
nu poljskoga usred vića
eto i naša paze doba
kralja i mlada kraljevića
a od svijeta su sunca oba.
Tim poklisar, kô približa
prid pristolje kraljevsko se,
poklanja se i poniža,
jak zakoni turski prose[29] .
Veličanstvo vedra obraza
kralj na nj svrće, čim ga prima,
i rukom mu mjesto ukaza
vrhu koga sjesti ima.
Sjede paša; nu opet usta,
i kô carski sprva doni
lis na glavu, pak na usta,
kralju prini ga i pokloni.
Kralj velikom kandžilijeru
pridava ga, ki štije u njemu
poklisaru da kralj vjeru,
što god reče, poda u svemu.
Tim poklisar oči gori
diže k slavnoj leškoj kruni
i ovako progovori,
da željenje carsko ispuni:

»O dostojni vrh svijeh kralja
kralju! Da ti je sreća u ruci,
i da ti ova mjesta i dalja
klanjaju se i svi puci!
Blagodari svakčas Boga;
er pod suncom krune nije
ku čes gleda toli mnoga[30]
da vik take ne bi prije.
Eto u tebi samomu je
odlučena slava ova
da car silni ki stoluje
vrh pristolja Otmanova,
svemogući car od carâ[31] ,
ki naviještat opći boje,
za mir pitat poklisara
ovi prvi put poslô je.
Čudno čudo što se vijeku
do današnji dan ne zgodi!
Car prid noge koga teku
za mir iskat svi narodi
veličanstvo svê potište,
spasa sablju kom svijet vlada,
i prijateljstvo i mir ište
u tve krune same sada.
On, sred boja otkad prika
tvih junaka kripos gleda,
za moguća i velika
i cijeni te i spovijeda.
Tim općene žaleć štete,
prije neg ste se huđe smeli,
opet društvo i uvjete
ponoviti stare želi.[32]

A i kletva hoće[33] teška,
a i tako suđeno je
da turačka kruna i leška
u vječnomu miru stoje.
I tko u stara doba[34] haja
ikad ovo da pristupi,
po šteti se zaman kaja,
na svoj pjenez rasap kûpī.[35]
Tomu bi mi svjedočile
kosti od vojska svakom stranom
ke su se ovdi jur sledile
pod vizijerom Balabanom[36] ;
svjedok bi mi tomu bio
i Suliman car ognjeni
koga je silom silu odbio
s poljskijeh kraja mraz ledeni.
Nu govoru veće momu
kud zahodim bez ishoda?
Najbolji je svjedok tomu
od lanjskoga boja zgoda:
silnom caru lasno 'e bilo
sve pridobit puke ine
i podložit pod svê krilo
nebrojene kraljevine;
nu i silni car, u boju
ki dio veći svijeta skupi,
silu uspregnu vazda svoju,
kad na vaše kraje stupi.
Tako i Nilo rijeka onamo
sedam ustâ gdi otvora,
ter na jedno more samo
lijeva iz sebe sedam mora,

ako silni vjetar kada
zadme i pomoć valim poda,
plahi obraća tijek nazada,
svoja ista ga topi voda.[37]
Vi ne mirim[38] , kô ostali
ki se od jače sile straše,
nu kraljevstvo obzidali
prsima ste vašijem vaše -
vi rođeni na vladanja[39]
vi Poljaci glasoviti,
ni u stara, ni u sadanja
doba od tuđin vik dobiti.
Vi lanskoga s vojskom lita
na polju ste cara sreli
i ostatak vas od sita
iz njegovijeh ruka oteli.
Pače mučat trijebi nije:
vojske vaše dobit jedna
nebrojene dobiti je
dignut caru bila vrijedna.
Er što ne uze car ostala
sva kraljevstva od krstjana,
vaša je slava, vaša je hvala,
vi ste bili njih obrana.
Zato, o kruno svim čestita
i vi svijetla gospoda ina,
prijateljstvo i mir pita
u vas carska veličina.
I ja cijenit víku neću
da prigrlit najmilije
vi nećete ovu sreću
ka vam sama na stan plije.

Sva je mudros za vremena
prigodu umjet uhititi
i obrat ono što općena
dobra uzrok može biti.[40]
Danu uzmite sa smnom sami
vi razbirat s mudrom svisti:
ali mir je sada vami,
ali od veće boj koristi?
U junacih da boj slide
naravna je vazda želja,
a najliše kad se vide
srećniji od njih neprijatelja.
Ali sreća dugo vrijeme
na jednom mjesti vik ne stane;
nekrepka se kaže svijeme:
s kim zamrkne, ne osvane.[41]
Ona ista, bila ka je
vami s carom lansko lito,
caru opet s vami ostaje:
nije nje stanje temeljito.
Ni da ikomu misô ova
scijenju u pamet može upasti
vele veću vojsku iznova
da car skupit ne ima vlasti.
Caru junake othranjene
rađa od svijeta svaka strana;
vojske mu odsvud nebrojene
dažde i mnoštva oružana.
Tim kad još bi veće puta
jakno i lani izgubio,
bil' mu ne bi vlas rasuta,
svakako bi s vojskom bio.

Nu ti, kralju, kad po sreći
izgubio bi tve junake,
otkud bi ufô igda steći
vitezove druge take?
Jeda umjesto od plemića
hlape na boj skupio bi
i slavnoga kraljevića
za vojvodu robju dô bi?
Ali misli tve su ine!
tad bi s svake dozvô strane
inostrance i tuđine
tve kraljevstvo da oni brane.
Dvije krune su u ke uzdati
ti se možeš do nevolje
i koje ti pomoć dati
od svijeh krstjan mogu bolje:
njemački je česar jedno,
drugo španjski kralj mogući,
ali česar još neredno
ima bjenje na svôj kući;[42]
er s českoga zasve Praga
da je izagnô odmetnike,
još ih tjera, još podlaga
i š njimi ima boje prike.
A kralj španjski, ako u njega
ti se ufaš, daleko je:
među vami priko svega
svijeta strašna mora stoje.
Ali i španjska i franačka
da ti bude pomoć doći,
jeda kruna tva poljačka
sahranit se tijem će moći?

Jeda bojne Poljake će
tuđe vojske sačuvati,
kad se izgube oni veće
u krvavoj sprva rati?
Da li tuđi vitezovi
hoć kraljevstvo tve da bljudu,
kad izgubit š njim njegovi
i svoj isti život budu?
Znaj, o kralju, gdi se jednom
carski Mjesec igda unese,
nijednom zgodom, silom nijednom
iznio otole vîku nije se.
A i riječ je gdje kopito
konj turački jednom stavi,
da to mjesto vjekovito
ne poraste veće u travi.[43]
Ali hoću da je ta srića,
po milosti danoj zgara,[44]
tvoga slavna kraljevića
da bi dobio stokrat cara;
nu još i to kad bi bilo,
ku bi od toga koris stekô?
Jeda bi se prodiljilo
tve kraljevstvo nadaleko?
Ne, ne! nu bi sama ostala,
jakno lani, i opeta
tebi jedna tašta hvala
od pobjenijeh turskijeh četa.
Razmi samo jedno ime
od pogibne svih dobiti
ti u nijedno ne bi vrime
drugo mogô steć na sviti.

Pače i ta bi dobit ista
bila rasap ovih strana
u došastvu sred tvih mista
od oružja inostrana.
Ah, da li ćeš za ime jedno
ti od prazne tašte slave
poharati nepravedno
inostrancim tve države?
A i razumnu nije potrebe
spomenivat što se zgodi
tko na pomoć jače od sebe
u kraljevstva svoja uvodi.
Car na jednom carstva kraju
kad s oružjem na boj skače,
strane mu ine počivaju
i obilne šlju harače;
ali na boj suprotiva
caru čim tva kruna ustaje,
ka država tva počiva,
ke li t' mjesto harač daje?
Svak se u miru čestit zove,
obilnost je gdje mir stoji;
mir kraljevstva i gradove
zdrži, uzmnaža, vriježi i goji.
Oganj užeć lasno 'e svima;
nu kad sve njim plane veće,
znat nî gorjet koliko ima,
udunut gdje li se će.
Tako 'e lasno boj početi;
nu koliko dug će biti,
na čem li će pak dospjeti,
nije moć tega prividiti.[45]

Ali, o kralju, mudar ti si,
i prividiš i vjeruješ
da ti o dlaci kruna visi,
sve što s carom uzvojuješ.
Nu ako te boja želja
tere mrziš počivati,
imaš huđih neprijatelja -
na nje oružja tva obrati!
Očinstvo ti je zveska[46] kruna
s dvjema druzijem sadružena,[47]
ka ti od dunda, zlobe puna,
bi nepravo ugrabljena.
Od Gustava[48] bratučeda
što ti se ote, pođ' otima'!
Svaki je razlog: tvoga ne da'
a tuđega ne uzima'.
Na susjestvu moškovskoga
carstva[49] ti je veličina,
kad bi od tebe i od tvoga
pridobita slavna sina.
Pošlji istoga Vladislava
opet s vojskom k tomu kraju
na ostatak od država
ke ti posluh još ne daju[50] ;
pod imenom ti od cara
da gospodiš sve doskora
s Hvalinskoga odizgara
do Nijemskoga doli mora.[51]
Zato, o kruno koj je sriću
nad svijem krunam Višnji podô,
i ti, o slavni kraljeviću,
i vi ostala sva gospodo,

ako unaprijed boj sioni
od koristi nije nikomu,
danu od raspa, najliše oni
ki se čini na svom domu;
a ako vam s druge strane
visoke se česti kite[52]
i velika dobra hrane,
kad mir s carom učinite,
mir, ki vam se šlje od cara
i ki želi svak i žudi
vrh svijeh časti, vrh svijeh dara,
ugodno vam primit budi!«
Ovdi paša dobesjedi,
i na govor svoj naredan
među svijetlim panim slijedi
lak i kratak žamor jedan.
Svaki od njih u obličju
veseo se svim razbira
s navještenja koje priču
od prijazni carske i mira.
Pun kralj Šišman slave i dike
veće puta oči obrati
i u čelo sve vijećnike
oko sebe sta gledati.
Tiho stavnijem pak riječima
odgovara poklisaru:
»Prijazan se od nas prima
i žuđeni šlje mir caru!
Naviješteno cića toga
od našega biće tebi
kandžilijera velikoga
uvjetovat što je trijebi.«

Prista slavni kralj ovdira,
i paši se u čas isti
sprva uvjeti riješe od mira,
pak za cara daše listi.
Prima ih rado i veselo
paša i smiren svim se otkriva,
i za veću čâs na čelo
postavlja ih i celiva.
Poklanja se pak, i cića
ugodnijeh jur oprava[53]
kralja i slavna kraljevića
slavi i vijeću hvale dava.
Ali je i paša opet bio
hvaljen, častjen i darovan:
šestoperac je on primio
vas u suhu zlatu okovan:
i bogata i velika
naprava mu je vidjet zdvori:
ručica mu svakolika
u kamenju dragom gori.
Druge dare nebrojene
caru od kralja još odnije
od bogastva bez procjene,
od ljepote ku izrijet nije.
Dragi kami, zlato i ostalo
što je tu, tko bi viku opisô?
Bolje mučat neg rit malo;[54]
toj nathodi svačiju misô.
Nu s ovijem darim tada
Alipaša kô se otpravi,
s družbom uput Carigrada
najbrže se na put stavi[55] .

1. 7-8. slike izvezene na tkanini - tapiserija
2. 22. *množ nezgledna* - mnoštvo koje se ne da pogledom obuhvatiti
3. 23-24. ne raspoznaju se više lokaliteti i sve što oko može vidjeti samo je vojska. (Jedva je moguće zamisliti zgusnutiji, a sadržajem bogatiji izraz)
4. 27. *za kraljevstvo obraniti* - da obrani kraljevstvo
5. 42. *s kim (...) društva imaju* - s kojima su saveznici
6. 44. *na njih* - na njihovu
7. 47. *Orlov stijeg* - poljska zastava
8. 48. *proć Mjesecu od Istoka* - protiv turske zastave
9. 55. *Bogdanija* - Moldavija, onda pokrajina na južnim granicama Poljske, potčinjena Turskoj, ali s domaćim knezom
10. 56. *Podolje* - pokrajina u južnoj Poljskoj, na granici prema Moldaviji; tu protječe Dnjestar, na kojem je Hoćim
11. 66. *i bez svrhe i bez mjere* - (turska vojska) kojoj nema kraja niti se može izmjeriti
12. 74. *tkalac hitri* - vješt umjetnik u vezenju na platnu
13. 161. *sim* - tim
14. 169. *Blaž* - pustinjak koji u Gundulićevoj koncepciji s križem predvodi poljsku vojsku; ime je načinjeno prema sv Vlahu, zaštitniku Dubrovnika; Gundulić njegovu funkciju proteže na šire, slavenske prostore
15. 200. *Nijemsko more* - Baltičko more
16. 208. *Pomoravci* - vojnici iz obalnog pojasa Poljske na Baltičkom moru
17. 210. *livovski prostori* - Livonija koju su nekad sačinjavale današnja Litva, Letonija i Estonija
18. 217. *pan Stjepan* - Stjepan Pac, ugledni litavski velikaš, sudjelovao je u Hoćimskoj bici, ali ne kao zapovijednik litavskih četa
19. 224. *Sjenević* - po svoj prilici kastelan poločki Nikola Zenović, isticao se na Hoćimu i nakon teških rana umro
20. 231. *Rodogostje* - Rogožno, grad u Poljskoj
21. 232. *Smolensko, Smolensk* - grad i pokrajina u zapadnoj Rusiji, nekad u sastavu poljske države
22. 235. *Podljesje* - vojvodstvo na granici između Litve i Poljske, danas u

Litvi i Bjelorusiji

23. 235. *Pološje* - grad i vojvodstvo nekadašnje Litve, danas Polotsk u Bjelorusiji

24. 246. *Zamoški* - Tomaš Zamoyski, poljski knez kojemu je otac bio kancelar i veliki hetman. Od 1633. bio je krunski kancelar; na Hoćimu nije sudjelovao.

25. 273-274. *Mikleuš Senjavski* - poljski vojvoda koji je na Hoćimu bio jedan od desetorice komesara (koji su zajedno s Vladislavom i s glavnim zapovjednikom Hotkjevićem činili nešto kao glavni štab)

26. 287. *Podolovci* - vojnici iz Podolja

27. 374. *ka pritječe djelima slavu* - koja junaštvom nadmašuje slavu što u njoj kruži

28. 421. *Atlanski* - cesarski pouzdanik u Poljskoj; povijest ne potvrđuje njegovo sudjelovanje na Hoćimu

29. 520. *prose*- zahtijevaju, nalažu, propisuju

30. 541-543. izmijenjeni stihovi iz *Jejupke*

31. 549. u hiperboli: car Osman

32. 567-568. Između Turaka i Poljaka uglavnom je do hoćimske bitke vladao mir; poklisar upravo na to i aludira kad kaže kako car *opet društvo* (prijateljstvo) *i uvjete ponoviti stare želi*

33. 569. *kletva hoće* - sudbina hoće

34. 573. *i tko u stara doba* - i tko ikad (prekrši ugovor o miru)

35. 576. poslovični izraz sa značenjem: svojim će novcem platiti vlastitu propast

36. 580. *Balaban* - vjerojatno Balibeg, carski namjesnik u Silistriji potkraj XV st., koji je dvaput provaljivao u Poljsku i drugi put doživio strašan poraz i sam izgubio život

37. 597-604. (Osman je naletio s vojskom iz pola svijeta, ali se nasukao u Poljskoj) kao što Nil utječući u more tvori *sedam mora* (široka ušća sedam rukava), ali zapuše li jak vjetar, vraća se tih *sedam mora* Nilu i utapa ga (dolazi do poplave, i tada riječno korito, jer se ne vidi, ostavlja dojam kao da je utopljeno).

38. 605. *ne mirim* - ne zidovima, bedemima

39. 609. *vi rođeni na vladanja* - vi ste rođeni da vladate

40. 633-636. državnička sentencija; mudrost je umjeti u pravi trenutak iskoristiti povoljnu situaciju

41. 645-648. Jedna od brojnih sentencija o promjenljivosti sreće, primjerena kontekstu, a i epu u cjelini; Gundulić je završava parafrazirajući jedno

mjesto u *Jejupki*.

42. 683-684. *česar* - njemački car koji *ima bjenje na svôj kući;* misli se na tridesetogodišnji rat (1618-1648)

43. 709-712. Preformulirane i kontekstu primjerene poslovične narodne izreke o Turcima

44. 714. stih iz *Jejupke*

45. 753-760. sentencije općeg karaktera, odlično primjerene kontekstu, koje ni do danas nisu izgubile na svježini

46. 769. *zveska* - švedska; Ali-paša u svom govoru želi pažnju kralja Žigmunda skrenuti drugim pravcem: neka ratuje za švedsku krunu koja mu je nepravo uzeta. Žigmund je, naime, bio član švedske dinastije Vaza; naslijedio je oca Ivana III. na švedskom prijestolju, ali ga je zbacio stric mu Karlo IX. Suderman.

47. 770. Misli se na pravo švedske krune na Dansku i Norvešku.

48. 773. *Gustav* - sin švedskog kralja Karla IX. Sudermana, kralj Švedske od 1611. do 1633.

49. 777-778. *moškovsko carstvo* - ruska država; nakon smrti Borisa Godunova Poljaci su neko vrijeme vladali Rusijom; Vladislavu je čak bila ponuđena kruna

50. 784. *ke ti posluh još ne daju* - koje još nisi pokorio (osvojio)

51. 787-788. od Kaspijskog do Baltičkog mora

52. 798. *visoke se česti kite* - visoke se časti okićuju

53. 833-834. i zbog dobro obavljena posla

54. 851. izreka sa značenjem: bolje je ne upuštati se u govor nego reći premalo

55. 856. *na put stavi* - krene na put

PJEVANJE DVANAESTO

Da poklisar caru mladu
mir donijeti bude prije,
iz Varšova k Carigradu
putujući miran nije;
ne poteži nu ga tjera
želja oglasit kako uzroči
društvo Sunca od Sjevera
do Mjeseca od Istoči.[1]
Sada jedne, sada druge
konje jaše na promjenu,
probijući strane i luge[2]
po ravnini, po kamenu.
Po najprječem putu upravlja
i u Carigrad brzo ulazi
i, što nosi, svak se stavlja[3]
tko mu na obraz veseo pazi.
Podizat se glas počina,
raste govor, svak besjedi
da od Poljaka do Turčina
mir žuđeni veće slijedi.
Svak uživa tko ovo čuje,
star i mlad se tim veseli,
vaskolik se puk raduje
i s tega se čestit veli.

Ali rados veću i dražu
i veselje bez prilike[4]
u pogledijeh svojijeh kažu
turske ljubi svekolike;
er nije veće čeznut njima
da ih ne bi razdijelila
s gospodarim ljubljenima
poljačkoga boja sila.
Nu u veselju općenomu
sama otkriva jad sred lica
i u životu čezne svomu
Korevskoga vjerenica;
a to, er sami ne dohode
njoj u glasu mira općena
mirni glasi od slobode
gospodara nje ljubljena.
Ne počiva kratka časa,
svud se tuče, vrti i vije,
ište, sluša, ali glasa
ni priglasja čut joj nije.
Čuje sve ino, samo ovo
ne čuje što čut sveđer hlepi;
tim skončanje svakčas novo
njoj tre i hara ures lijepi.
Kopni, uzdiše, stine, gori,
ciči, plače, cvili i tuži
jak grlica, ka u gori
s drazijem se svîm razdruži;
bez svakoga tere veće
tako ufanja tužna ostaje;
tolike joj rastu smeće
da život malo haje.

Ona otkada najprije cića
zaplijenjene svê ljubavi[5]
od mlađahna Ugričića
mušku odjeću na se stavi,
pače u turskom Carigradu
otkad pod tom mirnom slikom
nju bojnicu krije mladu
ljubav vlastim svôm velikom,
vik ne štedje zlata, blaga
i od procjene sve što skupi,
vjerenika mila i draga
da iz teška ropstva otkupi.
Proda države i gradove
i gospodstva svâ vlaštita
i darove na darove
sla i mita vrhu mitâ.
Ali zasve nebrojena
da bogatstva prosu i strati,
nađe se u svem privarena
i u ništo joj sve se obrati;
pridobit bo mlada vîku
tim nije mogla ni mogaše
nemilosno srce i priku
ćud vrloga Rizvanpaše[6] ,
ki sveđ straže i zatvore
na tamnici od nje draga
veće, jače, tvrđe i gore
i uzmnaža i prilaga.
Imaše ovi Turčin hudi
na dvorovijeh svoga doma
dvije diklice blage ćudi
drage u svemu, lijepe veoma.

Lica su u obje njih rumena,
sunčane oči, kose od zlata;
jedna mu je kći rođena
a nepuča druga od brata.
Jedna ljeta su i ònē i òvē
i djela u kih traju vrime;
Ljubica mu kći se zove,
Kalinka mu je nepuči ime.
U dne, u noći, ljeti i zimi
sveđ su ujedno druge mile;
tako su se među njimi
od mlađahna zaljubile.
Nije otajstva, stvari nije
ova onoj ku bi sakrila;
živu kô da je objedvije
jedna majka porodila.
Ovih lijepih djevojčica
Bećir-hadum[7] stražnik bîše,
pogrešpana stara lica,
zbabljen crnac, grd saviše.
Nu zasve to usti blijede
rumenilom jošte masti,
mrči i lašti dlake sijede
i od obraza suhor tmasti.
Kami dragi mu iz bisera
na usnah visi i na ušiju;
crne prste odsvudijera
prsteni mu zlatni kriju.
Jasni ogrljaj, ki mu iznova
vrat žilavi narešiva,
od zlata se suha skova,
vas kamenjem drazim siva.

Od Kalinke mlade stari
hadum viđen bi najprije,
ka da u smijeh ne udari,
moćna odoljet srcu nije.
Neskladna bo neprilika
mladici se lijepoj čini
da grdoča onolika
bit s naprava[8] ljepša scini.
Što je grdo po naravi
zaludu se resi i maže,
er grdoća u napravi
tisućkrat se grđa kaže.
Ali potom pogled lijepi
lijepoj mladici opsja zlato,
slakomi se i pohlepi
oni čas joj srce na to.
Tim sva dvorna u glas mio
starom crncu kliče ovako:
»Kaž' mi, ko te obdario
napravami lijepijem tako?«
Crnac ončas Krunoslavu
u Ugričića slici ukaza,
veleć: »Oni svu napravu
oko moga stavi obraza;
oni mladac ki od strane
poklisara česarskoga
često donije dare izbrane
ovdi u paše dunda tvoga.«
Kako začu Kalinka ovo,
pitat naprijed već ne slijedi;
željenje joj nasta novo
s Krunoslavom da besjedi.

Misli, ište i nahodi
način da joj toj se zbude;
i u nje srcu ljubav plodi[9]
stoga i druge još požude.
Za steć u dar zlata i blaga
hlepi i smagnu sveđ dotada;
sad s pogleda lijepa i draga
sahne, gine, kopni mlada.
Ah, zaisto znô je vele[10]
taj ki u stara doba stavi
zlatan trkač, luk i strijele
bogu ognjenom od ljubavi;[11]
er na svijetu nije toga
mjesta otajna i skrovita
gdi iz luka ljuvenoga
zlatna strijela ne dohita.
Ljubav ima zlatna pera,
zlatan je i plam kim sve užiže;
zlatnijem krilim ona tjera
i bjeguća srca stiže.
Zlatni puti, zlatna vrata,
zlatni ključi nje su dvora;
platnom veže ona od zlata
sebi i druzijem oči odzgora.
Tim nije rijeti čudo nijedno,
ako proz svoj pogled mili
zlato i ljubav sad ujedno
Kalinku su pridobili.
Turkinjica, koja sudi
za mladića Krunoslavu,
snebiva se, panji i čudi
kroz ljepotu nje gizdavu.

Želi zato, biser želi,
nu još želi blago draže:
zlato od kosi, biser bijeli
sred nje usti ki se kaže.
Z ovim čezne, gine, blidi
i sred ognja gori živa,
er ne pozna i ne vidi
što laživo ruho skriva.[12]
Hoće mlada da izusti
kako ona mre za njome,
ali riječ joj mre sred usti
i stvara se mramorkome.
Nu u pogledih govor hrani,
oči očima ter tomače
što jeziku sram zabrani
a stravljena misô zače.[13]
Stavlja joj se[14] Krunoslava
i žali ju sa svom moći
da se u nju upoznava
bez ufanja od pomoći.
Nu zasve to hitra dosti
da ona pomoć steče za se,
kaže joj pogled pun milosti
ufanjem je taštijem pase.
Djevojčica sramežljiva,
videć ovo, oči uzdiže,
nu plam veći ognja živa
iz drazijeh ju oči užiže.
Tim od želje usiljena,
pače od sile kom sva gori,
sprva uzdahnu, pak rumena
u ovi način usta otvori:

»Vaši li ono biše dari
kim se hadum naš uresi?
Kad ono ima crnac stari,
da što meni donio jesi?
Smir' me mladu djevojčicu!
Daj mi zlata na ovi danak,
il' što je draže u tvom licu
negli umornu zorni sanak!«[15]
Dospje i od srama zarumeni
sva se u licu i poniknu;
a na govor taj ljuveni
Krunoslava opet kliknu:
»Djevojčicam, o gospoje,
kakva ti si lijepa i draga,
ovi sluga donio je
ljepše dare, veća blaga.
Zlato, koralj, biser bili
i kamenje bez procjene
i sve što imam u dar mili
primi lipos tva od mene.
A za uzdarje svega toga
htjej, molim te, samo m' riti
znaš li od sužna Korevskoga
štogodijer mi spoviditi.«
Zanesena dikla mlada
razvedri se i obeseli
i, u sebi čim se nada
višoj sreći, tako veli:
»Prem kô Milos tvoja pita,
Ugričiću gospodine,
od junaka glasovita
podat ti ću glase istine.

Ja čuh vele, vidjeh veće
od viteza djelim slavna;[16]
sreće njegove i nesreće
napuno sam kazat spravna.
Dunda moga kad za roba
silni Kozaci uhitiše,
ki na krajini u to doba
atćermanski paša bîše,
š njim zaplijeni i Ljubicu
jedihnu mu kćercu gusa,
koj ružica zene u licu,
a sred usti capti rusa.
Nu Korevski, ki nad svima
bi vitezim vojevoda,
kažući se blag obima
razgovor im sladak poda.
Dare uzmnoži vrh darova
i milosti na milosti;
dragova ih i milova,
gleda, scijeni, časti i gosti.
Vrati ćaćku vitez blagi
kćercu a kćerci sva nje zlata,
biser bijeli, kami dragi,
sviona ruha i bogata.
Vrati naprave one izbrane
gospodičić blagodaran,
da svijetli ures ne ostane
djevojčici lijepoj sharan.
Požali joj zlu nezgodu
i bòlje se svoj nje zledi
i dobrzo dâ slobodu
dundu i mojoj bratučedi.

Ali za mir nje ljepote[17]
nije sloboda bila i blago,
ako joj se duša ote,
ako izgubi srce drago.
Mislit djela ne pristaje
od junaka svim hrabrena,
i u slobodi robinja je
blagodarstvom zaslijepljena.
U pameti svud ga vidi,
kreposti mu sveđ razbira;
vene, čezne, gasne, blidi,
sahne, gine i umira.[18]
Nu da mlada djevojčica
nije čudo ljubav ćuti:
ne rodi je medvjedica,
ni se u gorskoj goji ljuti,
Za čudo se ne govori
da iz kamena oganj skače,
a čudo će bit da gori
ko 'e mlađahan, ah jaoh, brače!?
Ali kad pak niknu smeća
i bogdanski boj završe,
junaku se dobra sreća
na nesreći zloj provrže:
pade u ropstva u nevolju;
viteški mu cvijet se oznobi;
družba ga izda, a na polju
neprijatelj ga ne pridobi.
Slavni otada junak, koji
djela kaza svud viteška,
nadno tamne jame stoji
u okovijeh gvozdja teška.

Moj je dundo od strahoća
ponornijeh tminâ straža[19] ;
i srditos i vrloća
njegova se sveđ uzmnaža.
Nemilostim on misleći
da se u carsku milos stavlja,
meće ozir vas za pleći:
što je držan, zaboravlja.[20]
Na sramotu od razloga,
i s pameti ćud neharna
uspomene goni od svoga
dobročinca blagodarna.
Sred tamnice tim smrknute
junak, željan bijela danka,
muke, trude, jade ljute,
sva zla trpi bez pristanka.
Nu pašina kćerca ino
u stravljenoj duši ćuti:
gine, dobro nje jedino
da ne bude poginuti.
Moja lijepa bratučeda
od milosti suze liva:
u sužanstvu dušu gleda
gospodara milostiva.
Od žalosti ne razbire
u vaju se žestokomu
cić gorušte ljubi i vire
ku mu u srcu nosi svomu.
Jeda skrati zle boljezni
ljubljenoga tamničara,
blagom riječcom, slatkom pjesni
ukradom ga razgovara.

I da mu ona ne rasladi.
gorcih muka kigod dio,
odavna bi vitez mladi
s životom se razdijelio.«
Da Kalinka ovdi veće
prista i naprid ne spovijeda,
Krunoslavi ne bi od smeće
bil' toliko nje besjeda;
ali ovako još govori:
»Korevskomu sužnu dragom
Ljubica se toli udvori
vernom službom, dvorbom blagom;
tač Poljaku svijetlu i slavnu
Turkinjica lijepa omili,
da su vjeru krepku i stavnu
među sobom uhitili.
Tim sklopjena i gotova
s milosti se carske veli
i sloboda vitezova
i Ljubičin pir veseli.
Ugričiću moj ljubljeni,
ja rijeh što znah, a ti sada
spravi obilne dare meni
kijema ću se smirit mlada.
S darom zlatnim draže zlato -
milos tvoju duša pita,
i već srce hlepi na to
neg na carstvo svega svita.«[21]
Čim stravljena dikla trati
slatke ovako svim besjede,
za ruku je prešno uhvati
Bećir-hadum i odvede.

Jak iz cvitja i iz trave
koga otrovna zmija peči,
Krunoslava na gizdave
Turkinjice osta riječi.
Streptje, ublidi i ostinu
sva od čuda zapanjena,
u prilici i načinu
stanovita nijema stijena.
Ne vjeruje i vjeruje
što od draga svoga sluša,
zaboravlja, spominjuje,
smrtne u srcu smeće kuša.
S razlicijeh misli gine
jak plav u ku sveđ udara
valovite sred pučine
sila protivna od vjetara.
K zemlji srti i na čase
put nebesa oči upira;
groznim suzam polijeva se,
iz srca uzdah vruć podira.
Nje snježane bijele ruke
sada krši, plete sada,
i od nemira i od muke
proteže opet i opet sklada.
Ali udugo ne umuknu.
Među suzam i uzdasi
stanoviti mramor puknu:[22]
žalosno se mlada oglasi.
Ona, izišla izvan sebe
od bolesti buduć, kliče:
»Ah, ke glase čuh od tebe,
moj nevjerni vjereniče?!

Komu veće i u koga
ikad tužna da vjerujem,
od viteza Korevskoga
kad nevjeru ovu čujem?
Tko je tko se ne snebiva
da u nevjeru može pasti
junak koji plemstvom siva
prave vjere, svijetle časti?
Ah, iskati svud je zaman
vjernos naći srca čista:
crno 'e sunce, mjesec taman,
nevjerna je vjera ista!
O moj njegda drag pokoju,
sad izdana mâ ljubavi,
Krunoslavu da li tvoju
pri Turkinji ti ostavi?
Da od nemira ne umiram,
za veliko čudo brojim,
u mom srcu er razbiram
što si držan, što dostojim.
Obrni se, ah, obrni!
Na komu me, viđ, promijeni!
Svijetla obraza ne pocrni,
ne izgubi glas pošteni!
Ki od svijeta ne zna dio
tvoja dila, mê liposti?
Komu si se zavjerio
sa svom moći i kriposti?
Jeda nađe draže lice
i od mojijeh zlàtnijē kose?
Turkinje su mađionice,
čarajući svijes zanose.

Himbeno su one lijepe,
u hitrinah sveđ se paze;
napravami vid zaslijepe
i obraze priobraze.
Zaisto s bilja vilovita
opsjeni te i zatravi,
kad tva dila plemenita
i mu lipos zaboravi.
Nu mê bojno srce di je?
Tužba meni ne priliče;
tko se osvetit vrijedan nije
neka suzi i nariče!
Podnit neću ni trpiti
da, što je moje, druzi drže;
raskinuti, razdrpiti
Turkinju ću zlu najbrže!
Ukazaću Krunoslava
u osvetah kakva biva:
usred zmajâ, usred lavâ,
usred ognja da je živa.
U desnici ovoj jakoj
ja ću s mačem poletjeti,
o Korevski, zlici opakoj
u tvom krilu dušu oteti.
O gromovi, o treskovi,
urnebes se vaš obali!
Bože, gdi su bludnici ovi?
sprži, užeži, sve popali!
Ali tužna što govorim?
što razumjet sebi dajem?
Užežena ja sva gorim,
čijem druzijeh spražit hajem.

Ti me ostavi, dušo mila,
ja tvu lipos neću mnogu!
i najveće kad bih htila,
ostaviti vik ne mogu.
Pače kô te vazda ljubih,
i ljubiću sred svih smeća,
ako ti u čem sad zagrubih,
čin' da je milos grijeha veća![23]
Gospodičić tako svijetô
ne vjerujem da će upasti
u nevjerstvo tamno i kleto
suproć plemstvu, suproć časti.
Po sve pute i načine
prilagaću misô i mito,
dokli budem od istine
na spoznanje doć očito.
Izdavniče, - ki dostojiš,
er se od vjere duša izmakla,
ne pod zemljom tu da stojiš
u tamnici, nu dno pakla! -
lasni mi su svi ovi trudi,
slatka je muka sva čemerna:
ti nevjeran meni budi,
ja ću tebi biti vjerna!«
Bez krsmanja Krunoslava
u odluci ka je žeže
ne ima misli da strah dava,
nije zaprjeke ka ju usteže.
Sedam torân u ugarskomu
ruhu ophodit dikla zađe,
na njegovu dokli domu
Rizvanpašu srete i nađe.

Pokloni se i načine
dvorne ukaza, kliče paka:
»Ja sam, mili gospodine,
Korevskoga brat junaka;
njegove se cić slobode
iz dragoga mjesta uputih,
ne gledajuć na nezgode
od razlicih pogub ljutih.
Dobrota me tva primaga,
na otkupe da ga prosim:
tim koliko hoćeš blaga,
udilje ti ja za nj nosim.
To li neć ga dat za platu,
da' ga u dar plemeniti;
a za uzdarje ja na zlatu
ončas ti ga ću izmjeriti.«
Paša u mlaca s boljom slikom
zapaža se na ove glase,[24]
i visokom i velikom
on odlukom snebiva se,
sad besjedu, sad slobodu
razmišljajuć, ter se čudi,
i sebi ovu sad prigodu
od velike smeće sudi;[25]
i kô čovjek od velicih
mećaicâ i kramarâ,
u pameti veće od pricih
varâk[26] način misli i stvara.
Naravnoga otrov gniva
krije Turčin dvoran silom;
jedno misli, drugo obećiva,
a izvršiva treće dilom.

S Krunoslavom unjiguje,
i veseliji sveđ se kaže,
riječima je obljetuje
sve što može bolje i draže.
Veli: »Smir' se, o plemiću,
za slobodu brata tvoga!
Ja prijatelj haran biću
njemu u cara čestitoga.
Utoliko ako š njime
miluješ se razgovorit,
sad i u ke hoć ino brime
tamnicu ću ja ti otvorit.«
Utoliko doli svrati
paša i kaže da ga slidi,
i množ Turâk da ih prati
pod oružjem zapovidi.
Sedam torân gdi se rede,
proz sto vrata i zaklopa
s Krunoslavom paša grede
gdi Korevski živ se ukopa.
Proz mostove, ki se dižu,
zanesene u zahode[27]
i u dolinu svakčas nižu
po strmu i usku putu hode.
Vrhu nje se do oblakâ
tvrda građa obgradila;
sokolova brza i jaka
ne bi ju perja izletila.
Ukraj građe kroz gvozdena
vrata uska, tijesna i mala
dno ponora udubena
dublja je jama još propala.

Pod zemlju se put obrne
iz duboke jame ove
put tamnice tamne i crne
grob od živijeh ka se zove.
Proz sva mjesta zgor skazana
Krunoslava pašu slidi:
nije je želja bijela dana,
ištom da svê sunce vidi.[28]
Oružanijem slugam odi,
da ju umore[29] , viknu paša;
Krunoslava naprijed hodi,
ni ju poguba nijedna straša.
Nu od tamnice jedva stupi
priko praga dikla smiona,
a raskošan zatvor skupi,[30]
i u sužanstvu osta i ona.

---

1. 6-7. kako sklopi mir između Poljske i Turske
2. 11. doslovno preuzet stih iz *Jejupke*
3. 15. *svak se stavlja* - svak pogađa
4. 26. *veselje bez prilike* - veselje kakvom nema primjera, besprimjerno (jedinstveno) veselje
5. 58. *zaplijenjene svê ljubavi* - zarobljenog Korevskog
6. 80. *Rizvanpaša* - izmišljeno lice, nadstojnik čuvara nad zatvorom u kojem je čamio Korevski
7. 106. *Bećir-hadum* - izmišljeno lice
8. 128. *s naprava* - zbog dotjerivanja, po dotjerivanju
9. 155. *ljubav plodi* - ljubav se zarodi (začne)
10. 161. *znô je vele* - mnogo je znao
11. 163-164. bog ljubavi (Amor, Eros) imao je zlatna krila. zlatan luk i strelice i zlatan trkač (tulac); ovi i nekoliko sljedećih stihova aludiraju

na ono što će se dogoditi Kalinki; naime, lijep pogled i zlato pridobili su je te se ona zaljubi u Krunoslavu u muškoj odjeći.

12. 191-192. jer ne zna da lažno ruho krije ženu (Krunoslavu)

13. 197-200. pogled otkriva ono što misao zače i što stid zabranjuje da se kaže

14. 201. *stavlja se* - vidi, spoznaje, dosjeća se

15. 222-224. Opet jedan odbljesak iz *Jejupke*: to su malo izmijenjeni stihovi iz znamenite maskerate.

16. 250. o vitezu slavnom po djelima (junaštvu)

17. 281. i dalje: kćerka Rizvan-paše zaljubila se u Korevskoga dok je bila s ocem u zarobljeništvu kod njega. To je jedan od brojnih odjeka iz Tassova *Oslobođenog Jeruzalema* (III): lijepa Erminija, koja nije bila ratnica, bila je ne sasvim davno s ocem zarobljenica u Tankredija, kršćanskog junaka, i zaljubila se u nj; oslobođena, našla se u Jeruzalemu za opsade križara, među kojima je bio Tankredi; čeznula je toliko za njim da je, noću, u Klorindinoj ratnoj odjeći, pošla u kršćanski tabor da se sretne s dragim.

18. 291-292. i opet gotovo doslovno preuzeti stihovi iz *Jejupke*

19. 314. *ponornijeh tminâ straža* - (od) tamnica zapovjednik (čuvar)

20. 319-320. Rizvan-paša baca sve obzire, zaboravljajući kako se Korevski, dok je on bio u njega sužanj, ljudski prema njemu ponio.

21. 371-372. neznatno izmijenjeni stihovi iz *Jejupke*

22. 403. silovito je briznula u plač (s takvom silinom kao da se tvrdi mramor raspuknuo)

23. 479-480. još dva stiha iz *Jejupke*, ali odvojeno jedan od drugoga

24. 521-522. zagleda se pažljivije u mladića

25. 527-528. sudi (misli) da bi mu ova zgoda mogla prouzrokovati neprilike

26. 531-532. *od pricih varâk* - od zlih varki (prevara)

27. 558. *zanesene u zahode* - u strmim zavojima

28. 576. samo da vidi Korevskoga.

29. 578. *da ju umore* - tu je vjerojatno greška prepisivača; smislu bi odgovaralo *da ju unore* (urone), tj. da je gurnu u tamnicu.

30. 583. a teška se vrata zaklope

PJEVANJE TRINAESTO

Gdje od mraka vjekovita[1]
pod jazovim zja pučina,
usred svega segaj svita
najdubljijeh sred dubina
satarisan kralj[2] pribiva
od rinutijeh s neba duhâ
u pučini ognja živa,
ki mu oholas svâ raspuha.
Slava mu je s teška jada,
ka se digla sa svijeh strana
od istoka do zapada,
kô Vladislav razbi Osmana;
pače, pazeć na veselja
poljačkoga svega puka
s istjerana neprijatelja,
jak uboden bivo muka.
Podrtijeh iz uzdaha,
bez umrtja kojijeh crka,
krvavijem dimim paha,
smrdećijem pjenam hrka.
Škriplje zubim, riga plame;
od zlobe ga svrdô vrti
ne Poljake sharat same
neg krstjanstvo sve satrti.

Tijem u vijeću car veliki
ušto od mira slave slaga,
neprijatelj skoči priki
od ljuskoga svega traga;
netrpeća nadmen ijeda
s bukom, s treskom strašno vijeće
i on kupit zapovijeda
od nabune i od smeće.
Nebu se oprijet spravam ovim
tvrdoglavi bijesnik stupa,
zaboravljen kô treskovim
svemoguća ruka lupa,
zasve da od nje, kad oholu
glavu istakmit k višnjem prope,
strmoglav se buši dolu
tmastijeh ogânj u potope.
Od pakljene oštre trublje
razdira se trubnja mukla
da idu kleti gdi je najdublje
prosjedena propas pukla.
Cokoću se, grohte i tresu
noćne sile iz dubine,
u gromovitu urnebesu
razlijegaju slijepe tmine.
Iz smrknutijeh gustijeh magla
jazovite u ponore
strahoćâ se jata nagla
grominjaju, drožde i ore:
graču, hroču, skvrče, krište,
zviždu, veče, skviče, laju,
revu, reže, rže, vrište,
mukaju, vikaju, zavijaju.[3]

U njekijeh su praščja rila,
vučju čeljus tko razglaba,
a ko gubice ima i krila
od ljiljaka i od žaba.
Ljudi s glavam crnijeh pasa,
žene od zmija kijem su kose,
bivoli odsprijed ki do pasa
čovječanske slike nose;
kučke u kih je žensko lice,
psi troglavi, zmaji hudi,
poluribe - poluptice,
poluzvijeri - polulјudi;
srde, nakazni i nemani,
i sve što igda ukaza se
vrla i grda u koj strani,
u pakljenom vijeću sta se.
Nad svijem vječnijem sjenam stišten
strašnodržac od propasti[4]
gnjevnom srdžbom vas zaprišten
plàntā u zlobnoj oholasti.
Od krilatijeh kravosaca,
iz kijeh kužni ognji pište,
u stog mu se visok zbaca
grunje otrovno za sjedište.
Pod nogah mu se u krug svija
na zelene pjege i blijede
ljuta od sedam glava zmija
u iskrah tamnijeh bljujuć ijede.
Strašniji od svijeh, vrlji i grđi
sjedi silnik gorostasni;
u čadljavoj smeđoj rđi
zagašen mu je obraz tmasni.

Srši glava naježena,
trepte zmajska krila o pleću,
runjave uši do ramena
prostiru se i klepeću.
Iz kosijera slike grube
nos nezgromni na kljun pada:
čeljupine jazne trube
zamršena visi brada.
Kosmurat je kip i uplesan,
tmasta iz oči munja udara;
jedan velik hrek neotesan
čapeti oštrom opšešara.
Na krvave kuda kaplje
dračnijem bičim u tle lupa:
s nokti od orla, granfi od čaplje
rašepača mište stupa.
Ispod čela vitoroga
razok pogled krivo izbeči
i, usne grizuć s ijeda mnoga,
u nesvijesne prasnu riječi.
Zdrtaše se jazi crni;
propas plamom većijem buknu;
nakostriječen nesmotrni
zbor zapiždri se i umuknu.
Iz svijeh glasa on ovako
ne zavapi neg zagrmi:
»U komu ovo silni pakô
zločestvu se unetrmi?
Što su oružja Poljakova
cara Osmana pridobili,
naša je šteta ne njegova,
ne on - mi smo izgubili!

Pakleni su, ne carevi,
vječni raspi i prikori,
i ne srami i ne gnjevi,
i o temu se ne govori.
Na boj leški put Podolja
pođe s carom množ tolika
da tonjahu cijela polja
pod pučinom od bojnikâ.
Strašna vojska biješe jaka,
iz pô svijeta ka se sklopi,
da dobude na Poljaka,
nu krstjanstvo sve potopi.
Ali ostaše nje junacim
najuzdanijijem s bojne hvale
na oružju prid Poljacim
srca ubijena, ruke pale.
Poletjesmo s našijem stijegom
mi u pomoć caru mladom,
oružani s daždom, s snijegom,
s mrazom, s ledom, s kugom, s gladom;
ali vojska zgar nebeska
zbučaše se i sastaše;
treskovim se sve rastrjeska
i razagna jato naše.
Tako s vojskom neizmernom
sam kraljević razbi cara:
nas molitvom tako smernom
kralj Šismundo sâm pokara.
Višnji oni ki pristao
zlopečit nas nije nikada,
s anđelima htje Miha'ô
da naripi na nas tada.

I za biljeg sred visina,
sila silu otkli obori,
rasvanu se noćna tmina
ognjeno se nebo stvori.
Nu u propas propas donit
zaman se ičija moć je istakla:
uklonit se, ne poklonit,
ohologa ćud je pakla.
Sjeverna se strana odrva,
gdje najvećijem plemstvom dičan
ja pristolja stavljah prva
za višnjemu biti sličan.
I na ovomu da bi ruzi
dovršili našijem štetam!
sramotni su raspi druzi
kih prividim i gonetam.
U pogubah za poginut
sad se istočno carstvo kreće,
i s mjesta se još porinut
olohnuta propas neće!
Desnica je sama jedna
umrloga Vladislava
ogoliti pakô vrijedna
od svjetovnijeh svijeh država!
Nije š njim pakô jaki, nije,
ako slavnu i moguću
od privedre Austrije
novijem vezom združi kuću;
česarovom ako kćeri,
ugarskoga sestrom kralja,
kraljević se Poljak vjeri,
kraljevstvo se naše valja!

Kralj bo se Ugrinu u španskoga
samodršca opet vijera,
ki iz svega carstva svoga
s obadva nas svijeta tjera.
Tako, neka ijedna puna
propas reži, još na glavu
poljačka se spravlja kruna
nakon oca Vladislavu.
Ako pirne tim rodžbine
među ovim se kraljim slože
ter se oružja njih sjedine,
ko da im se oprijet može?
Carsku vojsku, ka ognjem sijeva,
mogô je Poljak sam razbiti;
da s toliko još kraljeva
kad se združi, što će biti?
Množ kraljevstvâ, množ otokâ,
pače veći dio od svijeta
drži, časti za proroka
i za sveca Mahumeta.
Nu ako se veće i jače
neg sve turske kraljevine
Osmanovo carstvo smače,
Mahumetov zakon gine.
Od krstjanskijeh igda kralja
ako se ovo jedno ocijepi,
iz prostora svijeh zemalja
tursko se ime iskorijepi.
Da li se od nas trpjet može
da krstjani potaraše,
satarišu i podlože
vrhu zemlje sve što je naše?

Da zamukne pakô u svjetijeh,
povrže se hamalija,
i da hodža po mečetijeh
ne haleka i zavija?
Mečeti se pače obale,
smaknu otari svi na prešu,
i prilike naše pâlē
shrnjigaju i poplešu?
Da izgubimo svetilišta,
da vas svijet se križu skuči
i Lučifer, zbjen u ništa,
u kraljevstvu praznu zuči?
Ne, ne, ne, ne! hitri i plasi
skoč'mo, tec'mo na sve strane!
Ovi se oganj veće ugási
prije nego sve njim plane![5]
Otmanović car nad carim
toliko se sad potište
da ponižen s poklisarim
mir u leške krune ište.
Na glavi mu je teško breme;
zbjen je, za uteć huđe štete,
primit s očim zažetijeme[6]
od krvnika svake uvjete.
Nu po volji ali usiljen
ako Osman Leha moli,
poklonit se neće umiljen
vîk nikomu pakô oholi!
Jeda se je pozabila,
za ne doći na ta djela,
na nebesijeh naša sila
ka se čula i vidjela?

Zgoda onada kamugodi
druzima je dobit dala:
nam je vječna slava odi
nedobitna smjenstva ostala.[7]
Ali da se tim ponosi,
što pomaga, svaki u sebi?
Šuplje riječi vjetar nosi:
djela se ištu pri potrebi?
O dostojni ki ste goru,
mrklijeh tmina nadaleče,
u rajskomu sidjet dvoru,
otkli svjetlos vaša istječe,
spomenuti zgode vrlo
i mrzeće sila mi je,
za na umrlijeh na neumrle
osvete nas raždeć prije.
Tim iz noćnijeh tec'te mraka,
o moji verni, cknjenje vrz'te
prije neg Turci od Poljakâ
uharače se i pokrste.
Ali u način da se opaki
sve zamésti bude prije,
motri, pleti, čini svaki
sve što može i umije!
U sto obraza priobraža'
i privraćaj sto besjeda,
varka, izdavstva, sumnja, laža
i hitrina i zasjeda!
Licimirstvo najblažiju
od dobrote sliku hini:
najhuđe se zlobe kriju
od svetinje u haljini!

Svak se obrni svud i svrni,
na krstjane Turke buni,
dokli okoliš mjesec krni
u okolišu svijeta ispuni.
Sij omraze, zlobe búdi,
srdžbe užiži, vriježi gnjive,
svađaj, smetaj, šteti, udi,
satariši prave i krive!
Mogorkinja slavna ròbi
do otraška leške puke,
i kraljević, ki pridobi
cara, od ženske pádi ruke!
U prilici od istine
priobražena laž se vrti,
da Korevski ban pogine
i mir smete svojom smrti!
Nu što zaman veće stoju?
Nije vas znane trijebi učit:
čâs pakljenu, vašu i moju
dosta vam je priporučit.«
Srdžbe, smeće, zlobe i gnjivi,
magle, oblaci, noćne tmine,
crni dimi, ognji živi
vojsci od pakla družbu čine;
smrtna otrovna kuga, i š njome
raskazani glad i blijedi,
i s odjećom smrznutome
ledena ih zima slijedi.
Diklo znana od Parnaza[8]
i Elikone[9] svete gore
ka potanko meni kaza
strašne od pakla dogovore,

spovijedati slijedi meni
glase prave i istine
što učini puk pakljeni
kad iz crne pođe tmine.
Djela od tmaste mrkle noći
slabi moj vid ne dohita
bez razumne tve pomoći,
kojoj skrovna sva su očita.
Na tisuće, na oblake
crna jata izletješe,
ter jasnomu suncu zrake
usred podne potamnješe.
Crn Carigrad osta bijeli
s svijem munarim od mečeta
ončas kad se u nj naseli
množ pakljenijeh hudijeh četa.
Tako u žetve zrele brime
lijepa njiva nepožnjena,
žitnijem klasom veselime
pribogato nakićena,
iznenadi sva pocrni
i potamni sa svijeh strana,
kad ju prikrije oblak crni
od čavaka i od vrana.
Nabunjivat jedni staše
hodžu i crkâv redovnike,
svu gospodu i sve paše
i zakonâ razumnike;
druzi bojne janjičare,
i s spahijam spahoglane,
i ostale vojničare,
pridošôce i građane;

tretji gospoje i carice
carskijeh dvora i polačâ,
ke su davne njih bojnice
i oružja njih najjača.
Zlim je drûzim na pameti
ljudski rasap doba u stara
svega traga i podrijeti
da od ženskijeh bi privara.

---

1. 1. i dalje: od svih pjevanja u ovom se najviše osjeća utjecaj Tassova *Oslobođenog Jeruzalema*. Tu se javljaju demoni kao predstavnici zla u borbi protiv dobra: oni su zabrinuti za sudbinu islama zbog pobjede Poljaka nad Osmanom i zbog upravo sklopljenog mira. Međutim, koliko god su demoni zainteresirani za ovozemaljske događaje, njihovom se akcijom u daljnjim pjevanjima *Osmana* ništa ne događa. Pobuna je buknula tek pošto se pročulo du se car ne sprema na Istok radi klanjanja u Meki, već da dovede svježu vojsku s pomoću koje bi kaznio neposlušne janjičare. Stanovitu ulogu u pokretanju pobune ima i Mustafina majka, ali iz sasvim ovozemaljskih pobuda. Iza ovoga pjevanja, doduše, slijedi praznina od čitava dva pjevanja, pa se stoga ne zna kako bi pjesnik, da je djelo završio, bio riješio utjecaj pakla na događaje u Carigradu.
2. 5. *satarisan kralj* - poražen kralj (Lucifer)
3. 53-56. da dočara strahote pakla, autor se služi brojnim onomatopejskim glagolima od kojih je neke sam stvorio vješto iskorištavajući glasovitu strukturu riječi; oni imaju funkciju da proizvedu auditivne efekte
4. 74. gospodar pakla (Lucifer)
5. 231-232. Neka se ovaj oganj ugasi da se od njega ne zapali sve
6. 239. *s očim zažetijeme* - sa zatvorenim očima
7. 249-252. Aluzija na pobunu Luciferovu protiv Boga: borba zlih duhova završila je pobjedom drugih, ali je ostala slava nepobjedive smionosti.
8. 309 *Parnaz* - Parnas, gora u središnjoj Grčkoj posvećena Apolonu, Dionizu i muzama, koje pjesnik zaziva (*diklo znana*)
9. 310 *Elikona* - Helikon, gora u Grčkoj u pokrajini Beociji, boravište muza

PJEVANJE ČETRNAESTO I PETNAESTO (napomena)

Kao što je poznato, *Osman* je do nas došao nepotpun. Četrnaesto i petnaesto pjevanje nisu sačuvani. Danas se smatra da najvjerojatnije nisu niti napisani, odnosno Gundulić nije dovršio svoj spjev.

Više je dubrovačkih pjesnika napisalo dopunu Osmana u XVIII. i XIX. stoljeću (Pijerko Sorkočević, Marin Zlatarić).

Za najuspjeliju dopunu smatra se dopuna Ivana Mažuranića iz 1844, koju donosimo i u ovom elektroničkom izdanju.

PJEVANJE ČETRNAESTO
(I. Mažuranić)

Nebesa su knjige od vijeka,
Gdje svojim prstom višnji piše,
Neka vidi, tko ga nijeka,
Čijim duhom stvor saj diše.
Vjekovitijem na njih slovi[1] ,
Kijeh ne izbrisa ikoje vrime,
Ki sagradi vas svijet ovi,
Štije se višnje stvorca ime.
S njih se vječna ori slava
Vječnom trubljom, svijet da sliša:
Božja je ovo sve država,
A kuća mu svijeh[2] je viša.
S njih je lijepos svaka od svijeta
I što uzdrži zemlja i vriježi:
S njih nam četr dobe od ljeta[3] ,
S njih nam daždi, grmi i sniježi.
Nu potolas ljudska neće,
Što 'e na danu, da je dosta
Znati umrlom[4] umu, veće
Ište i u mraku što još osta.[5]
Tere i gatat bjehu umrli
Davno u zvijezde jurve uzeli,

Il im dobru kob, il vrli
Udes paka nebo veli?
I premda se kada i zgodi,
Bi li znanje, bi li sreća,
Da buduće vrijeme usplodi,
Što kom zvijezda dat obeća:[6]
Ali 'e plahos[7] , crv da trudi
Vidjet, višnji što mu odluči,
Hteć iz tmina, u kijeh bludi,
Vječne sude da prouči.
Nu što čovjek željno izgleda[8] ,
Il česa se straši i boji,
Vele 'e spravan znat naprijeda,
Krugu u višnjem[9] , da l' ne stoji?
Tijem ni'e čudo, kad zamrači,
I tiha se noćca uhvati,
Neka u mirnu sanku svači[10]
Jadi budu zamučati,
Što mlađahan car Čelebi-
Mahumeta[11] tajno uprosi[12] ,
Željan čuti, vijeće od nebi
Što mu u skutu svome nosi,
Veleć: »Starče, daj otvori
Strašne knjige, kobne liste,
Za saznati, jesu l' gori,
Ke su u mene, misli iste.[13]
Čin' mi vidjet, na što sluti
Nebo odzgara, i ke sude[14]
Imaju moji čekat puti,
I da li mi srećno uzbude.
Pak i ako mi zvijezda moja
Rasap kaže prijeki i teški,

Znaj, da predat[15] ne će od boja
Tko mač vidje jurve leški.
  Koga od smrti strah ne plaši,
Taj ni od zvijezda predat ne će:
A on, tko se vijek[16] ne straši,
K svrsi[17] ureda doći umjet će.
  Tako i ja ću umjet poći,
Slavni prorok gdi umro je,
I mogućom svôm[18] pomoći,
Priukrijepit carstvo moje.
  Ni me veće želja mori,
Da se zvijezde sa mnom slažu,
Neg li prepas, da se obori
Zled njih na me, i gnjev mi ukažu.
  Tijem tva mudros brzo neka
Po nebu se prostre vedru:
Take odluke mirno čeka,
Tko mač svijetli paše o bedru.«
  Tijem zamuknu. Ali ureda
Mahmet mudri zborit stane,
Ki raznavat zvijezde gledà
Sred arapske srećne strane.
  Gdjeno u skutu noćna mraka
Mnokrat tihu noćcu istraja
Motreć kruge, dok ga paka
Car ne uzvede vrh saraja[19] ,
  Da nebeska djela uhodi
Čudni vještac, i što vidi,
Da poraze carske vodi,
Neka upitan javit slidi.
  On prevraćuć davne knjige,
Ke kaldejski jezik sazda,

Progoniti ljute brige
Nahođaše rados vazda.
I tako mu danci stari
U nauku tonu i bježe,
Da za ino i ne mari,
Neg što višnji kruzi vriježe.
Crte ravne, krive i bijeli
Listi od knjige nanizani
Čudnijem slikam bjehu uzeli
Mjesto svakoj hrama u strani.[20]
Tu najprije viđaše se
Zemlja Atlantu[21] stati o pleću,
Gdje na srijedi sjedi, i gdje se
Sva nebesa o njoj kreću.[22]
Sred svjetlosti svoje žarke
Merkurio[23] bog bi štiti,
Od hitrine i od varke
Vrelo onijem, kijeh on štiti.[24]
Malo dalje, gdje se uvija
Drugi krug, bi mjesec krni,
Kako roge pruža i svija,
Kad se utapa u mrak crni.
Bi zatijeme vidjet dano,
Kako Marte i Venere,[25]
Sada docno, sada rano
Oko zemlje put svoj mjere.
A med njima bješe čudo,
Božje oko ke se veli,
I na djelo mrzeć hudo
Vas saj donji svijet veseli.
Jove[26] silni zatijem slijedi,
Gdje ponosno u krug hodi,

I Saturno, ćaćko sijedi,
Ki jur nebom svijem gospodi.[27]
Ostale se paka paze[28]
Sjajne zvijezde lijepu u redu,
Gdje sunčane bježe od staze,
I svijet dvorit obnoć gredu.
Al nadasve bješe tudi
Strašnijeh vidjet kolo od zvijeri[29] ,
Kako u bijesu svome bludi,
I oko svega put svoj tjeri.
Tu se ovan vitorogi
I bik ljuti u krug vrti,
I nestavnoj rak na nogi,
Spravan, klještim da usmrti.
Tu se vrli lav zamjera,[30]
Kako oholo skače i rika,
I štipavac, koga tjera
Rasrčena strijelca slika.
Tu raspaljen jarac veči[31] ,
I bez vode riba izdiše,
I tisuću zvijeri ječi,
Ke bi brojit bilo odviše.
A pak vidiš, ko[32] sve druži
U svoje se stane i kuće,
I u pase, kijem se kruži
Nebo, mrzle, srednje i vruće.
Tamnijem črknjam, mrklijem brojí
Posijano sve se gleda,
A nada svijem vještac stoji
Sijede brade, lica blijeda.
Zvijezdam tkana anterija
Niz suhe mu pada pleći,

A rame mu strašni ovija
Zvjerski u buci krug i smeći.
  Tacijem spravam sude od nebi
Bješe starac štiti obiko,
Svjetujući što je trebi[33]
Za izbjegnut djelo priko.
  Ah, kolikrat teške udese
Glava od carskijeh on odvrnu,[34]
Hrleć znanjem svojim, gdje se
Množ najveća zledi zgrnu.[35]
  Ali tadar još ne bješe
Nakanio pakô kleti,
Da se vražje sile odriješe,
Ke dno jazâ Bog htje speti.
  Još ne bješe tamni onada
Poplavio ponor svijeta,
Ni crnoga svoga stada
Jošte izrigo, svijet da smeta.
  Tijem pazeći[36] prijeke štete,
Ke mu nebo kaže odzgara,
Da carevoj glavi prijete,
Preteška ga muka obara.
  Jadom mori vjerna sluga
S onoga se, kob što sluti,
I tijem veća još mu 'e tuga,
Čijem su bliži carski puti.
  S česa gorke pun pečali,
Što mu na put siđe pako,
Od jeda se vas ražali
I sta zborit caru ovako:
  »O mogući care od cara'
Po kom ini svi gospode,

Uzeo bih ti draže odzgara
Javit glase, bolje zgode;
Ali kad me, da ti vjerno
Sve navijestim, tva vlast nuka,
Kazat ću ti pravo i smjerno,
Što mi višnja kaže ruka.
Nebesa ti rijet me sile -
Nauk ako me moj ne vara -
Da paklene ljute od sile
Trijes odazgar na te udara.
I da pakô vas se zbuča,
Da ti raspe teške uzroči,
Ku to vidi, tko obruča
Put ovoga svrne oči.[37]
Čijem se u raka ljetos budu
Bog Saturno sresti stari
I bog Marte, za pak hudu
Kob zemaljske vrć na stvari.[38]
A znaš dobro, da sinovim
Vlaštitijem se prvi pita:[39]
Toli srcem jur njegovim
Vlada tvrdos vrlovita!
Drugi što je, trijebi nije
Tebi, o care, ja da velju,
Ki kraj ravne Podolije[40]
Krvnu okusi njega želju[41]
Pače vidje, on da ispuni,
Kobna zvijezda što ti objavi,
Kad Carigrad vas se uzbuni
Na Ahmeta ti ćaćka slavi.[42]
Ah, još sad mi srce prèda,
I bijela se ježi brada,

Misleć, kakvijem okom gleda
Vrh ovoga svijetla grada!
A i sad ti zvijezda rodna,
Bojna od strijelca ka je slika,[43]
S pomrake će bit nezgodna
Kvareć djela tva velika.
I da išto se toga uzbude[44]
(Što bog dobri zgar odvrati!),
Vaj, ki raspi, koje hude
Štete od ljute bit će rati![45]
Istina je, da za tijeme,
Dvaš dok mjesec zemlju obiđe,
Nješto bolje stupa vrijeme
I srećnije doba iđe:
Ali od svibnja dane klete
Isti arapski jezik kune:
A ti u njemu hoć' da lete
Tve korablje blagom pune!
Tijem, o care, ako ikada
Spozna istinu znanja moga,
Ah, uslišaj jošte i sada
Ucviljena roba svoga.
Put istočnijeh svijetlijeh strana
Tvojih dobar' još ne snosi,
Dok ne vidiš, inijeh dana
Ina sreća što ti nosi.
Pače neka svaki vidi,
Na dvorovim da ć' ostati,[46]
Htjej, da udilje ličnik[47] slidi,
To tvom puku na glas dati.
Jer ako me sve ne vara,
- A jeda se zbude tako! -

Usred tvoga janjičara
Gnjezdo svoje vrgo 'e pakô.
Gdi ako se ljute uzgoji
Od nabune strašna srda,
Gdje su, dok se uspokoji,
Ka ćeš na nju zbacat brda?
I ako se - ali oprosti
Tve viteštvo, sad što rijet ću -
Sve navrše[48] vražje zlosti,
Zrijet će žalost svijet još veću.
Vajme, ki mi strah zadava,
Što mi kobni kažu broji!
Čijeme i ista carska glava
Na ramenu slabo stoji!
Ah, koli je teška osuda
Prijeke unaprijed vidjet jade,
A pak ne znat, kamo i kuda
Za izbjegnut je ić valjade.
Teške raspe pazim[49] tvoje,
S tvoga puta ki ti prijete:
A ne more znanje moje
Svojom vlasti da ih smete.
Ta je, o care, vlas pri tebi,
Samo riječcu jednu izjavi,
Da do bolje sreće s nebi
Istočni se put ostavi«.[50]
I bio bi starac veće
Uložio još besjeda
Za odvrnut gorke smeće
Carske od glave, s kojih prèda:[51]
Ali mlad car za ne čuti
I ne odustat misli od svoje

Cijeć bojazni, kob što sluti,
Riječ mu u tijeku presjeko je,
Rekuć: »Prestan', ah, prestani,
Starče, od smećâ množ toliku
Veće izbrajat; jer zamani
Hrabru 'e iz zvijezda štit bojniku.
Grob[52] što klanjat vlas ma hodi,
Nebu ugodna stvar će biti:
A tko samo nebu ugodi,
Toga od pakla nebo štiti.
Bog vrh neba i do njega
Mahumet se sveti uzvisi,
A ostalo što je ovega
Svijeta, o caru samom visi.
Tijem ne vidim, zvijezde gdje bi
Svo'im gospodstvom vladat smile:
Moje 'e radit, što mi 'e trebi,
I ne prèdat kobne od sile.
Pak da i jest višnja volja,
Carstvo i život da mi se ote:
Budi; i slavna smrt je bolja,
Neg li život pun sramote«.
Presta, i ode mlad car tijeme
Slatki sanak da boravi,
I u mirno noćno vrijeme
U zaborav brige stavi;
Jer koli se kaže s dvora
Stavne misli, srca jaka:
Toli iznutra pak se otvora
Najprije sumnja, prepas paka.
Razabirat sobom stane
Udes mladijeh svojih ljeta,

Gdje tražeći carstvu obrane,
Raspom prijeti kob mu kleta.
I čijem trudan tač se topi
Po razlicijeh misli moru,
Zenice mu san zaklopi,
Ter speć osta svijetlu u dvoru.
U to i noćca svojim koli[53]
Nad tjeme se pope svitu,
Steruć svudar uokoli
Svû koprenu zvijezdam šitu.[54]
Bješe u doba, od jacije
Saba zora gdje se dijeli,
Gdje ni glasa čuti nije,
Kud Carigrad stre se bijeli,
Razmi što gdje pas zalaja,
Ki stražara vjerna 'e slika,
Il kapidži sred saraja
Grubijem grlom ure vika.
Od Crnoga mjesec mora
Izišavši gradu u oči,
Bijeljaše se vrh ponora
Crnijeh vala od istoči.
S zapada mu bjehu paka
Bijelo more[55] i munare,
S kijeh se odbija svijetla zraka,
Kâ dažđaše na nj odzgare.
Čijem s mečetâ mjesec hrve
S mjesecom se sjajnijem s nebi,[56]
Na tisuće zraci vrve,
Carigrade slavni, u tebi.
A sijevo bi jošte i više
Čista u srebru ti bjelila,

Tvojih mirâ[57] da ne biše
Stegla od pakla crna sila.
Al po vrsijeh tvojih ona
Kobnu u redu kleta stoja,
Muklijem krilom svud smiona
Leteć noćnijeh sred pokoja.
Tijem pazeći, car gdje trta
Neodluke prijeke u tmini,
I zvjezdarska kobna črta
Da ga u sebi prèdat čini:
Jedan onijeh, koji iz straha
Vječnijeh oganj' na svijet doše,
Na mjesečnoj zraci ujaha,
Odri carski gdje se stroše.
I ljiljskijeme dočijem krilom
Strašna neman cara opsjeni,
Paklenom mu snit da silom,
A ona hodžom pak se izmijeni.[58]
Sni car, kako vrh prestolja
Otmanskoga sjedi u slavi,
I svečeva što je volja,
Iz korana svijetu pravi.[59]
Kad al eto k njemu brže
Srdžbom plamteć svetac stupi,
Ter mu iz ruke knjige istrže,
I u obraz ga dlanom lupi.
Prenu oda sna car se tada
S priviđenja čudna i huda:
Krv mu studen mraz popada
S teška jada, muke i truda.
Tijem kako se paka k sebi
Od snebića vrati opeta:

»Prosti, o višnji care od nebi,
I ti, sveče, diko od svijeta!«
Kliknu; i čijeme hodžu opazi,
Gdje kon odra zlatna stoji:
»Ti li si, hodža«, viknu, »o pazi,
Kô[60] su teški jadi moji.
Ah, kakva me groza hvata,
Vaj, koja me mori muka,
Gdje vrh moga stola od zlata
Svečeva me udri ruka!«
I kad sva mu već iskaza,
Ka viđenja san mu zada,
Poče od mračnijeh prije jaza
Grda neman, hodža sada:
»Svijetli care, gdje su stvari
Noćna oda sna jasne toli,
Svjeta pitat vijek ne mari,[61]
Bistrijem znanjem tko se oholi.
Jer što ć' ino mnjet od tvoga
Zlatna stola, na kom sjedi,
Neg da svijetu car si od boga,
Kijem vladahu tvoji djedi?
A što koran uči paka,
I javljaše ćitap svijetu,
Kalif[62] da si, znaj, opaka
Krstjan' djela da se smetu.
Tijem ako ti knjige iz ruke
Slavni prorok srdit trže,
Rijet će, al prosti, da nauke
Koranove ti povrže.[63]
Čijem mir htjede, a ne rati
Iskat s kraljem kaurinom,

Ki što vlada, ah, trebi 'e znati,
Našom da je svijeh krivinom.
  Znaš bo, čistu sveđ da vjeru
Mač prorokov prostrijet trudi,
A tvoj pušta da se steru
Svud krstjani kleti i hudi.
  Ali ako se mir uroči
Za pak istok da se slijedi,
Novom vojskom da podboči
Car se i carstvo, u kom sjedi,
  Čemu krzmaš? Što zatežu
U dugo se svete odluke,
Krstu kletom klete ruke?
Puci istočni jur da svežu
  Tijem je l' čudo, što te oblasna
Prorokova ruka udri?
Stvar je grda, znam, al jasna
Kob, što svetac hotje mudri.
  Stoga u istok udilj kreni
Lake konje, bijela jedra,
I smijeh blagi opet zeni
Ispod tvoga čela vedra.
  Jer tko turstvo branit hrli,
Tom s prorokom bit će i sreća:
Mio je svecu taki umrli,
Koji ispuni, što se obeća«.
  Hodža izusti, i put vrata
Smjerno ustupi, rekav dosta:
A vrh odra suha od zlata
San da dilji sultan osta.
  I proz vrata od dvorova
Kad iščeze, sve zamuknu:

Razmi kobnijem hukom sova
Što vrh dvora dvaš, triš huknu.
  Od svijeh srda, kijem gospodi
Strašnodržac mrklijeh jaza,[64]
Mnijem da pakô vijek ne rodi
Take slike, taka obraza,
  Kakva je ona, ku sukobi
Neman, hodžu ka jur hini,
Kad paklenom vlasti dobi
Cara, istočni put da čini.
  Sâ[65] nakazan, ka se gori
Od ljubavi anđeo pisa,
Uze paka kip tijem gori,
čijem se dublje satarisa.[66]
  I koli se njegda slavi
Svom ljepotom nad sve ine,
Toli grda pak se objavi,
Kad u vječne drožnu tmine.
  Mutno oko bulji odzada,
Kijem prošasto gleda vrijeme,
Ke, što 'e ljepše, to 'e podbada
Na jed, na bijes žešći tijeme.
  Sprijed je slijepa, da ko prije
Cijeć milosti slabo vide,
Sada u srdžbi svoj ne umije
Štedjet, na put tko joj siđe.
  Od hijene 'e glava kleta,
Srce od zmije ljute i crne,
Nokti od mačka, uši od pseta,
Noge od risa, na kijeh srne.[67]
  Vučjim zubi škripi i kosa,
Proz nos modar plam joj liže,

Sjedi gušter mješte nosa,
Ki se žuti crna niže.
  Zublja i otrov desnoj u ruci,
Nož u lijevoj podrijet siva[68] ,
Ko da veli: Sve potuci,
A pak ne ostan' ni ti živa.
  I da 'e brža neman grda
Na zlo, nosi krila od sove:
Dosta 'e rijeti: bješe srda,
Ljubomornos ka se zove.[69]
  Ku, gdje muklijem krilom prši,
Kad sotona vidje prika,
Da zla djela svâ navrši
Hrapavijem joj grlom rika:
  »O jazova našijeh slavo,
Glas koje se posvud širi,
Reci, ah, reci, je li pravo,
Da čijem puni sî su miri
  Crnijeh našijeh već junaka,[70]
Gdje paklena koris ište,
Samo tvoje znanje i šaka
Docno spješi[71] na bojište?«
  Nu ko tigre, ako u gori
Vižô na nju kad zalaje,
Na nj krvavo oko obori,
A pak put svoj diljit haje:[72]
  Tako i srda kad upazi,
Tko na nj takom riječi zinu,
U vražji se smijeh oglasi,
Zube okesi, pak prominu.
  Letjet srda naprijed grede
Put raskošna perivoja,

Gdje Ljubica lijepa sjede
Pod naranču tancijeh hvoja.
Ljepota se njeje skriva
Od sunčana zraka gori,
I tijem lakše predobiva,
Sad s mjesecom gdje se bori.
Bješe izišla dikla mlada
Haremskijeh zaklop' sita
Da ljuvezni, kâ njom vlada,
U samoći srce pita,
Tere u mirnoj dočijem noći
Umuknuše svačji trudi,
Ona jedna slatkoj doći
Svoj boljezni vrha žudi.[73]
Tijem dok vjetric tihi i blagi
Proz naranču milo prši,
Raznoseći miris dragi
Kud perivoj lijep se vrši;[74]
Il dok šturak krotke u glase
Milo šturi doli u travi:
Sama sobom i ona se
U razgovor ovi objavi:
»Ah, istino prem se piše,
Da najprve od ljuvezni
Najdilje nam srce uzdiše,
I ne more da se otrijezni;
Jer je ljubav srcu u mladu
Mlada i ona, a pak kako
Raste srce, tako u skladu
Raste i ljubav s njom jednako.
Svak najvoli, riječ je stara,
Od djetinjstva na što obiknu,

I najveć ga ono opčara,
Što mu u srcu najprije niknu.
  Tijem ke 'e čudo, što i mene
Drag Korevski sveđ zanosi?
Kad dobrota, ka u njem zene,
Paka od mene ljubav prosi?
  Ah, tko opisat čes će moći
Blazijeh mojih njegda dana,
Kad mi u ropstvo bješe poći
Kaurskoga svijetla bana!
  Nu što velju? Ah, ropstvo nije
Pazeć draga ljubovnika:
Ovo 'e ropstvo, gdje ga krije
Mojim očim tmina prika.
  Nije ropstvo, ne, gdje milo
U slobodi sunce sjaje,
Već gdje mi se 'e utopilo
Mračna jaza teške u vaje.
  Al nebesa ako odzgare
Na ljuvezan mû se obazdru,
Vrijeme je skoro da se stare
Oko njega tmine razdru.
  I moje će žarko opeta
U slobodi sunce iziti,
Ter duševna moga svijeta
Lijep provodič opet biti.
  Znam da kaurka njega rodi,
A kaduna mlada mene:
Ali ljubav, ka gospodi
Mnom, i s ke mi srce vene,
  Vijek ne pozna vjere ine,
Neg ki ljube, da se ljube:

Raj još doli onijem sine,
Ki s ljuvezni zakon gube«.
  Još bi u riječi dikla lijepa,
Scijeneć nitko da 'e ne sliša,
Kad doletje srda slijepa
Preko obzide, gdi 'e najviša.
  I da onom se, koga vara,
U poznatoj slici ukaže,
Bećirom se udilj stvara,
I haduma crnca laže;
  A to, neka slike od svoje
Tijeme vele ne popusti:
Čijem je pravo, da zlo što je,
I proz grube grede usti.
  Tere iz zasjed' gusta grma
Kon Turkinje lijepe izide,
I za ruku čijem je uzdrma,
S njom ovako zborit side:
  »Ne scijen', lijepa djevojčice,
Zato 'er ovdje noć te krije,
Tko tve bijelo čuva lice,
Da ga i obnoć nać ne umije.
  Tve ljuvene čuh besjede,
I s koga ti srce gine,
I što dilje za tijem grede,
Sve što od vjere misliš ine.
  Najprije gorke žalim muke,
Ke te s ropstva njega taru,
A pak hvalim lijepe odluke,
S kijeh k krstjanskom greš otáru.
  A i vrijedan je junak toga,
Sve cijeć njega da se ostavi:

Čâs, poštenje, strah od Boga
I ćaćkovoj smrt na glavi.
Čijem, ljepoto mâ jedina,
Toli objavlja ćud ljubeznu,
Da s njim hrabro posred tmina
Druga u ponor žena ogreznu.
Što govorim, velje 'e čudo
Zatravljenu srcu tvome;
Nu ja velim, da je ludo
Krit se u ruho preda mnome,
Čijem u svakoj vazda slici
Pozna Bećir žensko lice,
Pak i u istoj ugarštici
Razaznava ljepotice.[75]
Znaj bo: oni što se oglasi
Mlad Ugričić svijetlu u dvoru
Rizvan-paše, ter me ukrasi,
Da je u tamnom sad ponoru.
Mlad se Ugričić hini samo,
Poljačka je dikla inako:
Krunoslava, koja ovamo
Donije u srce tebi pako.
Korevskoga 'e vjerenica
Još od leške znana rati,
Blage slike, blaga lica,
A neizmjerno zlato trati.
A i Kalinka rijet ti može,
S tve ljuvezni sasma plahe
Ke Ugričić ćutje nože,
I ke podrije teške uzdahe.
Sada u propas gdje se pusti,
U ku Leh se hudi ukopa,

Ah, ke moć će izrijet usti,
Što će iza njih nići stopâ!
  Tu tisuću prijecijeh zloba
I prevar' se i hitrinâ
Dno tamnoga živijeh groba
Carstvu i tebi sad zapina.
  Ako vjere neć' ni cara,
A ti barem sebe osveti:
Umri svaki, koji vara
Što Mahumet rodi sveti!«
  Reče Bećir, i triš haknu
Smrdećijeh na nju iz usti,
A paka se veseo maknu,
Sjen svoj stere grm gdje gusti.
  Jakno od drijemka, tko ga uzima
Već, neg' ište narav blaga,
Na silu se vid zažima,
I ćutjenstvo prinemaga:
  Tako i otrov stere gnjusni,
Ki na nj srda kleta izriga,
Blijed najprije cvijet na usni
I za srce pak posiga.
  Najprije umuknu, pak protrnu
Mramorkome dikla mlada,
Oči izvali, pak prevrnu
Od tisuću teškijeh jada:
  Ko u kladenac bistre vode
Gorke žuči kad se ulije,
Crni udilje vali ishode,
I spoznat ga moći nije:
  I Ljubica, vaj, ne blaga
Jur Ljubica sada veće,

Primožena žuči od vraga
Gorke i strašne kuha smeće.
O mladice jadna i mila,
S nepameti, ah, ne srni,
Kud paklena šlje te sila,
I gdje jaz te čeka crni!
Da l' ne poznaš, vrag da 'e kleti,
Što ti crne glase objavi?
Jer tko će ini neg' on smjeti
Tvojoj poraz spravljat glavi?
Čijem proć tebi nož tvoj bjesni,
Ljubovnika ako ubiješ:
Jer što ć' s srcem bez ljuvezni,
Neg da i njega pak razbiješ?
Ali ona i ne čuje,
Ni na molbe zrije priklone:
Veće raspe strašne kuje,
Na ke gnjevi ljuti 'e gone.
Tere kako bijesnu u biću
Dikla mlada malo obiknu,
Svû pazeći lošu sriću
Od bjesnila pjeneć kliknu:
»Za tebe li, dakle, o hudi
Nevjerniče, spremah veće
Svaka[76] ostavit, i tvoj ludi
Slijedit zakon i tve sreće?
Ah, davno mi ta zla prika
San javljaše mirne u noći
Veleć: Srce nevjernika
Ko će vjerno ljubit moći?
Čijem nevjernoj tko se u vjeri
Zače, vjeru plesat[77] mora:

Jer ne ljubav, nego mjeri
Gdje se koris veća otvora.
  Ali odlučih, što će ureda
I mahnitos moju kletu
I tve srce strti od leda
Na ljuvezni vječnu osvetu.
  Crn preda mnom ponor ziva
I pučina vječna jada:
U nj ogrezni, tko ne uživa,
što mu uživat hini nada.
  Nu prije se u nju utopi
Od nevjerâ srce i zlobâ,
I nad njime kad se sklopi
Val, da umrem, još je doba«.
  Kad izreče bezufana
Dikla strašne sê besjede,
Eto i zlatna zraka od dana
Lijepu na dvor zoru izvede.
  S jutrnjega jur vjetrica
Bješe pršat listje uzelo,
I proljetnijeh drazijeh ptica
Jato u žuber pjevat sjelo.
  I ko videć, nje mrklini
Da ne liči svjetlo od zore,
Skoči dikla, i u brzini
U ćaćkove pođe dvore.
  Ali u jazu, gdje boravi
Mlad Korevski jadne dane,
Sunčan zrak se vijek ne javi,
Ni rumena zora osvane.
  Tu starinskijeh vrhu tmina
Vijek nove se tmine grnu,

Zatvorajuć sred dubina
Tamničara skutu u crnu.
A to, 'er vele turskijeh duša
Vjekovite posla u mrake,
Htje pak Turčin, on da kuša
Bez sunčane živjet zrake.
I neka još tu na sviti[78]
Gorke od pakla muke uživa,
U verige htje ga zbiti,
I u grob tamni vrći živa.
Tu štipavci gmižu, i ljute
Zmije po gnjusnoj pliju vodi,
I da zasja zrak u kute,
Bog zna od gadâ što se plodi.
O gvozdenu junak stupu
Gvoždjem kovan sjedi i kuka
Gdje gvozdenu vrat proz rupu
I desna mu viri ruka.
Na službu je lijeva od tijela
Ostavljena mješte drúge
Neka s bitja opustjela
Vijek ne izbjegne teške tuge.
Bijele noge gadnu u kalu
Uštapljene čame i trunu,
A proz vrata rupu malu
S grla mu se gvoždje sunu.
Loš je u licu, i propala
Viri iz dupljâ svijeća od oči,
A na prstijeh poput rala
Ostrljat se nokat koči.
Zaraso je vas u bradi,
I u neredu vlas mu visi,

A zabjego 'e glas od gladi,
Kijem se u boju vrh svijeh visi.
Tijem ko vidje gdje zaškripi
Gvozden stožer teških vrata,
I gdi unutri o mrak slipi
Nepoznat se junak hvata,
U glas kliknu (ako kliče,
Komu umire glas u grlu):
»O viteški zatočniče,
Ki mû paziš muku vrlu,
Ili mi te Višnji s nebi,
Ili pako poslo kleti,
Ah, pomiluj, koga je trebi,
I zled ovu htjej mi odnijeti!«
Posta lijepa Krunoslava
Na glas drage svê ljubavi:
Čijem prejaku bol joj dava,
Što joj slabi glas objavi.
Ter kako se stegnu paka.
I nemirno srce utješi,
Sred crnoga sletje mraka,
I u riječ ovu usti odriješi:
»Ah, kolicijeh nakon zgoda,
Ke mi 'e podnijet bila slava,
Jedva ovi mi danak poda,
Da 'e kon tebe Krunoslava.
Ali u kakvu, vajme, biću
Pazim ljubav mû jedinu,
I još hudju tvu zlu sriću,
Neg' s koje mi srce stinu.
Ah, ke podnijeh jade i trude,
Ke potratih srebro i zlato,

Jeda mi se kada zbude
U ovo od tmina sići blato.
  Zbi se, i evo preda mnome
Moj Korevski stoji i sliša,
Da ljuvezni nad našome
Vlas gospodi njeka viša.
  Čijem na moje prosbe i dare
Tvrdi Rizvan toli sljeze,
Da me u tmine ove stare
Pusti vidjet tvoje veze.
  Pače reče da će opeta
Na sunčan te zrak izvesti,
I zlotvorska djela kleta
Pobjegnućem tvojim smesti.
  Tijem slobodi srce drago,
Slatki brače, ah, slobodi,
Čijem te skoro nebo blago
U slobodu zlatnu vodi.
  Ah, čestiti slavni dane,
Tvojim krili brže prši,
Da mom srcu lijepa osvane
Zora, i zled se njega svrši!«
  I s radosti u plač mio
Da ne udri dikla mlada,
Mnijem da još bi velji dio
Rekla onoga što bi rada.
  Ali jakno bojna u luka,
Kad tetiva pne[79] se od zlata,
Ako je odveć, pusti ruka,
Tere izleti strijel krilata:
  Tako i lijepa zatočnica,
Čijem svê srce veće steza,

Tijem se veća poplavica
Iz crnijeh joj oči odveza;
Ter suzeći jeca, i gladi
Draga svoga ljubovnika,
I svôm dušom rane hladi,
Ke veriga dâ mu prika.
Sad spovijeda, sada sluša,
Odgovara sada i prosi;
Sad žalosna klone duša,
A vesela sad se uznosi.
I da 'e vidjet, o, ke jato
Premilijeh bi zrio cjelova,
Kijem se pase obilato
Srce u tmini mračna rova.
Čijem ne htjede dikla mila,
Takva u bitju kad ga vidje,
Rijet koja ju tare sila,
Cijeć Kalinka što 'oj spovidje.
Ah, prem nikad to ne laže,
Da zaista, tkogod ljubi,
Ljubljenomu vijek ne kaže,
S česa ljubav cijenu gubi.
A jak oni komu u buci
Uspjenjena vrla mora
Zasja zvijezda, kažuć k luci
Mirnoj kud mu put se otvora:
Tamničar[80] se jadni uzdrma
Na nenadne slatke glase,
Vikó, jama da mu strma
Samo uzdasim oziva se.
Ter kako ga čudo minu,
I zamro se duh povrati,

Uze dragu svû jedinu
Po imenu slatku zvati;
I k njoj širećˊ od okova
Gvozdenijeh teške ruke,
Ljubežljiva paka u slova
Gorke svoje sasu muke,
Veleć: »Mila dušo moja,
Prosti, tko jur zaboravi
Sred mračnoga nepokoja,
Da se u slatke riječi objavi;
Čijem niˊe čudo što besjede
U zaborav lijepe pustih:
Čudo ˊe veće što mi grede
Još ikoja riječ iz usti.
Ah, kako ćeš da ti trude
Moje izrečem teške i ljute,
Ke mi s kobi prijeke i hude
Tijelo i duša davno ćute?
Nu svi trudi, sve pečali,
S kijeh se i na ke svakčas vratih,
Prema onomu bjehu mali,
Što pak s tebe, dušo, patih.
Jer sad mi te san ukaza
Grozne s mene lijuć suze,
A sad ruse blaga obraza
Trgajuć te kazat uze.
U pogube i na boje
Ić te vidjeh mene cijeća,
I s slobode paka moje
Još na djela hrlit veća.
Nu ti veliš, i valja mi
Ufat skoro da će biti

Gdje ki mračnoj kuka u jami,
Na bijeli će dan iziti.
  Ah, ka čes me i ki dani
Tijem čekaju gori paka,
Kad me u dragoj rodnoj strani
Kružit bude ljubav taka!«
  Ter besjedu jadni tako
Čijem tamničar diljit haje,
Odlagnu mu teški pakô,
Ki mu uzroči gorke vaje.
  I na bitje vraćat sjede
Naravsko se duša opeta,
A na obraze suhe i blijede
Ogranjivat rados sveta.
  Pak mu ona riječ prihvati,
Ter ga opeta mili i tješi,
I za pomoć ku mu dati
Svijesti i srcem spravno spješi
  A pak on se na nje oglaša
Mile glase, i pita i žudi
Znat kada mu reče paša
Da se ukrate teški trudi.
  I čijem tako brze čase
Sred ljuvena razgovora
Drazi traju, u vrata se
Ključ golemi zađe s dvora.
  Miliji nije sveti od zvona
Glas pobožnu srcu u veče,
Put neba se kad priklona
Duša k Bogu svomu utječe:
  Zatravljenoj neg dvojici
Rđavijeh bi zveka od vrata,

Ka romona vječna u slici
Ču se od tmina posred blata.
Prisluškuju tamničari
S nadom, s sumnjom: je l', nije li
Ki, jao, da ih ne prevari
Od slobode dan veseli?
Nu kako se paka otvori
Stiješten zaklop s jacijeh ruka,
I u mrak se s luči obori
Oružana mnoštvo puka:
Tko da izreče što poćuti
Korevskoga vjerenica,
Kad zasjaše strašni kuti
S obasjanijeh turskijeh lica?
Jakno umrli kad se nada
Sve zadobit, a pak vidi
Gdje mu ufanje sve propada.
I vječna ga propas slidi:
Tako gnjevom ognjenime
Bezufana Krunoslava
Svoga draga kliknu ime,
I sta blizu, gdje mu 'e glava,
Hteć, kijeh živijeh prostor luči,
Da ih ne luči mrtvijeh sada,[81]
Neka u smrti bar se sluči,
Što u životu bješe nada.
Tijem mač paka plamen trže,
I krvničku napa četu,
Gdje se strašan boj završe,
Svaki svoga na osvetu;
Čijem ljuvezan svoju milu
I drag brani život ona,

A poštenje oni i silu,
Ku im žena nanije smiona.
S obje strane krv se lije,
I udarci dažde i rane:
Ali ona se hrve i bije
S njimi i goni na sve strane.
Jur Aliju i Mehmeda
Gadne na tli mrtvijeh pruži,
A pobježe Musa ureda,
Gdje se strašan zatvor kruži.
A Jusuf se i Mujaga
S bratskijeh mrtav rukâ obali:
Čijem u slijepoj spili snaga
Ne zna jed svoj na kom kali.
I još tko zna ke im štete
Nanijela bi dikla mlada,
Da se lukav ne oplete
Beg Suliman kradom zada,
Otklije najprije Korevskoga,
Zatočnicu lijepu paka
Zgodi zrnom šuplja iz svoga
Gvožda njega ruka opaka.
Pade dikla s rane teške
Kon predraga svoga roba,
I na nj ruke struć viteške
S njim uzletje k nebu iz groba.

---

1. 5. ***slovi*** - slovima
2. 12. ***svijeh*** - od svih
3. 15. ***četr dobe od ljeta*** - četiri godišnja doba

4. ***umrlom*** - smrtnom

5. 17-20: Ljudska žudnja nije zadovoljna onim što može, nego uvijek traži više, odnosno želi znati i ono što je nemoguće znati (*u mraku*)

6. 27-28: da u budućnosti se zaista ispuni ono što su predvidjele zvijezde

7. 29. ***plahos*** - naglost, oholost

8. 33. ***izgleda*** - traži

9. 36. ***Krugu u višnjem*** - u nebeskim krugovima, u zvijezdama

10. 39. ***svači*** - svačiji

11. 41-41. Zvjezdoznanac Čelebi-Mahumet je lik kojega nema kod Gundulića, nego ga uvodi Mažuranić.

12. 42. ***uprosi*** - upita

13. 47-48. da doznamo jesu li nebeske misli iste kao i moje

14. 50. ***ke sude*** - kakvu sudbinu

15. 55, ***predat*** - plašiti se, bojati se

16. 59. ***on*** - onaj; ***vijek*** - nikad

17. 60. ***k svrsi*** - k cilju

18. 63. ***svom*** - njegovom

19. 80. ***saraj*** - carski dvor; Mehmet je dakle zvjezdoznanstvo izučio u Arabiji, dok ga sultan nije pozvao na svoj dvor

20. 96. uzeli su prostor u svim dijelovima hrama

21. 98. ***Atlant*** - Atlas, mitološki div koji na plećima nosi Zemlju

22. 112. daje se Ptolomejeva slika svemira, sa Zemljom u središtu, oko koje se sve okreće

23. 102. ***Merkurio*** - Merkur

24. 103-104. Merkur (grč. Hermes) je glasnik bogova i zaštitnik trgovaca; zato *hitrina* (lukavost) i varka

25. 110 ***Marte i Venere*** - Mars i Venera

26. 117. ***Jove*** (prema lat. genitivu *Jovis* i tal. *Giove*) - Jupiter, vrhovni starorimski bog (grč. Zeus); planet Jupiter

27. 120. Saturn je zadnji prostim okom vidljivi planet, zato *nebom svijem gospodi*. Nije se znalo za postojanje Urana i Neptuna.

28. 121. ***paze*** - opažaju, vide

29. 126. i dalje: ***kolo od zvijeri*** - sazviježđa

30. 133. ***zamjera*** - opaža, vidi

31. 137. ***veči*** - mekeće

32. 141. ***ko*** - kako

33. 155. ***što je trebi*** - što je potrebno

34. 158. ***odvrnu*** - odvrati

35. 159-160. doznajući, zahvaljujući svome znanju, gdje se nalazi najveće mnoštvo zala

36. 169. ***tijem pazeći*** - opažajući tako

37. 193-196: I da se sav pakao uzbučio da ti prouzroči teške propasti, kako to vidi onaj koji prema ovome obruču usmjeri oči.

38. 198-200: Saturn i Mars bacit će zlu kob na zemaljske stvari.

39. 201-202. ***pita*** - nahranio; Sinovi Saturnovi su Jupiter, Neptun i Pluton, bogovi zemlje, mora i podzemnog svijeta; Saturn je proždrijeo svu svoju djecu bojeći se da će ga svrgnuti s prijestolja

40. 207. Podolje, plodna ravnica na srednjem Dnjestru, rijeci na kojoj je Hoćim

41. 205-208. Nije potrebno da ti kažem što je drugi (Mars, bog rata), jer si i sam u Podolju iskusio njegovu krvavu želju.

42. 209-213. Dapače, vidio si kako je on ispunio što ti je kobna zvijezda objavila kad se cijeli Carigrad pobunio protiv tvog oca Ahmeta

43. 217-218. Osman je rođen u znaku Strijelca

44. 221. I da se išta od toga dogodi

45. 224. ***rati*** - rata (rat je imenica ženskog roda)

46. 242. da ćeš ostati na dvoru, tj. odgoditi putovanje

47. 243. ***ličnik*** - telal, izvikivač, objavljivač koji je bubnjevima oglašavao odluke vlasti

48. 255. ***navrše*** - izvrše, ostvare

49. 265. ***pazim*** - vidim

50. 272: odustaje se od puta na istok

51. 276. ***s kojih prèda*** - zbog kojih strahuje

52. 285. ***grob*** - misli se na grob proroka Muhameda, na koji će Osman hodočastiti

53. 317. ***koli*** - kolima

54. 320. svoju koprenu opšitu zvijezdama

55. 334. ***Bijelo more*** - Mramorno more

56. 338-339: Dok se mjeseci s mečeta (džamija) hrvaju s pravim mjesecom

57. 343. ***mira*** - zidina

58. 360. Na zemlju se spušta crna neman, paklena sila, i pretvara u hodžu. Mažuranić dakle uvodi u radnju natprirodne elemente.

59. 364. ***pravi*** - govori

60. 380. ***kô*** - kako, koliko

61. 391. ne brine se nikad tražiti savjeta

62. 399. ***kalif*** - turski sultan smatrao se nasljednikom bagdadskih kalifa, tj. vrhovnim vjerskim i svjetovnim poglavarom svih muslimana

63. 403-404. želi reći da si odbacio nauk Kurana

64. 442. Sotona

65. 449. ***sâ*** - ta

66. 449-452. Ta nakaza, koja je na nebu nekoć bila anđeo ljubavi, poprimila je utoliko gore obličje što se dublje srozala u ponor.

67. 468. ***na kijeh srne*** - na kojima nasrće, hoda

68. 474. ***siva*** - sijeva

69. 480. radi se dakle o srdi (nemani, furiji) ljubomore

70. 488-489. da dok su ove zidine pune naših crnih junaka

71. 492. ***docno spješi*** - prekasno žuri

72. 495-496. Samo ga (vižle, pseto) pogleda svojim krvavim okom i nastavi svoj put

73. 515-516. žudi doći slatkom kraju svoje boli

74. 520. ***vrši*** - prostire

75. 611-612. Prepoznaje žensko lice i pod ugarskom kapom - Krunoslava se prerušila u mladog Ugrina.

76. 687. ***svaka*** - sve

77. 694. ***plesat*** - pogaziti

78. 733. ***na sviti*** - na svijetu

79. 818. ***pne*** - napinje

80. 849. ***tamničar*** - utamničenik

81. 941-942: želeći da oni koji su bili razdvojeni u životu ne budu razdvojeni mrtvi

PJEVANJE PETNAESTO
(I. Mažuranić)

Promjena je lijek na svijeti
Jadnoj duši svijeh najbolji:
žudi spješno da mu leti
Vrijeme, tko je u nevolji.
Koga od dnevi brige muče,
Tomu noćca pokoj nosi:
A pak noćne koga skuče
Skrbi, od dana lijeka prosi.
Što se u dnevi mučno[1] vidi,
Lakše u noći duh naš scijeni:
A najvećma čezne i blidi
Pečal noćna s noćnom sjeni.
Stoga i Osman mladi želi,
Vele stiješten s noćne smeće,
Da se objavi dan veseli
I rumena zora veće.
Ka cvatućijem usnam gdje mu
Zlat cjelivat prozor stade,
I po hramu uze svemu
Mlad zrak igrat zore mlade:
Usta sultan i pun dobra
S lijepijem danom sluta i kobi,

Sutra u divan sazvat obrà,
Da se carski skupe robi,
Robi carski, o kijeh stoji
Stol otmanski tvrd nad svijeme,
I s kijeh svjèta nepokoji
Carski lagnu teško u vrijeme.[2]
Ki kako se sjajnu u vijeću
Sakupiše lijepu u skladu,
Kažuć caru čâs tijem veću,
Čijem ga ohola više znadu,
Osman uze: »Beglerbezi,
I veziri moji, i paše,
S kijeh svečevi sveti stezi
Posvudijer se raspršaše,
Što vam glas moj javit grede,
Znam da milo bit vam neće:
Jer tko turske slavi djede,
Razmi od boja ne zna sreće.
Ali, ah, sreća ta je od boja
Prem vjetrena nad sve ine:
Čijem sad dobra nosi koja,
A sad u čas opet mine.
Ona učini lanjsko lito
Da moguće vojstvo naše,
Ako i ne bi predobito,
Daj ne dobi što htijaše,[3]
Čijem što glad mi posla ljuti
Bolnu u vojsku i zle štete,
Što pak - al, ah, ružno 'e čuti! -
Janjičare sramno smete.
I to 'e uzrok što Poljaka
Na mir sklonih[4] , ne cijeć mira,

Neg da u naprijed žešći paka
S kaurinom rat se tira.
  Jer kad ljuti neprijatelji
Nakon boja mirno sjedu,
Za pobit se snova u želji
Novu snagu kupit gredu,
  I tko od njih veće žudi
Mir, o ratu sni tijem veće,
Kaneć tijeme da mu hudi
Pade s sile zlotvor veće.
  A prem dobro svaki znade,
Da se s turstvom krst ne slaže:
Jedan Bog je; tijem valjade,
Da ga i vjera jedna kaže.
  Nu do toga da bez rati
Tkogod dopre, slično[5] nije:
Prorok otac, sablja mati
Vjeri čistoj bješe i prije.
  Ter da to se paka zbude,
I svetac se velji osveti,
Znaj vâs svaki[6] ke vam súde
Sad će moje carstvo izrijeti.
  Ali-paša mojom voljom
Mir s Poljakom kletijem udri,
Kako njegda česti boljom
I Suliman djed moj mudri.
  Leh Kozake ljute u redu
Odsle držat tvrdo obeća:
Tijem Tatari da se svedu
Pod mir, koris ište veća.
  Pače, ratne da se štete
Svakom smire, jošte reče:

Tijem pjenezi neka lete,
Otkle pak nam pjenez teče.
Nu k tom Poljak ište i daje
Sužnje natrag s obje strane,
Hteć im teške svršit vaje,
I da im slobos lijepa osvane.
Ja, istinu za rijet pravu,
Mnijem slobode vrijedan nije,
Tko svom sabljom spasit glavu
Od sužanjstva ne umije.
Izbjegnuti smrt u ratu
Od junaka vijek ne visi;
Al slobodu čuvat zlatu
Zna, junaštvom tko se uzvisi.
Nu za uklonit novu smeću,
Hoću sužnji da se izbave:
Tijem ni Leh će koris veću,
Ni ja veće steći slave.
Ponaglavu Korevskoga
Tamničara Poljak pita,
Neka u mraku nije koga
Rodi majka ponosita.
Tijem Korevskom, premda od prije
S bogdanskoga[7] cvili rata,
Sloboda se nek povije,[8]
I gvozdena otpru vrata.
Jer je vrijedno da se obdari,
Tko drugoga zanije toli,
Da za nj bit se pođe s cari,
I sam, neg on, umrijet voli.
Tijem udilje nek se ovamo
U slobodi ban dovede,

Da mu iz naših usti damo
Čut što uživat opet grede.
A pak zatijem za put sveti
Uredit ću sprave nove:
Da, za nov nam rat, donijeti
Svetac bude blagoslove«.
Dospije[9] sultan; nu za njime
Rizvan stari zborit slijedi,
I čijem zbori, mrazne od zime
Drkta u sebi, kopni i blijedi.
»Prosti, o care svijetli« - reče -
»što od tvoga čut ćeš roba;
Koga smrtna rana peče,
Lijeka čeka samo od groba.
Tvoja milos čuvat da mi
Korevskoga tamničara,
U dubokoj neka jami
Mrak zločinstva njega hara.[10]
Ali u himbi tko je obiko,
Himbe ostavit vijeku neće:
Oduzmi mu svekoliko,
A daj himbu, još živjet će.
Jer da Lehu budeš kletu
Dô ne kulu, nego pako,
Još bi vjeru skvrnit svetu
Njega umjelo djelo opako.
Čijem iz tmina, u kijeh sjedi,
Vrijednijeh duše ka bi u njima,
Još iznađe da besjedi
S mojom kćercom, mojim očima.
Ah, veliki care, oprosti,
Što običaj tursku gazi,

Tko jur trpje vele i dosti,
Što je od krsta vjerno pazi.
  Napominjat sila mi je
Djela ženska, svijet da čuje
Što kaurin hudi umije,
I ka turstvu sveđ zla kuje.
  On paklenom pripomoći
Toli diklu mladu omami,
Da se odlučit kradom poći
Vjeru u kletu s njim ne srami.
  Ne znam kako to se zgodi
Da Turkinju krst zanese;
Nu bez pakla ni'e tkogodi
Jošte iz groba živijem trese.
  I bila bi, sva je slika,
Opčinjena kćerca moja
Izbavila čarobnika
Iz mračnoga nepokoja:
  Nu zgoda se u to objavi,
Ka zamjerak hud čijem smete,
Ostarjeloj mojoj glavi,
Vaj, još huđe spravi štete.
  Znano ti je, care velji,
Da slobodna ona ruka,
Ka te hrvat gorje u želji,
Bi leškoga dikla od puka.
  Tijem jer rati ne učini,
Što učinit htjede rati,
Ugričić se mladi hini,
Ter sta zlato pak da trati.
  I toli se prostrije hudo
Nje smionstvo da u stari

Grad ov dođe, misleć ludo
Da me zlatom pak prevari.
Nu tko cara vjerno služi,
Zlata od cara dosti imade:
Tijem ju svedoh, on gdje tuži
Ki joj oči zanije mlade,[11]
Mneć, u tvrdu neka 'e mistu,
Tko lukavijem putem iđe,
I tko vjeru tvrdu i čistu
Carskijeh sluga crnit siđe.
Ali, ah, u zô tko se rodi
Čas, zlu sreću kušat mora:
Da se poraz moj dogodi,
Suđeno je bilo odzgora.
To se prosu, ne znam kako,
I tko 'e Ugrin ču se ureda:
Nu da u svemu imo 'e pakô
Dobar dio, krit se ne da.
Čijem jedina kćerca moja
Nove i teške čuvši glase,
S ljubomorna nepokoja
Svoj ljuvezni uzboja se.
I bojazan da ne izgubi
Posjedovat što mnijaše,
Čini 'e otkrit pak da ljubi
Neprijatelja vjere naše.
Jao, vječni moj prikoru,
I sramoto mojih dana,
Gdje mi skoro na umoru
Ta bi skvrna vidjet dana!
Ah, kako mi vid se smuti,
Kad pučinu crnu izmjeri

Od poguba, strašnijeh čuti
Tebi, o care, meni i vjeri!
  Tijem rijeh, smrti da se umori
Po zakonu vjere svete,
Tko nevjernik za onijem gori,
Za krstjane što ni'e klete.
  Jer u krvi samoj da se
Prat, proć caru što se zgriješi,
I u krvi samoj zla se
Suproć vjeri skvrna riješi.
  Zlobnik umrije, nje zamani
Štićen s ruke, 'er umrije i ona,
Nu, vaj, tijeme moji dani
Pusti ostaše, duša bôna!
  Jer svrh kule, gdje najviša
Put vedra se neba upire,
Kako smrtni klik zasliša,
Skoči i moja kći niz mire.[12]
  I vrh tamne tijem tamnice
Mrtvi u pokoj sve zaćuti,
Razmi u visu što bi od ptice
Kopcu u noktijeh vapaj čuti.
  Čistu vjeru, kćercu i cara
Za najveću imah sreću:
Jednu od njih smrt mi shara,
Za dva druga ja umrijet ću.
  Volja carska da se vrši
I prorokov nauk bljudi:[13]
A mâ udilj se glava skrši
I poslana Lehu budi.
  Ne ima za što taj da prèda,
Tko jur ne ima da se nada:

Padat sunce lasno gleda,
Komu mnokrat sunce pada«.
  Reče, ter put vrata uputi
Slabi starac korak slabi,
A onijem kijem ga bješe čuti,
Skrb se u srce i strah zabi.
  Jer ko onomu koji u gori
Izdišuć se s risom tuče,
Ako oblada, lav još gori
Na nj krvavijem žrijelom ruče:
  Tač s jedne mu strane od tuge
Vethi život pasti prijeti,
A naginje pravda s druge
Za zamjenu glavu odnijeti.
  Zapanjeni svi se paze
S čudne i teške sasma zgode,
Ne nahodeć prave staze,
Smeći na kraj kôm da hode.[14]
  Svud tišina mrtva vlada;
Svak, što ćuti, rijet se boji
Znajuć da o jednoj glavi sada
Mir i nemir carstvu stoji.[15]
  Nu zasve da svaki muči,
Dva su svjèta vijeću u svemu:
Čijem za pašu tko se odluči,
A tko drža stran proć njemu.
  Ali hodža smion nad ine
Žudeć da se carski puti
Tijem ne krate, tih prekine
Mir, i ovako da se čuti:
  »Znam da smrti Korevskoga
Rizvan zakon božji osveti,

I pogleda da ga s toga
Lehom mijenjat nije smjeti:
Nu ka svecu pak se obeća
Čas, ko bit će ispunjena?
Mnijem, za kupit dobra veća,
Nije odveć manja cijena.
Tijem tve carstvo, sad prosudi,
Je li vrijedno, s jedne glave
Prorokovi strašni sudi
Svemu carstvu da se sprave?
Mudar čovjek vazda gleda
Mjerit štetu veću i manju,
I ku od njih manju ugleda,
Objem rukam hvata za nju«.
Zabuni se svijetlo vijeće
Na krvavi svjet i teški,
Nu Dilaver hrabri iz smeće
Diže glas pak svoj viteški:
»Čudan udes i nad svima
Gorak, care, svijet ov hara:
Da tko vjeru bljudit ima,
Na nevjerstvo puti cara.[16]
Da što vjerni pak će rijeti
Prorokovi robi i tvoji,
Ako, jerbo vjeru osveti,
Glavu izgubit bude koji?
Ah, vjera se neka uzdrži,
Mir il rat pak neka slide,
Jer je rasap tu najbrži,
Vjeri rasap svi gdje vide.
Ako mir ti Leh uskrati
Bez zamjene paše slavna,

Ne plaši se, znat će stati,
Ki su u ognju stali odavna.
A što istočne spremaš pute,
Je l' moguće da će biti
Napredačno što proz ljute
Čine u djelo bude iziti?
Ah, bojim se vele i plašim
Da nevjerstvom ako vjeri
Godit počmeš, glavam našim
Gnjevno nebo ne zamjeri;
I da paka rat s nebesa
Teži bit će neg rat leški:
Onom ne mož' neg čudesa,
Ovom oprijet mač viteški«.[17]
Presta, i žamor svud se prosu:
Čijem što ču, kom skrb zadava
A kom rados[18] , već kako su
Razne misli raznijeh glava.
Nu pak brzo svaki ućuti
Na znamenje dano odzgara,
Za žuđeni sud tijem čuti
Il protivni mlada od cara.
Kom, hteć poso da dovrši,
Riječi iz usti dok se riješe,
Eto nago glas doprši,
Rizvan starac jur da bješe.
Razabra se svjetnik svaki
Od svojega straha i jada,
Ki čijem već bi prije jaki,
Tijem bi veća radost sada.
Ah, prem čudnijeh ljudskijeh zgoda,
Da tko od svijeh bi ljubljen prije,

Sad gdje dug svoj smrti poda,
Svijem od mila srce bije.
I kô veseo roj od pčela
Po uljištu šumi i zuči:
Tako i čela svud vesela,
Svačija rados bukom buči.
A nadasve mlad u sebi
Car s veselja gori i kliče,
Mneć da dobra tijeme s nebi
Kob za istočni put mu niče.
Nu jak oni, koji od zlata
Žudeć voće u vis gleda,
I kad mnije da ga hvata,
Ono uhvatit još se ne da:
Tako i Osman čijem već žudi
S puta istočna slavu steći,
Tijem već žali, još da bludi,
Ki cjeć žena svijet sta teći.
Ali i Kizlar crni aga,
Grd provodič lijepijeh vila,
Štijuć besjede kijem car zva ga,
Mnije spješit da mu 'e sila.[19]
I čijem tračke gazi strane,
U Jedrenu[20] slavnu uniđe
Vodeć zvijezde izabrane,
Svijet kijem sličnijeh malo vidje.
Tu se i crnci bjehu ini
Iz ostalijeh stali kraja,
Čijem se s agom da sjedini
S lijepijem plijenom svaki haja.
Nu ko nebo, divno toli,
Ne bi divno bilo paka,

Da zenicu, kôm se oholi,
Utrne mu kob opaka:
  Tako i ovi vijenac lijepi
S Sunčanice krotke i mlade,
Sila 'e rijeti, kô da oslijepi,
Nje uhiljen pokli ostade.[21]
  Ka gdi u staro Drenopolje[22]
Plačnu u društvu plačna stiže,
Teške i ljute cijeć nevolje
Srce i ruke k nebu diže,
  Vapeć: »Bože, ah, ti spasi,
Pod tve krilo tko se utječe,
Ni daj dobit što me krasi,
I što tebi jur se obreče.[23]
  Znaš na domu ćaćko slijepi
Da se u jadijeh gorcijeh mori:
Ah, daj kćerca da ga ukrijepi,
Il da udilj se mrtva obori.
  Njemu dvanaes smrt sinova,
Mene mladu Turčin uze,
Slijepa i slaba s kijeh njegova
Staros grozne lije suze.
  Janko i Lauš mu bar da ostaše,
Kijeh djetetom mnom izgubi,[24]
Ni pust[25] on bi s kobi naše,
Ni ja bila turska ljubi.
  Ali ovako on bez štapa
Jadikujuć sam izdiše:
A sred vrlijeh mene slapa
Udes goni ljut odviše.
  Jer Turčina kô[26] da ljubi
Nebu dana vjerenica,

Ka i pred ćaćkom milos gubi,
Od ljuvezni što se odrica?«[27]
Kako izusti dikla mlada
Vrućijem srcem govor vrući
Onom u čiji vijek se nada
Stavnom dušom štit mogući,
Teško uzdahnu hadum bio,
Bdeć na stidnoj straži od žena,
Ko da mu je nje glas mio
Mladijeh ljeta uspomena.
I čijem noćca tiha crnu
Svudijer stere svû koprenu,
Pomno od vrata ključ zavrnu,
Tere u noćnu stupi sjenu.
Poplaši se dikla tužna
S nenadane čudne zgode,
Mneć il da je neman ružna,
Il da pak je na smrt vode.
Nu za ruku čijem je uhvati
Mučeć hadum mramorkome,
Najprije na dvor, pak je isprati
Mrakom hanu putničkome.
Gdje, ki gredu blaga cijeća
Tuđe obijat strane i grade,
Pak zamoli da je iz sméćâ
Rodno u mjesto vratit rade.
Smè se i snebi Sunčanica
Na blagodat tač ljubeznu,
I čijem suze li niz lica,
Hadum u mrak naglo iščeznu.
Glas je, a valja da je tako,
Brat joj Vlatko to da bješe,

Koji od turske da se 'e smako
Guse, općeno ini mniješe.[28]
  On izgubeć slobos svoju,
Zaboravljen vjere i uma,
Proda ujedno diku dvoju
Za Turčina i haduma.
  Tijem pred sélom[29] pak se stidi
Javit tko je, tijeme veće,[30]
Čijem se boja da ju uvridi,
I da omilit tijem joj neće.
  Nu jer narav blaga prije
Sasma okrutnut neće vijeku[31] ,
Još se ugasit moglo nije,
Što je najljepše u čovjeku.
  I tako se jadnik muči,
Ture i kršten čijem je ujedno:
Na poli ga svako luči,
A ne hita sasma nijedno.[32]
  Jer što Turčin činit ima,
To mu činit krst ne dade,
A kad krst pak što počima,
Opire se Turčin tade.
  O Slovinska zemljo lijepa,[33]
Što sagriješi nebu gori,
Da te taki udes cijepa
I jadom te vječnijem mori?
  Potišteni tvi sinovi,
Gospodičnoj njegda u vlasti,
Izrodi su, il robovi,
Željni s ovcam travu pasti.
  Ah, da 'e proklet tko cijeć vire
Na svojega reži brata:

Jer nesreća tvoja izvire
Samo iz toga kalna blata.
Ti od njegda braću tvoju
Tuđu u jarmu hladno gleda,
Nit ih brani kako svoju
Trebi 'e branit braću od bijeda.
Pače ni to ne dopusti,
Brat da bratom svojim te zove:
Ali od ognja svojih ne bljusti,
U svê 'e oganj bacat krove.[34]
Tijem istinu riječ čuj paka,
Ku me nebo rijet nadiše:[35]
Ti si majka od junaka,
Nu robova vele više.
Robovi su tvi junaci,
Tvoji sebri, tva gospoda:
Robovi su tvi vještaci,
I svi tvoga ki su roda.
I ropstvo će tvoje iz tmina
Na gospodski dan iziti,
Kad paklenijeh dno dubina
Bratinska se mrzos hiti.
Kizlar aga kako obnađe
Da se dikla lijepa izgubi,
Posvudijer je tražit sađe
Od rasrdžbe škripeć zubi.
Nu gdje ništa pak ne začu
Od plijenjene[36] dikle mlade,
Pače srdžbu još na jaču
Ču, i haduma da nestade:
Na valove krv mu uzavri,
Ko u zemlji tko se rodi,

Kôm gusare vrući Mavri,
I lav vrli gdje se plodi.[37]
Pak zavapi: »Ah, kolika
Mahnitos je vjera stavna
Postavljena u čovika
Krstjanina, nije odavna!
Riječ je stara da zamani
Mrkoga je kumit vuka:
Čijem i u kumu vuk se hrani,
Razmi manja na nj što 'e buka.[38]
S toga umrli svak se uči:
Svojih izdat tko ne mari,
Da hitrinu[39] svû dvostruči
Za da i tuđih pak prevari«.
Reče, i hrli tijek upravi
Otle s družbom crnac k gradu,
Da se s novijeh vilâ objavi
Nova rados caru mladu.
Tere u carski kako uljeze
Grad u divnu skladu i redu,
Ko kad drag se kami[40] uveze,
Kijem gospođe dične gredu:
Zasjaše se tamni miri
Od davnoga grada u dici,
Ko da u njem se sunce širi
Djevojačkoj u prilici.
Jer ako je duhe klete
I strahoćâ jata huda
Držo, u putu tko ih srete,
Za paklena grda čuda:
Tako rajske tko ljepote
Mladijeh diklic' gleda i pazi,

Snebiva se, i nehote
I anđelim ih rajskijem glasi.
  S kijem svijetloga sred saraja
Crnac hadum gdje se umjesti,
Tu dva reda u dva kraja
Od njih hitro htjede splesti.[41]
  Neka tako, tko ih gleda,
S dvije se strane ognjem žeže,
A prolazeć da se ureda
S obje strane očim sveže.
  I čijem veće crnac ište
Čâs u cara s plijena steći
S Sunčanice tijem ga tište
Veća žalos, jed tijem veći.
  Nu kô mlad car pak dovede
Mogorkinju, ka ga travi,[42]
I pred skladne tijeme rede
Hrabru i lijepu diklu stavi:
  Razigra se srce u njedrim
Gnjevnu crncu scijeneć tade,
Ko da u vijenac čelom vedrim
Sunčanica opet stade.
  Jer koliko svôm krotkosti
Vid Srpkinja mlada uzima,
Toli plijeni pak hrabrosti
Mogorkinja srce svima.
  I što ujedno sve su ine
Onom, tko ište ženu u ženi,
Hrabrenu je to jedine
Caru pogled nje hrabreni.
  Tijem pazeći dragu svoju
Zatočnicu pregizdavu,

Tere unaprijed sneći koju
S istoka će sresti slavu:
Kô on[43] komu preko voda
I planina hodit bješe,
Kad mu nakon mučna hoda
Staze u ravan put se odriješe:
Pun blaženstva car se objavi
Ponositom svojom riječi,
Ko pod noge da jur stavi
Sve što dosle čes mu priječi,
Rekuć: »Najprije da je hvala
Bogu i svecu, s njim ki 'e gori:
Jer pred njima sva su mala,[44]
Bez njih ništa ljudski stvori.
S njih ja uzrastoh svijetu ovome
Gospodičan silnom vlasti:
S njih bi, da svijet preda mnome
Prostrt na tle bude pasti.
Njihova se vrši volja,
I svijet vas se klanjaj Meci:
I jednoga svrh prestolja
Svijem zapovijed jedna teci.
Stoga steče grada ovoga
Predobitnik vječnu slavu,
I pogazi krstjanskoga
Ohologa zmaja glavu.
Stoga i ja ću, ki njegove
Nasljednik sam sablje i stola,
Svijeh, ki krstom kletijem slove,
Sva poplesat djela ohola.
I da lašnje to se zbude,
Mir s Poljakom dosti nije;

Za zlotvore skršit hude
I ina učinit sila mi je.[45]
  Dok se oružje svjetsko naše
Otpočine slatku u miru,
Duhovna se neka opaše
Sablja i čistu krijepi viru.
  Na pogrebnom sveca mjesti
Klanjat poći htjenje 'e moje,
Janjičar se jeda osvijesti,
I uzna radit držan što je.
  Jeda prorok svojom moći
Na posluh ga dužni uputi,
I za k slavi pravoj doći
Kaže pravi ki su puti.
  Jer bez rati sveca nije;
Bez posluha nije rati:
Protivnika mučno[46] bije,
Komu ruka posluh krati.
  Ah, da bjehu moji vitezi
Ovo lani slijedit htili,
Kuda, o sveče, tvoji stezi
Razastrti već bi bili!
  Stoga u istok svijetli k tebi
Podnebesni kalif gredem,
Neka tvojom vlasti s nebi
Car svem svijetu jedan sjedem.[47]
  I jer život mao je vele,
A velika djela tvoja,
Da ako ja ne, neka odsele
To dostigne traga[48] moja:
  Združit ću se, da koji mi
Smrt mio lani cvijet otruni,

Namjestit se pak novimi
Plodim bude svijeta kruni.
I jer porod ljepši daje
Stablo iz lijepa perivoja,
Neg kâ u gori dane traje
Zapuštena divja hvoja:
Robinjicam nek se robi
Za svâ djela dare i druže:
Grijeh je, carstvo da se zlobi
Onijem zemlju koji pluže.
Tijem na carstvo svijeta ovoga
Sokolicu sada izbiru:
Kći je kana mogorskoga,
Svud se djela nje prostiru.
Uza nj k meni pak se uzvisi
Kćerca Esad-efendijina,
I ljepotom ka se visi,
Pertevljeva kći jedina.
Vrijedni su oba svê cijeć vire,
Da se carstvo s njimi srodi:
Tko za cara rado umire,
Zna ga cijenit tko gospodi.
Pak obilan pir se spravi
I po svijetu svemu zamni:
Jer kad sunce lice objavi,
Ni'e moguće svijet da tamni.
A međuto jedan skoči
U Siriju baltadžija,
I gdje Nilo rijeka moči
Plodni Egipat, slavan prija,[49]
Veleć pašam brže da se
Spravi hrane izobila

Onijem kijeh car vodi uza se,
Vjerna i laka svoja krila.
I zapovijed moju ostavi
U šerifa Meke svete,
Da njegove hitre plavi
S hrane u Džidu[50] brže lete.
A do poli svibnja u luci
Sto galija još se opremi,
I šatorje carsko svuci
Prijeko u Skudar[51] s pismi svjemi,
Neka, ugodno kad zavlada
Povjetarcem vrijeme i morem,
Riješeć jedar' bijela stada
Putovati udilj morem.
Sa mnom pođi Sokolica
Pogibeljim vikla u boju:
Jer hrabrena nje desnica
Svû[52] će čuvat slavu i moju.
Pet sât[53] s agom janjičara
S sobom na put jošte uzet ću,
I inijeh toli dvaš bojara
Za sigurnos tijeme veću.
S Dilaverom tefterdara
I nišandži moga pašu
Zovem, i onijeh koji uz cara
Čile konje vodeć jašu.
Od carskoga stremena se
Pripravite još gospoda,
Kijem nek trijes[54] pisara se,
Muteferik' četres doda.
A Mahumet s Huseinom
I Redžepom kajmakami

Neka ostanu nad širinom
Mojih zemalj' bdeći sami«.
Osman reče, a sve vijeće
Na prsima ruke skrsti,
Trepeć s ropstva, kô trepeće
Trst, kad sjever zadme čvrsti.[55]
Nu se vara tko god scijeni
Sam na sjever trst da prèda:
Vlažni na nju jug okreni,
I prèdat će trst ureda.

---

1. 9. ***mučno*** - teško
2. 27-28. i zbog čijih se savjeta carski nemir ublažava u teško vrijeme
3. 47-48: ako i nije bilo pobijeđeno, a ono barem nije dobilo što je htjelo
4. 54. ***na mir sklonih*** - nagovorih na sklapanje mira
5. 70. ***slično*** - prilično, moguće
6. 75 ***znaj vas svaki*** - neka zna svatko od vas
7. 110. ***bogdanskoga*** - moldavskoga
8. 111. ***povije*** - izrekne
9. 125. ***dospije*** - završi
10. 136. mrak kažnjava njegove zločine
11. 187-188. bacio ju je u tamnicu sa njezinim zaručnikom Korevskim
12. 232. ***niz mire*** - niz zidine
13. 242. ***bljudi*** - čuva
14. 263-264. Ne nalazeći prave staze kojom bi trebali krenuti da smutnji stanu na kraj.
15. 268. ***stoji*** - ovisi
16. 299-300. Da onaj koji bi trebao braniti vjeru (hodža) upućuje cara na nevjeru.
17. 323-324. Ratu s nebesa mogu se oduprijeti samo čuda, a ratu s Poljacima viteški mač.

18. 326-327. ***Čijem što ču, kom skrb zadava / A kom rados*** - Zato što ono što je čuo nekome zadava brigu a nekome radost

19. 363-364. Pročitavši pismo kojim ga car poziva želi žuriti kao da mu je sila.

20. 366. ***Jedrene*** (Edrine) - grad u evropskom dijelu Turske, na rijeci Marici; bio je prijestolnica turskog carstva do osvojenja Carigrada

21. 379-380: valja reći da bi bio kao slijep kad bi ostao bez nje

22. 381. ***Drenopolje*** - drugi naziv za grad Jedrene

23. 385-388. Sunčanica se obećala Bogu, tj. htjela se zarediti (***obreče*** - obeća**)**

24. 398. Koje je izgubio dok sam ja bila dijete.

25. 399. ***pust*** - sam

26. 405. ***kô*** - kako

27. 407-408. Otac se usprotivio njezinom zaređenju.

28. 439-440: za kojega su drugi obično mislili da je nastradao od turskih gusara

29. 445. ***pred selom*** - pred sestrom

30. 446. ***tijeme veće*** - utoliko više

31. 450. ***vijeku*** - nikad

32. 454-456. Budući da je istovremeno Turčin (musliman) i kršćanin, to ga razdvaja na pola, a ni jedno ga ne uspijeva u potpunosti prevladati.

33. 461. i dalje: Vlatkovu podvojenost pjesnik uspoređuje sa vjerski podijeljenim Slavenskim narodima, te poziva na vjersku toleranciju i slogu.

34. 479-480. Ne čuvati svoju braću od ognja isto je što i bacati oganj na vlastiti krov.

35. 482. koju mi je nebo naložilo reći

36. 498. ***plijenjene*** - otete

37. 502-504. misli se na Afriku, domovinu Maura i lavova

38. 509-512. Stara je izreka da je uzalud biti kum vuku, jer vuk će se nahraniti i kumom, a to će stvoriti i manje buke.

39. 515. ***hitrina*** - lukavost

40. 523. ***drag kami*** - dragi kamen

41. 539-540. postavio ih je u dva reda na dvije strane

42. 550. ***Mogorkinja***- drugo ime Sokoličino, načinjeno prema imenu njezina oca Mogora; ***ka ga travi*** - koja ga je očarala

43. 569. ***ko on*** - kao onaj

44. 579. ***sva su mala*** - sve je maleno, neznatno

45. 600. Moram učiniti i druge stvari.

46. 615. ***mučno*** - teško, s mukom

47. 623-624. neka zahvaljujući tvojoj nebeskoj vlasti postanem jedan car svega svijeta

48. 628. ***traga*** - rod, potomstvo

49. 660. ***slavan prija*** - nekoć slavan

50. 668. ***Džida*** - Dženda, Jeddah, luka na Crvenom moru nedaleko Meke

51. 672. ***Skudar*** - grad na Bosporu, nasuprot Carigradu

52. 680. ***svû*** - svoju

53. 681. ***pet sât*** - pet stotina

54. 691. ***trijes*** - trideset

55. strepeći od ropstva kao što trstika strepi kad zapuše (*zadme*) snažni sjeverni vjetar

PJEVANJE ŠESNAESTO

U kraljeva, kô puk scijeni,
nije života draga i slatka:
sveđ su u pomnjah zamišljeni,
ne imaju mirna časa kratka.
Trijebi je da bde noćna tminu
i za onijeh se ki spe bude,
za bezbrižnijeh da se brinu
i za ispraznijeh misle i trude.
Mogući su svi s omrazom
suproć njima sveđ nemilom,[1]
a nejaci hine obrazom
a u srcu ih trpe silom.[2]
Sve što ih veća kripos slavi,
sve je veće[3] tko ih navidi;
a i čestitos po naravi
ima zlobu ka ju slidi.
Tim ako su blage ćudi
ter krvničku mrze želju,
kô zločeste šlju ih ljudi
među žene pod kudjelju.
To li se od njih pravda grli
i pedepsa ne uzmiče,
silnici se zovu vrli:
krv pravednu na njih liče.

Ako štedjet blago haju,
od lakomijeh stječu ime;
to li slugam darivaju,
razmetni su vidjet svime.
Puk je slijepac koji oči
ne ima od svjeta i od razbora:
za istinu laž svjedoči
sred taštine i žamora;
sveđ nekrepak, nigda stavan,
ljubi, mrzi, hoće i neće,
trom, lijen, strašiv i pripravan
na pobune i na smeće;
sad mir žudi, sad boj ište,
vazda hlepi na prominu:
sad uzvisi koga tište,
koga uzvisi, sad ukinu.
Ali kako tiho more
vik po sebi ne uzrasti,
dokli silni vihar s gore
ne smuti ga svojom vlasti,
puk u bitju smernu tako
ùzdignut se vik nè smije,
što na pomoć dmjenje jako
mòguće mu gláve nije.[4]
S izgleda s tim ovoga[5]
svak tko vlada sad nauči
da nije se uzdat u nikoga,
stvar velika kad se odluči.
Mao izide glas najprvi,
ali u svačijeh usti rasti
ter, čim odsvud većma vrvi,
sve obujmi svojom vlasti.

A istina je riječ na svijeti
da se zemlja kletvom klela
da će otajstva sva pronijeti
ka je čula i vidjela.
Ne znam kako, nu se zgodi
da proćuknu se i proreče
kô car u Istok vojsku vodi,
da ju pogubi i posiječe.
Podiže se šapat tihi,
usta sumnja, pomnja izide;
svijeh popada strah zalihi,
zamišljeni svi se vide.
Jedan drugom vitez sprva
ovi potaj glas dorica;
ali uzavre svak toprva
i uzbuni se sva vojnica,
kad put Skudra[6] čuše oni
da na Crno snosi more
car s poveljam i zakoni
pisma, blago i šatore.
Bez ozira ovi onoga
nagovara veće očito;
bezakonja carska mnoga
svak spovijeda glasovito.
Janjičarin stari pravi:
»Ja ki stratih sva mâ ljeta
slijedit s vojskam boj krvavi
na sve četr strane od svijeta -
baštine one ke su bile
mom junaštvu verna plata
silom mi su se ugrabile,
hrana je moja druzijem data.

Ja pod staros mrem od glada,
a svodnici carskijeh bluda
uživaju ono sada
što bi uzdarje moga truda.«
Spahoglanim vapeć slidi:
»Ja uz cara ki uzrastih
u saraju u obzidi
i svuda se plemstvom častih,
kô rob tamni i zločesti,
dokle odsvud mi krv prokapa,
na očitu podnijeh mjesti
ružne udorce teškijeh štapa,
ne mareći car u sili,
ka bi uzrok mom prikoru,
ko crniti kruh pribili
ki blagovah u svom dvoru.«
Jedan veli: »Donijeh caru
glavu ubjena protivnika;
ni u dostojnu primih daru
čâs podobnu za bojnika.
Pače rug je tvorit htio
tijem car isti bez potrebe,
veleć: Da ti pogubio
nijesi njega, on bi tebe.«
Drugi glasi: »Car sred kuća
skrovno uhodi naša djela
ter nam gozbe smeća i smuća
s kijeh je družba svud vesela.
Ne naš aga noćno veće -[7]
bije nas obdan carska sablja;
pjenez nam se crni meće,
bijela i drobna jaspra ugrablja.«[8]

Oni rasap općen mjeri,
s koga pribjen svak bit ima,
što gospodske svijetle kćeri
za carice car uzima.[9]
Priuzima drugi ovdira:
»Biti i prošli mi smo veće![10]
Car junake nove izbira,
a nas starijeh siječe i meće.
Eto listja[11] , koje iznutra
došlo nam je iz saraja,
da se kani do dva jutra
put istočnijeh dignut kraja.
Ne krsma'mo sila jača
da se s glavom carskom združi!
Potlačimo ko potlača!
udušimo tko nas duši!«[12]
Oni skače i prilaga:
»Da što čekamo unaprijeda?«
Svi tad vape: »Sablja naga
prijeti ubit nas svijeh bez reda!«
Jedan se opet diže i vika,
sablju golu ter podire
zovuć svakoga od bojnikâ
proć poda nju[13] zacić vire.
Bojnik svaki tad se puti
i pod sablju s kletvom hodi,
da bi imô od nje poginuti,
ako se od zlijeh ne slobodi.
Vapijaše svaki ovako
suproć caru buneć sile:
sam Aliaga[14] htjenje opako
mrzi i sprave sej nemile[15] .

Čim u njega, kô u svijeh glavu,
zapazili svi se bijehu,
mneć na hudu da i on spravu
s njima će ustat u pospjehu,
ter nabunjen oko njega
svak luk penje, sablju izmiče,
on sred skupa osta svega,
u ovi način ter pokliče:
»Ah, koja vas sad zasjena,
vitezovi moji, zaslijepi,
ter gubite od imenâ
vašijeh svjetlos i glas lijepi?
Spomen'te se da ste oni
vi bojnici stražu uzdanu
na kijeh samijeh car nasloni
i u kijeh nađe vernu obranu.
Ah, nemojte pocrniti
slavu vašu, slavu moju,
hteć nevernos carstvu otkriti
u domaćem štetnom boju[16] .
Naše štete i porazi
nijesu toli sad velici
vele veća da ne izlazi
kletva svetoj carskoj slici,
koja veže sad jedino
vaša oružja, svjete moje,
da u svako vrijeme smino
u vernosti krepkoj stoje.
Ni nahodim još razloga
ki će učinit da se ganem
da, er car neće svjeta moga,
ja mu protiv zato ustanem.

Ja rob jedan, ki obećah
tvrdom kletvom za nj umrijeti,
u pogubah i u smećah
da mu se ištem smrtno oprijeti?!
Nije zakona vrh onoga
ki zakone stavlja i daje;
što car hoće, trijebi od toga
da samiren svak ostaje.
U njegovoj ruci je stalo
pomilovat tebe prije;
od njega ti sve se dalo:
on ti uzima što tve nije.
Druzijem uze što da tebi,
za dat druzijem, tebi uzima;
tijem žalovat nije se trijebi:
car u volji zakon ima!
Teške udorce podnijet muka
bi junaku plemenitu,
ali zato huda odluka
plesat vjeru temeljitu.
Gospar svaki slugu svoga
bez bojazni smije udriti,
a bojat se cjeća toga
od roba će car čestiti?
Plemstvo naše, znamo dobro,
od milosti carske ishodi:
iz gora nas za se je obrô
u kojijeh se svaki rodi.
I gorani, iza stada
kijeh car dvorom svijem pomili,
suproć carskom stolu sada
propinju se skupni u sili?

Ni ti komu ne bi dara
za hrabrena djela u boju
mož s razlogom panjkat cara:
220 držan mu si glavu tvoju!
Carska milos sama vîsī
koga hoće od bojnikâ,
a što činiš, držan ti si,
i što činit mož do vika.
225 Tko dat može zakon novi
tomu ki inijem zakon dava?
Car je sam car - mi robovi:
mudar bitje svê poznava.[17]
Ali što čuh ja opeta?
230 Jes ko tužbe još uzmnoži,
jer car sveca Mahumeta
zakon bljusti hoće i božji.
Sveta vjera ka nas vlada
pit nam vino brani svudi;
235 i nećemo zato sada
da nas pravda carska sudi?
Nu, bojniče ki na platu
crnijeh pinez tvoriš tužbu -
ili u mjedu, ili u zlatu,
240 ti si plaćen za tvu službu.
Zaglavi se najposlije[18]
da smo u mnogoj mi pogubi,
što ovi, jakno nijedan prije,
car uzimlje svijetle ljubi.
245 Mi robovi da li svoji
dostojni smo carskijeh kćeri,
a car, pod kijem vas svijet stoji,
pastjericom da se vjeri?

Ali što sam ja razložit[19]
sad uzeo s vami veće?
Koliko je car uzmnožit,
tko ne pozna, tko rijet neće?
Zabranjeno što je caru,
ki na volju svijetom vlada,
Otmanovu sablju staru
čim na bedri paše sada?
On od djedâ i pradjedâ
u Istoku carstvo hrani;
kô car pravi zapovijeda,
ne kô silnik, u ovoj strani.
Da je oteo on slobodu
u koj smo se mi rodili,
mene biste vojevodu
suproć njemu svi primili.
Bez ozira ja bih prvi
podro sablju britku golu,
i njegovom plakô krvi
mû slobodu na svom stolu.
Ni bi ustavit mogli uvike
sve me sile da mu ne dam
môm desnicom smrti prike,
na očiju da smrt gledam;
er tko rodni grad svoj ljubljen
oslobodit ište i haje,
ili ubije ili je ubjen,
u jednakoj slavi ostaje.[20]
Nu čim jaram nam na vratu
nije ki starijem nije nam bio,
slobodu iskat nepoznatu
opako bih odlučio.

Er nije drugo protiviti
carskoj volji negli objavit,
gdje stoluje car čestiti,
htjet tî silom car se stavit,
ter nevjeran i odmetan
kažući se carstvu tako,
i prikoran bit i štetan
čineć hudo i opako.
Ah, junaci moji mili,
gnjev nesvijesni ustavite!
Ne srnite slijepi u sili!
Kud prešite? što činite?
Drugo donijet nabuna ova
ne može vam neg sramotu,
dočim svaki š nje osnova
vječni prikor svom životu.«
Jak ne dmjenje od sjevera
kad zapjeni sinje more,
sila silu dočim tjera,
vali uzrastu kako gore,
tako uzbuča vas puk oni
na besjede age verna;
teku, srnu svi smioni,
puni gnjeva neizmerna.
S golom sabljom u desnici
skaču u bijesu nesvijesnomu;
psuju, prijete svikolici
vojevodi hrabrenomu,
vapijući: »Ili brže
htjej što hoće vojska ostala,
ili ti se splesa i vrže
ispod sablje glava pala!«

Ali se aga ne pripada;
pače misleć o svôj časti,
vika: »Usred Carigrada
vaša glava prije će pasti!
Nu u vašoj da svevolji
već ne gledam mê prikore,
ostavljam vas pri nevolji:
spomenuli mê govore!«[21]
Vapije vojska: »Mi nikako
protiv caru nijesmo ustali
neg proć onijem ki su opako
dijete mlado svjetovali.
I u to nije od potrebe
provodičtvo tvoje nami;
bjež' ti kud hoć! Dobri sebe
obraniti mi smo sami!
Nu udugo neć uteći
od ovijeh našijeh sila!«
I ovdi za njim hrli u smeći
tisknuše oblak ljutijeh strila.
Zatim vojska nabunjena
pođe u skupu u jedinu
gdi bi crkva posvećena
Znanju od Oca, Božjem sinu;[22]
nu u vazetju Carigrada
i izgubljenju crkve ove
osta ime, ter i sada
Sofija se mečet zove.
Pred mečet se ovi skupi,
ter iz jutra do večera
skupno vika, skladno upi:
»Daj nam pašu Dilavera

i učitelja hodžu š njime,
jer ti opak nauk dava,
s crncom ki je ženam tvime
straža i od hadum svijeh glava,
s mudrijega neka svjeta,
kad nam budeš pogodio,
i ti ostaneš car opeta,
kako nam si i prije bio.«
S ovijem riječim da prid cara
Jahija pođe, oni htiše,
i njihova poklisara
pod silu ga učiniše.
Velikoga zakonjaka,
od Turaka 'mufti' zvana,
on mjesto ima, ali paka
ta čâs druzijem bila je dana.
Tim trajaše sam na domu
svijeh pokonjijeh ljeta dio,
kad je skupu odmetnomu
van usiljen izit bio.
U veseloj pirnoj slavi
nahođaše car tada se,
čestit, miran, pun ljubavi,
s tri ljubovce lijepe uza se.
Ali u smeći na onu stranu
gdi ču vojsku skoči ureda,
ni se prignu, ni se ganu
s punijeh prijetnje njih besjeda,
misleć da bi carska bila
vlas nejaka i prikorna,
kad bi vrh nje gospodila
volja od puka rogoborna.

Jahija[23] se starac tada
u priklonstvu otkri njemu
i, što vojska usred grada
vapijaše, skaza sve mu,
veleć: »Care svemogući,
prosti, ako rob tvoj smije
otkrit strašni plam gorući
ki oko glave tve se vije;
zašto, ako se ne ugasi
samom krvi tvijeh svjetnika,
tvomu carstvu prijeti i glasi
rasap vojska svakolika.
Ja vik ne imam zatajati
što pogubu carstvu nosi;
velikoga vezijera ti,
hodžu i od crnac agu prosi.
Ja sam poslan cića toga:
svi ovo ištu, svi ovo prave;
a ovo grla ovdi moga
pod tvom sabljom i mê glave.«
Jahija prista, a car, gore
smeten buduć s te poruke,
u kratke mu odgovore
skaza ovako svê odluke.
On pokliče: »Carstvo meni
sabljom stari moji dobiše,
i tko drugi car bit scijeni
vrhu mene, misli odviše.
Tim ustup'te, rec', nazada,
njegda verni i uzdani,
neposlušni moji sada
janjičari, spahoglani!

To li vas je krvi želja,
410 želju upijte srca prika
ne carskijeh prijatelja
negli carskijeh protivnika!«
Ovdi umuča, već istino
scijeneć s ove zapovijedi
415 da slijediti neće ino,
kô taj večer i ne slijedi.

---

1. 9-10. moćnici su svi s velikom mržnjom protiv njih (protiv kraljeva)
2. 11-12. a slabi se pretvaraju, dok ih u nutrini trpe na silu
3. 14. *sve je veće* - sve ih je više
4. 47-48. dok mu ne dođe u pomoć poticaj (*dmjenje*) jakog vođe (*moguće glave*)
5. 49. *s izgleda se tim ovoga* - tim se primjerom
6. 74. *Skudar* - grad na Bosporu, nasuprot Carigradu
7. 117. Ne zakida nas naš aga tajno (*noćno*)
8. 119-120. Zbog općega ekonomskog nazatka i turski je novac gubio na vrijednosti; stoga se vojnici tuže kako im se plaća manje vrijednim novcem.
9. 121-124. Onaj vidi opću propast u tome što car (umjeso robinja) uzima carske kćeri za carice.
10. 126. propali smo
11. 129. *eto listja* - evo pisma
12. 135. Uništimo onoga koji nas uništava.
13. 144. *proć poda nju* - poći pod nju (pod sablju, tj. u borbu)
14. 151. *Aliaga* - zapovjednik janjičara koji je pokušao stišati bunu
15. 152. *sprave sej nemile* - to nemilo pripremanje, taj nemili pothvat
16. 172. *u domaćem (...) boju* - u građanskom ratu
17. 228. *mudar bitje svê poznava* - mudar zna svoje granice
18. 241. (prigovori) da se na kraju zaključuju

19. 249. *razložiti* - razlagati, raspravljati

20. 273-276. sentencija koja se neposredno odnosi na autorovo shvaćanje dužnosti u obrani domovine, ali dignuta na razinu općeg značaja

21. 320. *spomenuli mê govore!* - sjetili se mojih riječi!

22. 335. i dalje: crkva Sv Sofije u Carigradu, koja je nakon osvojenja glavnoga bizantskog grada pretvorena u džamiju, ali i dalje zadržala naziv po Sv Sofiji; prema grčkoj riječi *sofija* - mudrost, Gundulić je oblikovao izraz: *Crkva posvećena Znanju*.

23. 377. *Jahija* - pravnik, nakon svrgavanja Osmana postavljen za velikog muftiju; među pobunjenicima Jahija je bio jedini čestit čovjek

PJEVANJE SEDAMNAESTO

Nu kô svijetli zrak dno mora
i dan bijeli sunce ugasi
i od grada i od dvora
zamuknuše svačiji glasi,
ter se prostrije noći crne
sinje platno iz dolina,
vrhe od gora da ogrne
i da obuče vas svijet tmina,
car uljeze usred krama
u mjesto uresno i bogato,
gdi u način svijetla plama
dragi kami sja i zlato.
Tuj zamišljen s vrle smeće
na pristolje svoje stupi
i najviše glave u vijeće
oko sebe dozva i skupi.
Šes vezijera i sve ostale
poglavice turske izbrane
po redu su smerno stale
oko njega s obje strane.
Svak podvite ruke i oči
obrnute drži nica,
poniženstvo ter svjedoči,
čeznuć pazi carska lica.

A on pogled tih i stavan
u ponosnoj veličini
na svih svrće, i od svih slavan
svijem zemaljski bog se čini.
S veličanstvom ovacime
iz visine na koj sjaše,
na pobunu hteć u vrime
da privede verne paše,
reče: »Uzdani i smioni
branitelji mom životu,
na kih carstvo mê nasloni
od vladanja svu tegotu,
nije trijebi kazat meni
što ste čuli i vidjeli,
vitezovi nabunjeni
koliko se dosle smjeli.
Što pitaju i što prijete,
dobro znate; zato sada
kô vlas moju svjetujete
š njima ovacim da se vlada?
Što u srcu svomu ćuti,
otkrij svaki tim slobodno;
zašto misô vašu čuti
milo mi je i ugodno.
Carstvo se u vas mê vjeruje[1] ,
vaše riječi drži istine;
a znam, tko se sâm svjetuje,
da bez svjeta sâm pogine.«[2]
Ovdi veće svâ zatvori
sultan Osman carska usta,
a Dilaver, da govori,
prvi vezijer, prvi usta:

»Silni care, on pokliče,
svemoguća koga sablja,
gdje zapada, gdje ističe,
suncu iz ruka dan ugrablja![3]
nedobitnoj tvojoj slavi
širine su svijeta tijesne,
prid kim, s krunom tko 'e na glavi,
prostrt na tle trepti i čezne.
I ako sâm još Orô sivi
proć istočnom Zmaju prši,
nabunjeno jato krívi
komu ognjena krila krši.[4]
Zato, o slavna i čestita
kuće otmanske kruno, vidim
da početak carstva od svita
sad krvavim krijepiš zidim.[5]
Nu čestokrat usred krvi
ku proliju neprijatelji
početak se stvarno prvi
od gospodstva utemelji.[6]
A ne može od silnika
imenom se car nazvati
ki vrh kletih izdavnika
od osvete sablju obrati.
Od kraljeva sva zla ina
često mogu bit proštena;
ne prašta se vik krivina
veličanstva uvrijeđena.
I ako carsko je djelo imati
vrh podložnijeh milosrdje,
za odmetnih pedepsati
carsko je djelo da car tvrd je[7] .

Tko ne vidi da prostrla
viteška se samovolja
ne do naših samo grla
danu tvoga do pristolja?[8]
S otmanskoga oni stola
tebe cara smaknut prave,
ako srca njih ohola
prije ne smire naše glave.
Da usiljen od njih ako
poslušaš ih cjeća toga,
ne smiču li te[9] oni i tako
s otmanskoga stola tvoga?
Vlas tva prosti: nije razluka
druga od tebe do inijeh ljudi
nego zapovijed ka vrh puka
uzmnožnim te čini svudi.
Ako ti se ova sama
ote sada od bojnikâ,
visina se tvoja slama
i vlas krši svakolika.
Što sad rijeće plemić častan,
koga djede tvoji djedi
pridobiše, ako oblastan
svak je vitez da ga slijedi?[10]
Pod tvim carstvom može biti
on ne mrzje dosle stâti,[11]
nu što vojska bude htiti,
ako ti uzmeš događati?[12]
Da skup bijesni neće trpit
spahoglanâ, janjičarâ,
bude ga odrijet i razdrpit
gospodujuć mješte cara.[13]

Er dočim se vojska opira
i uspogađa joj tvoje carstvo,
vrh tebe ona vlas prostira,
a ti služiš nje sebarstvo.[14]
Otvori oči za bremena;
er, ako im zbude s' ova,[15]
puk, ki od tvoga trepti imena,
treptjeće od svijeh vitezova.[16]
Ali ukloni Višnji s nebi
da, u tvom zdravlju, care Osmane,
zapovijedat itko tebi
neg tva volja sama stane!
Množ odmetna nije nam skrovna:
pobuna je nje velika,
smionos mnoga, riječ otrovna,
strašna prijetnja, vrla vika.
I odgovorit kad bi imali
riječma djela zaistinu:
car tî žívi - ja i ostali
svikolici neka izginu!
Nu spomenut s tijem ću opeta:
ako još nije te pogube,
ne ostaješ ti bez svjeta
vernih sluga ki te ljube.
Nabunâ je i prije bilo
i vrlijeh još bojara,
nu se očitom silom smilo
tegnut nigda nije u cara -
u pravoga cara koji
pravdom očin sto posijeda
i ki obranjen sabljom stoji
starijeh djeda i pradjeda.

A spomena je ova dosta
ku slijediše djela prika,
kad Mustafa sultan osta
bez vernijih svîh svjetnika.
Ćesel-baša[17] biješe onada
svoja otišla vojska rvati,
i š njom izvan Carigrada
svi u kih se može uzdati.
Tim budući bez uzdane
straže on ostô i bez svjeta,
lasno tebi, care Osmane,
bi na krunu doć od svijeta. -
Na onu krunu po razlogu
ka za ocom tebi ide
i ka ti se, ah, po mnogu
bezakonju otprije skide.
Ali je tako mnoštva vele
i oni skup vas ki ti prijeti,
ki Mustafu opet žele
na sto carski tvoj pripeti;
nu er vide da u nas pravu
obranu imaš ka te štiti,
sad ti prose našu glavu
za pak tvoju poraziti.
Tako za rvat dub u gori
s gvozdjem siječac najprije teče,
ter mu grane lomi i ori,
da mu korijen pak posiječe.
A odvrnut lasno 'e moći
i veliku sasma rijeku,
kad joj digneš svê pomoći -
vode koje u nju teku.

Tim se ovako meni vidi,
i ja nosim ove svjete,
s nabunjenim da se slidi
način samo od osvete.
Bije se zmija ka ti u skutu
svije se u krug, da te peči;
otrovanu ranu ljutu
gvozdje i oganj samo liječi.
A najjače carstvo svako
satrt će se s raspa plaha,
ako ograđeno odsvud jako
nije od bojazni i od straha.«
Kad Dilaver veće prista
i svjet njegov od svijeh ču se,
Husain opet s svoga mista,
da govori podignu se.
»O čestiti i uzmnožni,
kliče, od carâ care izbrani,
kom narodi svi podložni
u svakoj su svijeta strani!
Potvrdit sam i ja usiljen
što svak vidi, kud se obrne:
tvih viteza skup nesmiljen
u svevoljah sasma srne.
Smionos je njih odmetna
odveće se raspustila,
i ne mogu bit neg štetna
carstvu tvomu sva njih dila.
Zašto ako tva vlas haje
da im se ispuni želja prika,
tajčas samo carstvo ostaje
bez uzdanijeh tvojih svjetnika.

To li uzmnožnost tva ne bude
pogodit im sad u tomu,
strašne odluke, raspe hude
oni prijete carstvu tvomu.
Izrekô je vizijer dosta
ka mogu izit zla neizmerna,
ako carstvo tvoje osta
bez ovoga skupa verna.
Meni ostaje sad objavit
ka poguba carstvu prijeti,
ako carstvo tve ostavit
bude milos pri osveti.
Zato, ako mê beside
š njegovijem se ne ugađaju,
veće očî veće vide,
veće ljudi veće znaju.
Nije sumnje, itko u sebi
ne misli ino, svak će riti
za utvrdit se da je trijebi
neprijatelja pogubiti.
I protivit, riječ je luda,
da od gospostva u razlogu
nije toj nauk stavna suda
za utemeljit silu mnogu.
Nu ja ne znam put li oni
od vrloće i od bjenja
ali je bolji ali oni
od milosti i proštenja.
Krvava se ruka vijeku
prvom vodom ne oplaka,
a nije stabra koga opsijeku
da ne uzmnoži zagranaka.

Smioni, bijesni na zlo hrli
i opojeni ljudskom krvi
bojnici su ovi vrli,
i sveđ veća množ ih vrvi.
Strah me, ako vlas tva prija[18]
glavu ljutoj zmiji plesati,
da ona huđa i otrovnija
kude na te ne obrati.
Zaisto šteta velika je
da najveće u pogube
tve bez svjeta carstvo ostaje
vernih sluga ki te ljube.
Ali je sumnja većih zala
s druge strane mene smela:
er velekrat iskra mala
mnogi je oganj razgorjela.
A kad stoji sve da izgine,
izgubit je koris malo;
tač pomorci svijesni čine:
dio mećući, nose ostalo.[19]
Našom glavom kad se smiri
vojska ohola, carstvo opeta
lasno dva, tri i četiri
nać će roba cjeća svjeta.
Nu ako carstvo, s mnogom smećom
gdi mu protiv vojska ustaće,
među srećom i nesrećom
sebe izgubi, koga nać će?
Ali vik to dosle ne bi,
a pobunâ i prije slidi.
Sve bit može; svijet na sebi
čudnih stvari svakčas vidi.

Često ravan put se čini
hridî strmijeh sred litica;
i lav mnokrat u planini
pića ostane drobnih ptica.
Mnoge zgode nove biše
u bremena prednjih ljeta,
koje od sebe ostaviše
izgled nami sad opeta;
mnogo toprv još će iziti
u ovo naše sada brime,
od kih za izgled na svem sviti
nakon nas će ostat ime,
ter jak sve što je njegda bilo,
sve sada se pripovijeda,
tač sadanje svako dilo
spovijedaće se unaprijeda.
Ali silom hoću očitom
da bojnici ne smiju ljuti
tebi caru pričestitom
u kraj skuta dotegnuti -
a i da smiju, u saraju
tvoji dvorani i ostale
sluge ke ti verne ostaju,
da se odrvu njih navale.
Gdi je sad sila taj združena
ka protiv im smjeće iziti
za od ognja, za od plijena
tvoj grad, tvoj puk obraniti?
Ah, gani se, i odluka
bud' tve vlasti mirna sada:
imaj milos vrhu puka,
imaj milos vrhu grada.

To li te je slidit želja
vizijerove bojne svjete
i na rasap neprijatelja
put uzeti od osvete,
plam ugasi u tvom stanu,
doma štedi krv junakâ,
a prolij ju za obranu
od kraljevstva tvojijeh paka.
Razdijeli ih sjemo tamo
krstjanskoj se oprijet vlasti;
tako i tamo i ovamo
neprijatelji tvoji će pasti.
Ili izgubit, ili dobit
oni budu, rijet je trijebi
da svakako ima to bit
s obje strane koris tebi.
Ako izgube, tva se osveta
bez tve štete ispuniće;
to li dobiju oni, opeta
uzmnožnije ti carstvo biće.
Što da s' udreš ovdi š njimi,[20]
ti bi izgubio s obje strane,
ili goru carstvo primi,
u dobiti ili ostane.
Ako ti bi imô goru,
sve bi užeglo se i oplijenilo,
a i u ovomu ne znam dvoru
što bi od carstva tvoga bilo.
To li bi ti bolja pala,
izgubio bi dobiti one
ke bi mogli steć domala
proć krstjanom čete smione.

Tako šteta bil' bi odsvudi
ili oni, ili ovi,
i odonud bi i odovudi
tvoji pali vitezovi.
Uzmnožnim te - vlas tva prosti! -
ne čini ime neg junaci:
kad padu ovi bez milosti,
tko ti ostaje? Čijem smo jaci?
Rijećeš: 'Širok svijet je i prostran!
od četiri dio svakoji -
ili naš je il' inostran -
množ vitezâ caru goji.'
Pastijeri će iza stada
na tvu pomoć s praćam doći,
i silam ćeš od Zapada
s goranim se oprijet moći?
Tko putnika noćno preža,
da mu otme blago iz ruka,
i tko crnu zemlju teža
i uz volove oruć huka,
i ina čeljad od te vrste
hoć da carstvo tvoje obrane,
mješte oružja noseć čvrste
drenovice i njih grane?
Bez vitezâ, s kijem na glavi
stojiš svijetu, tva je vlas ništa,[21]
a za izit vitez pravi
vo'evat trijebi je na godišta.
Tim domaćih smeća u bijesu
čuvajmo se kô od zla prika,
er kad naši na nas nijesu,
ne bojmo se zdvora vîka.

Ugađajim svud i skladom
i malahna stvar uzrasti,
a nemirom i zavadom
i velika bude pasti.
Pristojnije je veličanstvu,
u kom visi tve pristolje,
prednje službe dostojanstvu
sadanje odbit samovolje,[22]
a najliše gdi osveta
bez pogube bit ne more,
pače izit carstvu šteta
ima očita, i još gore!
Er bez vojske malo paša
carstvo Mustafi ako izvadi,[23]
kô sad tvu vlas ne pristraša
vojska, ako se š njom zavadi?
Tim za od dva zla manje sada
obrat u tvôj suprotivi,
neka naša glava pada,
a tve carstvo mirno živi!
Nu bih iskô s dobrom sprva
nabunjenje gasi ovo,
u ognju polak suha drva
da ne izgori i sirovo.
A pedepsam i osvetam
uzet korit jače od sebe
nije drugo negli štetam
sramotit se bez potrebe.«
Prista, a car, trikrat paše
kô pogledom svîm opteče,
svrh pristolja, na kom sjaše,
tihim glasom stavno reče:

»Čuo sam vaše govorenje,
poznô srca verna toli;
hoću osveti da proštenje
s mojim vitezi sad odoli.
Od rodnoga ljubav grada
i od dragoga milos puka
otimaju meni sada
od osvete sablju iz ruka.
Darivam ih staroj viri
spahoglanâ, janjičarâ,
neka se idu na četiri
strane od svita bit za cara.
Nađ'te način utoliko
i za od smrti vas slobodit
i s môm časti daj toliko[24]
nabunjenoj vojsci ugodit!
Stvar je mučna, ali to je
što ugodno vam bit ima;
er velika djela stoje
namijenjena velicima.«
Čim ovako car odluča
i od svih se inih potvrđuje,
još Dilaver ne umuča,
nu zavapi, da svak čuje:
»Hude kobi, prijeka sluta[25]
carsku glavu Višnji ukloni!
tko brijeme ište veće puta
brijeme gubi, sreću izgoni.[26]
Nu što 'e caru vidjet dobro,
ne smijem veće protiviti.
Slavna kruno, ja sam obrô
jednom gdi hoć za te umriti.

Tko je ovca podno škraka
krij se u gorah, pasi travu;
ja oni isti sam ki od Poljakâ
slobodio sam tvoju glavu.
U pogovor ovo nije:
što bih držan, to učinih,
a i unaprijed gdi se uzbije[27] ,
moć ćeš poznat mene i inih.
Žô mi je samo da bojnici
moji istočni nijesu uza me,
a neka ovi svikolici
došli bi i vas Zapad na me!
Nu i bez toga imam silu
u ovih rukah još i sade,
da od njih glavâ niz gomilu
svaliće se mâ kad pade.[28]
Utoliko način ovi
sâm se dobar vidi meni,
kojem samirit vitezovi
mnogi bi se uzbunjeni:
da od vizijerstva velikoga
meni uzmeš sad visinu
i čas opet mjesta ovoga
podaš paši Husainu;
i da vojsci pak navijesti
da je odluka tvoja ova:
tim je zlamenjem s dobrom česti
sve junake pomilova.
I da on nađe da ne ide
tvoje carstvo put Istoka,
neka smeće zle ne slide
već unaprid s toga uzroka.

A uto će donijet brime
zgodu da se svak ukroti,
i pod carstvom biće tvime
svačije smrti i životi.«
Slavni vezir dospje ovako
i na njegov svak svijet prista;
nu ne tje ga car inako
s najvišega dignut mista,
što ga otprije ne utvrdi
jakom stražom odasvudi,
da mu vrli i zlosrdi
skup u ničem ne naudi,
videć mu se da odmetnika
ne boji se on nijednoga
za života od svjetnika
i junaka tolikoga.
Taku stražu druzim poda,
a on bez svake straže osta,
mneći mu se sred svih zgoda
carsko ime da mu 'e dosta.
Ali posred noćnih tmina
vijećaše opet i sultàna[29] ,
mati ohola Mustafina,
na pogubu cara Osmana.
Ranu staru[30] on pozledi,
i muka je nje nemila
što s careve zapovijedi
od sina se odijelila.
Smrt mu sluti s glasa plačna,
pričula bo biješe onada
da sred mjesta stoji divjačna
svoja u jami velja nada.

Krosto s raspom protivnika
misleć ona kakogodi
da od poraza smrtna i prika
dijete svoje oslobodi,
prigodu joj donije sreća
od pobune vojske silne;
tim zaprijeti i obeća
mladu Osmanu raspe obilne.
Skoro iz smeća tijeh se uzda
vidjet carom sina opeta,
i u nje ruci da će uzda
bit, kô i prije bi, od svijeta[31] ,
mučna ohola trpeć žena,
koja jednom carstvom vlada,
u zabiti zatvorena
stat s robinjam inim sada.
Tim da vrlu želju ispuni,
hrlo posla po Dauta[32] ,
zeta svoga, da on nabuni
huđe silu skupa ljuta.
U hrvackoj zemlji ovi
od krstjan se rodio bîše;
kleti Turci vitezovi
djetetom ga zaplijeniše.
I er im se lijep objavi,
caru ga su poklonili,
ki ga s inom djecom stavi
u raskošni saraj mili.
Ter s ljepote kojom sjaše
poturči ga u isto brime
i, er mu dušu zanošaše,
nadješe mu 'Daut' ime,

pod imenom slacim tako[33]
bludni Murat u toj doba
objavit hteć svakako
da on rob je svoga roba.
Tuj uzraste, otle izide
pomilovan dobrom svacim,[34]
čim ga svijetla puci vide
među sucim i junacim.
Vizijer u miru, i u boju
bio je carski vojevoda;
za ljubovcu sestru svoju
sultan Ahmet još mu poda.
Nu er ne dobi on s desnicom
ni s junačtvom ni s kriposti
negli samim ženskim licom
sve tej časti i milosti,
s lica milos čijem poginu,
š njom i carska ljubav staja;
nu uzdžahu svû visinu[35]
još sultane od saraja -
kad smagnutje tuđa blaga,
ćud opaka, svijes ohola
učiniše caru da ga
s vizijerskoga smakne stola.
Tim po smrti cara Ahmata
vrh carskoga stola očina
on Mustafu stavi brata
i Osmana smaknu sina.
Ali opeta Osman, kada
carsku očinu sablju opasa,
smaknu njega, da nikada
ne uzmakne svijetla obraza.[36]

Nu Dautov sin, sultàna
koga mu je porodila,
vrsnik mlada cara Osmana
i drug mili u sva dila,
vernom službom, dvorbom dugom
i s kreposti vrijednom svakom,
zovući se robom, slugom
carskim a ne vik rodjakom,
umoli se da opet njega
pomiluje car čestiti,
ki rumskoga beglerbega[37]
ne krati ga učiniti.
Nu pobune ove silos
probudi u njem misli hude,
pri sramoti[38] da u njoj milos
i čâs novu da zabude.
Tim u gluho doba od noći
priko straže, ku privari,
vješto i skrovno hotje proći
on u ženski saraj stari;
gdje ga zvaše tad svekrva
na svim strašne dogovore,
da Osmanu caru sprva
carstvo otmu, pak ga umore.
Ona, tajčas kô ga ugleda,
pođe u potaj š njime s strane,
da ne čuju njih besjedâ
ine robinje i sultane.
Ter s podsmijehom, u kom smeću
i omrazu tešku ukaza,
ki, za otkrit muku veću,
izmijeni uzdah pun poraza,

poče: »Taj čâs čestita ti[39]
beglerbegstva rumelskoga!
Upiši ju i pozlati
i vrh čela stavi svoga!
Je li liste od posluha
Dilaver ti učinio,[40]
koji njegda za konjuha
dostojan ti nije bio?
Osman li ti ih priko noći
svojom glavom zabilježi,
ki ti u bludnoj nečistoći[41]
sveđ uza se sina vriježi?
Ali to je sinu tvomu
od sramota plata bila;
i varaš se ti u tomu
da ti čâs se povratila.
Ah, koja ti čâs uvike
iz nečasnijeh djela doć će?
Gnusna voda mutne rike
ne može oprat nečistoće.
Nu li carska hitros hrla
čini želje tve čestite,
dokli s vijencom oko grla
vrhu zemlje uzvisi te?[42]
Ah, ter scijeniš, o Daute,
da u gospostvu opet ti si,
čim udorac sablje ljute
vrh glave ti svakčas visi?
Car je dijete: stât mu udugo
u odluci jednoj nije;
sad će jedno, sada drugo
lis kim svaki vjetar vije.

A uzroka, kad uzište,
nać će vazda zadovolje,
da kako te prije potište,
da opet tako te i zakolje.
Neprijatelja mučećega
boj se, kad te časti odviše:
sad te penje, da iz višega
dublje pak te satariše.
Ako misliš - misô je tašta! -
da si u prednjoj opet slavi:
rana otrovna ne zarašta
da obilježja ne ostavi.
Od nepravad cić prikora,[43]
čijem te pleše breče oholo,
zamnjelo je polje i gora,
svijet vaskolik zuji okolo.
U pismo se upisalo,
raznijelo se po jezicih;
i zamazat s dima malo
scijeniš rasap šteta pricih?[44]
Carski zet si, carski bio
namjesnik si: ne podoba
vrh svih više tko je sidio
da se u nijedno sniži doba.
Probudi se hrlo tijeme
od sna ki te sad pritište!
Skoči, osveti! sad je brijeme.
Sreti sreću! sada te ište.
Vojska te je slijedit spravna;
imaš silu nje u ruci.
Ne ckni! vrši što odavna
ima sa mnom u odluci!

Vrat' mi sina i ujedno
carstvo, život i čâs tebi;
što vam se ote nepravedno,
priotmi opet njemu i sebi!
Sinu momu i tvôj djeci,
o Daute, carstvo poda';
ne imaj straha, smiono teci
gdi te nosi sreća i zgoda!
Kad s pomoćim od junakâ,
snaga i smionos kih je mnoga,
ti pogubiš cara opaka
i slobodiš sina moga,
spomena ti je ova dosti:
pak će u našoj ruci stâti
za opeta bez milosti
i bratju mu svu poklati.
Ti slobodi cara sveca,
stav' na me ina djela gorka![45]
Veće meni tva su djeca
neg sinovi od pastorka.
Ja znam, kuća Otmanova
na Mustafi sva ostaće
i, kad dođe smrt njegova,
djeca tvoja kraljevaće.
On na oči žene neće
ni misli imat porod ini;
a od tve djece tko mu je veće?
Ti si njegov zet jedini.
Tva ljubovca sestra je njemu
a sin neput; za njim ide
po zakonu sinu tvojemu
da na dundov sto uzide.

A i Mustafa, sve što užive,
car će imenom biti samo:
prave opravljat, sudit krive,
vladat svijetom mi imamo.
Pripeće se uza nj goru
moja volja, tva desnica,
i u djelu i u stvoru
ti ćeš car bit, ja carica.
Tim veselo naprid stupi,
vrlji od vihra, brži od strile!
Smetaj, svađaj, buni, upi!
Ne mimođi[46] varke i sile!
Za od svijeta carstvo dobit
put se ostavit ne ima nijedan;
u ino razlog nemo' znobit,
paček nastoj bit pravedan!«[47]
Jakno plahi sjever kada
priko mraznijeh gora ulijeta
u dubravu listopada
u ku se oganj jur upreta,
silno dmenje vihra bijesa
sve razgara i razdiže,
pali, prži, do nebesa
strahovite plame diže,
tako planu na riječi ove
otprije užežen Daut vrli;
veće u srcu kupi, zove,
buni, davi, kolje i prli.
Odgovara: »Na visinu
carsku ištom da se uzide,
svi razlozi neka ginu,
vjera i pravda po tleh ide!

Ah, prije dođi čas ugodni
da ja ukažem sred bojnikâ
časni ljudi i slobodni
kô svete se od silnikâ.
Nu govorit djela gdje će
saviše su sve besjede.
Ostaj zbogom! Pođoh veće
car Mustafa da se izvede.
Zautra nam je carstvo u ruci!
sresti ga ću ja bez straha.«
I u ovoj se veće odluci
krenu brži vjetra plaha.
Pođe; nu tim u sultane
samireno srce nije;
hlepi da jur bio dan svane,
što ima biti neka je prije.
Dilji od vika časi brzi
čine joj se, misô ju trudi;
bez gospostva živjet mrzi,
nova ufanja većma budi,
Nu razmisliv opet bolje
rano odveće da je toj steći,
tim je nova žalos kolje,
bez pokoja stoji u smeći.
Tač pri vodah johu bilu
dva protivna vjetra biju,
proste grane ter pod silu
sjemo tamo sveđ joj viju.
Ište za čas da počine
i na uzglavje naslanja se,
nu opet skače i opet stine,
sad od muke znoji sva se.

Misô ju teška čim priklopi,
gleda u zemlju punu vaja;
sad kraj vidi, sad se topi
u pučini gdi nije kraja;
765 sad pošetom tiho ide,
sad se obrće u hod brži,
i na čelu joj sve se vide
misli u srcu koje drži.

---

1. 49. *vjeruje* - pouzdaje
2. 51-52. sentencija općeg karaktera
3. 58-60. čija vlast (sablja) se proteže zemljama u kojima sunce ne zapada
4. 65-68. Ako *Orô sivi* (Poljaci) još prijeti *istočnom Zmaju* (Turskom carstvu), pobunjenu vojsku okrivljuj kojoj treba da skršiš krila.
5. 72. *sad krvavim krijepiš zidim* - sad učvršćuješ krvlju (neprijatelja, tj. pobunjenika)
6. 73-76. U krvi neprijatelja početak se vlasti temelji.
7. 88. *da car tvrd je* - da je car okrutan, nemilosrdan
8. 91-92. (neprijatelji) se mašaju ne samo naših glava već i tvoga prijestolja
9. 99. *ne smiču li te* - neće li te skinuti
10. 109-112. Nejasno mjesto. Smisao bi mogao biti ovaj: što će reći častan plemić ako ga svaki vitez (ratnik, vojnik) može natjerati da ide za njim (u pobunu)?
11. 113-114. (A tomu koji bi mogao biti prisiljen da se priključi buni) možda i nije bilo mrsko živjeti pod tvojim vladanjem.
12. 115-116. ali što sve vojska može zatražiti ako joj počneš popuštati?
13. 117-120. u ovoj strofi nije jasno na koga se odnosi ono *ga* u st. 119.
14. 121-124. Jer, dok se vojska buni, a ti joj popuštaš, ona proteže svoju vlast na tebe, a ti služiš njoj.
15. 126. jer, ako uspiju
16. 127-128. puk koji trepti pred tvojim imenom treptjet će pred gomilom
17. 157. *Ćesel-baša* - Perzijance

18. 253. *prija* - uzme, počne

19. 265-268. Husain, bivši veliki vezir, skinut za hoćimske bitke u korist Dilavera, predlaže da se prihvati prijedlog pobunjenika, tj. da im se predadu tri prva suradnika sultanova, služeći se pri tom državničkom sentencijom sa značenjem: kad je sve u opasnosti, korisno je izgubiti malo, da je potkrijepi, u poredbi, s jednom sentencijom iz pomorskog života. Husain postupa vrlo lukavo; on govori: neka padnu naše glave, iako njegovu glavu nitko ne traži. U svojoj prepredenosti on se u govoru vrlo često služi aforizmima i sentencijama, očito s ciljem da postigne efekte, a onda i skidanje Dilavera.

20. 333. i dalje: ako odlučiš da u krvi ugušiš bunu, može se dogoditi dvoje: da izgubiš ili pobijediš, oba su ishoda štetna; izgubiš li, nesta carstva, pobijediš li, nesta ratnika; s kim ćeš braniti carstvo? s pastirima? (autorov aristokratizam).

21. 369-370. Bez viteza s pomoću kojih si gospodar svijeta.

22. 381-384. Caru dolikuje da samovolju (pobunu) oprosti zbog prijašnjih zasluga (pobunjenika).

23. 390. *ako izvadi* - ako ote

24. 423. *daj toliko* - bar toliko

25. 433. *prijeka sluta* - prijeke slutnje

26. 435-436. aforizam s igrom riječima: tko oklijeva čekajući pogodniji trenutak, gubi vrijeme i sam tjera od sebe sreću (sretan ishod pothvata)

27. 447. *gdi se uzbije* - kad bude potrebno

28. 455-456. moja glava može pasti samo *niz gomilu* pobunjeničkih glava

29. 494. *sultàna* - sultanova žena, kći ili (ovdje) majka

30. 497. *ranu staru* - svrgnuće Mustafe

31. 515-516 *uzda (...) od svijeta* - carska vlast, carstvo

32. 522. *Daut* - Daut-paša, podrijetlom iz naših krajeva, vjerojatno pokupljen za harač u krvi; visoki turski dostojanstvenik i carski zet; nakon svrgnuća i smrti Osmanove veliki vezir.

33. 537. i dalje: aluzija na homoseksualne odnose između Murata i Dauta

34. 542. nadaren svakim dobrom

35. 555. *svû visinu* - njegov položaj

36. 567-568. da nikada ne stekne visok položaj

37. 579. *rumski beglerbeg* - carski namjesnik u Rumeliji

38. 583. *pri sramoti* - sramotno

39. 601. Na čast ti...; Mustafina mati započinje ironično i izazivački.

40. 605. Da li je Dilaver iskazivao čast.

41. 611. aluzija na sklonost Osmanovu prema njegovu (Dautovu) sinu.

42. 623-624. dok te ne dade objesiti (otrovna ironija: *s vijencem oko vrata,* tj, užetom oko vrata)

43. 645. i dalje: svuda bruji glas kako te oholo derište (Osman) ponizilo

44. 651-652. Zar misliš da ti je *s dima malo* (s položajem koji ti je dao) pokrio sve štete i sramote?

45. 681-682. Ti oslobodi cara, a ostala *djela gorka* ostavi meni. Mustafina mati misli na kažnjavanje Osmanovih ljudi, za što će se ona pobrinuti čim joj sin ponovno bude car.

46. 708. *ne mimođi* - ne mimoiđi, ne propusti.

47. 711-712. u drugim stvarima (tj. gdje nije potrebno) ne udaraj, čak nastoj biti pravedan.

PJEVANJE OSAMNAESTO

Zvijezda lijepa i ljuvena
biješe opsjela nebo veće,
i razlikosti urešena
zemlja svukla crne odjeće;
u povojijeh zlatnijeh zora
stoprv rođen dan iznese,
a u zbor cića dogovora
nabunjeni skupiše se.
Starce od puka i velike
postaviše suce sjesti
i od zakona razumnike,
ki nathode inijeh svijesti.
Pitaše ovijeh: »Što zapada
po zakonu, kad car ište
iz carskoga prinijet grada
blago, zakone i sjedište?
Što li ide caru koji
mješte robinj u saraju
tri ljubovce prave osvoji
da š njim pored svijet vladaju?«
Zakonjaci odvit daše:
»Toj nikada ne bi prije;
car zakone stare naše
ki potlače, to car nije.«

Čuše se ištom odgovori
ke podaše znanci sijedi,
a Daut se diže gori
usred vojske da besjedi.
On strahoće i vrline
začeo buduć u pameti,
carstvo, vas svijet da pogine,
ištom da se on osveti,
misleć, čim ga huđe gnive
uspomene stare zledi,
neprijatelj da ne živе,
a zlo svako neka slijedi.
Kô kad pukne grom, iz koga
s urnebesom trijesi udare,
omraze i gniv srca svoga
riga, izdavstva i privare.
Bez obzira srne kuda
nesvijesni ga bijes potiče,
i s pogleda srčna i huda
mećući oganj, vapeć kliče:
»Dokli ovako u mrtvilu
podnosit nam suđeno je
plijen općeni, smrt nemilu,
bezakonja zlo svakoje?
Ustanite! što čekate,
o hrabreni vitezovi?
Vojevodu mene imate:
vrz'mo s grla jaram ovi!
Koga ištete veće svjeta?
Gdi gledate man skupljeni?
Jeda, dokli od djeteta[1]
svi budemo posječeni?

Od djeteta koji nije
krepak ni bit može u sebi,
kojijem svaki vjetar vije,
ki ne pozna što mu je trijebi;
ki plahosti svôm se vlada,
ki zakone po tleh meće,
koji sluša zlobnijeh sada,
a od dobrijeh svjeta neće;
tri robinje, tri carice
ki postavi na sto uza se
i klanjajuć žensko lice
rob pritvori od cara se;
s lakomosti koji scjenu
veću čini od pjeneza
negli za svu čâs općenu
i živote svijeh viteza.
Koji od carâ vik je bio
da vojnikom k staroj plati
nov dar nije priložio,
kad se š njimi s boja vrati?
Ah davori, slavni Otmane[2] ,
i vi silni cari ostali,
sad viteze viđte izbrane,
kijeh ste vašom djecom zvali,
gdje ih dijete s prijeke želje
bjelodano kolje i davi,
vaše im plešuć sve povelje
koje drža svak na glavi;
ter ih samo s sobom vodi,
neka ginu posred boja,
gladni u kopnu, žedni u vodi,
goli u mrazu, bez pokoja.

Ah, spomen' se svak i žali
lansku jesen! Joh, kolici
od leškijeh su mača pali
turski pješci i konjici!
Dijete tašto, plaho i vrlo
kad pô svijeta skupi ujedno,
i svôj vojsci jedno grlo
prikla i carstvu svom neredno;
na očiju kad svim nami
- ah vidjenje strašno dosta! -
turski mjesec pod nogami
krstjanskomu križu osta.
Države su opustile,
krajine su bez bojnikâ;
za sinovim majke cvile
kijeh posiječe sablja prika.
I bez djece i bez hrane
pali u staros oci ostaju,
a svud sestre neudane
mrtvu bratju naricaju!
Nevjeste su udovice:
plaču vojna i djevera;
tko nije mrtav dno tamnice
u verigah ropstvo tjera.
Od turskijeh cvijet mladića,
kijeh Kozaci i još kolju,
zvijerma i pticam leži pića
na bogdanskom ravnom polju.
Bez ukopa time sada
tužni ostatak, gole kosti,
vjetri nose, plešu stada,
more izmeće bez milosti.

Jer vojnica ova uteče,
da 'e ne isijeku poljski mači,
ište da ju on isiječe
i porazi i potlači.
Ter kad ona tako izgine,
da nje svijetlo mjesto iskoči,
crnce lupeže Arapine
i gusare od Istoči -
njih će učinit janjičare,
a spaholjân mjesto čeka
ćesel-baške graničare
i djevoje[3] od Derbeka[4] .
Ali inako nego svoja[5]
nepravedno zače sila
sablja vaša, sablja moja
za svijeh čâs je odlučila.
Vi ste uzrok što on izgubi
mlad, plah, nevješ, bez razbora -
uzrok je on sam ki zagrubi,
a svijeh nas je sad pokora.
Uzrok je i on ki pristupi
pravom caru kletvu i vjeru;[6]
stoga vojska, kad se skupi,
ne prostrije se pri Nesteru.[7]
Otada nas sveđ bič bije,
zemlja je gladna, nebo u gnivu;
i istočni oprijet Zmaj ne smije
sjevernom se Orlu sivu.[8]
Tursko ime, jur od slave,
od pogrde osta svijetu,
otkad sablju tamne glave[9]
pripasaše zlom djetetu.

Ali on car pravi nije:
car vaš, car moj Mustafa je:
njemu kletvu dasmo prije,
njega vojska obrala je.
Nu što velim? Na sramotu
vašu i moju Osman vlada,
a zatvoren u životu
Mustafa je tužnu sada.
I nije toga da ustane,
da slobodi, da ga izvede,
da vam opet bio dan svane,
čim na carski svoj sto sjede?
Mustafu opet cara dobra,
Mustafu opet cara sveta,
Bog i vojska koga obra,
stav'mo, a vrz'mo tja djeteta!
Slijed' me, slijed' me, družbo hrla,
slijed' me, ko god živjet haje!
Stoji nam sablja više grla!
Mustafa opet naš car da je!
Slijedite me i hrlite,
hudi silnik da se istira;
tlač'te, dav'te, sijec'te, bi'te,
itko nam se uzopira[10] .
Nu što veće riječi služe?
Prid očima viđte štetu!
na oružje, na oružje,
na oganj, na plijen, na osvetu!«
Jak na vjetra silna dmjenje
more uzavri na valove,
tako uzraste svačije smjenje
na otrovne riječi ove.

Svak se uzbuni, svak razgnivi;
posta žamor, pače sva se
vojska užeže u plam živi
u strašive vapeć glase.
S golom sabljom u desnici
svak za ljudskom krvi smagne;
hrle naglo svikolici,
da prije car se s stola izagne.
Daut im je stô naprijeda;
gdi on obraća, kud on ide,
bez obzira i bez reda
svi ga u skupu slidom slide.
Teče oholo, tijekom skače,
skokom plahi vihar tjera
i nasrće na polače
hrabrenoga Dilavera.
A to er ima glase istine
kako mudri vezijer oni,
čim poplaha prva mine,
isprid vojske tuj se ukloni.
Dilaverov dvor posrijedi
među lijepijem obgradami
na iznositu mjestu sjedi
kô u prstenu dragi kami.
Ima ženski stan ponase
i raskošne perivoje,
i okolo sve to uza se
jedan veliki mir opstro je.
Jaki sobom odasvudi
u obzidi se tvrdoj kaže;
nu još tvrđi s mnoštva od ljudi
kijeh ga opstiru jake straže.

Tim što dosle uokolo
ima same bijele mire,
sad ga strašno i oholo
gvozdje i oganj svega opstire.
Ovdi Daut najprije svrnu
s nabunjenom vojskom svojom,
i naripi i nasrnu
s krvavijem ga rvat bojom,
vapeć kletvom od sve vjere:
»Na sramotu Osmanovu
danas ti ću, Dilavere,
skučit glavu pod sablju ovu.
Krij se gdi hoć, bježi, hodi
u gore, u zemlju, udno pakla:
od smrti se ne oslobodi,
junačka te ruka zakla!«
Utoliko vapaj vrli
od viteza svijeh se začu;
svaki naprijed silom hrli,
vrata i mire valjat skaču.
Nu iz oblaka ljutih strila
zgar[11] godina stište crna;
grada od stijenja pade sila
i od ognjenijeh smrtnijeh zrna.
Strijelâ oblaci, gradi ognjeni
dižu se i odzdal raste bjenje;
vrhu glave štit pereni
drži se od svijeh, svak se penje.
Nu tko se ište pripet prvi
prvi i pada, ali opeta
naripljuje vas u krvi
i smrti silom svoju sreta.

Smioni Kurkut s Crnogorci[12]
skače gdi zid niži gleda;
nu ga ognjeni teški udorci
silno meću, gone ureda.
Crničanin Rizvan bijesni
srne i š njime Piva i Tara;[13]
nu mu su ončas puti tijesni
za uteć - stijenja grad ga udara.
Strijelâ oblak vrh Eleza,
čim mu iz oči munja sjeca,
zdaždje s krvim od vitezâ
na mir se uspet s kijem zatjeca.
Duklanina još Murata
i Abdiju krajičnika,
čim željezim sijeku vrata,
smeči ujedno zid velika;
a Džefera i Selima,
čim su podrijet prag naprli,
poli iz magle crna dima
goruć katran, i sve isprli.
Veće prìpēt Ugrin Isa,
ušto na mir kročit ište,
strmoglav se satarisa,
Dilaver ga slavni tište.
On s jednoga još zamaha
zatim rve i potlača
iz Osinja Memišaha
i Piraliju š njim iz Drača.
Vješto morski gusari ovi
lećahu uz mir kô dvije ptice;
nu ih udarac teški ulovi,
moždanim im poli lice.

Tim u krvi strmo odzgora
niz visinu se oreć onu
mnjahu umiruć da sred mora
u pučini sinjoj tonu.
S Božje odsude ovo isto
svijem opacijem ljudem biva:
na času se smrtnom misto
od zločinstva prikaživa.
A Nehana Srblja, do uši
čim tetivu luku oteže,
ognjenijem ga klupkom buši
i obraz mu vas izdeže.
A Suflikara Arnauta
harbom, kom se na nj on meća,
priko istoga zgodi puta:
sprijed mu izide šip proz pleća.
Sam je on míra jednu diljku[14]
od sto vitez čuvat vrijedan,
pače niz nju u neviljku[15]
sto viteza meće on jedan.
Silna vihra jači i brži
sjemo, tamo skače i teče;
rve, valja, lomi, krši,
noge, ruke, glave siječe.
Na otkrivenu bez zastave[16]
strah ga od strašne smrti nije,
ka mu sveđ se oko glave
sa svijeh strana vrti i vije.
Pače ognjen je trijes vidjeti
u potopu dažda i grada,
razliko oružje ušto leti
i oko njega odsvud pada.

Trikrat vojska sva odmetna
dođe pod mire i u nje lupa,
i tolikrat opet štetna[17]
nazad uspreza i ustupa.
Tako kad mniš, kraj proždrijeće[18]
val srditi mora sinja,
razbjen bježi natrag veće
i razlijeva se i rasčinja.
Nu jakno opet val uzrasti
i vraća se protiv kraju,
tako odmetni istom vlasti
sveđ nasrću i ustupaju.
Nu Arbanasin Derviš uto,
spahoglanska glava prika,
s golom sabljom prijeteć ljuto
skoči naprijed i zavika:
»Ko nije žena od junakâ
i svijeh prikor i smetlište
slijed gdi mâ ruka jaka
put mu otvorit prostran ište!«
Ovo izrekši van ismuca
svijem veliku jednu gredu
i, na udorac da nje puca
mir, navali š njom u ijedu.
Snažno srce ne ima straha,
na sramotu pače od smrti
usred krvi ruka plaha
teškijem panjem lupa i vrti.
Izboritijeh množ viteza
na pomoć mu odsvud teče,
odsvud se rve i poteza
strašno drvo svakčas preče.

Nu uto odzgar stijena jaka
Aliji glavu svu rastuče;
harba Mehmeta, a Duraka
zgodi puška ka na nj puče.
Resulju se čelo smeči,
prsnuše oči Husainu.
Bećir strijelom probjen ječi,
hridna Omera hrid prikinu.
Na Redžepa kuk se obali
i istište mu van utrobu;
u stijenju su mnozi ostali
ukopani živi u grobu.
Jakno davniji dub u gori
na godini zloj veomi[19] ,
kad na nj vihar silu obori,
ka mu grane svija i lomi,
ter mu okolo na brjegove
po tleh leže listje i hvoje,
tač s navale teške ove
naripljeni miri stoje.
U krvi i ognju svudije ljudi
valjaju se na sve kraje,
i od mrtaca odasvudi
podigla se gomila je.
Tim se Derviš ne pripada,
nu s ostalijem svijem junacim
mir lupajuć jače vlada
opsječenijem borom jacim.
Zid udugo ne podnese
teške udorce, danu odzgori
raspuknu se i rastrese,
tijesan prohod ter otvori.

Smioni Turčin ne bez truda,
man mu braneć protivnici,
protište se silom tuda
s golom sabljom u desnici.
Srnu za njim i ostali
protisnut se po istom putu,
nu opet nazad svi su pali,
dio veći kroz smrt ljutu.
Tim ne buduć već nijednoga
komu slijedit ga ide od ruke,
on sam osta, ni cić toga
čezne ali svrće odluke;
ne pripade neg se tište
naprijed Turčin vrloviti,
tere žednu sablju ište
ljudskom krvi napojiti.
Skače unutra, i čim skuča
prvi zamah, taka je sila
da rasijeca svega Uruča
njim do pasa u dva dila.
Priko obraza Kruta reže,
Memiju u prsi smrtno lupa;
bez glave Otman prida njim leže,
udri u grkljan sprijed Jakupa.
Sarajevca Sulimana
stiže i hvisne priko vrata;
ovi u malo biješe dana
vele u trgu stekô zlata.
Ne zna on što je druga vjera
neg dobitak ki je iskô;
i sada se uz vezijera
cić koristi svê pritiskô.

Car i paše sve što oblače,
sve im trgovac ovi proda;
prodava i njih misli pače
mnozijem kraljem kim je uhoda.
Ali uhodstvo i imanje
s Dervišom mu bilo zaludu:
dobi u malo, a u manje
sve sad gubi kroz smrt hudu.
Aga oholi pleše njega,
i opet ori zamah brzi,
i udorcom teškijem Béga
ljuto siječe priko prsi.
Bi ovi mladić lica mila
i pogleda slatka i blaga,
nu, s vrloćom svim nemila
srca, što mu to pomaga?
Jak se bistre i studene
vode ures lijep zamjeri,
u cvjeticu proz zelene
trave tekuć ka žuberi,
nu ako ju smute i splešu
gnusnijem stupom drobna stada,
gubi lipos svu na prešu,
vene 'oj ures i opada,
tako mladac, komu zenu
prije na licu cvijet rumeni,
vas u krvi sad povenu,
izgubi ures drag ljuveni.
Hercegovca Imbrahima
i Bošnjaka još Sinana,
dva ljubljena pobratima,
š njega nađe smrtna rana.

Ovi rasap zli pazeći
ki činjaše Derviš vrli,
oba ujedno na nj prítēći
naripiše skladni i hrli.
Britke sablje podriješe oni
u jedno isto brijeme tada;
jednako su oba smioni
i požuda ih jedna vlada.
Nu ako im srca ujedno
jur junačka prijazan stuči,
s jače sile sad neradno
razlika ih smrt razluči.
Ori sablju on i u gnivu
Imbrahimu desnu odsiječe,
a Sinanu ruku livu
scijepa i vas štit u peče.
Za Imbrahima Sinan veće
negli za se sablju hrani,
a Imbrahim štit podmeće:
Sinana, a ne sebe, brani.
Tako život ovi onoga
nad životom svojijem haje
i, za čuvat druga svoga,
scijepa i vas štit u peče.
Ali eto smrtni udire
veće udorac Imbrahima;
on se boli, ne što umire,
neg što ostavlja pobratima.
Nu ako tužan on pod silu
s pobratimom svijem se rasta,
i pobratim svû nemilu
smrt dobrzo stiže i sasta.

Na njih mrtvijeh ne pogleda
neg prohodi u vrlini
silni Turčin, i naprijeda
put krvavom sabljom čini.
Nu Dilaver, kako upazi
tko viteze svo'e[20] najbolje
smrtno bije i porazi,
skoči da se š njim zakolje.
Začu buku jur smioni,
nu doć ne htje, dokli sprva
Dauta s vratâ ne ukloni
ke mu on zaman mnogo rva;
pače riječ je da tad ranu
od vezijera Daut primi,
i da zato sta na stranu
od prvijeh s najzadnjimi.
Vrijedni junak vezijer slavni
bi razgnivjen veomi priko
da jedan sam njegov glavni
neprijatelj smije toliko.
»Sad ćeš vidjet, prijeteć vika,
odmetniče carski kleti,
od careva namjesnika
kô se carska vjera sveti!«
Glas grom, sablja trijes ognjeni,
slikuje vihar[21] ruka plaha
silni vizijer i hrabreni
kom smrt prijeti sred zamaha.
Ali udorac teški tada
bijesni Derviš u štit prima;
iskre meće tvrda nàda,
siva i od munje sliku ima.

Škriplje, reži, pjeni priki,
čim se čuje bit i korit;
riječ zameće, nu veliki
ijed mu ne da odgovorit.
U obje ruke sablju hvati
i vrh glave 'u diže gori
i, da život njom prikrati
Dilaveru, silno je ori.
Hrli vezijer hrlo ustupa;
tim ga udorac zli ne stignu
ki, čim teško u tle lupa,
odmetnika do tli prignu.
Ovi skače hro naprida
i na vrat mu sablju nosi
vapijući da se prida
i da kajan milos prosi;
ali on je s vrata odbija
sabljom svojom, pak vapije
naglo skačuć: »Ćućeš čija
riječ i sablja veće smije!«
Dilaver mu opet jače
drugi udorac rve odzgara,
nu opet Derviš štit podmače
i, udren priko, priko udara.
Dugo bjenje i krvavo
među njim se ovdi ulaga;
da protivnik nije zdravo[22] ,
natječe se svačija snaga.
Neprijateljsku ruku gleda
bistro oko; a što vidi
oko bistro, ondi ureda
laki stupaj skokom slidi.

Svakčas na ovu, na onu stranu
ruka štitom vrti i vije,
ter sva mjesta pod obranu
od razlicijeh zasjed krije.
Glavu ište - k nogam leti
plahi zamah u privari;
sad nogami opet prijeti,
a po glavi hrlo udari.
Nu se uto zbuča i skupi
odsvud mnogi broj viteza;
na Derviša svaki stupi,
da ga ubije, svak poteza.
»U nj ne tič'te! vizijer glasi,
mâ ga sablja ubit ima.«
Pače da se ne porazi,
svačije udorce u štit prima;
tere glavna neprijatelja
branitelj se on postavlja,
i slobodit svâ je želja
smrti komu smrt pripravlja.
Ali Derviš, videć veće
da je učinio sve što je mogô
i da iz ove ima smeće
svê rasutje izit mnogo,
vrteć sabljom uokolo
svakčas nazad hitro uzmiče,
proz oružje ter se golo
protiskuje i protiče.
I kô tako veće izide
gdje najniži miri stoje,
zgar niz tvrde skoči zide
i usrnu među svoje.

Dilaver se smjenstvu čudi,
pak vapije: »Ah, tako li
na visinu stupit, hudi,
padajući scijeniš doli?«
Ljuto u srcu svom se smuti
i zavika Derviš jako:
»Za jače se podignuti
čâs je i koris pasti ovako!
Nu ja tebe pala vidim
za vik veće ne ustati,
da se kriješ ne tijem zidim
neg pod zemljom da ideš stâti!« -
»Lažeš, carski odmetniče,
da mâ vjera puna slave
kom se djela moja diče,
sveđ ti neće stat vrh glave!«
Vapi oholi: »Sad ćeš vidit
što ja velim je li istina!«
Dilavera hoće slidit
priko mirâ i visinâ.
Nu ga ustavlja Daut silom:
»Ustrpi se, veleć, malo!
Doskoro ćeš kazat dilom
čije gospostvo već je palo.
O mâ bratjo, o junaci,
slijedite me svi jedino!
Kad nam glava[23] bude u šaci,
pod nogami sve nam je ino;
i da toj se zbude prije,
ptica u kajpi zatvorena[24]
penjimo se više gdi je!
ne gubimo man bremena!«

Prista, i odletje, da sve opali
u ognjena slici zmaja,
razbijati ter navali
tvrda vrata od saraja,
naprijed k carskijem polačami
leteć jakno poplavica
koje s sobom lijes i kami
smuca oreć se svrh litica.

---

1. 55. *od djeteta* - od Osmana
2. 77. *Otman* - osnivač otmanske dinastije
3. 132. *djevoj* - bludnik
4. 132. *Derbek* - Mezopotamija
5. 133. ali drukčije nego njegova
6. 141-142. Uzrok je (porazu kod Hoćima) i onaj koji prekrši pravom caru (Mustafi) *kletvu i vjeru.*
7. 144. nije se sredila u borbene redove (nego se razbježala)
8. 147-148. tursko se carstvo ne smije oprijeti Poljskoj
9. 151. *tamne glave* - glave bez znanja i iskustva
10. 176. *itko nam se uzopira* - svakoga tko nam se suprotstavlja
11. 238. *zgar* - (iz Dilaverove palače) spusti se crna kiša (kamenje i pušćana zrna) po napadačima
12. 249. Od tridesetak imena što se spominju u borbi pred Dilaverovom palačom samo su Derviš i Dilaver povijesna lica.
13. 254. *srne i š njime Piva i Tara* - (Rizvan Crničanin) nasrće i s njime ljudi s Pive i Tare (rijekâ crnogorskih); značenje može biti i šire: prema poslovici »Naplila je Piva i Tara« Gundulić je ljudima Rizvana dao karakter probisvjeta, nevaljalaca i razbojnika koji se ruše na kuću Dilaverovu poput bujice rijeka Pive i Tare. (Primijenio ju je, u još zbitijoj formi, M. Držić u *Dundu Maroju*.)
14. 297. *míra (...) diljku* - top na bedemu
15. 299. *u neviljku* - u grumenima (u skupinama)

16. 305. *bez zastave* - bez zaklona
17. 315. *štetna* - sa štetom, s gubicima
18. 317. *kraj proždrijeće* - proždrijet će obalu
19. 358. *na godini zloj veomi* - na žestokoj oluji
20. 478. *svo'e* - njegove
21. 498. *slikuje vihar* - nalikuje vihoru
22. 531. *da protivnik nije zdravo* - da protivnika dohvati (rani ili ubije)
23. 595. *glava* - car
24. 598. *ptica u kajpi zatvorena* - car zaklonjen u dvoru

PJEVANJE DEVETNAESTO

Gdi Bizancijo bi njekada,
sad opkružen tvrdijem zidi
na kraju se Carigrada
carski saraj trostran vidi;
s jedne strane k njemu slazi
Bijelo more[1] ; s druge hode
Crni vali[2] ; s treće pazi
luke od grada Slatke vode[3] .
Turnima su ponizani
miri ki ga odsvud grle,
i za obranu svaki hrani
slite od gvozdja trijeske umrle.[4]
Vrata imaju na sve kraje,
nu se nijedna vik ne otvore
negli spravan car kada je
za broditi sinje more.
Samo jedna, ka po srijedi
prostrana su i velika,
sto'e carske zapovijedi
otvorena svakolika.
Na njim pišu zlatna slova
među listjem razlicime
kako kuća Otmanova

primi grčko carstvo i ime;
šti se ovako: »Grad sazida
car Konstantin; grad opeta
car Konstantin s glavom prida[5]
sablji cara Mahumeta.«
Trijem vrh ovijeh vrata stoji,
stan bolećijeh[6] s desne strane,
sprijed ravnica gdi svakoji
najmogućiji s konja ustane.
Ne može bo druzijem vrati,
nakon ovijeh koja slide,
negli sam car projahati
vele ljepše u obzide.
Pravo uzraslijeh sred čepresa,
gdje kladenci bistre vode
iz mramorna bijela uresa
romoneći tiho ishode,
a stupi uresno izdjeljani
trijem uzdrže vas okolo,
red čaušâ k svakoj strani
odjeveni sto'e oholo.
Tuj pod strehom, ku iz Budima
car Suliman zlatnu prini,
aga u surah sjedište ima
janjičarski na visini.
Devet mjesta od kuhinje
pri desnomu pak su kraju,
ravna zemlja, more sinje
kim obilni harač daju.
A slijeva se svijem široka
konjušnica carska objavi,
gdje od konjâ svega Istoka

izbor i cvijet vas boravi.
Nad njom lijepa nadzida je,
sedla, uzde i naprave
gdje su ostale, kojijem daje
zlato i biser vječne slave[7] .
Naprijed hodeć po ravnini
nahodi se svim prostrano
mjesto gdi se pravda čini,
od Turaka, 'divan' zvano.
Uz mjesto ovo pribogata
carskoga je blaga shrana,
a nalijevu su opet vrata
od saraja do sultanâ.
Za ovijem druga još se vide
ka se zovu i govore
'carska vrata', kud se ide
na careve svijetle dvore.
Onijem crni, ovijem bijeli
hadumi su straža prava;
crnima se crnac veli,
hadum bio bijelijem glava.
Tko ovdi uljeze, mjesto opeta
u zlatu mu sve se otkriva,
gdi car kraljim svega svijeta
poklisare pričekiva.
Naprijed jesen i prolitje
sred gizdavijeh perivoja
vječno voće, vječno cvitje
združi u slavah od pokoja.
Sred njih carski pribogati
i prisvijetli kram se kaže,
nad kijem stvari nije gledati

izvrsnije, ljepše i draže.
Tko sred ljudske sad požude
sve što je blaga skupit haje,
sred raskoše i razblude
naprava mu tolika je.
Tle pokova suho zlato,
mir sazida dragi kami,
zvijezde, mjesec, sunce na to
pod[8] sklopiše vječnijem plami.
Zapad, istok i sjeverna
i poludna strana[9] od svita
sega uresa neizmerna
čuda uzmnoži svim čestita,
ka er ufat nije trijebi
moć napuno vik izriti,
da ih razmišlja svak u sebi
bolje ih je ostaviti.
Sva ova mjesta zgar zbrojena
svoje osobne straže[10] imaju;
tim vojska uzet nabunjena
prva vrata hteć saraju,
opriješe se kapidžije,
verna obrana mjesta toga.
Ali tajčas siječe i bije
broj malahan sila mnoga;
i od vrloća da ne ostavi
nijedno djelo, svijeh ih splesa,
ter učini put krvavi
vrhu mrtvijeh njih telesa.
Nu Dilaver, zasveda je
odrvô se skupu hudu,
još bez misli ne ostaje

120 još se brine, još je u trudu.
Da se odmetnijeh vidi smeće
nijesu ne samo utažile
neg da svakčas rastu veće
njih nabune i njih sile.
125 Vojska bijesna i zlosrda
čuje silno da je napala
i od saraja vrata tvrda,
straže im sijekuć, na tle rvala.
Čijem s razlogom cjeć toga se
130 sebi, gradu, carstvu boji,
prije neg čuje huđe glase,
da oslobodi sve nastoji.
Hrlo u obličju derviškomu
na Crno se more uputi
135 za na pomoć caru svomu
Natolijence podignuti.
Go, izreza od kožica
zvjerskijeh zastav mao uzima,
na pasu ožica i tikvica
140 visi mu, a štap u ruci ima.
Begum lijepe Adžamkinje[11]
na čelu je ime upisô,
sad ljubovce, prije robinje,
za kom Istok vas je uzdisô.
145 Za ures vidjet nje jedini,
svačija srca ki gospodi,
mnokrat putnik kralj se učini
ki se u zlatnijeh Indijah rodi.
Iz sjeverne jošte strane,
150 otkli rijeka Don istječe,
da š nje bistri dan mu svane,

gospodičić mlad doteče.
Nova Zemlja, gdi sred tmine
pàlī u mrazu šes ljet stoje,
jeda im novo sunce sine,
posla u Istok mlace svoje.[12]
U slatkomu samosilju[13]
po glasu ona slavnom svomu
kraljevaše i Vasilju,
careviću moškovskomu.
Ni led rijekâ u planini
Tartarhana je zaštitila[14] ;
gori u mrazu - toj mu čini
ljuvenoga ognja sila.
Ali vrh svijeh tuj lipotu,
koj prilike naći nije,
želi stravljen u životu
Hajder[15] , sin kralja od Persije;
i da slacim jur pokojom
trud samiri u kom staše,
vjerenicom i gospojom
u pjesni ju klikovaše.
Kroz što veće od istoči
drugo sunce, svâ prilika[16] ,
donijelo se biješe na oči
kraljevića ljubovnika;
i on ju pazeć cjeć uresa,
kom joj lipos sja vesela,
glasi ju: »Evo zgar s nebesa
božica je k nam sletjela.
Ah, priliko smrtna lica
ka šlješ plame ognja živa,
budi istočna ti božica,

sunce kim noć mâ svaniva!
Nu ako ovi izgled tvoj me, brače,
prži ovako mraznom sjenim,
kô tî ista draže i jače
pogledim ćeš tvim ognjenim?
Tvoj pram zlatni sve mê blago,
tvoje čelo bijela zora,
tvoje oči sunce drago,
tve mi lice dan otvora.
Ti si jedna sve mê dobro,
ti sva rados mâ ispuna;
ja sam tebe služit obrô,
krune moje ti si kruna.«
Tako u željah neizmernijeh
mruć kraljević s tej gospođe,
s mnogom družbom svojih vernijeh
svijetô u slavi po nju pođe.
Nu Dilaver uto isteče,
ter ju ugrabi mladu silom,
i u plijenu se čestit reče[17]
robinjicom takom milom.
Zanio biješe glas i njega
od liposti slavne svudi;
pospješi se cića toga
da ini ne otmu što on žudi.
Nu ona, misleć koliko su
ljuti jadi stât sred uza,
po rumenom licu prosu
drobni biser groznijeh suza.
I kô ružicu i lir veće
iz kladenca poli od oči,
kliče lipos klet ka smeće

tolike joj sad uzroči:
»Ah, prokleta majka moja
ka me lijepu porodila,
veljaše, ako bez pokoja
živjet mi je vas vijek sila.
Mâ ljepoto privarena,
što si sreći učinila?
Na uzah li namijenjena
kruna ti se privratila?«
Ču kraljević glas u vaju,
Dilavera pozva tima
da na sabljah razigraju
čija djevojka biti ima.
Poruči mu: »Od junaka
gusarovat nije ukradom;
hod' sa mnom se viđ, a paka
pod' kô vitez s diklom mladom!«
Ali Turčin mu odvit poda:
»Ne kô gusar sablju sminu
neg kô carski vojevoda
prostrijeh u tvu kraljevinu.
I da tî ju vrh tve glave
još sad zoveš, sreća je moja;
tim, kô hoćeš, čini sprave,
ne ustručam se ja od boja.
S robinjom ću, netom svane,
usred ravna polja siti;
koji od nas živ ostane,
djevojka će toga biti.«
Bivši ovako utvrdili
među njima kletvom veće,
čim svak gleda kad pribili

dan s nebesa zgar isteć će,
eto Zora ključmi od zlata
vedri otvorit istok ide,
proz korajna neka vrata
nadvor žarko sunce izide.
S jedne i druge strane ureda
s mnogo vitêz, straže cića,
Dilavera svak ugleda
i adžamskoga kraljevića.
Polje ravno i široko
od boja je mjesto njima,
a sunčano svijetlo oko
svjedočit im jakos ima.
Vrana konja Turčin jaše,
a na drugom svemu bilu
lijepa Begum uza nj staše,
mučna gledat rat nemilu.
Zelen pastuh u ponosna
kraljevića igra i skače,
na Turčina ki jakosna
zateć se ončas ne uzmače.
Nu i Dilaver protiv njemu
konja obode, skoči hrlo:
i kopje ovemu i onemu
susretište skrši vrlo.
I ovi i oni vitez tada
iza pasa sablju trže,
i u zamahu je plaho vlada,
protivnika da ubije brže.
Jak dva bika u planini,
kad ih ljuven bijes uhiti,
mukaju strašnoj u vrlini,

ovi onoga ište ubiti;
zgiblju glave, želja mnoga
podžiže ih sveđ i srči,
tere jedan na drugoga
s vitorozim čelom trči.
Ljubovca ih gleda iz stada,
kad je od boja uzrok njima,
i u sumnji stoji mlada
čija od njih biti ima.
Tako bjenje sad izlazi
među Adžamom i Turčinom;
djevojka ih mlada pazi:
čija će biti, ne zna istinom.
Vrhu oružja gvozdobita
gradi udorâc teški se ore;
skaču i lete iskre iz štitâ,
bijela oklopja plamim gore.
Brzi konji strelovito,
kud viteške ih ruke svrću,
tim zamiču se i u vitô
zdesna, slijeva svud nasrću.
Jednu snagu, jedno doba
i jednaka srca i ruke
ukazaše viteza oba,
ni među njim bi razluke.
Tvrdi štiti, cijele oklopi,
još izranjen nije nitko;
ničije krvi još ne popi
jednu kaplju gvozdje britko.
Nu napokon Hajder rani
Dilaveru lakat lijevi;
vidi on teć krv i u obrani

čuje štit težak - tijem se gnjevi.
Jedovita pun čemera
pače u sebi buči time,
kô na vihru od sjevera
dublje u gori posred zime.
Na stremen je uskočio
i, ako ne izda sila mnoga,
udorcom bi jednijem htio
neprijatelja svršit svoga;
nu zavitli česti odveće
ki Hajdera glavu sviše
treskovite vrle smeće
teška udorca ustaviše.
Nu kraljević smeten osta
i u podne mu dan se smrče;
toj poznavši, hrli dosta
na pomoć mu svoji trče.
Kopjâ vitijeh dvije dubrave
staše odasvud u čas ovi
da se biju u krvave
turski i adžamski vitezovi.
Stoji Dilaver i vapije
kraljevića koreć priko:
»Vazmi ljubi, evo ti je!
Gdi je junaštvo tve veliko?
Evo Begum za kom toli
u ljuvenu gorje plamu!
Što ju ostavljaš, kralju oholi,
u gusarskijeh rukah samu?
Gdje su riječi i zahvale
s kijem me na boj prije poziva?
Nu, kô tebe, i tve ostale

dobiću i otet jošte živa!«
I uto s konjem naprijed teče;
bez milosti, bez pokoja.
lupa, cijepa, bode, siječe -
smrtni je kosijer ruka svoja.
Nu njegovoj buduć sili,
zasve da ih teško udari,
kraljevića ugrabili
ćesel-baški vojničari,
pod mire se tvrda grada
ukloniše hrlo š njime,
a Dilaveru osta mlada
dikla i uvik slavno ime.
Ovo od njega popijeva se
po svijeh stranah od Istoči;
a on Begum lijepu uza se
drži i ljubi kô dvije oči.
Ne robinja neg ljubovca
ona je u njemu sad jedina:
ulovila tako je lovca
još u lovu svâ lovina.
A on sam nje je dobro svako,
slatki pokoj, rados mila;
junaku se vrijednom tako
lijepa i mlada zavirila.
Tim igda se na hrabrena
slavna djela on otpravi,
vazda je uza nj uspomena
od prislatke sve ljubavi.
Paček stjecat on vjeruje
svekolike srećne boje,
s neprijateljim kad vojuje,

u ime lijepe Begum svoje.
Ne ostavlja tim nikada
od sebe ovo drago ime,
i u prigodi ovoj sada
uputi se veseo š njime.
Ali uto od uhodâ
čuli bijehu odmetnici
glas njegova skrovna hoda
u derviškoj u prilici.
Vrli Derviš nu se tište
s družbom svojijeh spahoglana
da ga traži, da ga ište
crnomorskijeh uprav strana.
Vapije: »Na krv, na osvetu,
o junaci, slijedite me!
Neprijatelju hudu i kletu
vrha doći sad je brijeme.«
Ter jak pastuh, kad se od bijesa
s jasli otrgne, vihra brži
teče, skače, grivom stresa,
glavu uzdiže, puha i rži,
priko grada vitez vrli
taki srne, rukam maha,
prijeti obrazom, zgledom prli,
ne stiže ga strijela plaha.
Nu zasve to on nabliže
svom brzinom svojom tada
Dilavera ne dostiže
negli izvan Carigrada.
Kô ga upazi, isred tijeka
viknu: »Bježat zaman ti je;
izbliza a ne izdaleka,

rukam se a ne nogam bije.
Nu se od straha cić privara
ne samo u to priobraža'
negli u pticu još pritvara',
jur te sablja mâ poraža.«
Na prijetenje vrlo ovako
odgovori smioni paša:
»Prida mnom si i prije skakô,
i još ćeš - svis[18] me tva ne ustraša.
Nu junaka snažna i ohola
ki proslavit se ište djelom,
na čovjeka sama i gola
gdi je došô s vojskom cijelom.«
Jak sred gore, kad iz gaja
vepar divji van se istira,
čim množ pasa sa svijeh kraja
kruži ga okolo i opstira,
smrtno prijeteć vrlijem zubi
ki iskereči se vas i hroče,
tim da smjenstvo lovac gubi
ki ga tjerat najprije poče -
i on se krepko ustavio,
i svijeh čeka; nu nije toga
ko bi izbliza udrit smio
na divjaka strašivoga.
Proć vezijeru ne smiju tako
kleti carski odmetnici;
a on stoji krepko i jako
s drenovicom u desnici.
Svaki golu sablju uzdiže,
svaki prijeku smrt mu žudi,
ali stupit nijedan bliže,

za udrit š njim se, ne usudi.
Ali on uto štap drenovi
u obje ruke stište i hvati,
i gdje u skupu vitezovi
najvećem su, tuj se obrati.
Jakno soko, kad ga sila
jata od ptica stisne odsvudi,
oštre čaplje, brza krila
iz visina se oreć trudi:
sada onu teško udara,
plaho onu sad zanosi,
ter u isto doba odzgara
perje sniježi a krv rosi -
taki je vidjet vezijer silni:
sjemo tamo skače, lupa,
rve udorâc grad obilni,
mlati, hvista, busa, jupa.
Sablje, štiti, strijele, luci
s krvavijem se daždom ore;
s jednijem štapom sad u ruci
go toliko čovjek more!
Po vezovijeh udri Seća;
vjerio se ovi biješe odskora,
vjerenici tim se obeća
čestit na dvor doć s odora;
ali, ako ga ona uščeka,
nàstāće se[19] mrazna i naga,
er po zemlji rana prijeka
u krvi je prostrla ga.
Jak ružica vila mlada
ku u vjenčac bere o zori
on povenu; na nj san pada

uvijek mu oči ki zatvori.
Još Veliji stuče glavu
i moždani sve mu proli,
ki tad streptje i u krvavu
blatu leže na tle doli,
ter je vidjet jak česvina
ka u divjoj niknu gori,
silni vihar iz korina
kad ju podre i obori.
Tuj izdalek Feras pazi
i iz šuplja gvozdja tište
zrno ognjeno; da porazi
slavna pašu, tako ište.
Jur gvozdena cijev razdrije se,
smrtno olovo čim istjera,
ali Istrufu smrt donese,
a ne zgodi Dilavera.
Rodi se ovi u Plovdinu,
a s nenadne hude česti
s tuđa udorca sad poginu
u tuđemu ovdi mjesti.
Mruć obrnu k nebesime
oči i ruke, da ukaže
rodna grada slatko ime,
i uzdišući smrtno ih zaže.
Videć Derviš rasap mnogi
od svojijeh od bojnika,
sraman sobom u nalogi[20]
s golom sabljom skače i vika:
»Da li je moguć, da li je vrijedan
sad od ruka ovoliko
odrvat se čovjek jedan

harajuć nas ljuto i priko?
Ah, našega ruga i smeće!
Tko uvijeke da vjeruje,
zločesto ovo tamno odveće
pripovijedat tko uščuje?
Na stranu se svak ukloni!
Ja sâm za svijeh ukazaću
od nas dvijeju tko je smioni,
i za ubit ga način nać ću.«
Vas štap razbjen vezijer tada
meće - učinio š njimje dosta -
a sablju i štit s tlî popada
što od pobjenijeh pusto osta.
Lijevu nogu naprijed stavlja
i njom malo poklekniva;
više prsi štit upravlja,
glavu uz lakat skuča i skriva;
drugom rukom sablju hvati,
bôču uz desno svoje koljeno,
a bodezan k srcu obrati
svom zlotvoru nesmiljeno.
Uprav stoji Derviš vrli
i otkriveno stegno hrani;
desnu bedru čuvat hrli,
spravan skočit k svakoj strani.
Vrh lijeve se noge uzdrži
vaskoličak vitez bijesni,
a uzdignut lakat drži
britke sablje vrh bodezni.
Tiska jedan proć drugomu
oštra gvozdja bez milosti,
i smrt prijeti ovi onomu

sa svom moći i kreposti.
Nu Dilaver veće u smeći
hro za udrit prječe i jače,
vas na lijevoj se uzdržeći,
desnom nogom naprijed skače.
Ali Derviš desnu stranu
hitro uzmače i, hteć zgoda,
bodezni odzgar ljutu ranu
u stegno mu tajčas poda.
S krvi, koju tad ugleda,
srce uzavre u vezijera,
tako da uz gniv svoga ijeda
ljuta je zmija bez čemera.
Tiho je more kad proždira
plav potopom od valova;
mirno je nebo kad sve otira
sred vihara i treskova.
Glavu, stegno, ruke, prsi
neprijatelju svakčas ranja
pri života svoga svrsi;
nazad se oni sveđ uklanja.
Stiže ga ovi i udara
i na nj se ori jakno rijeka
ka niz goru strmo odzgara
krši plahos bijesna tijeka.
Ali opaki sebar njeki,
videć što se Derviš nada[21] ,
Dilaveru poda prijeki
smrtni udorac izazada.
U zatjelak sikiricom
on ga udari jakom silom,
da s krvavim ončas licom

pade smeten nica tilom.
Svak na nj srne odasvudi
s golom sabljom u desnici;
vrh njega je gora od ljudi,
skaču po njem svikolici.
Vapije Derviš plešući ga:
»Ti ki uz cara bi najviši
dušu u krvi bljuj i riga',
pod nogami mojijem sopiši!«
Nu ne može već ovoga
čut Dilaver prihrabreni;
biješe izdahô prije toga
i ostô jakno mraz studeni.
Kô se uzmnožni vizijer ubi,
časom raznije glas svuda se,
i njegova lijepa ljubi
ču ga i naga odrije sva se.
Utječući mladoj s lica,
gdje perivoj ljuven biješe,
lir pribijeli i ružica,
rumene usti problijedješe.
Potamnje joj svijetlijeh oči
sunce blago i veselo,
a vedrinu od istoči,
naoblači bistro čelo.
Skupljen oblak zlatnijeh prama
proli obilne dažde svoje
i potopi svitlos srama
cvjetnijeh prsi perivoje.
Na srce joj krv je utekla,
gdi ju teški jad satira;
ište žalos da bi izrekla -

glas ju bježi, riječ umira.
Najposlije željna sila
stupaj puti a ne snaga;
van grada se uputila
gospodara vidjet draga.
Nije ozira mlados svoja,
ni ju uspreže da ne srne
gdi uzrok svoga nepokoja
vrhu zemlje je prostrt crne.
Pospješi se i poteži
i dohodi k mjestu tomu
gdi u krvi mrtav leži
tko bi[22] život srcu svomu.
Gleda, i tim joj muka prika
žestočija vele ishodi,
gdi je pod nogam od krvnika
tko više njih svijeh gospodi.
U nj se krepko zapazila,
svim je vidit stanac kami;
bolesti joj mnoge sila
ne da iz srca proć suzami.
Tako u plaču čim ne more
izjadati svê pečali,
ćuti muke huđe i gore,
nu je toliko teško žali.
Ali ne ima tej kriposti
uzdržat se skup nemili,
od žalosti ne od milosti,
da ne plače i ne cvili.
Ah, ke prignut neće želje
jedna žena mlada i lijepa!
Ganja ona neprijatelje

i proć volji im srce cijepa.
Ona udugo ne zamuknu,
nu da smrtni jad svjedoči,
od bolesti joj srce puknu,
potop suza proli iz oči.
Tako glasom žalosnime
uhiti se za pram zlati;
često zovuć drago ime
kliče ovako naricati:
»Ovo li su, slatki brače,
tve zahvale, moje slave?
Ovo li su, o junače,
tve viteške bojne sprave?
Duše moje drag pokoju,
ovako li sad me smete?
Kakav pođe, kakva u boju
oči moje, joh, vide te!
Vaj, što gledam? Još ne mogu
vjerovati sama sebi,
spomenujuć tvu vlas mnogu
dobita otprije ka vik ne bi.
Ali što me tužna vara?
Poznam ljuta cjeć čemera
čestitoga silna cara
namjesnika Dilavera.
Viđu onoga ki najprvi
bi gospodar mê mladosti
ogreznuta svega u krvi
na tleh ležat bez milosti!
Ah, da proklet čas je oni
u koji ti mlada omilih,
kad kraljević osta smioni,

a s tobom se ja odilih!
Ti na sablji dobi mene
i života, joh, ne štedi
cić liposti proslavljene,
ku vas Istok njegda slijedi,
cić liposti tužne sada
i žalosne, joh, saviše,
ku sve tmine od zapada
vječnom noći priklopiše.
Nu ako bilo suđeno je
da se mlada s tobom združim
i da tebe sve dni moje
gospodara moga služim,
što tve ove smrtne rane
neće i mene sad satrti,
sadružena neka ostane
i smrt moja s tvojom smrti?
Ti ne samo mâ jedina
slatka ljubav sveđ si bio
nu i drag ćaćko, duša istina
i od srdašca bolji dio.
Bez tebe sam bez života
i bez dobâr svijeh ostala,
udovica i sirota
podušena u dno pala.
Nu tî momu gospodaru
koji zada smrtnu ranu.
zašto sta on samu caru
vjeran vitez na obranu,
ah, gani se, joh, ako si
čovjek od puti a ne stijena;
osvetio se, dobio si,

neprijatelja ti eto ubjena!
Daj dopusti mješte darâ
ovi jedan tužni meni:
vrh krvava tijela odzgara
stavit kami na nj studeni![23]
To li ukopna ima jama
branit mom se ljubovniku,
ubij i mene! s glavom sama
pod tvu sablju idem priku.
S ovijeh noga, ke ti grlim,
ja se neću otkinuti,
što mojijem jadim neumrlim
ne budeš se prije ganuti.
Oružanijem protiv silam
pravo je da se ti opričeš[24]
i da kopjim, sabljam, strilam
neprijatelje svê posičeš;
nu protiva jedne žene
poniženstvu i nevolji
nije razlog neg smiljene
da ukažeš želje u volji.
Ja ne molim tvu dobrotu
da mom vojnu život prosti -
nije on veće u životu,
dijelio mu se duh iz kostî.
Milos samu i jedinu
pitam ti ovu, da nemilo
ne prožderu i raskinu
psi njegovo mrtvo tilo.«
Prista, ali vire obilne
ne ustavi se suzâ ronit
za tvrdoće hude i silne

većma omekšat i priklonit;
nu vizijerska svijetla žena
smirena se tim ne pazi;
uzrok ćud je potištena
ka na molbah vrlja izlazi.
Odgovara Derviš kleti:
»Od ovoga, ki mi osta
pod nogami, môj osveti
krv ne može bit zadosta.
Najbrže mi bježi s noga!
Ljudske i ženske glave nije,
ni milosti ni razloga,
da mê gane srce od zmije.
Ovo tijelo cjeć smiljenja,
ko bih imô ja u sebi,
ni utaštva ni utješenja
nije vrijedno donijet tebi;
nu vrženo da se drpi
pasjijem nohti, ptičjijem kljuni,
muke nijedne već ne trpi,
a željenje mê se puni.
Ne brini se! Vojnu tvomu,
koji car se drugi zvati
u životu može svomu,
grob dostojan ja ću dati.«
Ali kô car začu smeće
ke postale bijehu okoli,
i u pobuni svakčas veće
da rastijaše skup oholi,
uzboja se i ushaja[25]
i ukloni s mjesta očita[26] ,
gdje prizida kraj saraja

tajaše se svijem skrovita.
Nu tu videć da ne stâše
prem slobodno, opet poje
na zaklone Sinanpaše
i skrovene perivoje.
K vojsci otole posla u jadu
hrlo jednoga od vezijera
i haduma, ženskom stadu
ki mu biješe za pastijera,
misleć, zasve vojska prika
da ovijeh pita, ovijem prijeti,
na careva namjesnika
stavit ruke neće smjeti;
i razmislit još će dobro
prije neg dadu smrtnu ranu
crnac koga car je obrô
za čuvôca svomu stanu;
a on s toga poznat da će,
zasve er može stvar bit štetna,
ali se ona pokajaće,
ali ostat sasma odmetna,
ter s dogodna paka dila[27]
za se izabrat svjet najbolji
i, na što ga stegne sila,
volju hinit pri nevolji.
Nu bi inako neg se scijeni,
er u bijesu čim se srde
odmetnici raspušteni,
meću razlog, razbor grde.
Tim kô vojska ovijeh ima,
vazam sablje u desnice,
pogubi ih prid vratima

od careve konjušnice.
Mišljahu oba da naredno
želja se od njih carska izreče;
nu objema njima ujedno
prije se s glavom riječ prisiječe.
Ne pristajuć s svake strane
još krvnici zli vapiti:
»Čuj nas dobro, čuj, Osmane!
Car nam odsad nećeš biti!
I od toga za zlamenje
hod' da vidiš od rusaga
kô baš-vezijer tvoj primljen je
i uzdani Kazlaraga.
Nu kad nećeš k nam sit zgara,
mi ćemo se pripet k tebi;
nu je Mustafu slavna cara
slobodit nam otprije trijebi.
O Mustafa naš izbrani,
o veliki care i sveče,
u kojoj si objav' strani!
Na noge ti vojska teče.«
Ovo rekši sjemo tamo
svud udriše po saraju:
»Car Mustafa znat imamo
gdi je«, vapit ne pristaju;
ter slikuju konja bijesna[28]
ki od uzde bez posluha,
gdje ga nosi vlas nesvijesna,
trčeć, skačuć rži i puha.
Svak se uklanja: sam ih ide
ičoglanin Šaban sresti,
od svijeh dvoran ki se vide

u saraju najzločestiji.
Ovi u istom dijelu stâše
s istom pomnjom, u isto vrime
kad Mustafa stolovaše;
cić toga se spozna š njime;
tako mu se ter zaviri
da sred srca vik svojega
u željah se čas ne smiri,
da opet carom vidi njega.
Tim prigodu gdi mu je sreća
sad donijela ku sveđ želi,
ukazat ga vojsci obeća
i š njome se obeseli.
Pustoš jedna od carevijeh
perivoja jes na kraju
gdi stoje zvijeri ke se od svijeh
strana carem darivaju.
Plahi jeljen vrhu glave
tu visoke grane stere;
lis na dubu, cvit vrh trave
sva mu je sjena od potjere.
Košuta ga slijedom slidi,
ljubovnica iščeznuta,
gdje kladenac bistri vidi
vrjet zelenom dubju iz skuta.
Nagla srna brže od vitra
teče gusto kroz grmenje,
i, skačući laka i hitra,
na dubje se meće i penje.
Hroče i puha vepar divlji,
i u kosijeru strašna zuba
krvavo oko - oganj živi -

prijeti smrtna da je poguba.
Vrli medvjed hrka i reži
i od čeljusti spilu otvora;
vas kostriječi, vas se ježi,
oštreć čaplju na panj bora.
Vuk ždrljivi sveđ zavijeva,
lupež pitom, drug divjačan;
obzire se zdesna i slijeva,
tuđa imanja vazda lačan.
Ris srditi u slobodi
tamo ovamo sa svijeh strana
regbi leti a ne hodi,
skačuć dubja povrh grana.
Slon veliki, snažni i jaki,
komu zglobno nije koljeno,
dugu trublju[29] na čas svaki
stavno kupi, stere smjeno.
Hrli kaplan vas je u dici
šarovitom pod napravom;
snagom materi on lavici
a ocu je risu sličan glavom.
Tigre gnjevna, prika i ljuta
po gvozdenoj kajpi udara;
glave je oble, oka žuta,
na razlike pjege odzgara.
Kralj svijeh zvijeri, lav oholi,
svakčas zlatnom grivom stresa,
veličanstvo slavno toli
krijepeć silom vrla bijesa.
I divjači mnoge ine
kipa razlika i imena,
kijeh pustoši i planine

goje u jamah posred stijena.
Tuj sred dubja na široku
ali obraslu odsvud mjestu
jamu otkriše svim duboku
u spletenu grmu i čestu;
na ku pokli svijeh dovede
dvornik Šaban, poče od muke
svrtat plačne k njim poglede,
k jami obraćat kršeć ruke,
vapeć: »U ovom grobu odi
car Mustafa dobri i sveti
ukopan se živi nahodi;
iz nje imate vi ga izeti!«
Okošena zdvor iz grma
jama otvori jaznu tminu;
nu litica odsvud strma
sit ne daše[30] u dubinu.
Tim prostriješe množ konopâ,
po kijeh htješe po svôj volji,
gdi Mustafa živ se ukopa,
sit vitezi svi najbolji.
Ali Daut svijeh ukloni,
ter s dva druga sam odzgara
side u niski ponor oni
i po konopu ize cara.
Zagunjastio i obrastô
Mustafa se vas ukaza:
lice suho, blijedo i tmasto,
put skončana, pun poraza;
i bez snage i bez riječi
u naručju vernijeh tada,
od kojijeh se krijepi i liječi,

trepte usti, glava pada.
Sred grada se pored vide
na prostranoj svim ravnici
tri mečeta: bijele zide
u oholoj vîsē dici.
Tuj u srednji mečet lako
uniješe ga cić pokoja,
gdi od sve vojske čuvan tako
svu noć jednu cijelu stoja.
Ali isti večer ovi
sultan Osman, kô se tmina
crne noći pripolovi,
dozva pašu Husaina;
ter š njim u osvijet iz saraja
k Aliji se hrlo otpravi,
pun pečali, tuge i vaja,
janjičarske vojske glavi.
Ovi, ukrotit ne mogući
vojske svoje sad pobunu,
vas zamišljen stâše u kući,
u životu muke punu,
pazeć način da iznađe
cara i sebe da osveti.
Tuj car dođe, tuj ga nađe,
tuj mu ovako kliče rijeti:
»Pođ' k vitezim ter ih pita',
ki zakoni hoće i prose,
gdi sam ja živ car od svita,
da drugoga oni iznose?
Pošastje ti ovo od glave
znam da prijeti sad pogube;
nu smrt grle sluge prave

s čistijem srcem koje ljube.
A kad za ku bolju zgodu
ti tvoj život mož sahranit
negli carsku za slobodu,
negli cara za obranit?
Kunem ti se, podnio bih
ja strpljeno ovu smeću,
i Mustafi dundu dô bih
carstvo i svaku čâs najveću,
i sam bih se s stola moga
dobrovoljno uklonio,
ali nije on za toga
ni sad, ni je nigda bio.
Kako hoćeš da panj jedan
suh u gori svijetom vlada
i da zakon dâ naredan
od istoka do zapada?
Kako hoćeš carstvo udugo
da utemelji jedan viku
ki od čovjeka ne ima drugo
negli samo dvornu sliku[31] ?
Kako hoćeš čovjek da je
tko je neprijatelj od poroda?
Nije žene za ku haje,
kih nam želju narav poda.
Ali dobar, vrijedan, svijesan
i od svakoga svet se zovi!
Car moj otac meni uresan
ostavio je sto svoj ovi.
Da je Mustafa u životu,
oca moga i to dar je:
ah, i zato na sramotu

dobročinca svoga car je,
i zato mi grabi iz ruka
dvakrat carstvo oca moga!
Ah jaoh, jeda moga puka,
jeda pravde, jeda Boga!
Pospješi se, o moj verni,
pođ' me smiri s vojskom veće!
Svijeh grijeh prosti neizmerni
i pobunu i sve smeće.
Eto, više plate općene,
na glavu od njih još svakomu
po pet drobnijeh jaspri od mene
s peset dukât dara k tomu.«
U besjedam aga kracijeh
odgovori smerno tade:
»Ne mâ neg sto glava ovacijeh
neka na tvôj službi pade!
Er ku vitez steć hrabreni
ikad može veću slavu
neg kad glavom svôm zamijeni
gospodara svoga glavu?«
I pođe ončas; nu poruku
carsku vojsci netom reče,
podrije sablju svak u ruku:
osta isječen vas na peče.
Paka u skupu svi jednaga
na kuću mu naripiše,
ter sva zlata i sva blaga
razgrabiše i razniše.
Ali za njim se isto zgodi
i Husain-paši opeta;
mirit cara dočim hodi,

nađe u smeći smrt ga kleta.
Nu zatijem, kô zvijer vrla,
jednom u krv kad se omrsi,
da bi isklala sve i strla,
teče poljem, skače vrsi;
tako i vojska nesmiljena
opojena krvim srće,
i bez reda uzoholjena
regbi opalit svijet i strće.
Crncu i vezijer-Dilaveru,
i svijeh inijeh kijeh posiječe,
na Atmejdan[32] , da ih psi deru,
metat gole trupe teče.
A na kopja zgar nabili
budući im glave opeta,
prid mečet su ih postavili
sultan-cara Bajazeta.
Nu sred smeće tej goruće
vrlijeh vitêz pomnja sva bi
da se oderu još im kuće
i sve oplijeni i pograbi.
Tim svak s golom sabljom skače,
da mu je prije sve satrti;
jauče se, ciči i plače:
smrt je u plijenu, plijen u smrti.
Žene, ljudi, stari i mladi,
čâs, imanja i životi,
sve se otimlje, smuca i vadi
u sili, u krvi, u sramoti.
Bez milosti se i bez reda
grabi, dere, valja i žeže;
do iz povojâ mlada čeda

rastrgnuti po tleh leže.
Slobodno od njih ništa nije:
konji, momci, robje, djeca;
što ne nosi, toj se bije
i na peče sve rasijeca.
U ovoj bijesti izvan sebe
udarajuć na sve strane
ne pristaše, dokli i tebe
ne iznađoše, slavni Osmane.
Bijaše mlad car još na domu
janjičarske glave verne,
u srdašcu noseć svomu
misli teške i čemerne.
Tuj čekaše svakčas glase
dobre, zle li svojoj kruni:
ali vojska smirila se,
ali raste u nabuni.
Sveđ mu sumnja trud prilaga;
tim se očito veće boli
da uzdani Aliaga
vraća mu se kasno toli.
Eto odasvud buka posta,
eto se odsvud sablje svijete,
sve bojnikâ puno osta,
sve se uzbuni, sve se smete.
Vojska usrće janjičarâ;
vapije svaki: »Hodi amo
s nami na sud, gdje pred cara
Mustafu te pozivamo!« -
»Ja sam vaš car! preuzima
Osman opet; koj je taj sada
tko suditi mene ima

usred moga Carigrada?« -
»Sad ćeš vidjet tko si i što si!«
oni mu opet odvit daju;
s tijem svak skače da ga nosi,
svi ga silom popadaju.
»Tko na cara, car zavika,
zgar od Boga posvećena
stavlja ruke, koga slika
od svijeta se kljanja i sjena?« -
»Ti nas si ovo naučio,
noseći ga vojska glasi,
kad nepravo zatvorio
cara i sveca našega si.«
Ovako se Osman mladi,
car od cara svijeh najveći,
na jednoga konja usadi
ki se nađe tuj po sreći.
Kratko ruho i priprosto
samo zgar ga odijevaše,
bez haljine buduć ostô
s kom vrh sunca njekad sjaše.
Tim u srednji mečet tada
doprati se i dovede,
gdi uz Mustafu usred grada
nove paše redom sjede.

---

1. 6. *Bijelo more* - Mramorno more
2. 7. *crni vali* - crnomorski tjesnac
3. 8. *slatke vode* - krajnji dio Zlatnoga roga, gdje je gradska luka Carigrada
4. 12. *slite od gvozdja trijeske umrle* - topove koji donose smrt

5. 27. *s glavom prida* - predade s glavom, tj. pogine
6. 30. *stan bolećijeh* - bolnica za službenike dvora
7. 60. *vječne slave* - veliku vrijednost i ljepotu
8. 96. *pod* - strop
9. 98. *poludna strana* - južna strana
10. 106. *osobne straže* - posebne straže
11. 141. *Begum-Adžamkinja* - vidi bilj. 299. uz IV. pjevanje. U ovoj i u nekoliko sljedećih strofa predočuje se, u hiperbolama, glas o ljepoti Begum-Adžamkinje koji je svuda po svijetu kružio i na ljubavne uzdisaje nagonio kraljeve i kraljeviće, gospodu i gospodičiće.
12. 153-156. *Nova Zemlja* - ruski otok u Sjevernom ledenom moru (gdje, prema epu, šest godina traje noć i isto toliko dan), šalje svoje mladiće na istok da im *novo sunce sine* (tj. da vide Begum Adžamkinju)
13. 157. i dalje: po glasu o svojoj ljepoti ona je zagospodovala i nad moskovskim kraljevićem
14. 162. *je zaštitila* - nije zaštitila
15. 168. *Hajder* - izmišljeno lice
16. 174. *svâ prilika* - njezin lik
17. 203. *i u plijenu se čestit reče* - pobijedi i stekne plijen (Begum)
18. 416. *svis* - drskost, bahatost
19. 466. *nàstāće se* - nastajat će se, tj. načekat će se
20. 499. *u nalogi* - u mnoštvu
21. 562. *što se (...) nada* - što ga očekuje, što mu prijeti
22. 612. *tko bi* - tko je bio
23. 700. da ga sahranim
24. 710. *da se ti opričeš* - da se suprotstavljaš
25. 757. *ushaja* - zabrine
26. 758. *s mjesta očita* - s mjesta javnog, tj. s onoga gdje ga svak može naći
27. 781. *ter s dogodna paka dila* - te iz onoga što će se dogoditi
28. 817. *ter slikuju konja bijesna* - te nalikuju konju bijesnu
29. 871. *dugu trublju* - dugu surlu
30. 904. *sit ne daše* - sići ne dade
31. 972. *dvornu sliku* - vanjski izgled
32. 1027. *Atmejdan* - trg u Carigradu na kojem su se prije priređivale

konjske utrke

PJEVANJE DVADESETO

Car Mustafa na visini,
svijetlo urešen i bogato,
sjaše carskoj u haljini;
pristolje mu je suho zlato.
Daut odmetni, on najprija,
nakon njega Hasan štâše,
Ahmat, Mahmut i Alija,
svi vezijeri i sve paše.
Glava 'e Daut skupa toga
i namjesnik carski izbrani:
za njim Hasan velikoga
blagajnika mjesto hrani[1] .
A to, er ovi nadaleko,
da pripravnu smrt preskoči,
priko grčkijeh kraja utekô
biješe k vojsci od Istoči.[2]
Dođe Ahmata red opeta
od vezijera Husaina,
a s Alijom Muhameta
od pobjenijeh mjesta ina.
A od muftije velikoga
na mjesto se Jahija obra;
među svijem samo ovoga
glas čovjeka kaže dobra.

A od janjičâr posta općeni
vojevoda još u slavi
Šaban, dvornik potišteni[3] ,
ki Mustafu vojsci objavi.
A od crnca Kazlarage
na sjedište biješe sio,
mlada lica, jake snage,
što vik ne bi, hadum bio[4] .
Car Mustafa, kako vidje
dovedena Osmana odi,
naučen tako zapovidje
da se u Jedi-kulu[5] vodi.
A on vapijaše sveđ iz glasa:
»Jeda ljudî, jeda Boga!
Ko mi grabi sablju s pasa
i sto otimlje carstva moga?
Ja sam, ja sin caru Ahmatu
prvorodno dijete svoje;
meni, meni a ne bratu
carstvo od oca ostalo je.«
Ali se opet u pospjehu[6]
uze, uhvati i najbrže
od tijeh ki mu straža bijehu
na istoga konja vrže.
Konj biješe ovi okoš, mledan,
go, star, sadnit, tromijeh stopa;
mješte uzde ga bojnik jedan
smuca za oglav od konopa.
Tim gologlav car na njemu
tad u kratkoj toj haljini
po prilici i po svemu
viđaše se rob istini.

Ah, gdje ti su, care Osmane,
bojni konji s kijem u slavi
na poljačke ravne strane
lanjsko ljeto ti se otpravi?
kad mlađahan put Dunaja
jezdeć vjetar pritjecaše,
ter bez broja i bez kraja
silnoj vojsci suncem sjaše?
Gdje su ruha tva bogata
s raskošnijeme napravami
kijeh izveze vrhu zlata
bijeli biser, dragi kami?
Gdi je carska sablja iz ruka,
vedro urešen s kom se gleda,
gdje li posluh verna puka
komu ti sâm zapovijeda?
Gdje su časti, gdje li hvale
s kijeh si dosad slavan bio?
Sve li ti su časom pale?
svak li te je ostavio?
Ah, ovako sreća vrti
uokolo kolo svoje![7]
Car, narodi svi prostrti
pod nogami komu stoje -
car, koga riječ jedna sama
za zakon je svemu Istoku,
sred raskošnijeh vedrijeh krama
ki stô sveđ je na visoku;
koga želji, koga misli[8]
svijet vaskolik biješe tijesan,
sluge ga su svoje stisli,
od roba je svoga splesan;

pače očito u prikoru[9] ,
da se u krug mao zatvori,
vođen za svû muku goru
prije neredno[10] neg se umori.
Naučite, ljudi oholi
ki živete bez pripasti,
da nije tvrđe krepke toli
ka ne može časom pasti.
I ako ovo nosi vrime
carom kijeh svak klanja i štuje,
što čekate vi kijeh ime
na svijetu se jedva čuje?
Još dvije glave dva vezijera
vitezi ovi svijem nemili,
Husaina, Dilavera,
na kopja su ke nabili,
prid carom ih sada nose.
Za rug veći jedan vika:
»Dogodiva ovako se[11]
ćudi oholoj svijeh silnika!«
Š njim se vapit svak navraća,
da sramota raste dilja:
»Krv se ovako naša plaća
i pedepšu samosilja!
Svak ko vlada sad se izgleda'
u ovega ki živote
svačije gùbī i bez reda
nepravedno carstvo ote!«
Ali čuvši govor ovi
mlad car smućen kliče tada:
»Komu, o moji vitezovi,
ja sam uzeo carstvo ikada?

Ah, moj ćaćko Ahmat nije li
pravi istini vaš car bio?
On, kada se s svijeta dijeli,
meni je carstvo ostavio -
svoje vlaštito carstvo ono
ke od djedâ i pradjedâ
steče i primi on zakono,
da njim vladam ja naprijeda.
Jaoh, ali se mâ djedina
meni otimlje sad po silu
i sloboda š njom jedina,
za kom čekam smrt nemilu.
Ah, mlađahan ikad komu
sagriješio sam ja toliko,
za što ovako bit po momu
gradu vođen imam priko?
Ne za mene neg da osvetim
od kozačkijeh moj puk šteta,
vojsku protiv Lehom kletim
ja prednjega digoh ljeta.
Na ku uputih ja se prvi
ne štedeći carske glave,
sveđ u ognju i u krvi
nedobitan i pun slave.
I da je svaki rukom svojom,
kô ja mojom, učinio,
ne bi turskijeh sad pobojom
kralj poljački dičan bio.
I za ljubav koju ukaza
carstvo moje puku milom
s prijetnjom smrtna, joh, poraza
carstvo mi se grabi silom -

ne, ne od vrlijeh protivnika,
s kijem vojujuć imah goru[12] ,
negli od istijeh mojijeh bojnika,
od mê straže u mom dvoru!
Sred krvava da li boja
neprijateljskijeh ispod sila
sablja vaša, sablja moja
život mi je obranila,
da izgubim carstvo paka,
da mi se otme sablja iz ruka
od vas vernijeh mojijeh junaka
i od dragoga moga puka?
Sablja ova ku sred rati
laška izbit mi vlas ne može -
tko me čuva, tko me prati,
da mi je ugrabi? Ah jaoh, Bože!
Svijetlu sablju, s kom u ruci
slavni Osman krunu steče,
i od unuka svi unuci
prostriješe se nadaleče.
On š njom najprije u Istoku
slavu i kripos svoju uzmnoži
i, da vlada naširoku,
oko sebe sve podloži.
Natoljensko jezdit polje
silni se Orhan š njom pak viđe;
š njom u Brusi svê pristolje
stavi i sinje more priđe.
Kraljevski opet sto prinije
s ovom Murat prihrabreni
u Galipolje iz Brusije
i svu srpsku zemlju oplijeni.

Jedna i druga vidje strana
s ovom silna Bajazeta;
tim upriječi Tamerlana,[13]
zavideć mu carstvo od svijeta.
S ovom Mušan[14] srca smina
Drenopolje primi u sili
i despota Vukašina
razbi i s glavom još razdili.
Š njome Murat drugi stupi
naprijed jakno strijela plaha,
da pod Vitoš sve pokupi
i u Kosovo polje ujaha;
i despota tuj Lazara
š njom bi jošte pogubio,
kleti Miloš da s privara
nevjerom ga nije ubio.
S ovom Čoiš Čelebija[15]
nikopoljskijeh ispod mira
kralja Šišmana iznać prija,
s vojskom razbi, pak zatira.
Ugrovlahe[16] u vrlini
uharači Mehmet s ovom,
i ukaza zmaj na Drini
slovinskijem se vitezom.
S ovom Murat treći usrnu
u Đurđevu despotinu,
i posiječe još na Varnu
kralja i ugarsku vojsku sminu.
S ovom Mehmet slavni uzide
prvi na sto carstva ovega[17] ;
Grke rasu, smaknu i skide
kralja od Bosne i hercega[18] .

Skenderiju[19] s ovom paka
car Bajazet pod vlas stavi[20]
i, kô i ja, na Poljaka
neizmernu vojsku otpravi.
S ovom Selim prođe jači
i poludne dobi puke;
Kaer primi i potlači
priohole Mamaluke.[21]
Mlad, kô i ja, steče s ove
car Suliman čâs potpunu:
progna od Rode vitezove[22]
i ugarsku ote krunu.[23]
Selim sin mu s ove sablje
lijepi Čipar ote silno[24] ,
zamijenivši svê korablje
za kraljevstvo toli obilno.
S ovom Murat stavi uze[25]
krajičnicim hrvatskimi,
Ćesel-baša rvat uze[26]
i kraljevski Tavriš[27] primi
Djed moj Mehmet s ovom diže
Ugrom, ki svud vele smiju[28] ,
grad pritvrdi od Kaniže[29]
i Avarin i Egriju.[30]
S ovom otac moj objavi
nedobitnu veličinu;
ovu meni on ostavi,
prvorodnom svomu sinu.
S ovom pođoh na Poljaka
i môm rukom mnozijeh pobih
i, da posluh od junakâ
slijeđaše me, dobio bih.

S ovom iđah od bojnikâ
kupeć sa mnom vojsku mnogu,
da Emirina odmetnika
u Istoku smaknut mogu.
S ovom s vami dobit sada
odlučio bijeh jоštera
od istoka do zapada,
od poludne[31] do sjevera.
Nu, nevjeru kažuć svoju,
tko sad grabi bez razloga
slavu vašu, slavu moju,
slavu carstva otmanskoga?
Tko mi uzima sablju onu
s kom svijet stari moji dobiše
i ku meni po zakonu
svomu unuku ostaviše?
Tko slobodu u sramoti
i život mi ovdi tlači,
gdi sloboda i životi
podložni su meni svačiji,
Ko na cara ruke stere?
tko li cara sužnjem vodi? -
vitezovi od kijeh vjere[32]
on obranjen vazda hodi!
Ah, vitezi moji mili,
puče ugodni, dragi puče!
Svi li me ste ostavili?
svi li caru svomu muče?
Ah, nemojte davnju slavu,
kom se vernos vaša diči,
u izdavstvu svim nepravu
novi prikor da obliči.

Odgovori ti, kamenje -
gluši je od tebe moj puk sada -
ter ih gani na smiljenje
vrhu Osmana, cara mlada!
usred grada komu svoga
djedina se svoja otima,
i nije jošte, joh, nikoga
da mu plačnu milos ima?«
Vapeć tužne tej besjede
sultan Osman s teške smeće
na mjesto se jur dovede
gdi cijenjaše ostat veće;
i na tužbe cara mlada
Turci vrli i nemili,
ako nijesu milos tada,
daj su žalos oćutili!
Zasve da ohô[33] svaki teče,
kažuć srdžbu i nemilos,
proz oči mu suza utječe:
goni mu je skrovna silos.
Zasve da se čine hudi,
učinit se zaman haju
da od puti nijesu ljudi
i da srca ne imaju.
Ovi čijem su skupno ustali
da ga u zaklop već zatvore,
eto, jak hrid kad se obali
niz visinu strmu gore.
eto kleti Daut-paša
tijekom teče konja hrla:
»Što će biti?« svak upraša,
svak goneta djela vrla.

Viknu došad sred junakâ
kijeh Osmana pratit stavi:
»Zapovijed je carska taka
da se ovi pas zadavi.
Što krsmate bez uzroka?
Ku čekate štetu prijeku,
dokli bojnici od Istoka
dođu i svijeh nas ovdi isijeku?
Što gledate? što činite?
Smrti ovega raspa od svijeta
vaše živote utvrdite
i Mustafu cara sveta!
Ganite se za općeno
svačije dobro bez pripasti;
er inako, razdijeljeno,
ubrzo će carstvo pasti!«
Nu car Osman s druge strane
vapijati ne pristaje,
jeda kako koga gane
na svû pomoć ondi da je.
»Da li car će, on govori,
komu rob je svak na svijeti,
kako jedan rob najgori
ispod robja svoga umrijeti?
Jeda tebe, Bože s nebi,
vlas desnice tvoje objavi
ter pri glavnoj toj potrebi
mlađahna me ne ostavi!
Da dâ Višnji sreću bolju
tko na momu stolu sjedi:
da dobrzo mû nevolju
i car novi ne uslijedi,

ter nesreća moja ova
ne uzroči tej nesklade
da sva kuća Otmanova
i š njom carstvo tursko pade!«
Ne doreče još ovega,
a Daut opet viknu iz glasa:
»Što činite? Davite ga!«
i mahramu smaknu s pasa.
Jednomu je crncu vrže,
sasma grdu, strašnu odveće,
bez ozira ki ju najbrže
caru Osmanu na vrat meće.
Obara ga zatijem hrlo,
lijevom nogom ter se opira,
čim mu desnom pleše grlo,
da mu silom dušu istira.
Tako plešuć kraj mahrami
zubi, nohti potezaše,
dokli car mu pod nogami
sprava strjeptje, pak izdaše.
Pod nogami roba svoga
umrije ovako car od svijeta
i pod noge ispod noga
ukopa se prešno opeta;
ere od istijeh s kijeh poginu
bez carske se vrže časti
u očin mečet pod očinu
lijevu nogu u grob tmasti.
Oholas se ljuska mnoga
u ovi način pleše i tlači,
ka čovjeka umrloga
s Bogom penje i jednači.

Viđ, prokleti Mahumete,
ti ki u sablju zakon složi,
da nathode ljudske svjete
svemogući sudi Božji,
i da umrla pamet mani
odlukam se svojijem krijepi,
jer gdi ne sja zrak sunčani,[34]
i s očim su ljudi slijepi.
Ti, da kralj si, i da od toga
djelo s tuđom krvim slidi,
zatište oči, kô da Boga[35]
nije ki sve zna i vidi.
Ti pod udes sve postavi
i slobodu volje ote,
da narodi svi s ljubavi
gube za te njih živote;
da nikomu, veleć, svoju
uredbu uteć moći nije:[36]
il' na domu, il' na boju
suđeno je - umrit ti je!
I ti, o otmansko samosilje,
ko bez pravde i razloga,
da prostereš sablju dilje,
ne ima viku straha od Boga -
ti, ti cara vrh svijeh ljudi[37]
dosle učini uzvišena,
da ne slika nego svuda
htje da mu se klanja sjena;
da tvom sabljom on sam vlada
duše i tijela na svû volju
sred staroga Carigrada,
na novomu svom pristolju;

da ga u obraz pogledati
ljudski pogled ne dostoji,
i da svudi kud se obrati
s nedobitnom silom stoji;
da mu u ruci čes je i sreća,
da mu je zakon u besjedi;
gospoda mu da najveća
trepte od same zapovijedi;
pače da od njih svaki grlo
pod svû sablju stavljat teče,
ako hoće da neumrlo
dobro u raju vječnom steče;
da itko žive na svem svijeti
prid njim prostrt na tle pade;
da u život mu se ime sveti,
a po smrti crkve grade.
Ti vrh svega još ovega,
da mu utvrdiš sablju u ruci,
htje da imaju strah od njega
svi narodi i svi puci.
Ali ubrzo će pasti
vidim kleti svoji zakoni;
er je sila Božjoj vlasti
nauk vražji da se ukloni.
Ti naredi, potom stupi
car od svijeta na pristolje,
da pod sablju bratju skupi
i podavi i pokolje.
Nu vlas Božja caru Ahmatu
pogubiti brata ne da,
hteć, za ubojstva starijeh platu,
da brat, ne sin, zapovijeda.

Ti, da samo su uzvišena
hoć na svaku čâs najveću
djeca ona pokupljena
kijeh u saraj djecom meću;
a toj, da tko ne zna svoga
roditelja ni rodjaka
cara uzdrži, kako s koga
sebi dobra pozna svaka.
Sad se zgodi i učini
smjenstvom zloga Daut-paše
da i ovi, kako i ini,
tvoji nauci tašti ostaše.
Ti naredi da od krstjana
sinovi se grabe mladi,
i vojnica da su izbrana
oni kom se car obgradi;
ali Božja vlas velika
podigla je u čas sade
da taj grablja svakolika
na istoga cara pade.
Tko mre u boju, s dobrim svacim
ti mu obeća raj prilijepi,
neka posluh se u junacim
i pogrda smrti ukrijepi.
Ali učini vlas od Boga
od krstjana nadaleče
s neposluha viteškoga
da car s glavom jedva uteče.
Ti htje nitko da ničesa
ne ima svoga osobita
negli, jak Bog od nebesa,
tač da je jedan car od svita.

Nu vlas Božja brzo u sebi
samosilja krši i slama
za ukazat da na nebi
i na zemlji ona je sama.
Ti u život cara sveti
i pod noge sve mu stlači,
hteć da rob je sve na svijeti
a sam on car vrh svijeh jači.
Nu vlas Božja, koj imaju
poklanjat se ljudi sami,
htje da pusti dušu u vaju
car svom robu pod nogami.
Htje tî da sve tjera blude,
kako hoće, Turčin svaki,
i da ženâ držat bude
koliko ih je hranit jaki;
tako neka tvoji narodi
bez broja se uzmnažaju,
tere caru, ki ih gospodi,
množ vitezâ na boj daju;
nu se skrši sva tva slava,
er tisuća od tisuća
tvojijeh isprid Vladislava
vidjela se pobjeguća.

---

1. 12. *hrani* - zauzima
2. 13-16. njegov je prethodnik izbjegao smrti pobjegavši na istok
3. 27. *dvornik potišteni* - neugledni (neznatni) dvorjanin
4. 32. *hadum bio* - bijeli hadum
5. 36. *Jedi-kula* - carigradska kula sa sedam tornjeva, služila je kao tamnica

6. 45. *u pospjehu* - naglo

7. 77-78. kao na početku, ovdje, u posljednjem pjevanju, autor ponovno umeće sliku o "kolu od sreće", kako bi na kraju potvrdio ono što je na početku samo nagovijestio

8. 85. *koga želji, koga misli* - čijoj želji, čijoj misli

9. 89. *očito u prikoru* - za javno poniženje

10. 92. *neredno* - ponižavajuće

11. 107. *dogodiva (...) se* - događa se

12. 154. *goru* - poraz

13. 187. zaustavi Tamerlana, mongolskog vojskovođu

14. 189. *Mušan* - Murat I, onaj što ga je na Kosovu polju 1389. ubio Miloš Obilić; pobijedio je u bici na Marici 1371. kralja Vukašina Mrnjavčevića

15. 201. *Čoiš Čelebija* - jedan od sinova sultana Bajazida I; pobjedu nad *Šišmanom* (Žigmundom) izvojevao je kod Nikopolja car Bajazid I.

16. 205. *Ugrovlahe* - Rumunje; Vlaška je bila turski vazal

17. 213-214. *Mehmet* - Mehmed II. Osvjajač, turski sultan (1451-81). Godine 1453. osvojio je Carigrad ("sto carstva"), potom Srbiju, Moreju (Peloponez), Trapezunt, Bosnu, Krim, Albaniju.

18. 216. veći dio Bosne pada pod tursku vlast 1463, a Hercegovina 1481. Spomenuti zadnji kralj bosne je Stjepan Tomašević Kotromanić (vladao 1461-1463), kojega su Turci smaknuli na prijevaru.

19. 217. *Skenderija* - Albanija

20. 218. Albaniju je od Turaka uspješno branio Juraj Kastriotić Skenderbeg, te su je Turci definitivno osvojili tek nakon njegove smrti 1468.

21. 222-224 *poludni puci* - južni narodi; *Kaer* - Kairo; Egipat (Mamelučko carstvo) Selim II osvojio je 1517.

22. 227. *od Rode vitezove* - Rodos su Turci osvojili 1522.; držali su ga Vitezovi sv. Ivana Jeruzalemskog (red je osnovan u Jeruzalemu za vrijeme križarskih ratova), poznati i kao Hospitalci, Rodski vitezovi (kamo su se 1309. preselili nakon gubitka teritorija u Svetoj zemlji) i konačno Malteški vitezovi (na Maltu su izbjegli i dobili je u svoj posjed nakon pada Rodosa).

23. 228. Misli se na pobjedu Sulejmana Veličanstvenog nad Ugarima u bitki na Mohačkom polju 1526, nakon čega je veći dio Ugarske pao pod tursku vlast. Sulejman Veličanstveni uspješno je ratovao s Perzijom, osvojio Bagdad i Tabriz (1535). Osvojio je također i Libiju (Tripoli) 1551.

24. 230. Cipar su Turci osvojili od Venecije 1570.

25. 233. *stavi uze* - porazi, pobijedi

26. 235. navali na Perzijance

27. 236. *Tavriš* - Tabriz, grad u Perziji koji se odlikovao bogatstvom. Turci su ga osvajali i gubili u više navrata; ovdje se misli na osvojenje 1585, prije čega je Murat III osvojio i Gruziju, Kavkaz, te Krim i Jemen.

28. 238. *ki svud vele smiju* - koji su veoma hrabri, smioni

29. 239. *Kaniža* - grad u Madžarskoj (Nagykanizsa); Turci su ga osvojili 1600.

30. 240. *Avarin* - Đur (Györ); *Egrija* - Eger, gradovi u Madžarskoj

31. 256. *od poludne* - od juga

32. 271. *od kijeh vjere* - od kojih vjernošću

33. 297. *ohô* - ohol

34. 383. *jer gdi ne sja zrak sunčani* - jer gdje nema prave vjere (kršćanstva)

35. 386-387. koji pred tuđom krvi zatvaraš oči

36. 393-394. svojoj sudbini nije moći uteći

37. 401. i dalje: kraća polemika s islamskim učenjem o apsolutnoj poslušnosti caru, o pogibilji za cara kao o najvećoj sreći itd., razumije se, s kršćanskoga gledišta

Rječnik

aga (tur.) - gospodar, gospodin, vojni ili civilni dostojanstvenik u Turskoj
ali - ili
anterija (tur.) - kratka haljina u muslimana, oblači se preko košulje

baltadžija (tur.) - sluga
bat - buzdovan, topuz
bezufan - beznadan
biljeg - znak
bitje - stanje, biće
bjaka - bjelilo
bjenje - bitka
blazniti - milovati
bluditi - lutati
bljusti - čuvati, nadzirati
bo - jer
boča - balčak
bodezan - oštrica
bodežljiv - bodljikav
bojar - ratnik
bojanica - ratnica
bojanik - ratnik, vojnik
boljeti (se čim) - žaliti se na što
boljezan - bol,bolest
brašno - hrana
breče - pseto, štene
brijeme - vrijeme
brime - vrijeme
busati - udarati

bušiti - žestoko lupiti

captiti - cvjetati
cić, cića - zbog, radi
cijeć, cjeća - zbog, radi
cijeniti - smatrati
ckneti i ***cknjeti*** - kasniti
ctiti - cvjetati
cvijeliti - tugovati
cvil - cviljenje, plač
cvjetice - cvijeće

čapet - kandže
čaplja - nokat, pandža
čâs - čast
čauš (tur.) - stražar, vratar
čela - pčela
čelebija (tur.) - gospodin
čeljupina - čeljust
čemer - otrov, gorkost
čersa (tal.) - neka pomada
čest - gust
čestit - sretan, slavan
četres - četrdeset
čijem, čim - čim, dok, kada

ćeselbaški (tur.) - perzijski
ćudina - ćud
ćutjenstvo - osjećanje

daj - bar
danu - nego
davori - uzvik žalosti, »jao!«
daždivi - kišni
dedeliti - blebetati, brbljati
despot (grč.) - vladar, silnik; ***despocija*** je oblik vladavine zasnovan

na samovlašću, ujedno i naslov nekih srpskih vladara nakon kosovske bitke
di - gdje
dikla - djevojka
dilo - djelo
dilje - dalje
diljiti - duljiti
diljka - duga puška, kremenjača
dipli - gajde
divan (tur.) - vijeće, savjet
divjačan - divlji
djevoj - bludnik
dmjenje - duhanje
dobit - pobjeda
dobitnik - pobjednik
docno - kasno
dočim - dok
dohod - dolazak
dokli - dokle
doricati - priopćiti
dospjeti - dovršiti
dostegnice - kratke hlače
došastje - dolazak
došastvo - dolazak
drača - trn, bodljika; trnje
droban - sitan
drokun - zmaj
drožditi se - padati strmoglavice
droždnuti - survati se
družba - društvo
držan - obavezan
dub - drvo
dubrava - šuma
dundo - stric
dvakrat - dvaput
dvaš - dvaput
dvoran - udvoran, uljudan

dvornji - vanjski

er, ere - jer
emir (ar.) - vladarski naslov, vladar

godina - kiša
godište - godina
granfi - nokti, kandže
grapša - grabež
gusa - gusar
gvozdje - željezo, gvožde
gvozdobit - gvozden, željezan

hadum (tur.) - eunuh (uškopljenik), čuvar harema
hainski (tur.) - nevjernički, neprijateljski
hajati - mariti
halekati - jalakati, vikati »Alah«
hamalija (tur.) - sveti zapis
han (tur.) - konačište
harač (tur.) - danak; porez kojega su u Turskoj carevini plaćali nemuslimani
haran (tur.) - zahvalan
harba (tur.) - koplje, helebarda
hip - čas, trenutak
hitar - lukav, vješt
hitros(t) - lukavstvo
hlap - kmet
hlepiti i ***hlipiti*** - željeti, čeznuti
hodža (tur.) - muslimanski svećenik, vjerski učitelj
hrabrenstvo - hrabrost
hraniti - čuvati
hrek - grana
hrlo - brzo, hitro, žurno
hukati - jaukati, stenjati
husati - udarati
hvisnuti - udariti

hvistati - udarati
hvoja - grana

ičoglanin - paž u dvoru
ijed - otrov; ljutina, jed
inako - drukčije
iskorijepiti - uništiti
isprliti - ispeći, ispržiti
istakmiti - izvojevati, izjednačiti
istin - istinit
istoč - istok
iščeznuti - izgubljen
ištom, - tek
it, iti - ići
izeti - uzeti
izgled - primjer, ogled
izišastvo - izlazak
izit - izići
izrit - izreći

jak - kao
jakno - kao
jaspra (grč.) - sitan srebrni novac, novac uopće
jazan - poput provalije, jaza
jeda - eda, da li, zar
jedek (tur.) - paradni konj
jedihan - jedini
jedini - jedinstven
jediniti se - ženiti se
jur - već

kâ - koja
kaduna (tur.) - (turska) gospođa, dama
kajpa (tal.) - krletka, gajba
kal - blato
kami - kamen

kandžilijer - kancelar, pisar
kapidži (tur.) - kapidžija, stražar, vratar
kaplan (tur.) - leopard
kavad (tur.) - haljetak od svile ili kadife
ki, ka, ko - koji, koja, koje
kijem, kim - kojim
kiovski - kijevski (od Kijev)
kita - skupina
kô - kada, pošto, kako
kob - sreća, sudbina
koli - koliko
količak - kolik
kolikrat - koliko puta
kon - kod
kopjača - koplje
korablja - lađa
korda (tur.) - sablja, ćorda
korugva - zastava, barjak
kosijer - vrsta srpa; čeljust vilica
kostret - odjeća od grube tkanine
kraj - obala (pored drugih značenja)
kram - dvor, palača
kramar (njem.) - prepredenjak; sitni trgovac
kravosac - vrsta zmije za koju se vjeruje da siše krave
krijes - cvrčak
kripos(t) - vrlina
krivina - krivnja
krug - klupko (za zmije)
krsmanje - oklijevanje
kršnja - kršenje, lomljenje
kučati - smjerati, kretati
kuda - rep
kuf (tal.) - labud
kus - dio, komad

lačan - gladan
lada - ljubovca, supruga

lasno - lako
las(t) - uživanje
leški - poljski (od Leška, Poljska)
licimirstvo - licemjerstvo
ličiti - proglašavati; optuživati
lipos(t) - ljepota
lipsati - malaksati
lir, lijer (grč.) - ljiljan
lis(t) - pismo
luški - šumski

ljepos(t) - ljepota
ljiljak - šišmiš
ljubi - žena, supruga
ljut - hridina
ljuven - ljubavni, ljubavnički

mâ - moja
mađionica - čarobnica
man, mani - uzalud
mao - malen
mas(t) - boja
mastiti - bojiti
mê - moje
mečet (tur.) - islamska bogomolja, medresa, džamija
mećaica - smutljivac
metati - bacati
mir, miri (lat. *murus*) - zid, zidovi, zidine
mledan - slab, mršav
mniti - misliti
mnokrat - mnogo puta
množ - mnoštvo
mramorkome - kao mramor
mrazan - leden
mrčiti - crniti
mrditi se - mrštiti se
mû - moju

mučat - šutjeti
mufti, muftija (tur.) - poznavalac zakona, pravnik
munar, munara (tur.) - toranj uz džamiju, minaret

nado - čelik
nadvor - napolje, van
nahoditi - naći, nalaziti
najliše - osobito
naličje - lik
nalip - otrov
nalog - mnoštvo, gomila
naripiti - navaliti
natolijenski - anatolijski (Anadolija je maloazijski dio Turske; isp. ***rumelski***)
naviditi - zavidjeti
navidnos(t) - zavist
nedobit, nedobitan - nepobjediv
nepokoj - nemir
nepomno - nepažljivo
nepuča (tal.) - nećakinja
nesklad - nesreća, nesloga
nesmjenstvo - kukavičluk
nesmotrn - divlji, strašan
neumrli - besmrtan
nevljak - naviljak (onoliko sijena ili slame koliko se jednom može zagrabiti vilama)
nijemski - njemački
ništor - ništa
nut - evo

njegda - nekada

obeseliti se - razveseliti se
oblastan - moćan, vlastan
obličiti - pokazati, objaviti
obrati - odabrati (pored drugih značenja)

odiliti se, odijeliti se - rastati se
odor - plijen
odvit - odgovor
oglav - ular
ogrljaj - ogrlica
oholas(t) - oholost
okoliš - krug
olohnut - gnusan
ončas - odmah
općeni - zajednilčki, opći; sveobuhvatni, uobičajeni
općina - porodica, obitelj
oplákati - oprati
opričiti se - oprijeti se
opsida - obrana
opšešarati - obuhvatiti kandžama
ostinuti - ohladiti, smrznuti
otar - oltar
otražak - ostanak
ovdira - ovdje
oznobiti - oskvrnuti, okaljati
ožica - žlica
oživljivati - oživljavati

pan (polj.) - gospodin
panjiti se - ostati zapanjen, biti zapanjen
panjkati - klevetati
paziti - vidjeti, opaziti
peča - dio
pečiti - ugristi
pedepsa (grč.) - kazna
perivoj - vrt, bašta
pernica - perina
pića - hrana
pitan - plodan, rodan
plah - silovit
plantati - plamtjeti
plav - lađa, brod

poboj - boj
podirati - izvlačiti
podrijet - postanje, porijeklo
pogrešpan - navoran, izbrazdan
pojati - pjevati
pokli - pošto
pokoj - mir
pokonji - posljednji
poludne - jug
pomnja - pažnja, briga
ponase - zasebno
porušen - iznemogao
poplesati - pogaziti
posilati - slati
poskupo - malo
pospjeh - žurba
potarašiti - uništiti
pothiban - nevjeran, himben
pozabiti - zaboraviti
pozov - poziv
prem - upravo, baš
prepas(t) - strah, bojazan
preša (tal.) - brzina
prešan (tal.) - nagao
prešno (tal.) - brzo
priječati - priječiti
prijek, prik - zao, opak
prikazati - darovati, pokloniti
prikleti se - zakleti se
priklon - sagnut
priklonstvo - poniznost
prilika - slika, izgled
primalitje - proljeće
prinemoći se - onesvijestiti se
priobraziti se - promijeniti se
pripadati - strašiti
pripas(t) - strah

pripasti se - prestrašiti se
pristanje - prestanak
pristati - prestati
pristupiti - prekršiti
prividiti - predvidjeti
prividjenstvo - predviđanje
privraćati - preokrenuti
prizida - prizidana zgrada
prliti - pržiti, paliti
procavtiti - procvjetati
proć - protiv
proćuknuti - pročuti, doznati
prodiljiti - produljiti, proširiti
prošas(t) - prošlost
proz - kroz
proždorstvo - proždrljivost
pržina - pijesak
put - tijelo (pored drugih značenja)
puziv - kolebljiv

rasap - propast
raskazati - razglasiti
raspuhati - rasbuktati
rasrčen - razljućen
raščinjati se - raspadati se
rašepačati - raskrečivati, razmicati
rat - šiljak
ratiti se - ratovati
razbirati se - osvijestiti se
razbluda - uživanje
razgniviti - razljutiti
razlik - različit
razlog - razbor, razum, pamet
razluka - razlika
razmi - osim
razok - razrok
ražđeći - raspaliti

rijeh - rekoh
rijeti, riti - reći
rodžbina - rođaštvo, rodbina
rudeši - kovrče
rumelski - Rumelija je naziv za europski dio Turske (isp. natolski)
rusa (tal.) - ruža
rusag (mađ. ***orszag***) - zemlja, država

sadnit - ranjen (od sedla)
sahraniti se - sačuvati se
saj - taj, ovaj
sakrafoč (tur.) - pokrivač ispod sedla
samokres - vrsta kratke puške
samopal - vrsta kratke puške
saraj (tur.) - dvor, kraljevski dvor; harem
satarisati - uništiti
saviše - osim toga, povrh toga
scijeniti - smatrati, držati
sciniti - smatrati, držati
sebar - seljak, kmet
sebarstvo - kmetstvo
sej - ove, te
seksana (tur.) - tovarni konj
sharan - uništen
shrnjigati - oskvrnjivati
siječac - drvosječa
sioni - silan, okrutan
siti - sići
sivati - sijevati
sjediljka - sastanak za igre i zabavu
sjen - sjena
skazanje - scena, prizor
skniti - sknjeti, kasniti
sknjenje - zakašnjenje, otezanje
skroven - skriven
skrovno - skriveno, tajno
skučati - spuštati, obarati

skučati se - podložiti se
skvrna - ljaga, mrlja
skvrnjivati - prljati, mazati
slaci - slatki
slika - kip, lik
slikovati - biti nalik
slišati - slušati, čuti
slobos(t) - sloboda
smagnuti - čeznuti, žudjeti
smaknuti - maknuti s položaja; uništiti
smečiti - zgnječiti
smeća - smutnja, nemir
smetati - unositi nemir
sminje, smjenje - smionost
smjenstvo - smionost, odvažnost
smućati - zamućivati, uznemirivati
snebitje - smetenost
sopišiti - izdisati
spahija (tur.) - konjanik, mali plemić, obavezan na vojnu službu
spahoglanin (tur.) - konjanik
spašati - otpasati
spijevanje - pjevanje
splesati - zgaziti
spomena - sjećanje, uspomena
spovijedati - pripovijedati, pričati
sprava - priprema
spravljati - spremati
sprid, sprijed - naprijed
spražiti - spržiti, spaliti
srčan - srdit, ljut
srda - neman, furija
staniti se - zaustaviti se
stanovit - čvrst, stalan
staviti se, stavljati se - dosjetiti se, dosjećati se
stavno - čvrsto, sigurno
stavnos(t) - stalnost
stijena, stina - hridina, kamen

stinuti - mrznuti
stirati - satirati
stol - prijestolje
strajati - dotrajati, svršavati
stran - čudan, neobičan
stratiti - potrošiti
straviti - začarati
stravljen - začaran
stražnik - stražar, vratar
streha - krov
strenitelj - onaj koji satire
stučiti - združiti, spojiti
stup - hod, korak
sud - posuda; sud, suđenje
sultàna - žena, kći ili majka sultanova
suproć - protiv
suprotiva - nesreća, nevolja
svećen - posvećen
sveđ - neprekidno, stalno
svevolja - samovolja
svim - sasvim
svis(t) - svijest, razbor
svita - haljina
svjet - savjet
svjetnik - savjetnik
svrha - svršetak, kraj
svudijer - svuda

šeset - šezdeset
šestoper - buzdovan
šibika - prut, šiba, palica (simbol vlasti)
šikati - ljuljati, njihati
šip - šiljak
štiti - čitati
šturjak - cvrčak

taboriti - (vojsku), smještati

tač - tako
tamaša (tal.) - podsmijeh, poruga
tamničar - uznik, zatvorenik, sužanj
tančac - ples, igra
tefterdar (tur.) - državni blagajnik
tegota - težina
tijem - tim, zato, stoga
tirati, tiriti - tjerati
tja - čak
tmast - taman
tojaga - toljaga
toli - toliko
tomačiti, - tumačiti, objašnjavati
toprv - istom, tek
trag - pleme, rod
trator - tratinčica
traviti - očaravati, opčiniti
trg - trgovina
trijes(k) - grom
triš - triput
trkač - tulac (za strelice)
trud - muka
truditi - zamarati
tugdjela (lat.) - jastuk
tva, tve, tvu - tvoja, tvoje, tvoju

ubusiti se - smjestiti se u zasjedu
udilj(e) - smjesta, odmah
udjeljati - uraditi, urezati, izvajati
ugađati se - slagati se
ugarštica - ugarska kapa
uhiliti - lišiti
ujedno - zajedno
ulak (tur.) - glasnik
umrli - smrtan
umrtje - smrt
unetrmiti se - ukočiti se, biti nepokretan (neaktivan)

upiti - vikati
upoznati se - varati se, zabuniti se
uprašanje - pitanje
ured(a) - odmah
uročiti - sklopiti mir
usprimagati - prevladavati
usrtati - nasrtati, navaljivati
ustarati se - ostarjeti
utaštvo - smirenje (od gl. ***utažiti***, smiriti)
uvadica - navika
uvik(e) - uvijek
uvit - povez od pruća
uzbučati - dignuti buku
uzdano - pouzdano
uzmnažati - pojačavati, povećavati

vaj - nesreća, jad; uzivik: jao!
vas - sav, čitav
već, veće - više
vetah (tal. ***vecchio***) - star
veriga - lanac
viđ - vidi
viđenje - izgled
vihar - vihor, jak vjetar
vijek, vik - uvijek; uz negaciju: nikad
vir - izvor
vižô - vižle, pas
vlas(t) - vlast, moć
vlaštit - svoj, vlastit
vojničar - vojnik, ratnik
voljan - slobodan
vragoduh - čovjek vražjeg duha
vrh, vrhu - nad, iznad, povrh, ponad
vriježiti - krijepiti, učvršćivati
vrl - zao, opak
vrlina - zloća
vrlovit - zao

vrsnik - vršnjak
vrz'mo, vrz'te - bacimo, bacite (inf. *vrći*)
vučac - dugačak mač
vuhovati - varati

zabit - zaborav
zacić - zbog
začeti - zapjevati
začinka - popijevka
začinjati - pjevati
zagunjastio - obrastao dlakama
zahvala - ponos; oholost
zahvaliti se - ponositi se, hvastati se
zaklad - zalog
zaklon - sklonište
zakono - zakonito
zakonjak - poznavalac zakona
zalih - suvišan
zaman(i) (tur.) - uzalud
zamjeran - sjajan, izvrstan
zamnjeti - odjeknuti
zapaziti se - zagledati se
zapiždriti - izbuljiti oči
zapleten - složen
zaprištiti - raspaliti se
zasjednik - onaj koji postavlja ili se nalazi u zasjedi
zasjena - opsjena
zastav - ogrtač
zasve da - iako, premda
zatjecati se - boriti se, natjecati se
zatjelak - zatiljak
zatočnik - koji ide u borbu za drugoga, tj. borac koji na sebe preuzima određeni zadatak
zatraviti - opčarati
zatravljen - očaran; zaljubljen
zatvor - vrata
zaupiti - zavapiti

zavada - svađa
zavežaj - veza
zbabljen - ružan
zbiljan - istinski
zbučati - s velikom bukom doći
zdrtati se - stresti se, zadrhtati
zdvor(a) - izvana
zdvornji - vanjski
zenuti - potjerati; nicati, zelenjeti se
zgar - odzgora
zgled - pogled
zlamenje - znak
zled - zlo, nevolja
znan - vješt
znobiti - štetiti, kvariti
zrak - pogled (pored drugih značenja)
zučiti - zvučiti

žarkula - janjičarska kapa

Rječnik Mažuranićeve dopune

aga (tur.) - gospodar, gospodin, vojni ili civilni dostojanstvenik u Turskoj
anterija (tur.) - kratka haljina u muslimana, oblači se preko košulje

baltadžija (tur.) - sluga
beglerbeg (tur.) - carski namjesnik
bljuditi - čuvati
bo - jer
brače - vok. od *bratac*

cjeć, cijeć, cijeća - zbog, radi

čâs - čast
čes (gen. ***česti***) - kob, sudbina, udes
česa - čega
čijem, čijeme - čim, dok, kada
črknja - zarez

ćitap (tur.) - knjiga
ćutjenstvo - osjećanje

dikla - djevojka
dilje - dalje
diljiti - duljiti
dopršiti - doletjeti
dospjeti - dovršiti, završiti
drožnuti - survati se
dvaš - dvaput

gusa - gusar

hadum (tur.) - eunuh (uškopljenik), čuvar harema
hajati - mariti
han (tur.) - konačište
hitrina - vještina, lukavost
hoć' - hoćeš
hvoja - grana

istin - istinit
istoč - istok
istrajati - potrošiti; probdjeti
izgledati - tražiti

jacije - jače
jak, jakno - kao
jur, jurve - već

kâ - koja
kaduna (tur.) - (turska) gospođa, dama
kajmakam (tur.) - sultanov namjesnik; visoki vojni čin
kaldejski jezik - aramejski jezik, koji se govorio u Mezopotamiji u vrijeme Novobabilonskog i Perzijskog carstva i kojim su također napisani neki dijelovi Biblije
kami - kamen
kapidži (tur.) - kapidžija, stražar, vratar
kaur, kaurin (tur.) - nevjernik; turski prezirni naziv za kršćane
ke - koje
ki - koji
kijeh - koje, kojih, kojima
kip - tijelo; lik, obličje
kô - kada, pošto, kako; kao; koje
koli - koliko
kolikrat - koliko puta
kôm - kojom
kon - kod

kovan - okovan
ku - koju

Leh - Poljak
leški - poljski
ličnik - telal, izvikivač, objavljivač koji je bubnjevima oglašavao odluke vlasti

ljepos(t) - ljepota
ljiljski - šišmišev
ljubi - žena, supruga

mâ - moja
mao - mali
mečet (tur.) - islamska bogomolja, medresa, džamija
mir, miri (lat. *murus*) - zid, zidovi, zidine
množ - mnoštvo
moguć - moćan
mrzos - mržnja
mû - moju
munara (tur.) - minaret, toranj na džamiji
muteferik (tur.) - upravitelj dvora

nabuna - pobuna
najdilje - najduže
nebi - neba
nehote - nehotice
nepokoj - nemir
nišandži (tur.) - dvorski kaligraf

njeje - njezina

obaliti - svladati, oboriti
obiknuti - naviknuti
oblastan - moćan, vlastan
ostrljat - oštar

otar - oltar

pečal - tuga
pečaliti - tugovati
plahos(t) - naglost, oholost
plav - brod
pokli - pošto
pokoj - mir
ponaglavu - ponajviše
poplesati - pogaziti
posigati - posezati
potolas(t) - žudnja, požuda
povrći (prez. ***povržem***) - odbaciti, baciti
predati - plašiti se, bojati se
predobitnik - pobjednik
prepas(t) - strah, bojazan
prijek, prik - zao, opak
priklon - ponizan
primožen - pobijeđen, svladan
prinemagati se - onesvijestiti se
priukrijepiti - okrijepiti, ojačati
proć - protiv
prošasto - prošlo
proz - kroz

rasrčen - razljućen
razmi - osim
rijeti - reći
ruče - riče
rusa - ruža

saj - taj, ovaj
saraj (tur.) - dvor, kraljevski dvor; harem
satarisati - uništiti
scijeniti - smatrati, držati
sê - te

sî - ovi, ti
skvrna - ljaga
slobos(t) - sloboda
slučiti se - dogoditi se
smeća - smutnja, nemir
snebiće - smetenost
speć - spavajući
spiješiti - žuriti
spila - špilja
sprava - priprema
spravan - spreman
srda - neman, furija
stavan - čvrst, siguran
stinuti - mrznuti
strana - kraj, država
svači - svačiji
sveđ - neprekidno, stalno
svijeh - svih
svjet - savjet
svrha - cilj, kraj

šerif (tur.-ar.) - titula emira u Meki; uglednik, odličnik
štije - štuje
štiti - čitati

tacijem - takvim
tač - tako
tefterdar (tur.) - državni blagajnik
tijem, tijeme - tim, time
toli - toliko
traga - potomstvo, rod
trebi - treba; ***trebi je*** - potrebno je
trepeć - strepeći
trijes - grom
triš - triput
tva - tvoja
tve - tvoje

udilj, udilje - smjesta, odmah
ugarština - ugarska kapa
uhiljen - lišen
ulište - košnica
umrli - smrtan
upaziti - opaziti
uprositi - upitati, umoliti
ureda - skoro, odmah
uročiti - sklopiti mir

vaj - jad; uzvik: jao!
vas - sav
večiti - meketati
već, veće - više
velju - kažem, velim
vethi - stari
vijek - uvijek; uz negaciju: nikad
vižô - vižle, pas
vrći - baciti
vrh, vrhu - nad, iznad, povrh, ponad
vriježiti - krijepiti, učvršćivati

zabjeći - izgubiti
zamani (tur.) - uzalud
zamučati - ušutjeti
zatočnik - koji ide u borbu za drugoga, tj. borac koji na sebe preuzima određeni zadatak
zatravljen - očaran; zaljubljen
zbučati se - uzbučiti se, stvarati buku
zenuti - nicati, rasti
zled - zlo, nevolja
zô - zao
zublja - baklja
zučiti - zujati, zvučati

Bilješka o autoru

Ivan Gundulić

(Dubrovnik, 9. 1. 1589 - Dubrovnik, 8. 12. 1638.)

Ivan (Dživo Fran) Gundulić (talijanski Giovani Gondola) dubrovački je barokni pjesnik i dramatičar, jedan od najvećih pisaca starije hrvatske književnosti.

Rođen je u vrlo uglednoj vlasteoskoj obitelji i ima, što se javnog života tiče, tipičnu biografiju dubrovačkog plemića. U Dubrovniku je završio humanističku gimnaziju, gdje mu profesor bio pisac i prevoditelj Camillo Camilli, autor nadopune Tassova *Oslobođena Jeruzalema*. U svom je gradu proveo cijeli život. Oženio se 1628. godine Nikom Sorkočević s kojom je imao sinove Frana (maršal austrijske vojske, autor putopisa po Rusiji), Šiška (pjesnik) i Mata, te kćeri Madu i Dživu. Godine 1608. godine postao je članom Velikog vijeća, 1636. godine biran je za senatora, a od 1638. godine ušao je i u Malo vijeće, vladu Dubrovačke republike. Nadležna tijela izricala su mu opomene i novčane kazne bezuspješno se nadajući da će ga tako privoliti da sudjeluje na sjednicama, ali je očito da je Gundulića više zanimao književni rad. Obavljao je različite javne službe te je bio sudac, senator, carinski službenik, nadzornik oružarnice, nadzornik žitnice itd. Istovremeno se bavio obiteljskim poslovima i

odvjetništvom. Dva je puta bio knez Konavala, a da ga rana smrt nije spriječila, najvjerojatnije bi bio biran za kneza Republike (otac mu Fran je biran za kneza 5 puta, a knez je bio i sin Šiško).

Gundulić je u mladosti napisao deset *melodrama* ili *libretističkih drama* (tragikomedija), prijevoda talijanskih opernih libreta ili obrada libretističkih mitoloških motiva. Melodrame su u to vrijeme bile u cijeloj Europi vrlo cijenjen žanr i obilježit će dramsko stvaralaštvo u Dubrovniku u cijelom 17. stoljeću. Nazivajući ih *porod od tmine,* u duhu protureformacije i katoličke obnove, Gundulić se u predgovoru zbirke *Pjesni pokorne kralja Davida* (Rim, 1621) odrekao svojih ranih dramskih djela. Od deset drama koje spominje u tom predgovoru, *Adon, Galatea, Čerere, Kleopatra, Koraljka od Šira* i *Posvetilište ljuveno* su izgubljene, u potpunosti su sačuvane *Arijadna* ("s velicijem slavami bi jur prikazana u našemu Dubrovniku", kaže Gundulić u posveti, a tiskana je u Anconi 1633), nastala na temelju Rinuccinijeva komada *Arianna* (1608), te *Prozerpina ugrabljena*, dok su od *Dijane* i *Armide* sačuvani kratki odlomci. Moguće je da su sve rane Gundulićeve drame izvođene, u periodu između 1606 i 1620. Melodrame je pratila glazba i ples, odnosno dio stihova - najviše korovi - su se pjevali, pa ih se smatra pretečama opere. O glazbi koja je pratila Gundulićeve libretističke drame ne znamo ništa. U Gundulićevo vrijeme u Italiji opera je već poznata (prva opera, *Dafne* Jacopa Perija nastaje 1597. godine). Adaptirajući operne librete, dubrovački književnici 17. stoljeća rade "redukcije opernog spektakla" (S. P. Novak), prilagođavajući ih dubrovačkim scenskim prilikama.

Gundulić se u spomenutom predgovoru nije odrekao samo drama. Odrekao se i svojih mladenačkih ljubavnih pjesama, koje tako nisu sačuvane. Od Gundulićeva svjetovna pjesništva sačuvan je prijevod G. Pretijeve *Amante timido* (*Ljubovnik sramežljiv*), prigodnica *Visini privedroj Ferdinanda II. velikog kneza od Toskane*, te elegija *Žalosno cviljenje u smrt gospođe Marije Kalandice.* Njegovo religiozno pjesništvo okupljeno je u zbirci *Pjesni pokorne kralja Davida* koja uz slobodne prepjeve biblijskih psalama sadrži i teološko-meditativnu pjesmu *Od veličanstva božijeh.*

Religiozna poema *Suze sina razmetnoga*, objavljena u Veneciji 1622.

godine, djelo je pobožne tematike. Riječ je o djelu nadahnutom religiozno-didaktičnim pjesništvom talijanske književnosti (L. Tansillo i E. Valvasone) kojim Gundulić utemeljuje unutar hrvatske barokne književnosti popularan žanr religiozne poeme, odnosno baroknog "plača" (I. Bunić, I. Đurđević, A. Kanižlić i dr.).

Sastoji se od tri pjevanja ili "plača" (*Sagrešenje, Spoznanje, Skrušenje*), a temu je Gundulić pronašao u biblijskoj paraboli o rasipnom sinu iz Evanđelja po Luki, proširivši biblijsku priču i dodavši lik razbludne žene kao glavni sinov grijeh, čega u Bibliji nema.

Bogata, začudna metaforika i figure suprotnosti (oksimoroni, paradoksi, antiteze), nabrajanja tipični su za baroknu književnost, jednako kao i tematika djela: ispraznost i prolaznost ovozemaljskog, kajanje, iskupljenje grijeha i prihvaćanje ispravnih načela vjerskog života. Djelo, što je uobičajeno za poeme, sadrži epske, lirske i dramske elemente.

Najglasovitije Gundulićevo dramsko djelo je alegorijska, polimetrična, tročinska drama *Dubravka.* Izvedena je 1628. godine u Dubrovniku "prid Dvorom" i predstavlja autorov povratak dramskom književnosti nakon njegovog odricanja od ranijih dramskih djela. Tiskana je prvi put tek 1837. godine.

Dubravku karakteriziraju optimizam i vedriji tonovi. Formom je pastorala, po talijanskim uzorima toga doba (Guarini: *Vjerni pastir*; Tasso: *Aminta*; Sannazzaro: *Arkadija*). Koriste se različiti stihovi (peterac, osmerac, dvostruko rimovani dvanaesterac). Jedna od baroknih odlika *Dubravke* činjenica je da se događaji, čak i oni ključni, često ne prikazuju, nego samo prepričavaju. Radnja je smještena u neodređeno mitsko vrijeme, svojevrsni "zlatni vijek", a tema je izmišljeni narodni običaj slavljenja božice slobode i ženidbe najljepšeg mladića i djevojke.

Alegorija u *Dubravci* protumačena je kao apoteoza dubrovačkog aristokratskog političkog ustroja: Dubrava je Dubrovnik, Miljenko vlastela, podmukli i ružni Grdan građanstvo koje se želi domoći plemstva ženidbom s plemkinjama. Zanimljiva je pojava lika ribara iz Dalmacije, kroz kojega se sloboda Dubrovnika stavlja u antitezu s podjarmljenosti mletačke Dalmacije, te likovi satira koji simboliziraju poroke, a koji u *Dubravku* unose elemente komičnog.

Gundulić slavi platonistički ideal grada-države u kojemu vladaju najbolji, ali *Dubravka* je istovremeno i svojevrsna utopija (D. Fališevec).

U novije doba *Dubravka* se prvi put izvodi 1888. u Zagrebu, na tristotu godišnjicu pjesnikova rođenja, uz glazbu Ivana Zajca i u režiji Andrije Mandrovića, i to je prva izvedena dopreporodna drama u novom hrvatskom kazalištu. Glasovita je izvedba 1913. u Maksimiru, na otvorenom, u režiji Josipa Bacha, a vrijedi spomenuti još i izvedbu iz 1933, kada *Dubravku* pred Kneževim dvorom u Dubrovniku u režiji Tita Strozzija postavlja ansambl HNK iz Zagreba. Izvedbe *Dubravke* su imale veliki značaj u nacionalnom i političkom kontekstu 19. i 20. stoljeća. Osobito su poznati stihovi poznati kao *Himna slobodi* koje je uglazbio Jakov Gotovac ("O lijepa, o draga, o slatka slobodo..."). Osim Gotovca, *Dubravku* su uglazbili Ivan Zajc, Antun Dobrović i Ivo Malec.

* * *

Najpoznatije Gundulićevo djelo je ep *Osman*, koji u osmeračkim katrenama prikazuje cijeli niz paralelnih zbivanja i epizoda kojih su okosnica Gunduliću suvremeni događaji: uspon i pad turskoga sultana Osmana II nakon poraza kojega mu je 1621. kod Hoćima nanio poljski kralj Vladislav. Iako sačuvan u velikom broju rukopisnih primjeraka, ep je tiskan tek 1826. godine, ali je unatoč tome bio "najčitanije djelo starog Dubrovnika" (Slamnig).

U glasovitom predgovoru svoje zbirke religioznih pjesama *Pjesni pokorne kralja Davida* (Rim, 1621), Gundulić je najavio da će prevesti ep *Oslobođeni Jeruzalem* Torquata Tassa i posvetiti ga poljskom kralju, ali je od toga odustao i sastavio svoje originalno djelo. Ipak, primjetan je veliki utjecaj Tassovog djela koji je Gundulićev glavni uzor.

Gundulić je *Osmana* pisao cijelo zadnje desetljeće svoga života. Epu nedostaju dva središnja pjevanja (14. i 15.) koja kasnije napisali P. Sorkočević (1826), M. Zlatarić (1826) i drugi, te I. Mažuranić (1844) čija se nadopuna smatra najuspjelijom i najčešće se objavljuje. Prema jednom mišljenju, Gundulić je dovršio svoj spjev, ali su iz nekog nepoznatog razloga ta dva pjevanja izgubljena. *Osman* je prvi put

tiskan tek 1826. godine, ali je sačuvan veliki broj – po nekima čak oko sedamdeset – rukopisa. Nagađalo se i da je ta dva pjevanja iz nekog razloga uništio sam autor jer možda njima nije bio zadovoljan, ili ih je uništio netko drugi, moguće i zbog političkih razloga: primjerice zbog odnosa s Turcima koje Gundulić nepovoljno prikazuje, a s kojima pragmatična Dubrovačka Republika nije željela nesporazume i sukobe. Drugo, danas uglavnom prihvaćeno mišljenje je da Gundulić *Osmana* nije dovršio. Na njemu je radio godinama i u dovršavanju ga je omela smrt.

Gundulić se u *Osmanu* dijelom vraća pesimističnim tonovima svojih religioznih djela, kroz brojne refleksije o prolaznosti: slike uspona i pada, krhkosti moći i slave. Po svojim formalnim svojstvima *Osman* je u potpunosti barokni ep, ali se oslanja i na narodno pjesništvo. Sastavljen je u osmeračkim katrenima s rimom *abab*.

Tema *Osmana* su Guduliću suvremeni povijesni događaji, vezani uz život i smrt turskog sultana Osmana II (1604-1622), koji je na tron došao vrlo mlad, te je nakon neuspješnih ratova s Poljacima i poraza kod Hoćima 1621. godine svrgnut i ubijen od strane janjičara i spahija. Međutim, Gundulić u radnju uvodi mnoštvo nepovijesnih elemenata, likova i usporednih radnji, poput romantične priče o Krunoslavi i Korevskome, lika i avantura Sokolice, uvođenja paklenih sila u radnju itd. Taj je postupak tipičan za baroknu poetiku koja dopušta odstupanje od povijesnih činjenica. Sukob kršćanstva i islama, odnosno slavenstva i Turske, što Gundulić vidi kao glavnu prijetnju dubrovačkoj slobodi - jer Dubrovnik u epu ima posebno mjesto - *Osmana* čini nacionalnim i rodoljubnim epom.

Kompozicijski je *Osman* izuzetno složen, ne poštuje se linearna kronologija nego se isprepliću prošlost i sadašnjost. Tipičan je barokni postupak prepričavanje događaja od strane pripovjedača iz druge vremenske perspektive - na taj se način predstavlja glavna tema epa, Hoćimska bitka. Ostale važne teme su putovanja Ali-paše u Varšavu i Kazlar-age u Srbiju, te Osmanova smrt prikazana u posljednjih pet pjevanja. Zbog zapravo dviju paralelnih radnji, o Vladislavu i bitki kod Hoćima (pjevanja 2-13) i o Osmanovoj propasti (prvo pjevanje i pjevanja 16-20), po nekim mišljenjima *Osman* zapravo nije, ili izvorno nije trebao biti, jedinstveno djelo, nego je Gundulić iz dvaju odvojenih djela nastojao sastaviti jedno. Ipak prevladava mišljenje da je struktura epa zamišljena jedinstveno, što bi također mogao biti razlog nedovršenosti epa, jer

Gundulić nije uspio na zadovoljavajući način povezati dvije glavne fabularne linije.

Oslanjajući se na epsku tradiciju hrvatskog humanizma i renesanse, *Osman* je imao veliki utjecaj na svu kasniju hrvatsku epsku književnost. Osobito ga se štovalo u vrijeme nacionalnog preporoda u 19. stoljeću. Od 18. stoljeća do danas *Osman* je preveden na brojne svjetske jezike (više puta na poljski, zatim na talijanski, francuski, latinski, njemački, češki, ruski).

Tekst prema:

- *Djela Dživa Frana Gundulića*, treće izdanje, prir. Đuro Körbler, Stari pisci hrvatski knj. 9, JAZU, Zagreb 1938.

O Mažuranićevoj dopuni "Osmana"

Na poziv *Matice ilirske* 1844. godine Ivan Mažuranić je napisao nadopunu Gundulićeva *Osmana* (14. i 15. pjevanje), koja se smatra izuzetno uspješnom i uspjelom nadopunom, ali i značajnim samostalnim pjesničkim djelom. Prethodilo mu je temeljito proučavanje dubrovačkog pjesništva i samog Gundulićevog epa: s bratom Antunom sastavio je rječnik *Osmana* koji je objavljen kao dodatak tome izdanju.

Gundulićev *Osman* do našeg je vremena sačuvan nekompletan - nedostaju mu dva pjevanja - a stavovi o razlozima se razlikuju. Prema prvom mišljenju, Gundulić je dovršio svoj spjev, ali su iz nekog nepoznatog razloga ta dva pjevanja izgubljena. *Osman* je naime prvi put tiskan tek 1826. godine, ali je sačuvan veliki broj – po nekima čak oko sedamdeset – rukopisa. Nagađalo se i da je ta dva pjevanja iz nekog razloga uništio sam autor jer možda njima nije bio zadovoljan, ili ih je uništio netko drugi, moguće i zbog političkih razloga: primjerice zbog odnosa s Turcima koje Gundulić nepovoljno prikazuje, a s kojima pragmatična Dubrovačka Republika nije željela nesporazume i sukobe.

Drugo, danas uglavnom prihvaćeno mišljenje je da Gundulić Osmana nije dovršio. Na njemu je radio godinama i u dovršavanju njegovog najpoznatijeg djela omela ga je smrt.

Mažuranićeva dopuna smatra se najuspjelijom te ju se danas najčešće objavljuje. Međutim, Gundulićev ep nadopunilo je i nekoliko drugih pjesnika. Dubrovački pjesnik Pjerko Sorkočević svoju je nadopunu napisao 1826. godine za prvo tiskano izdanje *Osmana*. Po nekim mišljenjima upravo se Sorkočevićeva nadopuna najvjernije drži Gundulićeve osnovne fabule, uz minimalne intervencije: primjerice, ne dodaju se novi likovi niti se bitno mijenjaju karakteristike postojećih. Slično je postupio i drugi

dubrovački pjesnik Marin Zlatarić, te anonimni autor dopune koja je objavljena u izdanju *Osmana* tiskanom u Budimpešti 1827. godine (tzv. "budimpeštansko izdanje"). Sredinom 20. stoljeća još jednu verziju dopune napisao je Frano Branko Angeli Radovani

Mažuranić je svoju verziju dopune sastavio s podosta slobode u odnosu na izvornik. Uveo je nove likove, zatim natprirodne sile koje na radnju utječu na način kojega kod Gundulića nema, nove ambijente (Drinopolje). Njegovi postupci – ne i stil, jezik i izražavanje, jer je Mažuranić izvanredan poznavatelj dubrovačke književnosti, a Gundulića je vrlo studiozno proučavao – odmiču se od baroka i sadrže brojne elemente karakteristične za romantičarsku književnost i 19. stoljeće. Najočitiji primjer je pozivanje na slogu slavenskih naroda, zazivanje kraja tiranije i stranog gospodstva i ostali izraženi rodoljubni motivi sasvim u skladu s ideologijom iliraca i nacionalnog preporoda.

Tekst prema:

- Ivan Mažuranić: *Sabrana djela*, Liber / Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979.

Impressum

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8
10000 Zagreb

tel. (besplatni): 0800/285252
(0800/BULAJA)

info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Dizajn i prijelom: Bulaja naklada d.o.o.

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Oblikovanje naslovnice: Zvonimir Koščak

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

Pri pripremi ove elektroničke knjige uložen je maksimalni mogući trud i pažnja, te su svi uključeni materijali pažljivo kontrolirani, korigirani i testirani. Međutim, Bulaja naklada d.o.o. i autori ne mogu biti odgovorni za bilo kakve štete, izravne i neizravne, prouzročene upotrebom ove elektroničke knjige, odnosno pogreškama u tekstovima (nekompletni, netočni ili oštećeni podaci, greške pri unosu i slično).

Autorska prava na djela Ivana Gundulića su istekla, i ona su sada javno dobro koje se nesmetano može kopirati. Međutim, sva autorska prava na opremu knjige (rječnik, napomene, bilješka o piscu...) su pridržana.

ISBN: 978-953-328-085-1

© 2011. Bulaja naklada d.o.o.